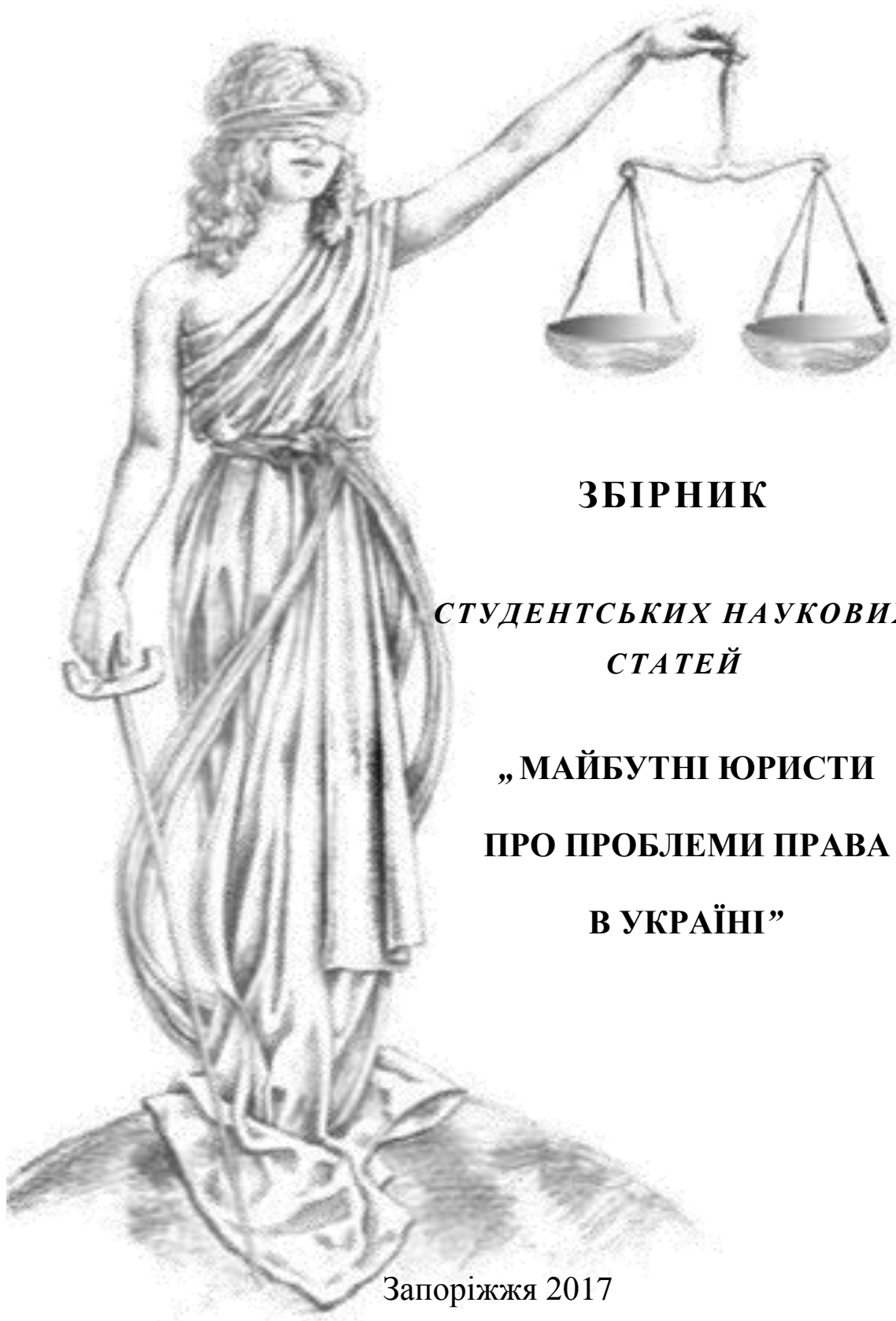

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ

ЗБІРНИК

*СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ
СТАТЕЙ*

**„МАЙБУТНІ ЮРИСТИ
ПРО ПРОБЛЕМИ ПРАВА
В УКРАЇНІ”**

Запоріжжя 2017

Редакційна колегія:

Бондар Олександр Григорович – перший проректор Запорізького національного університету, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права;

Коломоєць Тетяна Олександрівна – доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, професор кафедри адміністративного та господарського права, декан юридичного факультету Запорізького національного університету;

Верлос Наталя Володимирівна – заступник декана з навчальної роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного та трудового права;

Лютіков Павло Сергійович – заступник декана з наукової роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного та господарського права;

Віхляєв Михайло Юрійович – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права юридичного факультету Запорізького національного університету.

Майбутні юристи про проблеми права в Україні: збірник студентських наукових статей 2017 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2017. – 198 с.

У збірнику «Майбутні юристи про проблеми права в Україні» висвітлені юридичні питання та проблеми, що виникли останнім часом у державі та запропоновані оптимальні шляхи їх вирішення.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ; ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Довбня В.Є., Єрмоленко Д.О. Принцип понятійної визначеності як засіб юридичної техніки нормотворчої діяльності органів державної влади.....	8
Довбня В.Є., Єрмоленко Д.О. Окремі питання розуміння змісту юридичної техніки.....	9
Попова О.Я., Удовика Л.Г. Еволюція державно-правових поглядів Івана Франка	11
Сінько А.В., Удовика Л.Г. Державно-правові концепції в Україні в першій половині ХХ ст.: загальна характеристика	14

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Амельянчик С.С., Мартинов М.П. Участь України в миротворчих операціях під керівництвом ООН.....	17
Архипов І.О., Віхляєв М.Ю. Правове регулювання міжнародних морських перевезень вантажу	20
Гудкова Д.О., Пелех І.В. Реалізація конституційних прав на окупованій території АРК	22
Гудкова К.О., Пелех І.В. Право на достатній життєвий рівень за Конституцією України	25
Єфіменко В.Г., Журавльова Г.С. Еволюція вимог порядку призначення суддів Конституційного суду: високі моральні якості та визнаний рівень компетентності у праві	28
Коваленко А.О., Віхляєв М.Ю. Міжнародно-правові проблеми морського піратства в сучасних умовах.....	30
Козинець А.А., Пелех І.В. Внесення змін і доповнень до Конституції України: деякі загальнотеоретичні аспекти.....	32
Коротченко Д.О., Пелех І.В. Реалізація політичних прав і свобод громадян України	34
Лепська А.М., Самойленко Г.В. Доцільність впровадження спеціалізованих та регіональних омбудсменів в Україні	36
Михайлишина Г.В., Верлос Н.В. Конституційно-правове регулювання біпатризму в зарубіжних країнах	39
Сінько А.В., Мартинов М.П. Поняття міжнародно-правової відповідальності: загальна характеристика.....	42

Штогрін М.М., Пелех І.В. Інститут імпідменту в Україні, його підстави	45
--	----

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Артюшенко Г.І., Гаджиєва Ш.Н. Формування системи адміністративних судів в Україні та її сучасний стан.....	48
Білокур А.В., Гаджиєва Ш.Н. Особливості адміністративної відповідальності за вчинення хуліганства неповнолітніми особами	50
Болобан Д.А., Пирожкова Ю.В. Правове регулювання прогнозування доходної частини Державного бюджету України	52
Бондаренко А.О., Пирожкова Ю.В. Належне адміністрування податків як запорука фінансової безпеки держави	55
Данильченко Є.О., Гаджиєва Ш.Н. Особливості адміністративної відповідальності військовослужбовців.....	57
Довженко А.Є., Гаджиєва Ш.Н. Проведення в справах про адміністративні правопорушення	59
Євдокимова А.І., Гаджиєва Ш.Н. Адміністративна відповідальність військовослужбовців Збройних Сил України	63
Здановська К.Ю., Гаджиєва Ш.Н. Особливості адміністративних стягнень в Україні	65
Коваленко А.О., Гаджиєва Ш.Н. Актуальні питання щодо підсудності в адміністративному судочинстві України	67
Кривенко М.С., Лютіков П.С. Поняття та види учасників адміністративного судочинства	70
Левіт А.Р., Гаджиєва Ш.Н. Поняття та сутність провадження у справах про адміністративні правопорушення	72
Лобов Д.Д., Пирожкова Ю.В. Теоретико-правовий аналіз юридичної конструкції податку	75
Ненько Р.М., Пирожкова Ю.В. Основні принципи побудови діючої системи оподаткування в Україні	77
Цибеленко А.М., Гаджиєва Ш.Н. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення	79

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО

Білокур А.В., Луц Д.М. Особливості укладення договору дарування за участю юридичних осіб	82
Болобан Д.А., Ткалич М.О. Цивільно правова характеристика договору парі у букмекерській конторі	84

Здановська К.Ю., Ткалич М.О. Проблеми нормативного регулювання договору довічного утримання та місце цього договору в системі зобов'язань	86
Кумуржі В.І., Луц Д.М. Загальна характеристика сторін договору міні-бартеру	88
Лукашева А.С., Луц Д.М. Основні проблемні питання правового регулювання діяльності об'єднання співвласників багатоквартирного будинку	90
Овчаренко К.В., Ткалич М.О. Проблема правового регулювання трансплантації людських органів в Україні: цивільно-правовий аспект	92
Соколенко Д.В., Алімов К.О. Особливості цивільного провадження за участю іноземних осіб в Україні, та у міжнародному праві	95
Чудновська Д.І., Луц Д.М. Договір купівлі-продажу як підстава виникнення права власності на нерухомість	96
Shepel K., Samoylenko G. The legal status of animals and features private law regulation of relations with them under the laws of the Switzerland	98

ГОСПОДАРСКЕ ПРАВО ТА ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

Архіпов І.О., Лютіков П.С. Можливість оскарження ухвал про призначення судової експертизи	102
Білокур А.В., Сидоров Я.О. Відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів	103
Болобан Д.А., Сидоров Я.О. Господарські договори в електронній формі: проблеми укладення	106
Данильченко Є.О., Сидоров Я.О. Поняття та правова характеристика андеррайтингу в законодавстві України	109
Дрозд А.Д., Сидоров Я. О. До питання про зловживання правом у господарських відносинах	112
Євдокимова А.І., Сидоров Я.О. Особливості правового регулювання іноземних інвестицій в Україні.....	115
Здановська К.Ю., Сидоров Я.О. Андеррайтинг: сутність, форми та особливості впровадження в банківський сектор України	118
Коваленко А.О., Гаджисєва Ш.Н. Роль судової експертизи у господарському процесі	121
Кривенко М.С., Лютіков П.С. Поняття та класифікація доказів у господарському процесі України	122
Кумуржі В.І., Сидоров Я.О. Про необхідність посилення відповідальності за доведення банку до банкрутства: загальна характеристика оновленого законодавства	124

Левіт А.Р., Сидоров Я.О. Правове регулювання відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: поняття та особливості	126
Лукашева А.С., Сидоров Я.О. Лізинг як господарсько-правовий засіб залучення інвестицій в економіку держави	129
Чудновська Д.І., Сидоров Я.О. Зловживання монопольним становищем на ринку за законодавством України: загальна характеристика	132
Шеховцова Т.О., Сидоров Я.О. Правове регулювання припинення договору комерційної концесії внаслідок визнання суб'єкта господарювання неплатоспроможним (банкрутом)	134

ЗЕМЕЛЬНЕ, ЕКОЛОГІЧНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Амельянчик С.С., Щипанова О.О. Продаж земель сільськогосподарського призначення: за і проти	137
Господінов О.Ю., Щипанова О.О. Історія розвитку та сучасний стан правового регулювання відносин соціального розвитку села	141
Закарлюка Н.С., Щипанова О.О. Державний контроль за обігом генетично модифікованих організмів при виробництві сільськогосподарської продукції	145
Кривденко Д.О., Агананіна О.О. Рослинний світ як об'єкт правової охорони	148
Родзін А.В., Щипанова О.О. Фінансова діяльність сільськогосподарських підприємств: поняття, форми та джерела	149
Середа І.А., Аганіна А.О. Правова охорона і використання вод в Україні	152
Сінько А.В., Щипанова О.О. Організаційно-правове забезпечення соціального розвитку села: аналіз правового регулювання	155
Ярошевська Я.Ю., Щипанова О.О. Особливості оподаткування сільськогосподарського виробництва	158

ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Білокур А.В., Омелянчик С.В. Міжнародно-правове регулювання праці неповнолітніх	161
Болобан Д.А., Омелянчик С.В. Матеріальна відповідальність роботодавця у трудових правовідносинах	163
Данильченко Є.О., Омелянчик С.В. Інститут соціального партнерства в трудовому праві України та його місце в праві зарубіжних країн	166

Євдокимова А.І., Омелянчик С.В. Правове регулювання працевлаштування молоді в Україні	169
Кіорпе А.О., Омелянчик С.В. Проблема працевлаштування випускників вищих навчальних закладів	172
Левіт А.Р., Омелянчик С.В. Правове регулювання та особливості праці жінок в Україні.....	174

***КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА***

Білокур А.В., Узунова О.В. Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини	177
Болобан Д.А., Єна І.В. Окремі проблемні питання зловживання учасниками кримінального процесу своїми правами у кримінальному провадженні	180
Данильченко Є.О., Узунова О.В. До питання про порівняльно-правовий аналіз складу злочину «Державна зрада»	183
Євдокимова А.І., Єна І.В. Значення розумності строків як принципу кримінального провадження за кримінально процесуальним законодавством.....	186
Левіт А.Р., Єна І.В. Механізм та гарантії забезпечення права на захист учасників кримінального провадження в Україні	188
Ненько Р.М., Єна І.В. Кримінальне процесуальне доказування як процес пізнання	191
Овчаренко К.В., Узунова О.В. Кримінальна караність за жорстоке поводження з тваринами	192
Соколенко Д.В., Узунова О.В. До питання про злочинність неповнолітніх в Україні та запобігання їй.....	195

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ; ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Принцип понятійної визначеності як засіб юридичної техніки нормотворчої діяльності органів державної влади

Довбня В.Є., магістр

Науковий керівник:

Єрмоленко Д.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Юридична мова – єдиний спосіб вираження думки нормотворця, а нормотворче мислення лежить в основі нормотворчої діяльності. Вона є основним засобом формулювання правової норми. Жодна правова норма як результат правового мислення не може бути сконструйована без конкретної системи понять, які надають правовій нормі логічний зміст, обумовлюють її логічний рух у практичному застосуванні.

Юридична мова як комплексне поняття охоплює кілька мов права: мову нормотворчої діяльності, наукову юридичну мову, судову мову, мову публіциста-правознавця, мову адвоката тощо. Система державних вимог до мови нормотворчої діяльності органів державної влади є істотною гарантією якості всього нормотворчого процесу.

Мова нормативного акту повинна бути зрозумілою, чіткою, ясною, лаконічною. Логічність тексту нормативного акту – загальна вимога для процесу нормотворчості органів державної влади досягається через ясність юридичної мови. Вона має бути настільки простою, щоб кожен громадянин міг би точно й правильно зрозуміти права й обов'язки, які породжує для нього правова норма, загальний зміст правового припису, і мати чітку установку на його виконання. Але тут виникає небезпека зайвого спрощення правової мови, що може привести до його вульгаризації, стати перешкодою правильного словесного вираження деяких особливостей нормотворчої регламентації. Відповідно, доступність мови можна виразити через два основних критерії:

- а) кожен повинен точно й правильно зрозуміти свої права й обов'язки, які породжує нормативний акт;
- б) кожен має зрозуміти загальний зміст юридичного припису в зв'язку з його призначенням у системі соціальних норм.

Лаконізм – ще одна основна вимога до мови нормотворця. Нормативний акт повинен мати чіткий нормативний зміст, тому що його мета – розробка нормативних приписів, що визначають поведінку людей. Юридична мова не має містити словесних повторень, ускладнених оборотів, зайвих епітетів. Але лаконізм припису не можна протиставляти повноті відбиття державної волі, що досягається через використання понятійного-категоріального апарату.

Вимога точності мови полягає в найбільш повному та правильному, відбитті суті правового припису. Точність припускає стилістичну й граматичну вірність юридичної мови, правильне вживання слів і зв'язок між ними.

Для найбільш чіткого уявлення про існуючу юридичну мову, варто звернутися до дефініції самих правових визначень, що становлять його основу. Правові визначення повинні адекватно відображати сутність обумовленого явища. Це обумовлює цінність такого логічного прийому як узагальнення під нормативно-правовим кутом зору. Складність полягає в тому, що абсолютно всі ознаки досліджуваного явища охопити, як правило, не можливо, а вироблюване правове визначення повинне бути правильним, тобто не розходитися з об'єктивною дійсністю, відображати її оптимально й повно.

Юриспруденція не може оперувати можливими, помилковими визначеннями. Нажаль, правові визначення в чинному законодавстві не відрізняються науковою

досконалістю. Є, зокрема, визначення логічно непослідовні, які недостатньо повно або невірно відображають сутність того або іншого явища. Не менш поширені в нормативних актах слова, які використовуються для зайвої деталізації описуваного.

У нашому внутрішньодержавному юридичному термінологічному словнику також не зажди існує єдність понятійно-категоріального апарату. Навіть не всякий фахівець може розмежувати поняття «повноваження» і «компетенція», «законодавчий акт» і «акт законодавства» тощо.

У сфері правовий відносин розбіжності при визначенні понять не припустимі, це підірвало б всі критерії законності формулювання й застосування правових норм, що має особливо важливе значення на сучасному етапі реформування правової системи, коли з'являється безліч нових юридичних понять, відроджуються старі забуті терміни. Однак, це не означає, що всі правові поняття повинні бути закріплені законодавчо. Певні правові терміни, що мають основне значення повинні бути закріплені в Конституції, інші – на рівні актів місцевих органів влади.

Разом з тим, багато правових понять можуть успішно функціонувати на основі загальноприйнятих визначень, що містяться у кваліфікованих наукових коментарях, теоретичних працях юристів-учених. Багато широко розповсюджених понять просто не мають потреби в правових визначеннях (наприклад, поняття шлюбу).

Обов'язкового нормативного визначення потребують всі правові поняття ключового значення, тобто поняття, за допомогою яких досягається як загальний цільовий зміст конкретного нормативного акту, так й оперативний зміст його логічних складових.

Загальні правові поняття повинні бути досить абстрактні й разом з тим досить конкретні. Самими загальними виступають конституційні поняття загального значення («суверенітет», «право нації на самовизначення», «власність», «свобода слова» тощо), менш загальними – міжгалузеві поняття, окремі галузеві поняття.

Ще одна необхідна вимога до правових визначень – вони повинні бути дискурсивними, тобто таким, що знаходяться в загальному логічному «зчепленні» з попередніми загальноновизначеними визначеннями.

Всі правові поняття, так чи інакше, взаємозалежні. Одні поняття можуть ототожнюватися за змістовним значенням, інші, певним чином перетинатися, треті – підпорядковуватися тощо. Кожне поняття перебуває в безперервному логічному русі, що обумовлено змістовним уточненням, зміною. Завдання полягає в тому, щоб, відповідно до поставленої мети знайти таке визначення, що послідовно відображало б найбільш істотні ознаки того чи іншого явища й, отже, гарантувало вірне використання його у нормотворчій діяльності державних органів.

Окремі питання розуміння змісту юридичної техніки

Довбня В.Є., магістр

Науковий керівник:

Єрмоленко Д.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У своїй практичній діяльності юристи використовують значну кількість правових інструментів. Разом з тим, використовувати їх необхідно, керуючись певними правилами, що дозволяє досягнути конкретних цілей юридичної діяльності.

В найбільш загальному розумінні, зміст юридичної техніки – це різноманітні за характером та формою правила виконання юридичної роботи [1, 111].

Питання щодо конкретного змісту юридичної техніки, тобто щодо переліку елементів, з яких складається юридичний інструментарій, залишається доволі дискусійним.

Так, С.С. Алексєєв поділяє інструменти юридичної техніки на дві групи: 1) засоби та прийом зовнішнього вираження волі законодавця (або волі суб'єкта індивідуального акту); 2) засоби та прийому зовнішньої форми правових актів як документів [2, 272].

Три групи правил юридичної техніки пропонує О.Ф. Черданцев, на думку якого ці правила належать: 1) до зовнішнього оформлення документів; 2) до структури та змісту актів; 3) до викладення юридичних документів (мовні правила) [3, 367].

Ще більш детальну класифікацію юридичного інструментарію пропонує М.О. Власенко, виокремлюючи п'ять груп загальних правил (вимог) юридичної техніки: 1) реквізитні вимоги (правила зовнішнього оформлення); 2) змістовні правила; 3) структурні правила; 4) мовні вимоги; 5) логічні вимоги [4, 170].

Враховуючи всі наведені позиції, ми приєднуємось до думку Ю.О. Тихомірова, який виділяє шість взаємопов'язаних груп правил (автор називає їх «елементами») юридичної техніки (слід, однак, зауважити, що Ю.О. Тихоміров розглядає їх як елементи виключно «законодавчої техніки») [5, 9]. Пропонуємо взяти підхід Ю.О. Тихомірова за основу та розглянути основні групи загальних правил юридичної техніки.

1. *Пізнавально-юридичні.* До цієї групи належать правила, що дозволяють співвіднести дотримання, виконання та використання юридичних дій з реальними обставинами, в яким юристу доводиться їх реалізовувати. Це пов'язано з тим, що професія юриста є соціальною, вона звернута до людей та виконується за допомогою суспільства. Отже, будь-яка юридична діяльність має бути соціально адекватною.

Елементами цієї групи є: розуміння місця суспільних відносин у сфері правового регулювання; однорідність правового регулювання; повнота правового регулювання; вірний вибір галузі, підгалузі, інститут права; вибір правової форми; забезпечення відповідності правових документів принципам міжнародного права.

2. *Нормативно-структурні.* Як будь-яка інша робота, юридична діяльність не може бути хаотичною. Вона має бути певним чином систематизованою. Юридична діяльність поділяється на частини, етапи, стадії, під час яких вирішуються певні конкретно визначені завдання. Їх реалізацію сприяє забезпеченню цілісності юридичної діяльності. Зовнішнім вираженням цієї групи правил юридичної техніки є структурність юридичних документів.

Будь-який правовий акт складається з таких частин: вступна, яка містить реквізити; основна – містить основний текст, складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів; заключна – містить строк дії документу, порядок його оскарження тощо. Окрім того правові акти можуть містити додатки, посилання, примітки та інші структурні елементи.

3. *Логічні.* Юридична діяльність є достатньо складною, як вже зазначалося, вона складається з декількох етапів, стадій, операцій, є тривалою і потребує значних енергозатрат. Разом з тим, юридична діяльність спрямована на досягнення конкретної мети. В процесі виконання юристом професійної роботи, найкращім шляхом досягнення цієї мети є дотримання логічних правил, як у розробці загального плану роботи, так і при виконанні окремих її складових.

Елементи цієї групи: однакове розуміння юридичних понять; узгодженість правових документів та їх складових; відсутність протиріч між правовими документами та їх складовими; послідовність розумових операцій при складанні юридичних документів; переконливість правових актів.

4. *Мовні.* Мова опосередковує будь-яку юридичну діяльність, тому вона має важливе значення, адже юридична діяльність здійснюється для людей, будь-який юридичний акт має бути зрозумілим для широкого загалу. Особливо це стосується нормотворчості, але не менш важливим дотримання мовних правил є і в процесі реалізації права, наприклад, при складанні договору, виданні судових рішень тощо. Отже, точність та зрозумілість – обов'язкова умова ефективності правових актів.

Основними мовними правилами юридичної техніки є: зрозумілість, точність правового документу; доступність правових актів; лаконічність; відсутність декларативності; офіційність стилю правових документів.

5. *Документально-технічні*. Реквізитні вимоги не може ігнорувати жоден юрист. Під час юридичної практики здійснюються акти, що породжуються юридичні наслідки та складаються юридичні документи. Іноді вони можуть суттєво змінити не лише правове положення суб'єкта права, але і його долю. Важливо знати хто склав правовий документ, який оформлює юридичну дію, для того, щоб у разі виявлення юридичної помилки можна було її виправити та/або притягнути до винного юридичної відповідальності.

Основними реквізитами правового акту є: вид правового акту; орган, який прийняв акт; назва правового акту; дата прийняття; реєстраційний номер.

6. *Процедурні правила*. Підготовка та прийняття юридичних документів має здійснювати відповідно до певної процедури. Наслідки прийняття юридичних актів можуть бути різноманітними, в тому числі й несприятливими для суб'єкта права. Дотримання правил юридичної техніки, що стосуються юридичної процедури, допомагає попередити зловживання при здійсненні юридичних дій, перш за все, з боку державних органів та посадових осіб.

Основні правила цієї групи: законність процедури; доцільність процедури; обґрунтованість зміни процедури; плановість; врахування та узгодження інтересів адресатів правового акту; дотримання строків процедури; застосування санкцій за порушення процедури.

Література

1. Кашанина Т.В. Юридическая техника: учебник – 2-е изд., пересмтр. / Т.В. Кашанина. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. – 496 с.
2. Алексеев С.С. Общая теория права. Курс в двух томах / С.С. Алексеев. – М.: Юрид.лит., 1982. – Т. 2. – 360 с.
3. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: учебник для вузов / А.Ф. Черданцев. – М.: Юрайт, 1999. – 429 с.
4. Власенко Н.А. Правила законодательной техники в нормативных правовых актах субъектов Российской Федерации / Н.А. Власенко // Законотворческая техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование: сб. ст.: в 2 т. – Н. Новгород, 2001. – Т. 1. – С. 170-183.
5. Законодательная техника: научно-практическое пособие / под ред. Ю.А. Тихомирова. – М.: Городец, 2000. – 271 с.

Еволюція державно-правових поглядів Івана Франка

Попова О.Я., студентка

Науковий керівник:

Удовика Л.Г., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

В українській історії є чимало прикладів, коли письменники були не просто творчими людьми, а ставали громадськими чи державними діячами, формували правову свідомість суспільства, висловлювали власне бачення ідеальних форм держави та майбутнього української державності.

Один з яскравих прикладів такої особистості – видатний український поет, письменник, публіцист і громадсько-політичний діяч Іван Франко (1856-1916 рр.), який був одним із організаторів Русько-української радикальної партії, брав участь у виданні її друкованих органів, за політичну діяльність переслідувався австрійською владою.

Політико-правові погляди І. Франка еволюціонували від громадівського соціалізму й захоплення марксизмом до позицій національної демократії та критики марксизму. Багато його думок, визначень понять та їх розмежування є актуальними і досі.

Спираючись ще на марксистські погляди, Франко пов'язував виникнення держави з виникненням приватної власності та суспільних класів. Найважливішою ознакою держави вважав відокремлений від суспільства управлінський апарат, що виступає як чинник насильства стосовно суспільства. Всі експлуаторські держави були і є відчуженою від народу політичною силою, яка протистоїть народові й панує над ним.

За словами Франка, не винятком є і буржуазна держава. Характерними її рисами він бачив наявність міцної армії як опори існуючого політичного ладу, бюрократичного апарату, посилення виконавчої влади і зниження ролі представницьких органів. Письменник зазначав, що у такій державі відбувається концентрація багатства в руках нечисленної пануючої верхівки, тоді як мільйони трудівників не можуть задовольнити свої елементарні життєві потреби. Конституційність, парламентаризм не ліквідують соціальної нерівності, бо парламент насправді представляє інтереси заможних верств суспільства, а буржуазне право захищає ці інтереси і робить трудящих фактично безправними [1, 380].

Наголошував Франко у своїх творах і на тому, що слід розрізняти формальну і реальну рівність, бо юридична рівність, що не спирається на економічну та освітню рівність, залишається на папері, а в повсякденному житті вона для нижчих верств нездійсненна.

Ці погляди Франка на державу визначили згодом і його негативне ставлення до марксистської ідеї держави диктатури пролетаріату, оскільки така держава також матиме чиновницько-адміністративний апарат, який стоятиме над народом, і соціальна нерівність не буде подолана.

У зв'язку з цим соціалістичне суспільство Франко уявляв як співдружність людей праці, засновану на господарській рівності, повній громадянській і політичній свободі, несумісній з державою. Політична свобода полягає, на його думку, у відсутності політичного тиску та управління зверху, держави як органу примусу. Народ знизу управляє сам собою, працює сам на себе, сам здобуває освіту й захищається.

У майбутньому суспільстві утвердиться справжнє народовладдя. При чому, головними осередками влади народу, писав Франко, будуть громади, що виконуватимуть усі функції управління суспільством [2, 293].

Він віддавав перевагу безпосередній демократії, хоча не заперечував необхідності і представницької демократії. Органи представницької демократії утворюються на рівні вільного союзу громад, представники яких формують єдиний представницький орган для вирішення важливих питань – зовнішньої торгівлі, суду, оборони та ін. [1, 381].

Щодо шляхів і засобів переходу до соціалізму Франко висловлював різні думки. В одних працях він обстоював правомірність застосування трудящими радикальних засобів для звільнення від експлуатації і здобуття свободи, в інших – схилявся до мирних форм політичної боротьби. Рушійною силою цієї боротьби визнавалися не тільки пролетаріат, а й інші категорії трудівників.

Франко не поділяв марксистської ідеї про історичну місію пролетаріату, за якою йому належить очолити боротьбу за соціалізм усіх трудящих. Він говорив про «робітництво», під яким розумів усіх, хто працює, – робітників, дрібних селян, ремісників, інтелігенцію. На відміну від марксизму Франко прагнув до того, щоб його соціалізм спирався на загальнолюдські, а не на суто класові цінності. Це мав би бути самоврядний, недержавний соціалізм [3, 253].

Велику увагу Франко приділяв національному питанню. Він закликав інтелігенцію сприяти формуванню української нації, здатної до самостійного культурного й політичного життя і спроможної активно засвоювати загальнолюдські культурні здобутки. І. Франко виступав за політичну незалежність націй.

Відстоюючи федералізм, Франко водночас виступав як проти космополітизму М. Драгоманова, так і проти інтернаціоналізму марксизму. У працях останніх років він різко критикував тих діячів, для яких загальноєвропейські ідеали соціальної рівності заслонили ідеал національної самостійності, та тих, хто за гаслами інтернаціоналізму приховує нелюбов до власного народу [4, 397].

Остаточний відхід Франка від інтернаціоналізму особливо помітний у статтях «Ukraina irredenta» (1895) і «Поза межами можливого» (1900). У праці-рецензії на однойменну книгу Ю. Бачинського «Ukraina irredenta» Франко зауважив, що книга, у якій автор доводить, «що Україна не тільки існує, а й мусить стати самостійною державою», важлива «як факт нашого політичного життя, як вияв національного почуття і національної свідомості». Франко висловив надію, що поряд із цією свідомістю з часом виникне й потреба політичної самостійності України, що «справа ця ввійде на порядок дня політичного життя Європи і не зійде з нього, поки не здійсниться» [5].

Ще глибшим є обґрунтування необхідності досягнення національної самостійності українським народом у статті «Поза межами можливого», де Франко зробив висновок, який варто вважати одним із його духовних заповітів українському народові: «Ідеал національної самостійності в усякому погляді, культурнім і політичнім, лежить для нас поки що, з нашої теперішньої перспективи, поза межамиможливого. Нехай і так. Та не забуваймо ж, що тисячні стежки, які ведуть до його здійснення, лежать просто таки під нашими ногами, і що тільки від нашої свідомості цього ідеалу, від нашої згоди на нього буде залежати, чи ми підемо тими стежками в напрямі до нього, чи, може, звернемо на зовсім інші стежки» [2, 294].

Під впливом М. Драгоманова в 1890 р. Франко став одним з тих, хто створив партію, яка базувалася на соціал-демократичних засадах. Спочатку вона мала назву «Російсько-українська радикальна партія», але згодом за нею закріпилася інша – «Українська радикальна партія».

Програма партії, підготовлена в тому числі і Франком, стратегічною метою проголошувала «зміну способу виробництва відповідно до досягнень наукового соціалізму», «колективний характер праці і колективну власність».

Автори програми проповідували доцільність еволюційного переходу трудящих до соціалізму на основі широкої демократії і вперше серед галицьких українців висунули вимоги загального і рівного виборчого права та стверджували, що соціальною базою радикального руху, виходячи з аграрного характеру краю, має бути селянство, яке на 80 відсотків було безземельним [3, 254].

Таким чином, Іван Франко здійснив значний вклад не лише в українську літературу, а й в історію державно-правових поглядів тогочасної України. При чому він не лише висловлював свої думки у творах, а й став одним з фундаторів радикальної партії, яка в той час була досить вагомою та пропагувала необхідність досягнення соціалізму шляхом селянського радикального руху. Іван Франко був громадським діячем, впевненим, що він в змозі і повинен змінити стан держави і суспільства на краще, оскільки своє бачення пропагував і серед української інтелігенції, і у віршах, і у публіцистиці.

Важливим є те, що завдяки працям саме Франка можна прослідкувати деякі загальні тенденції еволюції тогочасних правових та державницьких думок. Незважаючи на те, що у Франка немає творів присвячених лише конкретно правовим питанням, в художніх та публіцистичних своїх роботах він окреслює погляди на поняття держави та її походження, буржуазної держави, рівності, диктатури пролетаріату, свободи, народовладдя, національності, нації. Він наполягає на необхідності незалежності України, саме ця думка червоною лінією проходить через його поетичні та публіцистичні твори.

Література

1. Демиденко Г.Г. Історія вчень про право і державу: підруч. / Г.Г. Демиденко. – Х.: Консум, 2007 – 431 с.

2. Мироненко О.М. Історія вчень про державу і право: навчальний посібник / О.М. Мироненко, В.П. Горбатенко. – К.: Академія, 2010. – 454 с.
3. Кормич А.І. Історія вчень про державу і право: навчальний посібник / А.І. Кормич. – К.: Алерта, 2012. – 332 с.
4. Шульженко Ф. П. Історія політичних і правових вчень: підручник / Ф.П. Шульженко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 464 с.
5. Франко І.Я. *Ukraina Irredenta* [Електронний ресурс] / І.Я. Франко. – Режим доступу: <https://vpered.wordpress.com/2010/03/26/franko-ukraina-irredenta/>

Державно-правові концепції в Україні в першій половині XX ст.: загальна характеристика

Сінько А.В., студент

Науковий керівник:

Удовика Л.Г., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

Політична ситуація в Україні на зламі XIX – XX століть визначалася надзвичайним ідеологічним плюралізмом ідей, ідеалів, поглядів, концепцій. На політичній арені тогочасної України домінували партії лівоцентристського спрямування, які досить помірковано уявляли державницьке майбутнє України, залишаючись на автономістських та федералістських позиціях. Ідеологи партій правого спрямування хоча і не мали широкої підтримки серед українства, послідовно відстоювали ідеї державної самостійності України. На початку XX століття сформувалися два впливові напрямки: ліберально-демократичний, та автократичний, що сформувався багато в чому під впливом подій визвольних змагань в Україні та розчарування нездатністю українських демократів захистити національну незалежність [1].

Державно-правові концепції в Україні на початку XX ст. досліджувалися в працях таких науковців, як: В. Винниченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, М. Тарасенко, М. Костомаров, М. Міхновський, Т. Андрусак, О. Банчук, О. Копиленко, А. Коцур, С. Кульчицький, А. Круглашов, Ф. Медвідь, В. Ситник, та ін.

Розмаїття теоретичних пошуків української політико-правової думки було викликано небаченою складністю політичних і геополітичних змін, викликаних першою світовою війною, революціями у Східній Європі, появою тоталітарних держав у СРСР і Німеччині. За політичною спрямованістю в ній сформувалися і виявилися такі державно-правові концепції як консервативна, націоналістична, національно-демократична та соціалістична (соціал-демократична) [2, 2].

Консервативна державницька концепція черпала ідеї відродження української державності в минулому. Це було спричинено існуванням у 1918 р. гетьманату П. Скоропадського, необхідністю обґрунтування його політико-правових підстав, доведення наступництва монархічно-гетьманських традицій. Традиції монархізму виводились і з більш ранніх часів української державності – Галицько-Волинського князівства і навіть Київська Русь. Однак жовтневий 1917 р. переворот більшовиків у Петрограді, агресія радянських військ проти УНР, нездатність Центральної Ради і її уряду вирішити назрілі соціально-економічні проблеми поклали кінець демократичним програмам. УДХП приводить до влади гетьмана П. Скоропадського, на якого В. Липинський покладав надії як на національного лідера. Політичні реалії вплинули і на його програму державних перетворень. Проте український консерватизм з його націократичними ідеями вже не відповідав новим політичним і геополітичним реаліям і втратив перспективи їх втілення [2, 3]. Варто відмітити, що таким чином, через впровадження інституту гетьманства планувалося виховати у свідомості народу відчуття єдності та поваги до власної країни, до її культури та традицій, зрештою і до влади.

Найбільш радикальне вирішення «українського питання» запропонував на початку століття харківський адвокат Микола Міхновський (1873-1924). Проблемі самостійності Міхновський прагне дати правове обґрунтування, показати, що нинішній колоніальний статус України – грубе порушення природного історичного права її народу. Ідеолог українського націоналізму Дмитро Донцов (1883-1973) теж критично оцінював досвід відродження української державності в 1917-1920 рр. На його думку, руйнівна політика Центральної Ради, а потім Гетьманату скомпрометували і демократичну, і монархічну моделі цієї державності. Псевдодержавність у формі УРСР тим більше не вирішила питань створення громадянського суспільства і повноцінної нації [3].

Можна сміливо стверджувати, що не дивлячи на бажання створення монархічної держави у вигляді гетьманату, головною метою консерватизму було ж все таке є відродження української державності.

Основоположником національно-демократичної моделі української державності сучасні політологи вважають відомого галицького правознавця, громадського і політичного діяча першої чверті ХХ ст., академіка Станіслава Дністрянського (1870-1935). Провідною ідеєю його національно-державницької концепції є право кожної нації на самовизначення, автономію та державну незалежність. В основі концепції покладена теорія суспільних зв'язків: органічних, суб'єктами яких є сім'я, рід, плем'я, народ, держава, та організаційних, носіями яких є класи, партії, товариства, церква. Держава є суспільним органічним зв'язком найвищого типу: все, що століттями генетично склалося в суспільних зв'язках, є реальною основою держави і права. Суспільні зв'язки формуються на основі норм, прийнятих в окремих сім'ях, родах, племенах, класах, політичних партіях, країнах. Отже, всі правові норми є і соціально-етичними нормами [2, 13-14]. Варто вказати, що ідеї української національної демократії націю тлумачать не як етнос, а як психологічну спільноту, об'єднану спільною ідеєю державної незалежності, а головне, і демократичну.

Значний розвиток в Україні на початку ХХ ст. одержав соціалістичний напрямок політико-правової думки. Однак на відміну від ортодоксальних марксистів, а в Росії – від ортодоксальних лєнінців, багато вітчизняних мислителів мали свої уявлення про державу і право з огляду на «українське питання», проблему відродження української державності, критично сприймали марксистське вчення. До їх числа з повним правом можна віднести таких ведучих діячів Української Центральної Ради, як М. Грушевський, В. Винниченко, М. Туган-Барановський [4].

Михайло Грушевський (1866-1934) розглядав проблеми права і держави як вчений-історик, лідер Центральної Ради й есер. Історія української державницької ідеї й державницького досвіду, за Грушевським, має тисячолітню історію, яку складають наступні етапи: період зародження державності у скіфів, антів, слов'ян; Київська держава; Галицько-Волинське князівство; Литовсько-Руська держава; Козацька республіка; Гетьманщина; занепад державного життя; початок національного відродження. «Київська Русь є першою формою української державності». Таким чином, особливістю історії України вчений вважав безперервність історичного процесу. Український народ має глибокі корені, а його минуле і культура – органічно самостійне явище. Він – прямий спадкоємець Київської державності [5, 2]. Державу Грушевський визначає як «суверенний союз народу, який дорогою планової діяльності, зверхніми засобами задовольняє індивідуальні і загальнолюдські солідарні інтереси в напрямі поступового розвою громадянства» (тобто громадянського суспільства). Вже на початку ХХ ст. Грушевський концептуально сформулював доктрину національно-територіальної децентралізації Росії і створення культурно-національних автономій, у т.ч. України. З падінням царату 1917 р. Грушевський відстоював принцип федералізму, національно-територіальну автономію України [2, 21]. Разом з М.С. Грушевським активно відроджував українську державність Володимир Винниченко (1880-1951). Починаючи з ранніх своїх творів, темою творчості Винниченко обрав проблему людської гідності, заперечення «обов'язків з примусу» над

людиною. В ім'я людської особистості відстоював індивідуальність, неповторність власного «Я» людини; був твердо переконаний, що неможливо перебудувати моральний світ людини, царство обману, насильства, неправди, експлуатації засобами тієї ж неправди і несправедливості [2, 23]. Важливо наголосити, що існування на той час УРСР породжувало в українців почуття до власної державності.

Надавши загальну характеристику державно-правовим концепціям в Україні на початку XX ст., можемо підсумувати, що перші десятиліття XX ст. були позначені плідними спробами діячів національного відродження України осмислити нові політичні і геополітичні реалії, що склались в Україні, Росії, Європі. Далекоглядними і багато в чому випереджаючими свій час можна назвати конституційний проект С. Дністрянського, ідеї самостійності України М. Міхновського, В. Старосольського, О. Бочковського («нація-держава»), громадянського суспільства, прав і свобод людини В. Липинського, концепції федерації, місцевого самоврядування, парламентаризму, демократичного виборчого процесу, принципів поділу влади та гармонізації прав і обов'язків громадян в державі творця новітньої концепції суспільної історії України М. Грушевського. Розпочався новий етап розвитку правової думки в Україні, який забезпечив як формалізацію найважливіших демократичних державотворчих ідей в Конституції України 1996 р., так і їх впровадження в практиці побудови незалежної держави та реалізації реформ різних сфер державного і суспільного життя. І дуже символічним є те, що процес державотворення не є закінченим, а ми і далі будемо дійсно незалежну, суверенну, демократичну державу.

Література

1. Концепції української державності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-referat.com>
2. Державно-правові концепції в Україні перших десятиліть XX століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://otherreferats.allbest.ru/law/d00303294.html>
3. Державно-правові концепції в Україні наприкінці XIX-на початку XX ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/3475/17/>
4. Петришин О.В. Державно-правові погляди діячів Центральної Рад [Електронний ресурс] / О.В. Петришин. – Режим доступу: <http://uristinfo.net/istorija-gosudarstva-i-prava/281-istorija-vchen-pro-derzhavu-i-pravo-petrishin-ta-in/8854-rozdil-20-derzhavno-pravovi-kontseptsii-v-ukrayini-na-pochatku-hh-stolittja.html?start=3>
5. Кормич А.І. Сутність державницько-правових концепцій України XX ст. та їх вплив на сучасний державотворчий процес [Електронний ресурс] / А.І. Кормич. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/App/2012_44/Kormich_A.pdf

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Участь України в миротворчих операціях під керівництвом ООН

Амельянчик С.С., студент

Науковий керівник

Мартинов М.П., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Організація Об'єднаних Націй посідає унікальне місце в історії міжнародних відносин як перша універсальна міждержавна організація, яка поклала на себе відповідальність за вирішення безлічі питань післявоєнного устрою світу, серед яких найвагомішим було уникнення повторення сумного досвіду, а саме – запобігання Третьої світової війни, з яким вона успішно впоралась.

Отже, наукова актуальність обраної теми залишається поза сумнівом, адже є спробою висвітлити участь України в миротворчих місіях під егідою ООН.

На жаль, цьому напрямку діяльності у фаховій літературі не надається достатнього значення. Дані щодо загальної кількості залучених українських військовослужбовців і кількості загиблих чи зниклих безвісти постійно варіюються й дотепер не узгоджено точну цифру. У дійсності, дослідженням цього питання займається доктор історичних наук В. Бруз. Серед авторів, які висвітлюють деякі аспекти миротворчої діяльності України, можна назвати А. Шевченка, А. Сидорука та Т. Силіну, які присвячують цьому питанню низку статей [1].

В 1967 р. Генеральна Асамблея (далі – ГА) ООН ухвалила резолюцію про методи розслідування конфліктів, а 1982 р. – Манільську Декларацію про мирне врегулювання міжнародних конфліктів. У 1989 р. СРСР та США запропонували Резолюцію під назвою “Зміцнення міжнародного миру, безпеки і міжнародного співробітництва у всіх його аспектах у відповідності із Статутом ООН [2].

Неодмінною умовою використання воєнної сили в миротворчих операціях є згода на це сторін, що конфліктують, але слід звернути увагу на те, що поняття «операції з підтримання миру», яке з часом стало тісно асоціюватись із самою ООН, у Статуті взагалі немає. Уперше термін «миротворчість» було вжито Генеральним секретарем ООН для кваліфікації перших надзвичайних сил ООН, що контролювали кордони між Ізраїлем і Єгиптом у районі Газа на Синайському півострові 1956 року [3].

З прийняттям Верховною Радою України Закону “Про участь України в міжнародних миротворчих операціях”, підписаного Президентом України 23 квітня 1999 року, суттєво спростився механізм з'ясування питань стосовно участі українського військового контингенту в миротворчих місіях під керівництвом ООН. Згідно зі статтею 4 цього Закону «рішення про направлення миротворчого контингенту чи миротворчого персоналу для участі України у міжнародній миротворчій операції, а також з питань надання матеріально-технічних ресурсів та послуг приймає Президент України з одночасним поданням до Верховної Ради України законопроекту про схвалення рішення в частині щодо направлення миротворчого контингенту» [4].

На початку ХХІ століття головними питаннями щодо участі українських військових у міжнародних заходах стали фінансове забезпечення українських миротворців і доцільність їхньої участі в операціях на територіях країн, які перебувають на далекій відстані і безпосередньо не зачіпають державних інтересів України [5].

Але задля того, щоб виявити негативні наслідки та явні вигоди участі в миротворчих операціях для України, потрібно безпосередньо розглянути діяльність місій ООН, у яких наша країна брала участь.

Миротворча діяльність незалежної України розпочалася з її участі в миротворчій операції на теренах колишньої Югославії.

15 грудня 1991 р., на прохання керівництва Югославії, Рада Безпеки ухвалила резолюцію про проведення операції з підтримання миру. 21 лютого 1992 року були створені Захисні Сили ООН (UNPROFOR) з метою забезпечення умов для переговорів про загальне врегулювання в Югославії. Спочатку мандат Сил ООН стосувався Хорватії, а пізніше він поширився на інші республіки колишньої Югославії – Боснію та Герцеговину, Македонію, Чорногорію, Сербію і Словенію [6].

Відтоді українські військові були залучені до міжнародних операцій з підтримання миру та тимчасового адміністрування в Грузії; Таджикистані; Македонії; Анголі; на півострові Превлака (Хорватія); у Східній Славонії; Гватемалі; Косово; Афганістані; Конго; Сьєра-Леоне; Ефіопії та Еритреї; Лівані та Ліберії.

Взимку 1998 року, під час проведення парламентської виборчої кампанії, навіть висувалась ідея створення постійного українського контингенту миротворчих сил ООН, який комплектувався б із резерву офіцерів, звільнених у запас при скороченні особового складу українського війська [7].

18 лютого 2002 року, під час сесії Спеціального комітету ООН з операцій з підтримання миру, яка розпочалась у Нью-Йорку 11 лютого, заступник Постійного представника України при ООН В. Крохмаль звернувся зі слушною ініціативою до держав – членів ООН. Від імені України він пропонував проголосити Міжнародний день миротворців ООН для відзначення всіх, хто брав і продовжує брати участь у миротворчих операціях під прапором ООН, а також вшанування пам'яті тих, хто віддав своє життя заради миру. Державам – членам було запропоновано відзначати Міжнародний день миротворців ООН 29 травня, коли Рада Безпеки ООН у 1948 р. схвалила рішення про розгортання першої миротворчої операції.

Ця ініціатива знайшла абсолютну підтримку і вже наступного року, 29 травня 2003 р., у всьому світі вперше почав відзначатися Міжнародний день миротворців ООН.

Сьогодні не таємниця, що миротворча діяльність під егідою ООН – це не тільки почесна для іміджу країни справа, а ще й один з небагатьох порівняно легких і абсолютно чесних способів заробітку для бідних держав. Лише одна українська вертолітна ескадрилья у складі «блакитних шоломів» приносить у рік країні 12 млн. доларів США. Також Україна направляє свою техніку до місць проведення місій ООН із перспективою в подальшому передати її в лізинг і наступний викуп безпосередньо ООН [8].

До негативних чинників залучення українського контингенту до миротворчих місій під егідою ООН можна віднести те, що ця участь призводить не тільки до санітарних бойових втрат, але й до численних захворювань. Більшість країн, у яких нині здійснюються миротворчі місії військовослужбовцями Збройних сил України (Ліван, Сьєрра-Леоне, Конго, Ефіопія), епідемічні щодо багатьох захворювань (чума, холера, лепра, жовта лихоманка, СНІД, вірусний гепатит А, тропічна малярія, спірохетози та риккетсіози). Небезпеку також становлять отруйні комахи і тварини [9].

Тому, якщо здоров'я нації розцінювати як економічну складову держави, то доречним було б дотримуватися таких умов:

- миротворчу місію слід виконувати тільки в близьких кліматично-епідеміологічних регіонах;
- зміна миротворців повинна відбуватися кожні шість місяців через те, що за цей період виконання миротворчої місії починає стрімко погіршуватися психічне здоров'я військовослужбовців [9].

Як уже зазначалося вище, участь у миротворчих операціях також приносить країні додаткові фінансові надходження. Наприклад, за 2005 рік до державного бюджету України було перераховано компенсаційних виплат у розмірі 182,1 мільйона гривень. Станом на 1 травня 2006 року ця сума становила 51,3 мільйона гривень [10].

У межах миротворчих операцій широкого застосування набув термін «мокрої оренди». Це означає, що Україна разом з технікою повинна надіслати супроводжуючий підрозділ забезпечення, який би обслуговував використовувану техніку. Місячна виплата Україні за використання одиниці БТР становить 5851 долар США, а година нальоту МІ-8 компенсується в розмірі 1650 доларів США [11].

На превеликий жаль, іноді трапляються прикрі ситуації за участі український миротворців, які негативно впливають на імідж країни в цілому. Серед миротворчого контингенту іноді фіксуються правопорушення, найчастіші з яких це розкрадання пального, вилучення продуктів харчування з раціону військових для їхнього подальшого перепродажу місцевому населенню. Також існує прикра практика одержання хабарів за успішне проходження конкурсу серед охочих вдягнути блакитні шоломи [12].

Так, наприклад, ООН вимагала від України достроково вивести свій миротворчий контингент з Лівану через звинувачення у фінансових правопорушеннях. Тепер українському оборонному відомству потрібно докласти неймовірних зусиль, зокрема, провести значну кількість заходів, спрямованих на запобігання подібних ситуацій у майбутньому, щоб довести керівництву ООН здатність українських військовослужбовців виконувати поставлені завдання без подібних правопорушень [13].

Загалом представники ООН дуже високо оцінюють внесок України в підтримку міжнародного миру та стабільності. У травні 2005 р. до України з візитом прибув президент всесвітньої асоціації “Блакитні шоломи ООН – солдати миру” Л. Байроу. Була надана висока оцінка миротворчій роботі українських солдатів миру на службі ООН. Десятки українських миротворців отримали ордени й медалі різних країн світу та рідної України.

Деякі вітчизняні критики участі України в миротворчих операціях свідчать, що сьоме місце в рейтингу країн-миротворців ООН зовсім не відповідає престижу країни. Адже очолюють рейтинг як найактивніші країни-учасниці миротворчих операцій Бангладеш, Пакистан, Нігерія, Індія, Голландія та Уругвай. Депутат від Комуністичної Партії України Ігор Алексєєв вважає, що жодна цивілізована країна не може пишатися тим, що її військовослужбовці беруть участь у миротворчих операціях у всьому світі й цим наражають своє життя на небезпеку [14].

Але якщо небезпеку глобального ядерного конфлікту внаслідок дії якоїсь із існуючих нині ядерних держав майже усунено, то локальні війни і регіональні конфлікти, які поширилися по всьому світу, викликають серйозне занепокоєння, тим більше, що в деяких із них задіяні так звані «порогові» країни, що вже оволоділи технологічними процесами створення ядерної зброї або мають такі можливості. Крім того, збройні конфлікти й економічна нестабільність створюють сприятливий ґрунт для тероризму, торгівлі зброєю, виробництва і збуту наркотиків, що безпосередньо впливає на безпеку держав-членів ООН. Саме тому ООН докладає неймовірних зусиль та вдається до рішучих дій щодо запобігання таким конфліктам або їх припинення.

Загалом, вагомим контраргументом на захист миротворчої діяльності ООН можна вважати факт визнання її позитивного впливу світовим співтовариством, коли в 1988 році силами ООН з підтримки миру було присуджено Нобелівську премію миру [15].

Як свідчить світова історія, на превеликий жаль, мирні періоди в історії людства завжди були коротшими за часи війн і жодна країна не може себе застрахувати від можливості бути втягнутою в кровопролитну суперечку. Тому, на нашу думку, вже те, що до України звертаються за допомогою, свідчить про її значний авторитет у сучасному світі та про зростання попиту на висококваліфіковану військову силу для участі в миротворчих операціях, адже український контингент вже неодноразово підтверджував міжнародній спільноті свою здатність брати участь у процесі забезпечення миру на ділі, а не на словах, і на високому рівні.

Література

1. Бруз В. Україна в ООН: питання національної і міжнародної безпеки / В. Бруз // Політична думка. – 1994. – № 4. – С. 80-85.

2. Біркович Р.В. Україна в контексті миротворчої діяльності ООН / Р.В. Біркович // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2005. – № 58. – С. 182-187.
3. Баландіна Н. Миротворча діяльність ООН: деякі питання методології дослідження та історіографії проблеми / Н. Баландіна // Дослідження світової політики. – 2000. – № 10. – С. 78-85.
4. Про участь України в міжнародних миротворчих операціях: Закон України від 23.04.1999 р. № 613-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/613-14>.
5. Шелест Г. Українські миротворці на Близькому Сході / Г. Шелест // Політика і Час. – 2005. – № 7. – С. 60.
6. Гайдуков Л.Ф. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980-2000 рр.) / Л.Ф. Гайдуков, В.Г. Кремень, Л.В. Губерський. – К. : Либідь, 2001. – 622 с.
7. Віднянський С.В. Україна в Організації Об'єднаних Націй: 60 років участі у розв'язанні найважливіших міжнародних проблем / С.В. Віднянський, А.Ю. Мартинов. – К.: Генеза, 2006. – 240 с.
8. Гайдук К. Усіх помирить Україна ціною життя своїх солдат [Електронний ресурс] / К. Гайдук // Дзеркало тижня. – 2001. – № 30. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/POLITICS>.
9. Поліщук М. Приречений батальйон. Погляд лікаря-політика на участь у миротворчих місіях [Електронний ресурс] / М. Поліщук // Дзеркало тижня. – 2003. – № 49. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/POLITICS>.
10. Голос Миротворцев [Електронний ресурс] // Вестник Музея миротворческий операций. – 2006. – № 245. – Режим доступу: <http://www.un-museum.ru>.
11. Проценко С. «Мокрая аренда» или гуманитарная миссия? [Електронний ресурс] / С. Проценко // Аналитическое сетевое издание Центра Исследований Проблем Гражданского Общества. – 2004. – 30 апреля. – Режим доступу: <http://politika.org.ua>.
12. Малин В. Время стучать касками [Електронний ресурс] / В. Малин // Интернет-газета Трибуна. – 2005. – 24 ноября. – Режим доступу: <http://tribuna.com.ua>.
13. Ханенко С. Тёмные пятна на голубом / С. Ханенко // Зеркало недели. – 2005. – № 36. – 17-23 сентября.
14. Кім В. Ліберійський синдром [Електронний ресурс] / В. Кім // Дзеркало тижня. – 2003. – № 47. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/POLITICS>.
15. Basic Facts about the United Nations. – New York, 2004. – 359 p.

Правове регулювання міжнародних морських перевезень вантажу

Архінов І.О., студент

Науковий керівник:

Віхляєв М.Ю., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Перші спроби уніфікувати правила морських перевезень були зроблені у середині XIX століття. На початку XX століття приймаються багатосторонні міжнародні договори. До них належать декілька так званих Брюссельських конвенцій, що були прийняті з 1910 по 1968 рр. Вони ініціювались Міжнародним морським комітетом і були розроблені у співпраці з національною асоціацією морського права. Далі, протягом XX сторіччя та на початку XXI робота над уніфікацією продовжувалась, і було розроблено ще дві конвенції з морського перевезення вантажу.

До цих конвенцій відносяться наступні:

1. Міжнародна конвенція щодо уніфікації деяких правил про коносамент від 25 серпня 1924 р. (відома як «Гаазькі правила») [1] та Протокол про внесення змін до Міжнародної конвенції про уніфікацію деяких правил, що стосуються коносаментів,

підписаної в Брюсселі 25 серпня 1924 р. (так звані «Правила Вісбі») [2]. З цього період Конвенція відома під назвою «Гаазько-Вісбійські Правила».

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про морське перевезення вантажів, прийнята в Гамбурзі в 1978 р. (відома як «Гамбурзькі правила») [3].

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародного перевезення вантажу повністю або частково морем, прийнята у вересні 2009 р. у Нідерландах (відома як «Роттердамські правила») [4].

Перша з названих Конвенцій ґрунтується на засадах Гаазьких правил про морське перевезення вантажів, прийнятих у 1924 р. на неурядовому рівні. Цікаво, що сама Конвенція не містить визначення коносаменту, його ми можемо знайти в інших міжнародно-правових актах, зокрема у Гамбурзьких правилах 1978 р.

Конвенція застосовується до коносаментів або будь-яких подібних документів і до всіх вантажів, за винятком живих тварин і вантажу, що перевозиться на палубі судна.

Положення Конвенції містять перелік заходів, які перевізник зобов'язаний здійснити для приведення судна в необхідний для перевезення вантажів стан. Капітан або перевізник чи його агент, за Конвенцією, зобов'язаний видати відправнику вантажу коносамент. Саме такий коносамент створюватиме презумпцію прийому перевізником вантажу.

У Конвенції передбачено межі відповідальності перевізника за втрату або пошкодження вантажу, а також обставини, які виключають його відповідальність, зокрема: непереборна сила, дії антисупільних елементів, арешт або затримання владою, карантинні обмеження, рятування життя або майна на морі тощо.

У 1968 р. був прийнятий Протокол змін і доповнень до цієї Конвенції, який одержав найменування Правил Вісбі і набув чинності 23 червня 1977 р.

Протокол лише частково видозмінив Гаазькі правила, анітрохи не порушивши принципову основу відповідальності за вантаж: за умови дотримання морським перевізником вимог відносно мореплавства судна він звільняється від відповідальності за помилки своїх службовців в судноводінні або керуванні судна, іншими словами, за так звані навігаційні помилки, які стали причиною втрати або пошкодження вантажу, та несе відповідальність за комерційні помилки, тобто, помилки відносно вантажу [5].

Слід зазначити, що Гаазько-Вісбійські правила з розвитком торгівельного мореплавства, наявності комерційних та економічних проблем почали критикуватися з боку представників держав, до яких належать володільці вантажів. Все це в свою чергу призвело до прийняття 30 березня 1978 р. в Гамбурзі Конвенції ООН про морське перевезення вантажів 1978 р. (Гамбурзькі правила), яка була покликана замінити Гаазько-Вісбійські правила. Дана Конвенція набула чинності в листопаді 1992 р. Та прийняття цієї Конвенції також не було зразком ефективної уніфікації, так як багато держав не ратифікували її [6].

Згідно її положень перевізник несе відповідальність за збиток, що є результатом втрати або пошкодження вантажу, а також затримки в його доставці, якщо не доведе, що він, його службовці або агенти вжили всіх заходів, щоб уникнути обставин, що викликали втрату, пошкодження або затримку та їх наслідки.

Наступну Конвенцію, а саме – Конвенцію ООН про договори міжнародного перевезення вантажу повністю або частково морем, що призвана регулювати питання міжнародного перевезення вантажу, підписано у вересні 2009 року у Нідерландах. З розширенням контейнерних перевезень, намаганням організувати перевезення вантажу на умовах «від двері до двері» в рамках єдиного договору, а також з розвитком практики використання електронних транспортних документів розробка вказаної Конвенції була в край необхідною. Розробники цієї Конвенції підкреслили, що уніфікація права міжнародної торгівлі, зменшивши або усунувши правові бар'єри у міжнародній торгівлі, сприяє загальному економічному співробітництву між усіма державами на основі рівності, справедливості та загальних інтересів.

У висновку можна зазначити, що з одного боку, правове регулювання міжнародних морських перевезень вантажів уніфіковано на міжнародному правовому рівні. І це є позитивним моментом, так як уніфікація, як відомо, сприяє подоланню колізій різнонаціональних законів. Але, з іншого боку, одночасна наявність міжнародно-правових норм, які регулюють одні й ті ж відносини по-різному, викликає певні питання щодо їх застосування, конкуренції норм різних міжнародних актів, і таким чином, не тільки не сприяє однастайному врегулюванню спірних питань, а, навпаки, ускладнює «колізію». Отже, як свідчить практика міжнародних морських перевезень вантажів, ця сфера потребує подальшої уваги з боку фахівців усіх рівнів з точки зору розробки по можливості однастайного та більш ефективного, тобто, з огляду на урахування інтересів усіх учасників перевезення, правового регулятора цих відносин.

Література

1. Міжнародна конвенція щодо уніфікації деяких правил про коносамент від 25 серпня 1924 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_221
2. Протокол про внесення змін до Міжнародної конвенції про уніфікацію деяких правил, що стосуються коносаментів, підписаної в Брюсселі 25 серпня 1924 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/896_010
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про морське перевезення вантажів, прийнята в Гамбурзі в 1978 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_391
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародного перевезення вантажу повністю або частково морем, прийнята у вересні 2009 р. у Нідерландах
5. Николаева Л.Л. Коммерческая эксплуатация судна: учебник / Л.Л. Николаева. – О.: Феникс, 2006. – 255 с.
6. Кокин А.С. Международная морская перевозка грузов: право и практика / А.С. Кокин. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 584 с.

Реалізація конституційних прав на окупованій території АРК

Гудкова Д.О., студентка

Науковий керівник

Пелех І.В., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Розгляд питання реалізації конституційних прав на окупованих територіях є досить актуальним, адже тимчасово окупована територія України є невід'ємною її частиною, на яку поширюється дія Конституції та законів України, як зазначено у ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [1]. Не зважаючи на те, що ця проблема постала два роки тому, її розглядають як одну з основних в Україні та взагалі у всьому світі. На окупованій території повинні забезпечуватись основні права людини та громадянина, у тому числі право на майно, приватні та особисті права.

Існує доволі багато думок щодо реалізації конституційних прав людини на анексованих територіях Української держави і взагалі щодо прав людини за Конституцією України. Уже як два роки окупований Росією Крим живе за своєю новою Конституцією. Якщо поглянути на деякі конституційні права окремо у АРК ми можемо побачити наступне.

Розглянемо право на життя. На даний час досі відсутня інформація про хід розслідування раніше скоєних вбивств на території Криму Решата Аметова (тіло виявлено 15 березня 2014 року), майора українських ВМС Станіслава Карачевського (убитий 6 квітня 2014 року), 16-річного Марка Іванюка (убитий 20 квітня 2014 року) [2]. Винні в

вчинення даних злочинів не притягнуті до кримінальної відповідальності, що створює у представників правоохоронних органів і « кримської самооборони» відчуття безкарності і може привести до нових жертв.

Право на свободу та особисту недоторканність. Структури, які позиціонують себе як влади Криму і правоохоронні органи, не забезпечують захисту права на свободу і особисту недоторканність. Досі прокуратура і правоохоронні органи Криму не надали інформацію про хід розслідувань викрадень активістів, які відбулися в березні [2]. На форумі одного з сайтів Севастополя «Севастопольський політфорум» була розміщена інформація від різних людей, які публікували повні імена українських активістів, які проживають в Севастополі, їх адреси проживання або адреси проживання їх родичів [3]. Більш того, на цьому форумі були заклики до застосування насильства до українських активістів Севастополя. Після оприлюднення цього форуму інформація була повністю вилучена.

Свобода слова і висловлювання думок. Найбільша кількість порушень свободи слова і висловлення думки були пов'язані з проведенням публічних заходів 18 травня 2014 року, присвячених пам'яті депортації кримських татар у 1944 році. Представники «кримської самооборони» неодноразово перешкоджали здійсненню журналістської діяльності, що було пов'язане з незаконними затриманнями і псуванням майна журналістів [2]. 18 травня були затримані кримськотатарський журналіст Осман Пашаєв, турецький оператор Дженгиз Кизгин і кілька інших працівників ЗМІ (3 людини). Кілька годин їх незаконно утримували в приміщенні штабу кримської самооборони, погрожували фізичним насильством, чинили психологічний і фізичний тиск. Частина техніки і речей на загальну суму близько 70 тисяч гривень було вкрадено. Для тиску на журналістів і редакторів кримських видань з метою обмеження свободи слова кримська влада використовує довільне тлумачення норм російського законодавства, а саме, Закону РФ №114 – ФЗ від 25.07.2002 р. "Про протидію екстремістської діяльності" та ст.280/1 Закону РФ № 433 – ФЗ від 28.12.2013 р. «Про внесення зміни до Кримінального кодексу Російської Федерації», яка вступила в силу 9 травня [4]. Іншим обмеженням свободи слова в Криму є вимоги перереєстрації засобів масової інформації відповідно до норм російського законодавства.

Питання, пов'язані з громадянством. Студентів, які проживають в інших регіонах України, але навчаються в ВНЗ Криму, зобов'язують отримувати або російські паспорти, або платити за освіту як іноземці на території РФ. Дані вимоги порушують конституційне право на вибір громадянства і місця проживання. Україна в ст. 5 Закону «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р. закріпила, що примусове автоматичне набуття громадянства України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства Російської Федерації не визнається Україною і не є підставою для втрати громадянства України [1]. Таким чином, громадяни України, які «автоматично» набули громадянство РФ, залишаються громадянами України. Згідно з цим же законом, документи, в тому числі і паспорта, які видаються на території Криму, України вважаються недійсними і не тягнуть правових наслідків.

Право на охорону здоров'я. У Криму представники російського Федерального фонду медичного страхування приступили до видачі безкоштовних медичних полісів. Пункт видачі полісів розташований поки тільки в Сімферополі. Обов'язкова умова для видачі поліса – наявність громадянства Російської Федерації і паспорта, а для дітей до 14 років – свідоцтва про народження. Таким чином, безкоштовні медичні послуги в Криму можуть отримувати тільки громадяни РФ [2].

Інформаційне управління повідомляє, що 18 лютого відбулися парламентські слухання щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території. У статті було зазначено, що заступник Голови Верховної Ради України Оксана Сироїд наголосила на необхідності розробки

державної політики: "Наш обов'язок – захистити права та свободи цих людей, ми повинні розробити послідовну державну політику у цій сфері. На жаль, сьогодні на слуханнях немає міністрів. Це є ще одним свідченням відсутності такої державної урядової політики", – сказала вона.

Як зазначає С.Полтавець, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ, канд. політ. наук, у своїй статті «Окупація земель суверенної держави: уроки політичної історії», що геополітична стратегія сьогоденної Росії залишається незмінною з часів утворення Московського князівства. Способи, методи, механізми не зазнали кардинальних змін за століття, що минули. Практика «збирання земель» через посилення військового, соціально-економічного тиску, поширення «смути» на таких територіях залишається актуальною до сьогодні. Так само актуальним для Росії є постійна апеляція до власних громадян про «негативний вплив Заходу» та «месіанство Росії», на превеликий подив це спрацьовує, допускаємо, що «ментальність» – це величина більш незмінна, ніж про це дискутують учені [5]. З іншого боку окупація територій України в черговий раз доводять низьку ефективність існуючої у світі системи безпеки, зокрема йдеться про ООН та ОБСЄ. Країна-окупант у більшості випадків узагалі не реагує на безліч резолюцій та меморандумів. На жаль, найефективнішою стратегією нинішніх «гібридних війн» у черговий раз у світовій політиці стало «право сильного». Саме тому зміна стратегій, методів, способів впливу світових держав на дії держави окупанта повинні у найближчий час серйозно трансформуватися. До певної міри економічні санкції стосовно Росії доводять свою ефективність, але провідні країни світу до сьогодні не в змозі встановити її повну економічну ізоляцію, оскільки не бажають поступатися власним економічним комфортом та мають особисті геополітичні інтереси. Слід лише зауважити, що в середині ХХ ст. подібне «загравання» з іншим окупантом призвело до незворотних наслідків.

Отже, аналізуючи думки різних науковців, я можу зробити висновок, що з моменту окупації Росією українського Криму, ситуація з конституційними правами людини на даній території істотно погіршилася. З лютого 2014 року де-факто влади Криму почали масштабний наступ на права і свободи людини, використовуючи надмірно обтічні формулювання російського законодавства по боротьбі з екстремізмом. Окупаційний режим заохочує масові порушення, включаючи викрадення, незаконні затримання та насильство над кримськими татарами, активістами, журналістами та іншими особами. 22 березня 2016 року 41 країна ООН засудила систематичні порушення прав людини та зловживання з боку російської влади на включеному півострові Крим. Про це йдеться в спільній заяві від імені 41 країни в Раді ООН з прав людини, ініційованому Україною. Росія несе відповідальність за порушення конституційних прав людини, які відбуваються в Криму і на Донбасі. Це зазначено у проекті резолюції, який буде обговорюватися на сесії Парламентської асамблеї Ради Європи.

Література

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>
2. Короткий огляд ситуації по Криму польової місії з прав людини (травень 2014 рік) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zib.com.ua/>
3. «Севастопольський політфорум» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sevpolitforum.ru/>
4. О противодействии экстремистской деятельности: Закон РФ №114 от 25.07.2002 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://base.garant.ru/12127578/>
5. Полтавець С. Окупація земель суверенної держави: уроки політичної історії [Електронний ресурс] / С. Полтавець. – Режим доступу: <http://archive.is/nGRUP>

Право на достатній життєвий рівень за Конституцією України

Гудкова К.О., студентка

Науковий керівник

Пелех І.В., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Розгляд питання щодо достатнього життєвого рівня згідно з Конституцією України є досить широким. Адже останніми роками, насамперед завдяки зусиллям певного кола політиків, юристів, інших наших співвітчизників питання захисту прав людини в Україні набуло загальносуспільного масштабу і політичного значення. Актуальність цієї теми базується на тому, що право на достатній життєвий рівень є одним із головних і основоположних в системі прав і свобод людини і громадянина. Можна сказати, що поки дане право не буде в повній мірі реалізовано в нашій країні, то зазначена тема не втратить своєї актуальності. Тим більш доцільною здається ця проблема на тлі сучасних євроінтеграційних процесів.

Соціальна держава є втіленням людського виміру політики. Під поняттям «соціальна держава», як зазначає Ф. Хаєк, часто розуміють усе, що пов'язано із зменшенням або усуненням розбіжностей у прибутках між різними групами населення [1, 137].

Реформи, що відбуваються в Україні, полягають саме у становленні та постійному розвитку правової та соціальної держави і лише досягнення цього ідеалу має вінчати весь процес реформ в економіці, політиці та духовній сфері.

Необхідно зазначити, що людина – основа та мета правової та соціальної держави. Охороняючи її життя та гідність, держава забезпечує, перш за все, свою власну основу – існування особистості як морального суб'єкта права і громадянина держави. Саме це є вихідним постулатом Конституції України, яка проголосила соціальність держави. Так, Конституція України закріплює, що Україна є соціальна держава (ст.1 Конституції України). Це передбачає забезпечення соціальної безпеки громадян, створення необхідних і достатніх умов для реалізації соціальних прав людини і громадянина.

Формуванню соціальної держави сприяє реалізація соціальних прав і свобод, що стабілізує суспільне життя. Водночас соціальні права і свободи, на жаль, залишаються найменш гарантованою групою конституційних прав і свобод [2, 58]. Центральним в системі соціальних прав є право людини на достатній життєвий рівень, яке об'єднує собою не лише усі інші соціальні права в одну цілісну систему, але й зумовлює сутність та зміст правового регулювання більшості громадянських та політичних прав. Це право слід розглядати в двох взаємопов'язаних аспектах: з одного боку, держава створює умови, за яких кожна здорова, дієздатна людина має реальні можливості забезпечити такий рівень свого життя, який відповідає її уявленням, а з іншого, держава зобов'язана використовувати усі свої матеріальні, політичні, організаційні та інші ресурси задля забезпечення достатнього життєвого рівня соціально незахищених верств населення [3, 13].

Стаття 48 Конституції України, яка передбачає право на достатній життєвий рівень, є єдиною нормою другого розділу даного нормативно-правового акту, яка не містить спеціальних конституційних гарантій відповідного права і не конкретизує його. У статті лише зазначається, що достатній життєвий рівень включає тільки достатнє харчування, одяг і житло. За порушення цього права законодавством України юридична відповідальність не передбачається. Як зазначається у статті 25 Основ законодавства України про охорону здоров'я, з метою забезпечення достатнього життєвого рівня, на основі науково обґрунтованих медичних, фізіологічних та санітарно-гігієнічних вимог держава: а) встановлює єдині мінімальні норми заробітної плати, пенсій та інших доходів населення; б) організує натуральне забезпечення найбільш вразливих верств населення продуктами харчування, одягом, ліками та іншими предметами першої необхідності; в) здійснює комплекс заходів щодо задоволення життєвих потреб біженців, безпритульних

та інших осіб, які не мають певного місця проживання; г) безплатно надає медичну допомогу і соціальне обслуговування особам, які перебувають у матеріальному становищі, загрозливому для їх життя і здоров'я.

Взагалі ж достатній життєвий рівень варто розглядати як державний стандарт, що має використовуватися при визначенні обсягу соціального забезпечення громадян. Механізм забезпечення права громадян України на достатній життєвий рівень є однією з головних частин більш широкого, загального механізму реалізації соціальних прав громадян, який, у свою чергу, є складовою частиною механізму реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина в цілому. Механізм реалізації права на достатній життєвий рівень є достатньо складним і включає в себе низку структурних компонентів: економічний, політичний, соціальний, правовий, духовно-культурний та психологічний. У своїй сукупності усі ці компоненти спрямовані на досягнення особою такого рівня життя, яке є гідним людини у сучасному цивілізованому світі [4, 11].

До органів державної влади, на які покладається обов'язок забезпечення умов для реалізації громадянами права на достатній життєвий рівень відносяться: Верховна Рада України, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство праці та соціальної політики України, а також місцеві державні адміністрації. До основних пріоритетів соціальної політики України, як і інших держав, насамперед відносять створення умов для забезпечення достатнього життєвого рівня населення країни, адже тільки тоді, коли такий рівень життя досягнуто, можна з впевненістю стверджувати, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека дійсно визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, як це і проголошено у Конституції України.

На жаль, у реальному житті закріплені в актах законодавства положення щодо забезпечення права на достатній життєвий рівень та встановлена для його реалізації і захисту система гарантій здебільшого знаходиться не на належному рівні. Невідповідність встановленого прожиткового мінімуму реаліям сьогодення, низький розмір заробітної плати більшості працюючих, збільшення рівня безробіття, погіршення здоров'я населення, значна нерівність у розподілі власності та доступі до різних ресурсів, декларативність більшості соціальних програм вказують на численні порушення конституційно гарантованого права людини на достатній життєвий рівень в Україні [5, 25].

Серед основних проблем забезпечення реалізації зазначеного права у повному обсязі можна виокремити такі: занижений розмір прожиткового мінімуму; значна диференціація доходів населення; демографічна криза, погіршення стану здоров'я населення; високий рівень бідності та безробіття населення; недосконалість чинного законодавства у сфері соціальної політики, зокрема в частині встановлення відповідальності за порушення його положень; декларативність більшості прийнятих соціальних програм; відсутність системних і скоординованих дій органів державної влади щодо забезпечення реалізації конституційних прав громадян, зокрема і права на достатній життєвий рівень.

Аналізуючи державні гарантії забезпечення права на достатній життєвий рівень, важливим, на мою думку, є визначення ролі органів публічної влади в цьому. Основними органами і посадовими особами, які повинні забезпечити умови для реалізації права громадян на достатній життєвий рівень, передусім є Верховна Рада України, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики України, місцеві державні адміністрації, а також суди. Проаналізувавши функції зазначених органів, можна стверджувати, що основною проблемою в забезпеченні органами державної влади України права громадян на достатній життєвий рівень, а саме у сфері соціальної політики є відсутність узгодженості, координації та налаштованості різних органів держави на кінцевий соціально значущий результат у вигляді досягнення пересічними громадянами життєвого рівня, гідного людини та сучасного етапу розвитку

цивілізації [6, 16]. Як відомо, гарантом дотримання Конституції України, прав і свобод людини й громадянина є Президент України. Саме конституційний обов'язок та делеговані Президенту України українським народом повноваження зобов'язують його забезпечити реалізацію всіх прав і свобод, зокрема й права на достатній життєвий рівень.

Сьогодні усім стало зрозуміло, що усі державні проблеми повинні реалізовуватися через призму загальнолюдських цінностей, до яких відносяться життя людини, її здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека. У відповідності з Основним Законом України передбачено, що права і свободи людини та їх гарантії мають визначати зміст і спрямованість діяльності держави, її головний обов'язок. У цих конституційних приписах закладено принципово нову для нас модель суспільних відносин, яка істотно відрізняється від тієї, за якою ми жили тривалий час [7, 191].

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що незважаючи на визнання одним із основних пріоритетів соціальної політики в Україні забезпечення права на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, на практиці надання державних гарантій у цій сфері супроводжується системним невиконанням затверджених програм, концепцій, стратегій, що у підсумку призводить до погіршення добробуту населення. На даний момент в нашій державі існує ряд взаємопов'язаних проблем, пов'язаних з правом на достатній рівень життя. Серед напрямків вирішення зазначених проблем можна виділити наступні: удосконалення чинного законодавства України, насамперед через усунення всіх наявних прогалин, а також розробку координації дій державних органів, що мають відношення до забезпечення прав людини і громадянина. Надзвичайно важливим є створення сприятливих умов для середнього і малого бізнесу, що дасть змогу суттєво збільшити можливості кожного громадянина реалізувати своє право на працю і тим самим забезпечити собі й своїм близьким гідні умови життя. Доцільним вважається також реформування системи соціального захисту, що повинна базуватися на першочерговості програм, які допомагають збільшити рівень зайнятості дієздатного населення та захистити його найбільш уразливі верстви, а також підвищення відповідальності посадових осіб за порушення законодавства у сфері забезпечення права на достатній життєвий рівень через встановлення конкретної міри покарання у законодавчих актах.

Література

1. Волинка К.Г. Теорія держави і права: навч. посіб. / К.Г. Волинка. – К.: МАУП, 2003. – 240 с.
2. Гафурова О.В. Проблеми реалізації селянами права на достатній рівень життя [Електронний ресурс] / О.В. Гафурова // Науковий вісник НУБіП України. – 2011. – Вип. 165. – Режим доступу: [//archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nvnaupravo/2011_165_2/11gow.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nvnaupravo/2011_165_2/11gow.pdf)
3. Основи демократії: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / за заг. ред. Антоніни Колодій. – К.: Ай-Бі, 2002. – 684 с.
4. Веклич, В.О. Форми й методи реалізації функції держави щодо забезпечення, захисту прав та свобод людини і громадянина / В.О. Веклич // Віче : журнал Верховної Ради України. – 2011. – № 4. – С. 10-13.
5. Забезпечення права на достатній життєвий рівень як пріоритету реалізації державної соціальної політики України [Текст] / Г. Лопушняк // Збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 28. – С. 25-34.
6. Мацокін В.В. Право громадян України на достатній життєвий рівень: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02 «Конституційне право» / В.В. Мацокін; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2008. – 20 с.
7. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: підручник / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К.: Кондор, 2008. – 477с.
8. Конституція України від 28 червня 1996р. // Відомості Верховної ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

9. Романова А.А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні [Електронний ресурс] / А.А. Романова // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 599-602. – Режим доступу: [//www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12raagvu.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12raagvu.pdf)
10. Кравченко М.В. Шляхи подолання бідності в контексті сучасного стану соціального захисту населення України / М.В. Кравченко // Теорія та практика державного управління. – 2010. – № 3. – С. 1-7.

**Еволюція вимог порядку призначення суддів Конституційного суду:
високі моральні якості та визнаний рівень компетентності у праві**

Єфіменко В.Г., студентка

Науковий керівник:

Журавльова Г.С., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Українське суспільство стоїть на порозі кардинальних змін. Реформи, оновлення, нововведення – це все про сучасний період життя Української держави. Конституція України проголошує головним обов'язком держави утвердження і забезпечення прав і свобод людини [1]. Виконання цього обов'язку є неможливим без існування дієвого механізму захисту прав і свобод особи у випадку їх порушення. Ст. 6 Конституції України закріплює принцип поділу влади і самостійності судової гілки влади разом з законодавчою та виконавчою владою. Це створює нормативну і ідейну базу для формування моральних вимог до представників судової влади. Суди, що діють в сфері суспільних конфліктів, є необхідним компонентом системи засобів упередження, стримування, гальмування, протидії процесам, що дестабілізують життя соціуму. Законодавство про суд і судочинство має моральні підвалини і спрямоване на захист моральних цінностей, яких дотримується суспільство. Проблема моральних і ділових якостей, які повинні враховуватися при відборі кандидатів на зайняття посади судді, продовжує залишатися досить актуальною.

Конституційний Суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні, завданням якого є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України. Конституційний Суд України складається з вісімнадцяти суддів – по шість призначаються Президентом, Верховною Радою та з'їздом суддів України [1].

Внесення змін до Конституції у частині правосуддя – початок реформи судової влади. Справедливий, безсторонній та неупереджений суд є важливою гарантією ефективної боротьби з корупцією, надходження в Україну інвестицій, забезпечення прав і свобод кожного та побудови держави, керованої верховенством права, що є основним напрямком розвитку нашої країни.

Змінюються вимоги і для зайняття посади судді Конституційного Суду України – окрім відповідності вимогам щодо громадянства України, володіння державною мовою, досягнення сорока років, наявності вищої юридичної освіти і стажу професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років. Конституція України також визначає нову вимогу до кандидатів на таку посаду повинен мати високі моральні якості та статус правника із визнаним рівнем компетентності [1].

М. Савчин, доктор юридичних наук, директор Центру правотворчості Ужгородського національного університету, каже про те, що доволі часто (особливо серед вітчизняних юристів), коли йдеться про захист прав та свобод, то одразу говорять про моралізаторство. Виходить, що моральність ніби непритаманна компетентному правнику, оскільки він має керуватися виключно раціональними та формально логічними доводами [2, 38].

Безумовно, що суддями мають бути особи з відповідним професійним рівнем підготовки, однак використання оціночних понять типу «правник із визнаним рівнем компетентності», «високі моральні якості» може ускладнити процедуру перевірки відповідності кандидата обраній посаді. Використання такої законодавчо невизначеної термінології може призводити до ситуацій, за яких призначення на посаду судді здійснюватиметься за результатами суб'єктивного оцінювання особи на відповідність вимогам високих моральних якостей, що може не лише негативно позначитись на судовій системі, але й створити додаткові підстави для корупції. Категорія «високі моральні якості» не піддається формалізації, адже це досить суб'єктивна оцінка. Зміст даного припису в кожному випадку наповнюватимуть особи, які прийматимуть рішення про представлення (Вища рада правосуддя) чи призначення (Президент, Верховна Рада України, з'їзд суддів) відповідних кандидатів на посади суддів Конституційного суду України.

Високі моральні якості судді Конституційного суду, на нашу думку, охоплюють такі поняття: законслухняність, стійкість, самовладання, чесність, сумлінність, неухильне додержання присяги, зміцнення віри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду.

Використання у Конституції України оціночної категорії «високі моральні якості», на думку Судді Конституційного Суду України Петра Стецюка, може стати причиною неоднакового тлумачення тими особами, які прийматимуть рішення про представлення чи призначення відповідних кандидатів на посади суддів Конституційного суду. Неоднаковість у такому тлумаченні завжди нестиме в собі небезпеку оперування зазначеними особами цих положень Конституції з метою отримання неправомірної вигоди [3].

Вимогою до суддів є їх безсумнівна компетентність. Ст.5 Кодексу професійної етики судді звертає увагу на те, що суддя повинен старанно і неупереджено виконувати покладені на нього обов'язки і підтримувати свою професійну компетентність на належному рівні. Компетентність в даному випадку звичайно означає і високий професіоналізм суддів, глибоке і всебічне знання ними законів, знання і дотримання ними вимог професійної етики, увагу, витримку, що стають в нагоді при розгляді складних і заплутаних справ [4]. Ще за часів Аристотеля (384-322 до н.е.) очевидним було те, що суддя повинен володіти особливими якостями. Філософ стверджував, що суддями можуть бути громадяни віком старше тридцяти років, до того ж за умови, що вони не є державними боржниками і не позбавлені громадянської честі. Ще раніше, в часи афінського архонта Солона (між 640/635(6)-559 до н.е.), суддів називали «тими, хто пам'ятає про справедливість», «тими, хто вирішують спірні питання» [5].

Професійний рівень суддів конституційних судів у різних країнах зазвичай високий. Практично в усіх країнах передбачена компетентність, яка визначається наявністю відповідної вищої освіти, стажу практичної, наукової (педагогічної) роботи, вченого ступеня, авторитету, бездоганної репутації. У багатьох країнах встановлюються особливі вимоги до кандидатів суддів конституційних судів. Але що саме мав на увазі законодавець, кажучи про визнаний рівень компетентності, залишається таємницею.

На нашу думку, компетентність судді – це поєднання значного життєвого досвіду і тривалої практики юридичної діяльності, навички застосування законів. Тривала практика і навички застосування законів в умовах постійних змін і реформувань повинні постійно оновлюватися, адже і здобуті знання, і накопичений досвід можуть стати гальмом, якщо постійно їх не вдосконалювати, не збагачувати загальну і професійну культуру, не приводити їх у відповідність до сучасності. Визнаний рівень компетентності, на нашу думку, це вже більш соціальне явище, тобто, суддю повинна визнати громадськість, або як науковця, або як суддю, який має гарну репутацію, або як правника в іншій сфері, який має певний авторитет серед юристів. Як ми бачимо, вимога щодо компетентності охоплюватиме не лише професійний аспект, а також інші аспекти – зокрема особистий та

соціальний, визнати рівень компетентності можна досить різноманітними способами, а чіткого закріплення законодавець не дає.

Можна припустити, що ці поняття запозичені з досвіду Європейського суду. Ці категорії можна побачити у вимогах до судді Європейського суду. Ст.21 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначає критерії судді Європейського суду, в яких йдеться мова про високі моральні якості, кваліфікацію, необхідну для призначення на високу суддівську посаду, чи бути юристами з визнаним рівнем компетентності [6].

Закладений у законі механізм призначення суддів спрямований на унеможливлення ситуації, за якої Вища рада правосуддя могла б вносити подання про призначення суддею особи, яка не відповідає вимогам, установленим до кандидата на посаду судді. Високі моральні якості та визнаний рівень компетентності як нові вимоги варті уваги та у подальшому мають бути конкретизовані в законі та отримати належну подальшу деталізацію в межах установлених законом норм.

Література

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти [Електронний ресурс] // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – Режим доступу: <http://spfi.com.ua/wp-content/uploads/2015/09/УжНУ-132-том-3.pdf>
3. Зміни до Основного Закону: удосконалення засад правосуддя, прав, свобод і обов'язків людини і громадянина [Електронний ресурс] // Газета Верховної Ради "Голос України". – 2016. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/271329>.
4. Кодекс професійної етики судді [Електронний ресурс] // Вісник Верховного Суду України. – 2013. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/969076/67885465345/>.
5. Арістотель. Політика / пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. – К.: Основи, 2000. – 239 с.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 1997. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

Міжнародно-правові проблеми морського піратства в сучасних умовах

Коваленко А.О., студентка

Науковий керівник:

Віхляєв М.Ю., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

На сьогоднішній день існує достатньо велика кількість понять «піратства». Це: телепіратство з космосу, піратство в ефірі, комп'ютерне піратство, авторське піратство, повітряне та морське піратство. Але зупинимось на більш зацікавленому для нас питанні – морське піратство.

До XIX століття в доктрині та й юридичній практиці сформувалось тверде поняття того, що піратство є міжнародним правопорушенням, а кожний пірат – ворог людства [1]. За період 1991-1997 рр. морському розбою піддавались судна 62 держав у водах, прилягаючих до територій 56 держав світу. За останні півроку кількість піратських нападів у світі збільшилась на 40 відсотків [2]. За січень-березень 2001 р. було зареєстровано 68 інцидентів, у той час як за аналогічний період 2000 р. було зафіксовано 56 нападів. Реальні цифри вищі, оскільки власники не поспішають заявляти про наявні напади [3]. Рівень смертельної небезпеки продовжує залишатися одним із тих аспектів, що викликає помітну стурбованість світової спільноти.

Необхідно відмітити й той факт, що в результаті комерціалізації українського флоту наші моряки найчастіше плавають під прапором не своєї держави в регіонах, де велика імовірність зазнати нападів з боку піратів. Всі дані про піратські напади на судна за останні десятиріччя переконливо доводять: існує реальна небезпека для морського судноплавства й для права кожної людини на життя, яку не можна замовчувати. Заходи, вжиті світовим товариством по боротьбі з піратством, є ще недостатньо ефективним, тому що без вжиття додаткових засобів по боротьбі з даним злочином сама собою така глобальна проблема не припинить своє існування.

На сьогоднішній день боротьба з піратством регулюється Женевською Конвенцією про відкрите море 1958 р. (далі – Конвенція 1958 р.) й Міжнародною морською Конвенцією ООН 1982 р. (далі – Конвенція 1982 р.). У цих міжнародних договорах міжнародна співдружність підбила деякий підсумок пошуку загальноприйнятого поняття цього злочину. Згідно зі ст.101 Конвенції 1982 р., піратством є будь-яке з перелічених нижче діянь:

1) будь-який неправомірний акт насилля, затримання чи будь-який грабіж, здійснений з особистими цілями екіпажем або пасажирями будь-якого приватновласницького судна й спрямований:

– у відкритому морі – проти іншого судна чи проти осіб або майна, що знаходиться на їхньому борту;

– проти будь-якого судна, осіб, майна в місті не в юрисдикції будь-якої держави;

2) будь-який акт добровільної участі у використанні будь-якого судна, здійснюваним зі знанням обставин, внаслідок яких є піратським судном;

3) будь-яке діяння, що є підбурюванням або усвідомленим сприянням вчиненню діяння, передбаченого в пункті «1» чи «2».

Результати аналізу цих Конвенцій свідчать про те, що в них передбачені підстави для захоплення піратського судна, міри по запобіганню піратству та відповідальність за піратство, обов'язок держав співробітничати в запобіганні піратству, відповідальність за неправомірне захоплення судна за підозрою піратстві, здійснюване без достатніх підстав, характеристики суден, які уповноважені на здійснення захоплення за піратство, повноваження з огляду судна, що підозрюється в піратстві [4]. Але це лише одна сторона в боротьбі з піратством, вона зачіплює випадки, коли факт піратства вже відбувся й у компетентних органів є можливість припинити цей злочин. Нажаль, великі площі морських просторів, недостатні пошукові можливості зумовлюють дуже малу імовірність виникнення подібної дії.

Своєчасна допомога суднам, потерпілим у результаті актів піратства можлива не тільки з залученням власних сил, а й сил та можливостей прибережних держав. Питання співробітництва держав у запобіганні піратству не знайшли свого відображення в універсальних міжнародних договорах. Офіційно держави від цього не відмовляються, але на практиці, як правило, держави виходять із своїх інтересів та можливостей. Виняток складають лише створення регіонального центру по боротьбі з озброєним грабежем та піратством в Малайзії та діяльність військово-морських сил Індонезії, Сінгапура й інших районів з підвищеною активністю піратів.

На мою думку, більш активно має розвиватись договірний процес на двосторонньому та багатосторонньому рівнях. Договори такого рівня могли б чітко регулювати міжнародні відносини між учасниками договору. Основними положеннями договорів такого типу має бути залучення військово-морських сил держав, спеціально уповноважених для боротьби з такими злочинами.

Нескінченні випадки піратських нападів свідчать про те, що існує потреба в подальшому розвитку правових заходів не тільки на державному, а й на міжнародному рівнях, які б були здатні запобігти такому злочину. Необхідно підвищити міжнародно-правову відповідальність держав за стан боротьби з актами піратства, здійснюваними їхніми громадянами проти іноземних суден в морських водах, прилягаючих до побережжя

цих держав. Становище міжнародного морського права закликає всіх членів міжнародного співдружності спрямувати свої сили на боротьбу з таким серйозним міжнародним злочином, тому що тільки з'єднавши всі зусилля разом, є можливість назавжди викоренити дану проблему.

Література

1. Гуцуляк В.Н. Морське право / В.Н. Гуцуляк. – М.: Юрист, 1999. – 354 с.
2. Демиденко В.В. Піратство, тероризм, шахрайство на морі / Демиденко В.В., Прусс В.М., Шемякін А.Н. – Одеса: АО Бахва, 1997. – 144 с.
3. Прокоф'єв С. Корсари продовжують бешкетувати / С. Прокоф'єв. – М.: Юрайт, 2000. – 274 с.
4. Ромашов Ю.С. Боротьба зі злочинами міжнародного характеру, що здійснюються на морі / Ю.С. Ромашов. – М.: Норма, 2001. – 144 с.
5. Загальна декларація з прав людини від 10 грудня 1948 р. // Міжнародні акти з прав людини. – М.: Норма, 2000. – 144 с.

Внесення змін і доповнень до Конституції України: деякі загальнотеоретичні аспекти

Козинець А.А., студентка

Науковий керівник

Пелех І.В., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Проблема внесення змін до конституцій існувала завжди і в будь-якій державі. Призупинити цей процес неможливо, адже із розвитком суспільства з'являються нові суспільні відносини, які, з боку держави, мають бути врегульовані Основним Законом – Конституцією. Тому предмет досліджуваної роботи завжди буде актуальним.

Конституція України за характером внесення до неї змін і доповнень – жорстка (для цього в основному законі встановлюється особлива процедура). Слід наголосити, що кажучи про «жорсткість конституцій» останнім часом навіть вживається таке поняття як «абсолютна жорсткість», або ж «межа конституційного перегляду». Йдеться про дедалі більш широко розповсюджену в сучасному конституціоналізмі практику, коли в тексті конституції накладаються імперативні обмеження на ревізію тих чи інших конституційних норм [1]. Наприклад, згідно із ст.114 Конституції Вірменії: «Статті 1, 2 і 114 Конституції зміні не підлягають» [2]. У Основному Законі нашої держави такого явища не простежується. Єдина умова – відповідність внесених змін конституційним принципам.

Хоча з прийняття Конституції України пройшло не дуже багато часу – усього 20 років – вона змінювалася 4 рази:

1. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р. [3].
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30.09.2010 р. [4].
3. Закон України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 01.02.2011 р. [5].
4. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.02.2016 р. [6].

Якщо звернути увагу на політичну ситуацію України станом на 2016 рік, то можна побачити те, що основна діяльність законодавця була спрямована на нову, кардинальну зміну Конституції щодо правосуддя [6].

Виникає питання – чим зумовлені ці зміни? Відповідь на це можна знайти, проаналізувавши тенденції даного явища.

Недоліки Основного Закону, прийнятого 1996 року, виявилися у процесі його практичної реалізації [7]. Компромісний характер Конституції був обумовлений перехідною, недостатньо визначеною соціально-економічною структурою суспільства, що суттєво позначилося на змісті конституційних засад державного та суспільного ладу. Особливою непослідовністю характеризувалися конституційні положення щодо організації державної влади в Україні, зокрема організації верховної державної влади, яка виявилася розподіленою між двома центрами влади – парламентом та главою держави [8]. Це завершилося проведенням політичної реформи у 2004 році.

У 2010 році в Україні з'явилася формальна можливість і необхідність здійснення новітньої конституційної реформи. Хоча й Конституція відповідала європейським і світовим стандартам, її текст містив деякі недосконалі положення. Рішенням Конституційного суду від 30.09.2010 р. № 20-рп/2010 було скасовано дію конституційних реформ 2004 року [4].

Внесення змін Законом України від 01.02.2011 р. було зумовлено переглядом процесу діяльності механізму держави, що було схвалено Верховною Радою України [5].

У зв'язку із проведенням судової реформи законодавець прийняв Закон «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», що спричинило появу нової Конституції. Зміни, внесені до неї є суттєвими. Вони, звичайно, стосуються судоустрою, але ця реформа додатково змінює, дещо розширює права і обов'язки людини і громадянина у даній сфері відносин [6].

Конституція України у новій редакції в умовах розвитку сучасних суспільних відносин має місце бути. Адже вона закріплює такі конституційні норми, наслідком реалізації яких скоріш за все стане покращення і вдосконалення судової системи України. Проте, сьогодні є актуальним обговорення щодо внесення нових змін до Конституції з приводу надання Так званої «широкої автономії» деяким регіонам Донецької та Луганської області. Тому, на нашу думку, зміни щодо правосуддя не є останніми для нашого Основного Закону.

На підставі вищезазначеного можна зробити такі висновки:

- зміна конституційних норм зумовлюється певними історичними обставинами, перипетіями державного ладу та змінами у правовій системі;
- конституційна реформа в Україні або зміни, що вносяться до чинної Конституції, змушують розуміти принципи побудови суспільства і держави крізь призму новизни, які можуть суттєво відрізнятися від тих, які існували раніше;
- зміни та доповнення до Конституції слід розуміти як явище, котре характеризується певними закономірностями у розвитку суспільства і держави.

Література

1. Бабенко К.А. Теоретичні проблеми порядку внесення змін до конституцій [Електронний ресурс] / К.А. Бабенко // Електронний каталог НБ ОНУ імені І.І. Мечникова. – Режим доступу: <http://liber.onu.edu.ua/opacunicode/index.php?url=/notices/index/IdNotice:238370/Source:default>
2. Конституція Республіки Вірменії: Закон Вірменії від 5 липня 1995 р. [Електронний ресурс] // Законодавство держав СНД. – Режим доступу: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=2950
3. Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 8 грудня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2222-15>

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10>
5. Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 1 лютого 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2952-17>
6. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2 червня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>
7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
8. Наливайко Л.Р. Державний лад України: теоретико-правова модель [Електронний ресурс] / Л.Р. Наливайко // Бібліотека дисертацій України. – Режим доступу: <http://www.disslib.org/derzhavnyi-lad-ukrayiny-ponjattja-systema-harantiyi.html>
9. Орзіх М.П. Європейський вимір конституційного реформування в Україні: концептуальний підхід [Електронний ресурс] / М.П. Орзіх // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/7/29.pdf>

Реалізація політичних прав і свобод громадян України

Коротченко Д.О., студентка

Науковий керівник:

Пелех І.В., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

У сучасній науковій діяльності особливої актуальності набуває проблема аналізу механізму реалізації прав і свобод людини і громадянина. Необхідність приділити належну увагу гарантуванню саме політичних прав і свобод в Україні була зумовлена інтеграційними процесами руху до міжнародних структур. Адже, політичні права громадян виступають як система цінностей, що мають обмежувати владу, і на які влада повинна орієнтуватися. Даній проблематиці приділяли всебічну увагу такі вчені, як В.Ф. Погорілко, А.М. Колодій, О.В. Совгіря, С.К. Возгрін, А.Ю. Олійник та інші.

Політичні права громадян України закріплені в Конституції України. Нею передбачається, що громадяни мають право: на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації; брати участь в управлінні державними справами шляхом референдуму; вільно обирати і бути обраними; збиратися мирно, проводити мітинги, походи і демонстрації; направляти письмові звернення або особисто звертатись до органів влади [1].

Дуже важливим є питання реалізації цих прав, оскільки одного лише проголошення їх – не достатньо. Одним із елементів такого механізму є гарантії, закріплені на конституційному рівні. Система гарантій політичних прав і свобод людини та громадянина включає в себе умови і засоби різноманітного характеру, що необхідні для їх реалізації, включаючи механізм їх охорони та захисту. Серед низки гарантій, значне місце посідають інституційні, тобто ті, що містять порядок діяльності державних і недержавних органів та організацій, створюють сприятливі умови, захищають від правопорушень політичних прав і свобод та беруть участь у відтворенні порушеного права.

У механізмі реалізації політичних прав і свобод громадян не менш значним елементом виявляється чинне законодавство в цій сфері. Так, наприклад, ст.38

Конституції України проголошує, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування [1]. Юридичним базисом для викладених вище політичних прав є положення Конституції України про те, що єдиним джерелом влади в Україні є народ (ст.5) і народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії (ст.69), а також низка Законів України: "Про місцеве самоврядування в Україні"; "Про державну службу"; "Про службу в органах місцевого самоврядування".

Згідно зі ст. 36 Конституції України громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей [1]. Право на об'єднання у політичні партії та громадські організації деталізовано у Законах України "Про громадські об'єднання" і "Про політичні партії в Україні".

Зокрема, у Законі України «Про громадські об'єднання» зазначається, що засновниками громадської організації можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 18 років, а молодіжної та дитячої громадської організації – 14 років. Учасниками громадської організації (крім молодіжної та дитячої) та громадської спілки можуть бути особи, які досягли 14 років та особи, які досягли 18 років відповідно [2]. Тоді як у Законі України «Про політичні партії» йдеться мова про те, що членом політичної партії може бути лише громадянин України, який відповідно до Конституції України має право голосу на виборах. А також Закон визначає певні обмеження щодо суб'єктного складу політичної партії, відповідно до нього членами політичних партій не можуть бути: судді, прокурори, поліцейські, військовослужбовці тощо [3].

На думку А.М. Колодія значною мірою політичні права і свободи можуть бути реалізованими лише завдяки участі громадян у діяльності відповідних об'єднань, політичних партій, профспілкових організацій та державних структур [4, 189].

Систематизація та узагальнення теоретичного і фактичного матеріалу дозволяють зробити висновки про те, що політичні права і свободи громадян України є невід'ємною складовою демократичної, соціальної і правової держави. Структурними елементами механізму реалізації прав і свобод громадян України є: гарантії, закріплені в Конституції України, та відповідних Законах; чинне законодавство у сфері забезпечення реалізації політичних прав; участь громадян у політичному житті держави. Встановлений механізм реалізації прав особи на участь в політичному житті в українському законодавстві регламентується Законами України: "Про місцеве самоврядування в Україні"; "Про державну службу"; "Про службу в органах місцевого самоврядування"; "Про громадські об'єднання"; "Про політичні партії в Україні".

Література

1. Конституція України : від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
3. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
4. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні: навчальний посібник / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 322 с.

Доцільність впровадження спеціалізованих та регіональних омбудсменів в Україні

Лепська А.М., студентка

Науковий керівник:

Самойленко Г.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Для забезпечення діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі по тексту – УПЛ) відповідно до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (далі по тексту – Закон про Уповноваженого) створено Секретаріат, організаційна структура та розподіл обов'язків якого врегульовані «Положенням про секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [1, 57-61]. Окремим нормативним документом – Положенням УПЛ «Про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 26 липня 2012 р. – встановлюються правові підстави, обсяг і межі повноважень його представників, основною метою діяльності яких є «участь у захисті прав і свобод людини і громадянина». Для виконання своїх функцій представнику делегуються окремі повноваження Омбудсмена, які він здійснює за дорученням УПЛ [1, 61-65]. Ми підтримуємо думку О. Самойлюк, в тому, що слід переглянути і законодавчо визначити більш самостійний статус та порядок призначення представників УПЛ, які могли б спеціалізуватись у певних напрямках правозахисної діяльності, яка координується УПЛ. Таке рішення, як вбачається, могло б дати значно більший ефект, ніж розпорошення бюджетних коштів на створення регіональних представництв [2].

Проте, на сьогодні в Україні існує тенденція впровадження спеціалізованих та регіональних омбудсменів. Так, громадськими діячами, науковою спільнотою та державними посадовцями активно обговорюється можливість створення енергетичного омбудсмена, омбудсмена з прав пацієнтів, омбудсмен з захисту прав пенсіонерів, омбудсмен з захисту прав інвалідів, учнівський омбудсмен, студентський омбудсмен. Існує думка, що таким чином відбудеться посилення захисту прав і свобод потребуючих уваги членів суспільства, шляхом диференціації сфери компетенції омбудсменів.

На сьогодні вже існують такі спеціалізовані омбудсмени в Україні: Уповноважений Президента України з прав дитини (цей же напрямок діяльності має Представник УПЛ з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності); Уповноважений з питань підприємництва при Державній фіскальній службі України та Рада бізнес-омбудсмена при Кабінеті Міністрів України (ці дві інституції мають схожу сферу повноважень); Управління забезпечення прав людини Національної поліції України; Урядовий уповноважений з питань управління державним боргом.

Щодо регіональних (місцевих) омбудсменів слід зазначити, вважається, що інститути регіональних (місцевих) омбудсменів необхідно створювати для захисту від неправомірних дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування. Проте навіщо тоді створений офіс УПЛ з великою кількістю посадових осіб, котрі мають за мету захист людини та громадянина і від неправомірних дій або бездіяльності від органів місцевого самоврядування в тому числі. До того ж, дуже часто проблемні питання можна вирішити отримавши інформацію про стан справи та залучивши до її вирішення не тільки органів місцевого самоврядування. Також регіональний омбудсмен не завжди може вирішити питання захисту прав людини виключно в межах території регіону, представником (координатором чи омбудсменом) якого він є. Крім цього, в цьому випадку знову відбувається дублювання компетенції з тією лише різницею, що штаб співробітників офісу УПЛ має «головуючу» компетенцію над компетенцією регіональних (місцевих омбудсменів).

Але регіональні омбудсмени в Україні вже функціонують у вигляді регіональних представництв і координаторів. Постає питання доцільності впровадження і регіональних

представництв, і регіональних координаторів. Також, існує проблема законодавчої плутанини щодо забезпечення функціонування цих омбудсменів в Україні.

Існують регіональні представництва УПЛ. Вони утворюються УПЛ відповідно до Закону про Уповноваженого для забезпечення ефективної діяльності УПЛ та доступності здійснення особистого прийому громадян у віддалених від м. Києва адміністративно-територіальних одиницях [3]. Особливості правового статусу регіональних представництв розкриваються в Положенні УПЛ «Про регіональні представництва УПЛ» від 19 лютого 2013 р.

Особливу цікавість представляють існуючі регіональні координатори взаємодії з громадськістю. З метою забезпечення взаємодії УПЛ з громадянами та представниками інститутів громадянського суспільства на регіональному рівні УПЛ за підтримки донорських та міжнародних організацій створено мережу Регіональних координаторів взаємодії з громадськістю з числа місцевих громадських активістів. Створення мережі регіональних координаторів взаємодії з громадськістю обумовлено необхідністю оперативно реагувати на порушення прав та свобод людини і громадянина.

За даними, що надає офіційний сайт УПЛ існування цієї мережі значно підвищує рівень довіри до моніторингових візитів, які проводяться Секретаріатом УПЛ [4]. Проте чи дійсно це так?

Правовий статус регіональних координаторів досі не регулюється жодним нормативно-правовим актом, який був би у відкритому доступі. Постає питання щодо визначеної чи не визначеної компетенції регіональних координаторів та взагалі необхідності їх впровадження та функціонування з кінця 2012 р. по сьогодні.

Перші регіональні представництва УПЛ почали діяти з початку 2012 р. (в Автономній Республіці Крим, Львівській і Дніпропетровській областях). 19 вересня 2012 р. між УПЛ і виконавчим директором Всеукраїнською громадською організацією «Асоціацією українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів» був підписаний Меморандум про співпрацю. Незабаром відбулись перші призначення регіональних координаторів. Положення УПЛ «Положення про регіональні представництва Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» було затверджено 19 лютого 2013 р. [5, 49]. Тобто вже на час існування і регіональних представництв, і регіональних координаторів.

Цікавим є той факт, що хоча Положення звучить саме таким чином «Про регіональні представництва Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», але п.п. 3,4,11,13 згадує про регіональних координаторів.

Згідно з п.3 вказаного Положення з метою реалізації співпраці з органами громадянського суспільства УПЛ може визначати регіональних координаторів взаємодії з громадськістю за їх згодою (далі – регіональні координатори), які діють в межах обов'язків, визначених п.8 цього Положення, та на підставі письмового доручення УПЛ, яке визначає їх права. Відповідно до п. 4 вказаного Положення координацію діяльності регіональних представництв та регіональних координаторів здійснює керівник Секретаріату або інша особа, що визначається наказом УПЛ чи керівника Секретаріату. Згідно з п. 11 цього ж Положення територіальні органи (підрозділи) центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, у тому числі Служби безпеки України та органів прокуратури України, місцеві та апеляційні суди, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, їх посадові та службові особи, до яких звернулися працівники регіонального представництва, регіональні координатори зобов'язані співпрацювати з ними і надавати їм необхідну допомогу, зокрема: забезпечувати доступ до приміщень, матеріалів і документів; надавати інформацію і давати пояснення стосовно фактичної і правової підстави своїх дій і рішень.

До речі, ідентичну норму, проте щодо діяльності представників можна знайти в п. 10 Положенні «Положення про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

У п.13 вказаного Положення зазначається, що працівники регіонального представництва, регіональні координатори для виконання покладених на них завдань зобов'язані взаємодіяти із структурними підрозділами Секретаріату [6].

Постає питання, чого регіональні представництва Положенням «Про регіональні представництва УПЛ» наділені і напрямками діяльності відповідно до покладених завдань, і правами, і обов'язками, і зазначається особливість їх взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, судами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, їх посадовими та службовими особами, а регіональні координатори наділені тим же, проте не вказується про напрямки їх діяльності відповідно до покладених завдань і не зазначаються їх права. Та чи взагалі доречно зачіпати в Положенні «Про регіональні представництва УПЛ» сферу дії регіональних координаторів. Тож, чи не правильніше було б УПЛ створювати одразу ж Положення «Про регіональні представництва та регіональних координаторів УПЛ». І в цьому разі розкривати належним чином правовий статус регіональних координаторів.

29 квітня 2015 р. на офіційному сайті УПЛ зазначається інформація про оголошення конкурсу на заміщення вакантних посад регіональних координаторів зі зв'язків із громадськістю УПЛ у Закарпатській, Херсонській та Донецькій областях. Саме в цій інформаційній статті ми знаходимо і мету діяльності регіональних координаторів, і їх напрямки діяльності (чого не зазначено в жодному нормативно-правовому акті), і критерії до відбору на посаду. Порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних посад регіональних координаторів зі зв'язків з громадськістю УПЛ визначає Положення «Про порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних посад регіональних координаторів зі зв'язків з громадськістю УПЛ» від 2015 р. (вказується «Київ-2015 рік» без дати та суб'єкта затвердження) [7]. За якими критеріями відбувалося обрання попередніх регіональних координаторів та обрання регіональних представників не зрозуміло. Також постає питання чого критерії відбору регіональних представників і регіональних координаторів, а також напрямки, мета діяльності регіональних координаторів не зазначені в положенні.

Слід зазначити, що регіональні представники активніше за координаторів контактували з представниками органів влади. Станом на 31 грудня 2013 р. вони були задіяні у спільних заходах у 1,3 рази більше, ніж координатори і направили до органів влади в 12 разів більше звернень. Водночас слід звернути увагу на те, що усі звернення регіональних представників і координаторів до органів влади здійснювалися на дорученнях УПЛ. Це означає, по-перше, що у взаємовідносинах з органами влади регіональні представництва обмежені в самостійності і виступають в ролі технічних (пасивних) виконавців доручень Секретаріату. По-друге, виходячи з того, що УПЛ у 12 разів рідше давала доручення координаторам, стає очевидним, що у своїй діяльності Секретаріат УПЛ більше спирається на традиційних, ніж на громадських представників. Навряд чи така безініціативна діяльність має довгострокову перспективу особливо для громадських регіональних представництв УПЛ [8, с. 71].

Отже, для ефективного захисту прав і свобод людини і громадянина УПЛ делегує визначені повноваження на представників, регіональних представників та регіональних координаторів зі зв'язків з громадськістю. Існування регіональних координаторів зі зв'язків з громадськістю є не досить обґрунтованою необхідністю, оскільки їх компетенція в нормативно-правових джерелах є не визначеною та не зрозуміло чого їх функцію не можуть взяти на себе регіональні представники.

До речі, на сайті УПЛ дуже мало інформації про регіональних омбудсменів, тож необхідно зосередити увагу Центральному офісу на питанні висвітлення діяльності регіональних омбудсменів на сайті УПЛ. Також можна було би зробити на сайті УПЛ корисні посилання на сайти спеціалізованих омбудсменів, оскільки інформація про створення нового спеціалізованого омбудсмена зазвичай значному колу осіб не надходить.

Проте, на нашу думку, різноплановість інститутів зі схожою компетенцією і цілями ускладнює їх політичне та соціальне становище, а також збільшує фінансування на інститути, які дублюють компетенцію УПЛ. Тільки в демократичних суспільствах з високорозвиненою адміністративною структурою та традиціями гарантій прав і свобод можна створювати секторальні інститути омбудсменів, головною функцією яких стає не захист основних прав і свобод людини, а вирішення конкретних вузьких проблем окремих верств населення. Доцільніше, щоб інститут УПЛ зберіг широку компетенцію, і щоб можлива секторізація мала на увазі тільки всередині самого інституту [9]. Також, ми вважаємо, що це є обґрунтовано, оскільки новостворені інститути, як ми зазначали вище, або ж не мають нормативно-правового акту, який би забезпечував його діяльність, або ж мають надто не досконалий нормативно-правовий акт правового забезпечення.

Література

1. Карпачова Н.І. Перший Омбудсман України на захисті прав людини: зб. документів 1998-2006 / Н.І. Карпачова. – К.: Азимут-Україна, 2007. – 713 с.
2. Самойлюк О.Г. Сучасний стан та шляхи підвищення ефективності роботи контрольних органів Верховної Ради України [Електронний ресурс] / О.Г. Самойлюк. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07sogvru.htm>.
3. Регіональні представництва [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/>.
4. Регіональні координатори взаємодії з громадськістю [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/>.
5. Кушніренко О.Г. Права і свободи людини та громадянина / О.Г. Кушніренко, Т.М. Слінько. – Х.: Факт, 2001. – 248 с.
6. Про регіональні представництва Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Положення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 19 лютого 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v4_02715-13.
7. Про порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних посад регіональних координаторів зі зв'язків з громадськістю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Положення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: www.ombudsman.gov.ua.
8. Ефективність діяльності Секретаріату Уповноваженого Верховної ради України з прав людини: Доповідь за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/Dopovid-Efektivnist-diyalnosti-sekretariatu-Uprovnovazhenogo-Verhovnoyi-Radi-Ukrayini-z-prav-lyudini-2013-r..pdf>.
9. Усиление учреждения омбудсмана в Казахстане: Проект Европейского Союза с участием офисов омбудсмана Греции и Испании и учреждения Уполномоченного по правам человека в Казахстане [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ombudsman.kz.

Конституційно-правове регулювання біпатризму в зарубіжних країнах

Михайлишина Г.В., студентка

Науковий керівник

Верлос Н.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Проблема подвійного громадянства не є однозначною, оскільки вона торкається, з одного боку, прав і свобод людини і громадянина, з іншого – інтересів держави. Як відомо, ставлення до подвійного громадянства – це суть державно-правової політики

держави у сфері громадянства. Воно залежить від особливостей політики, культури, демографічної, етнографічної ситуації, географічного положення та інших чинників.

Цією проблемою займалася низка вітчизняних і зарубіжних науковців: Шаповал В.М. [1; 2], Кириченко В.М. [3], Гайворонський В.П. [4] та ін.

Громадянство означає правовий зв'язок фізичної особи і держави, який знаходить свій вияв у їх взаємних правах і обов'язках. Тобто змістом громадянства є сукупність прав, свобод і обов'язків особи і держави один до одного. Істотним призначенням громадянства як інституту є правове регулювання відносин між індивідом і державою. Визнання повноправним членом держави є першоосновою взаємовідносин людини і держави. Це пов'язано з тим, що обсяг прав, свобод та обов'язків фізичної особи безпосередньо залежить від наявності громадянства. За словами американського правника Е. Уорена, громадянство є основним правом людини, бо воно є не що інше, як право мати права.

Подвійне громадянство в міжнародному праві має назву "біпатризм" (від лат. *bis* – двічі та грец. *patris* – батьківщина). У буквальному розумінні йдеться про те, що особи перебувають одночасно в громадянстві двох і більше держав [5, 604-605].

Множинне громадянство виникає не лише як волевиявлення особи, а й внаслідок різноманітних колізій у законодавствах країн, з якими особу пов'язує походження чи місце постійного проживання [4]. Питання подвійного громадянства постає, по-перше, коли народжується дитина у державі, де діє принцип "права ґрунту", від батьків, які мають громадянство держави, де діє принцип "права крові (наприклад, Чилі – Україна, Аргентина – Росія, Бразилія – Великобританія); по-друге, з приводу натуралізації, якщо законодавство країни, громадянство якої набуває індивід, не вимагає відмови від попереднього (Іспанія – Росія, Ізраїль – Україна); по-третє, внаслідок шлюбу жінки з іноземцем, якщо законодавство країни дружини зберігає за нею громадянство, а законодавство країни чоловіка надає їй своє громадянство.

Такі основні умови виникнення ситуації подвійного громадянства в силу колізії законів про громадянство. Можливі й інші умови виникнення ситуації подвійного громадянства, зокрема на основі міжнародного договору.

Від біпатридів, тобто осіб, які мають два або більше громадянства, потрібно відрізнити подвійне громадянство, властиве деяким складним державам. Так, подвійне громадянство належало громадянам ССРСР, тому що вони були громадянами Союзу і громадянами суб'єктів федерації. На підставі ст.9 Договору про Європейський Союз кожний громадянин держави-члена, крім володіння громадянством патрімоніальної держави, є і громадянином Союзу [6].

Вирішення питання щодо надання подвійного громадянства повністю належить до внутрішньої юрисдикції держави і знаходиться під її виключним суверенітетом, тобто держава самостійно вирішує дозволяти чи забороняти множинне громадянство. Єдиним винятком із цього правила є те, що ст.14 Європейської конвенції про громадянство 1997 р. містить положення, яким рекомендує державам дозволяти подвійне громадянство дітям, які автоматично набули різних громадянств при народженні, а також громадянство, яке набувається автоматично у зв'язку зі вступом у шлюб [7].

Складна природа подвійного громадянства ускладнює вироблення єдиного відношення до нього різними державами. В результаті цього в міжнародній практиці склались різні підходи щодо інституту подвійного громадянства:

1. Деякі країни дозволяють мати подвійне громадянство чи громадянство більше ніж однієї країни. Наприклад, у п.3 ст.11 Конституції Королівства Іспанія 1978 р. зазначено, що "держава може укласти договори про подвійне громадянство з бєро-американськими країнами або з країнами, котрі мали або мають особливі зв'язки з Іспанією. В цих країнах, навіть якщо вони не визнають за своїми громадянами такого права на взаємній основі, іспанці можуть натуралізуватися без втрати іспанського громадянства", а в п.1 ст.62 Конституції Російської Федерації 1993 р. встановлено, що "громадянин Російської Федерації може мати громадянство іноземної держави (подвійне

громадянство) відповідно до федерального закону чи міжнародного договору Російської Федерації" [1, 427].

2. Деякі країни застосовують загальний принцип єдиного громадянства, але допускають винятки. Статус біпатрида, здебільшого, отримують особи етнічного походження, яке асоціюється з «материнською державою», тобто представники діаспори. До цих держав можна віднести Вірменію, Литву, Румунію, Угорщину, Фінляндію та Швецію.

3. Деякі країни застосовують принцип єдиного громадянства: подвійне громадянство не допускається і будь-які винятки відсутні. Наприклад, відповідно до ст. 4 Конституції України 1996 р. "в Україні існує єдине громадянство...", у ч.1 ст.21 Конституції Республіки Узбекистан 1992 р. проголошено, що "у Республіці Узбекистан встановлюється єдине для всієї території республіки громадянство".

Більшість держав світу негативно ставляться до біпатризму, тобто вони виходять з визначення виключності єдиного громадянства і не визнають подвійного громадянства. Практично в країнах, де не визнають подвійного громадянства, визначення єдиного громадянства означає, що громадянин певної держави, який набув громадянства (підданства) іншої держави або держав, то у правових відносинах з цією державою він визнається лише її громадянином. Таким чином, фактично ігнорується можливість подвійного громадянства [3].

До негативних наслідків подвійного громадянства відносять:

1. Множинне громадянство здатне створити для індивіда додаткові обов'язки, виконати які або доволі складно, або ж занадто обтяжливо. Його можуть зобов'язати нести військову службу у двох або більше державах, сплачувати податки одразу у двох державах (США, Канада) у випадку, коли відсутня відповідна міждержавна угода про уникнення подвійного оподаткування, тощо. Таке встановлення подвійних обов'язків є правомірним відповідно Гаазької конвенції 1930 р. щодо деяких питань, що стосуються колізії законів про громадянство [8].

2. Особа з множинним громадянством, згідно з Гаазькою конвенцією 1930 р., має значно менші права на дипломатичний захист. Згідно з міжнародним правом, захист державою її громадянина щодо держави іншого громадянства особи не дозволяється, що підтверджується міжнародною практикою держав [8].

3. У правовому контексті ефективність множинного громадянства і для особи, і для держави мінімальна – особа може повноцінно користуватися правами та виконувати обов'язки лише перед однією державою, права ж і обов'язки перед іншою державою фактично є декларативними [9, 11].

4. Наслідком поширення практики набуття подвійного громадянства можуть стати міжнародні конфлікти, послаблення спроможності держави впливати на своїх громадян, а також захищати їхні інтереси за кордоном.

Останнім часом висловлюється все більше аргументів на користь подвійного громадянства. Серед них, зокрема, те, що подвійне громадянство сприяє створенню додаткових гарантій реалізації й захисту прав і свобод людини, оскільки особи, що володіють подвійним громадянством, мають рівні права та обов'язки з громадянами країни проживання, у той же час зберігаючи культурні та інші зв'язки з країною походження.

Крім зазначених позитивних рис множинного громадянства, можна виділити ще такі:

1. Держава, що приймає, легше інтегрує резидента з множинним громадянством, ніж іноземного громадянина, а держава походження зберігає зв'язок зі своїм громадянином, що, насамперед, важливо для держав, які розвиваються.

2. Наявність значної кількості осіб із множинним громадянством може сприяти інтенсифікації зв'язків між державами.

3. Додаткові гарантії реалізації та захисту прав і свобод особи, оскільки особи, які володіють множинним громадянством, мають рівні права й обов'язки з громадянами держави, у якій вони проживають, водночас, зберігаючи культурні й інші зв'язки з державою походження.

Крім того, особи, які мають друге громадянство мають певні переваги. Наприклад, паспорт Канади, дає можливість вільно пересуватися Європою та США. Якщо є другий паспорт Панами, то гарантований безвізовий в'їзд до 34 країн, в тому числі країн майже всієї Європи, Латинської Америки, Греції і Кореї. Існують й економічні переваги: змінюючи місце постійного проживання, дехто намагається уникнути високих податків. А от, наприклад, США і Канада вимагають від своїх громадян поповнювати державну казну незалежно від місця проживання. Сплачують податки навіть потенційні громадяни Америки, тобто ті, у кого є лише дозвіл на проживання [10, 297].

Проаналізувавши позитивні та негативні сторони подвійного громадянства, можна зробити висновок, що немає одностайної точки зору щодо цієї проблеми. На нашу думку, при визначенні курсу внутрішньої і зовнішньої політики держави в питаннях громадянства не можна керуватися позитивним або негативним впливом тільки одного з аспектів подвійного громадянства. Необхідно всі сторони подвійного громадянства розглядати в сукупності, тому що кожна країна має різні тенденції на міжнародній арені зумовлені різним ступенем розвитку країн, економіки, культури, звичаїв та принципів, що в свою чергу відображає різне відношення держав до інституту подвійного громадянства.

Література

1. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм: монографія / В.М. Шаповал. – К.: Юридична фірма "Салком"; Юрінком інтер, 2005. – 560 с.
2. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: підручник / В.М. Шаповал. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 495 с.
3. Кириченко В.М. Порівняльне конституційне право: модульний курс: навчальний посібник / В.М. Кириченко, О.М. Куракін. – К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 256 с.
4. Гайворонський В.П. Міжнародне приватне право: навчальний посібник / В.П. Гайворонський. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 368 с.
5. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: "Укр. енцикл.", 1998. – Т. 1: А – Г. – 672 с.
6. Договір про Європейський Союз від 7 лютого 1992 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_029
7. Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_004
8. Конвенція, що регулює деякі питання, пов'язані з колізією законів про громадянство від 12 квітня 1930 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_218
9. Винокуров А.А. Розвиток інституту громадянства: сучасні тенденції і конституційно-правовий досвід Росії: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 "Конституційне право", муніципальне право / А.А. Винокуров. – М., 2006. – 31 с.
10. Коломієць О.А. Інститут подвійного громадянства (біпатризму) у міжнародному праві: проблеми і перспективи / О.А. Коломієць // Наукові праці МАУП. – 2010. – Вип.1. – С. 296 – 301.

Поняття міжнародно-правової відповідальності: загальна характеристика

Сінько А.В., студент

Науковий керівник:

Мартинів М.П., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Актуальність теми роботи полягає в існуванні широкого кола не врегульованих міжнародно-правовими нормами питань в сфері міжнародної відповідальності. Проблеми які виникають в ході практичної діяльності пов'язані з кваліфікацією міжнародних

правопорушень, визначенням ефективних видів і форм відповідальності, відмежуванням правопорушень від схожих діянь, застосування обставин, що виключають міжнародно-правову відповідальність, подоланням тих прогалин, які існують в наш час в сфері міжнародної відповідальності держав. Такі проблеми потребують нагального вирішення адже інститут міжнародно-правової відповідальності держав має головне значення не тільки для галузі міжнародного права, а й відіграє ключову роль в забезпеченні миру, порядку та стабільності в світі [1].

Зазначена проблематика перебуває в полі зору вчених, її різні аспекти досліджувалися в працях таких науковців, як: Н.А. Ушакова, Ю.М. Колосова, Г.В. Ігнатенка, М.О. Баймуратова, М.В. Буроменського, Г.О. Анцелевича, П.Н. Бірюкова, Г.І. Тункіна, І.Н. Глебова, А.С. Мацька, Д.Б. Левіна, але найбільш вдало, на нашу думку, проблема міжнародно-правової відповідальності держав в міжнародному праві висвітлена в працях: К.А. Бекашева, А.І. Дмитрієва, В.І. Муравйова, В.А. Василенка, І.І. Лукашука.

Під міжнародно-правовою відповідальністю у літературі розуміють юридичну обов'язок суб'єкта-правопорушника ліквідувати наслідки шкоди, заподіяної іншому суб'єкту міжнародного права в результаті вчиненого правопорушення. У забезпеченні виконання норм міжнародного права важливу роль відіграє інститут відповідальності як один з найдавніших інститутів міжнародного права. Відповідальність у міжнародному праві являє собою оцінку міжнародного правопорушення і суб'єкта, яка його вчинила, з боку світового співтовариства і характеризується застосуванням певних заходів до правопорушника. Зміст міжнародно-правової відповідальності полягає в засудженні правопорушника і в обов'язки правопорушника понести несприятливі наслідки правопорушення [2].

Прийнято вважати, що в міжнародному праві склався загальний принцип, згідно з яким міжнародно-протиправне діяння суб'єкта тягне його міжнародно-правову відповідальність, однак здебільшого норми про міжнародно-правову відповідальність держав не кодифіковані і містяться в різних галузях міжнародного права, таких, як право міжнародних організацій, право міжнародної безпеки та ін. Робота з кодифікації норм міжнародно-правової відповідальності здійснювалася в різні періоди окремими вченими-юристами, науковими установами, неурядовими та міжурядовими організаціями, однак це не призвело до появи універсальної міжнародної конвенції про міжнародно-правову відповідальність. З 1956 р. кодифікація норм інституту міжнародно-правової відповідальності проводиться за дорученням Генеральної Асамблеї ООН Комісією міжнародного права. Робота до теперішнього часу не завершена, але Комісія розглянула і прийняла в попередньому порядку цілий ряд статей, в яких вирішуються питання щодо виникнення міжнародної відповідальності, її змісту, форм та обсягу, реалізації міжнародної відповідальності та врегулювання суперечок [2].

Враховуючи, що науковці не дійшли згоди щодо визначення поняття “міжнародно-правова відповідальність”, Комісія міжнародного права визначила міжнародну відповідальність як “всі форми правових відносин, що можуть виникнути в міжнародному праві у зв'язку із правопорушенням, що вчинене державою, – незалежно від того, чи обмежуються ці відносини правовідносинами між державою, що вчинила неправомірну дію, і державою, яка безпосередньо постраждала, або ж вони поширюються також на інших суб'єктів міжнародного права, і, незалежно від того, чи обмежуються ці відносини зобов'язанням винної держави поновити право потерпілої держави та відшкодувати заподіяну шкоду, включають можливість самої потерпілої держави та інших суб'єктів застосувати до винної держави будь-які санкції, передбачені міжнародним правом”. З врахуванням цього міжнародно-правову відповідальність можна визначити як зобов'язання суб'єкта міжнародного права потерпіти певні обставини негативного характеру внаслідок заподіяння шкоди іншому суб'єкту міжнародного права як у результаті вчинення міжнародного правопорушення, так і в результаті правомірної діяльності [3, 1].

Ознаками, що характеризують міжнародну відповідальність, є такі:

- полягає в застосуванні до держави-правопорушниці санкцій міжнародно-правових норм;
- настає за здійснення міжнародного правопорушення;
- спрямована на забезпечення міжнародного правопорядку;
- пов'язана з визначеними негативними наслідками для правопорушника;
- реалізується в міжнародних правоохоронних правовідносинах, що виникають між державою-правопорушницею і потерпілою державою, а іноді також між державою-правопорушницею і міжнародним співтовариством [3, 1].

Мета міжнародно-правової відповідальності – це передбачення відповідного результату, а саме: виключення можливості вчинення державою нових правопорушень, вплив на інші держави, спонукання їх до добровільного дотримання міжнародних зобов'язань. При цьому юридична відповідальність як соціальне явище має характер самозахисту суспільства від зазіхань на його основи. Тому функція юридичної відповідальності має подвійне значення: право відновлюване (репараційне); репресивне (каральне). Загалом функції міжнародно-правової відповідальності – це спрямованість заходів, що їх здійснюють у межах правовідносин міжнародної відповідальності. Тобто функції узгоджуються з тим, що мають на меті держави й інші суб'єкти міжнародного права, вживаючи конкретних допустимих заходів у процесі здійснення міжнародно-правової відповідальності [4].

Суб'єктами міжнародно-правової відповідальності є тільки суб'єкти міжнародного публічного права. Як правило, це держави, інші суб'єкти міжнародного права. У визначених випадках ними можуть стати і фізичні особи, наприклад, при здійсненні ними злочинів проти людства. Однак при цьому міжнародно-правова відповідальність фізичних осіб є особливого роду кримінальною відповідальністю і за своєю природою відрізняється від відповідальності інших суб'єктів міжнародного права. Існує два види суб'єктів правовідносин, що виникають у випадку міжнародно-правової відповідальності: суб'єкти міжнародного правопорушення і суб'єкти міжнародних претензій. До першого відносяться держави-правопорушники, що безпосередньо несуть міжнародно-правову відповідальність. До другого відносяться потерпілі в результаті здійснення міжнародного правопорушення, у широкому розумінні це ті, хто вимагають відшкодування заподіяного правопорушенням збитку чи вживають заходів відносно держави-правопорушника. Іноді в міжнародному праві держав-правопорушників називають активними суб'єктами відповідальності, а потерпілих – пасивними [4]. Міжнародна відповідальність реалізується на підставі матеріальної та політичної (нематеріальної) відповідальності. Деякі автори виокремлюють ще моральну відповідальність, але зазвичай вона (наприклад, здійснення певних церемоніальних дій, що відновлюють честь і гідність держави) також зводиться до політичної [5].

Надавши загальну характеристику поняттю міжнародно-правової відповідальності, можемо підсумувати, що міжнародно-правова відповідальність – це визначена нормами міжнародного права відповідальність суб'єктів цього права, що настає за вчинення міжнародно-правового делікту. Передбачає обов'язок суб'єкта міжнародного права ліквідувати шкоду, яка була заподіяна ним іншому суб'єкту міжнародного права в результаті порушення міжнародно-правового зобов'язання, або обов'язок відшкодувати матеріальний збиток заподіяний в результаті дій, що не порушують норм міжнародного права, якщо таке відшкодування передбачається спеціальним міжнародним договором (абсолютна відповідальність). Міжнародно-правова відповідальність регулюється нормами міжнародного права, які визначають склади міжнародно-правових порушень, можливі виправдовувальні підстави, правові наслідки тощо. Значну роль у систематизації цих норм відіграє Комісія з міжнародного права, яка прийняла ряд статей з приводу відповідальності. Ці статті є складовими Проекту Комісії з міжнародного права, що складається з 4 частин: поняття і передумови міжнародно-правового делікту, зміст

відповідальності держав, настання відповідальності держав і загальні положення. Разом з тим Комісія працює ще й над іншим проектом з приводу відповідальності міжнародних організацій.

Література

1. Види і форми міжнародної відповідальності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://microushi.od.ua/site/microushi-odessa/files/library/354_kursova-po-m_zhnarodn_y-v_dpov_dal-nost_.doc
2. Поняття і суб'єкти міжнародно-правової відповідальності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obolon.kievcity.gov.ua/content/ponyattya-i-subiektymizhnarodnopravovoi-vidpovidalnosti.html>
3. Буроменський М.В. Значення міжнародно-правової відповідальності, цілі, принципи, поняття відповідальності Перегляд рішень судів за нововиявленими обставинами [Електронний ресурс]/ М.В. Буроменський. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/388/9/>
4. Відповідальність у міжнародному праві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/16520205/pravo/vidpovidalnist_mizhnarodnomu_pravi
5. Види міжнародно-правової відповідальності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-7528.html>

Інститут імпідменту в Україні, його підстави

Штогрін М.М., студентка

Науковий керівник

Пелех І.В., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

В конституційній теорії та практиці України одним із механізмів контролю за діяльністю та засобом впливу на Президента держави є інститут імпідменту. Як правило, більшість конституцій зарубіжних країн, в тому числі Конституція України, більш-менш детально врегульовують процедуру імпідменту на конституційному рівні, проте не на всі питання можна знайти відповідь у Основних законах [1, 191]. Слід відмітити, що назва імпідменту може бути найрізноманітнішою. Зокрема, у ряді зарубіжних конституцій застосовується термін «усунення (відсторонення) від посади», тобто еквівалентом імпідменту в ряді країн виступає термін «усунення від посади», який використовується у відношенні глави держави і вищих посадових осіб держави. Саме в цьому сенсі зарубіжні конституції оперують терміном «імпідмент» (Данія, Грузія, Україна) [2, 38].

На сьогодні й саме визначення «імпідменту» трактують в різноманітних формах. Це і спеціальна парламентська процедура обвинувачення вищих посадових осіб держави у випадках порушення ними законів країни. Це може бути й особливий порядок судочинства у справах про злочини, що скоєні державною елітою. Класичним визначенням імпідменту є відсторонення від справ і притягнення до відповідальності вищих посадових осіб держави, які не змогли виконати покладені на них обов'язки [3]. Згідно рішення Конституційного Суду України від 10.12.2003 року № 19-рп/2003 імпідмент у системі конституційних інститутів за своєю правовою природою є позасудовим конституційним процесом, за змістом якого парламент у разі вчинення злочину Президентом України може достроково припинити його повноваження, усунувши з поста [4].

Питання механізму процедури імпідменту вивчали такі науковці, як: Р. Павленком, М. Оніщуком, В. Шаповала, О. Мельника, Н. Самуйлика,

М. Кармазіної, І. Кресіної, А. Коваленко, С. Баланата ін. Проте, незважаючи на певний рівень наукового дослідження, формування цілісної, завершеної моделі процедури

імпiчменту, як окремого конституційно-правового інституту, поки що залишається у перспективі.

У конституційній практиці в Україні інститут імпiчменту є новим, тому як був запроваджений одночасно із заснуванням поста Президента. Єдиними підставами для запуску процедури імпiчменту є «вчинення державної зради або іншого злочину», які підпадають під дію кримінального закону. Але закріплена в національному законодавстві процедура усунення Президента України з поста є досить складною і багатоетапною. Ст.111 Конституції України та глава 30 Регламенту Верховної Ради України розкривають послідовність основних стадій процедури імпiчменту та їхній зміст.

1. Ініціювання питання про усунення Президента України з поста в порядку імпiчменту здійснюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, тобто не менш як 226 депутатами.

2. Створення спеціальної тимчасової слідчої комісії, яка має провести розслідування щодо висунутого проти Президента звинувачення. Ця комісія має підготувати свої висновки та пропозиції щодо обґрунтованості висунутих проти Президента звинувачень із наступним винесенням їх на розгляд Верховної Ради України.

3. Розгляд висновків і пропозицій тимчасової слідчої комісії на засіданні Верховної Ради України. За наявності підстав Верховна Рада України не менш як 2/3 від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України.

4. Перевірка Конституційним Судом додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпiчмент, і підготовка висновку з цього питання для Верховної Ради України.

5. Підготовка Верховним Судом висновку про те, що діяння, в яких звинувачується Президент, містять ознаки державної зради або іншого злочину, і передача цього висновку Верховній Раді України.

6. Розгляд на засіданні Верховної Ради України питання про усунення Президента України з поста в порядку імпiчменту. Це рішення приймається таємним голосуванням. Воно вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менш як 3/4 народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради України, тобто 338 парламентаріїв. У разі неприйняття Верховною Радою постанови про усунення Президента України з поста в порядку імпiчменту головуючий на пленарному засіданні оголошує про припинення процедури імпiчменту, а також від імені Верховної Ради України вибачається перед Президентом України [5; 6].

Якщо розглянути випадок про прийняття рішення щодо усунення Президента України з поста в порядку імпiчменту, як правильно зауважили О. Олькіна та М. Онiщук, то виникають важливі запитання: чи підлягає особа, що була главою держави, кримінальній відповідальності; чи мають доказове значення дані, зібрані в процесі процедури імпiчменту глави держави під час розгляду справи в суді; чи можливе поновлення на посаді в тому випадку, коли суд визнає екс-президента невинуватим у злочині, який був підставою для дострокового припинення його повноважень; чи може особа, яка була усунута з поста Президента, брати участь у позачергових виборах Президента України; суд якої інстанції порушить кримінальну справу проти громадянина, який ще вчора був Президентом України? Яким чином будуть здійснені такі фундаментальні принципи судочинства, як незалежність і неупередженість суду, змагальність і диспозитивність сторін, за наявності висновку Верховного суду України, в якому вже міститься преюдиція щодо винності особи? Яким чином і в який спiсiб буде здійснюватися апеляційне та касаційне провадження, коли найвища судова інстанція (Верховний суд України) вже висловила свою позицію? Або ж: як мусить діяти Верховна Рада України, якщо суд першої інстанції чи Апеляційний суд винесе виправдувальний вирок? Хто і як в такому випадку зобов'язаний поновити на посаді Президента? В який спiсiб буде відшкодована завдана Президенту моральна та матеріальна шкода [7]?

Таким чином, вищезазначене свідчить про наявність в процедурі імпічменту цілої низки прогалин в національному законодавстві. На нашу думку, необхідно чітко визначити науково-практичні пропозиції, що спрямовані на створення необхідної нормативно-правової бази, наприклад, окремого Закону України «Про Президента України», який би забезпечував реалізацію механізму процедури імпічменту Президента України, визначав та встановлював його відповідальність перед народом України за свої дії та бездіяльність. Також без прийняття закону з питань функціонування спеціальної тимчасової слідчої комісії є неможливим забезпечити конституційність процесуального перебігу імпічменту.

Враховуючи те, що в Україні передбачений складний порядок усунення Президента України з посади в порядку імпічменту, що практично призводить до неможливості його здійснення доцільно розширити підстави імпічменту. З урахуванням світової практики застосовування імпічменту щодо глави держави, до нині визначених слід було б додати такі підстави: 1) порушення Конституції; 2) порушення присяги; 3) аморальні вчинки [1, 197].

Узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновок, що процедура імпічменту у вітчизняній державно-правовій практиці має набути настільки простої конструкції, наскільки це необхідно аби вона стала реальною.

Література

1. Волощук О.Т. Імпічмент як форма контролю за діяльністю вищої посадової особи / О.Т. Волощук // Держава і право. – 2012. – Вип. 55. – 656 с.
2. Кадук Т.Д. Імпічмент як важлива форма парламентського контролю / Т.Д. Кадук // Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 22-23 грудня 2012 року: у 2-х частинах. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2012. – Ч.І. – 112 с.
3. Колосова Н.М. Конституционная ответственность: природа, особенности, структура: моногр. / Н.М. Колосова – М.: Наука, 2005. – 194 с.
4. Рішення Конституційного Суду України від 10.12.2003 р. № 19-рп/2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-03>
5. Конституція: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/print1479723229217820>
6. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
7. Олькіна О.В. Конституційний інститут дострокового припинення повноважень вищих посадових осіб України розвиток законодавства та юридичної практики: дис. ... к.ю.н.: 12.00.02 / О.В. Олькіна. – Одеса, 2011. – 280 с.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Формування системи адміністративних судів в Україні та її сучасний стан

Артюшенко Г.І., студентка

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Становлення та розвиток суспільних відносин в умовах незалежної, правової, демократичної держави супроводжується безперервним розвитком й подальшим удосконаленням управлінських процесів у різних сферах життєдіяльності громадянського суспільства. У цьому ключі особливої ваги набувають питання, пов'язані з охороною прав і свобод громадян, що належать до компетенції державних органів, діяльність яких потребує постійного удосконалення. Такий процес обумовлюється сучасними потребами економічного, політичного і соціального життя суспільства.

Систему судів в Україні складають визначені відповідно до Конституції та законів України судові органи (суди), на які згідно з принципом поділу влади, покладено функцію здійснення правосуддя [1, 56].

Кожна особа має право в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або інтереси [2].

Сучасна судова система України переживає ґрунтовні зміни з набранням чинності 30 вересня 2016 року нового закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [3].

Тож, вищенаведені положення вказують на актуальність обраної теми.

Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ [2].

Судоустрій будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Найвищим судом у системі судоустрою є Верховний Суд.

Систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд. Для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди.

Місцевими загальними судами є окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах). Місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом.

Вищими спеціалізованими судами є: 1) Вищий суд з питань інтелектуальної власності; 2) Вищий антикорупційний суд.

Стаття 37 вказаного закону зазначає, що Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом.

До складу Верховного Суду входять судді у кількості не більше двохсот. У складі Верховного Суду діють: 1) Велика Палата Верховного Суду; 2) Касаційний адміністративний суд; 3) Касаційний господарський суд; 4) Касаційний кримінальний суд; 5) Касаційний цивільний суд.

До складу кожного касаційного суду входять судді відповідної спеціалізації. У кожному касаційному суді утворюються судові палати з розгляду окремих категорій справ з урахуванням спеціалізації суддів.

Кількість та спеціалізація судових палат визначаються рішенням зборів суддів касаційного суду з урахуванням вимог частин п'ятої та шостої цієї статті та судового навантаження.

У Касаційному адміністративному суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо: 1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів; 2) захисту соціальних прав; 3) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян.

Але згідно прикінцевих та перехідних положень вказаного закону, районні, міжрайонні, районні у містах, міські, міськрайонні суди продовжують здійснювати свої повноваження до утворення та початку діяльності місцевого окружного суду, юрисдикція якого розповсюджується на відповідну територію.

Апеляційні суди, утворені до набрання чинності цим законом, продовжують здійснювати свої повноваження до утворення апеляційних судів у відповідних апеляційних округах. Такі апеляційні суди у відповідних апеляційних округах мають бути утворені та розпочати здійснювати правосуддя не пізніше трьох років з дня набрання чинності цим законом.

Протягом шести місяців з дня набрання чинності цим законом: 1) утворюється Верховний Суд у порядку та у складі, що визначені цим законом; 2) призначаються судді Верховного Суду за результатами конкурсу, проведеного відповідно до цього закону.

Верховний Суд створюється на матеріально-технічній базі Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України.

Верховний Суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України діють у межах їх повноважень, визначених процесуальним законом, до початку роботи Верховного Суду у складі, визначеному цим законом, та до набрання чинності відповідним процесуальним законодавством, що регулює порядок розгляду справ Верховним Судом у складі, визначеному цим законом.

З дня початку роботи Верховного Суду у складі, визначеному цим законом, Верховний Суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України припиняють свою діяльність та ліквідуються у встановленому законом порядку. До припинення діяльності статус, структура, повноваження, порядок роботи, права, обов'язки, гарантії суддів цих судів визначаються Законом України "Про судоустрій і статус суддів" (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41-45, ст.529; 2015 р., №№ 18-20, ст.132 із наступними змінами) [4].

Верховний Суд розпочинає роботу за умови призначення щонайменше шістдесяти п'яти суддів Верховного Суду за результатами конкурсу, проведеного відповідно до цього закону.

Кількість посад у кожному з касаційних судів визначається з урахуванням вимог цього закону щодо палат, які обов'язково створюються у касаційному суді, порядку формування Великої Палати Верховного Суду та з урахуванням інших визначених законом вимог.

Не пізніше ніж через десять днів з дня початку роботи Верховного Суду судді кожного касаційного суду проводять збори для вирішення питань внутрішньої діяльності касаційного суду відповідно до цього Закону та обрання суддів до Великої Палати Верховного Суду.

Організація системи судів в Україні характеризується розподілом юрисдикцій. Юрисдикцією в контексті судової влади є компетенція, якою наділені лише суди щодо

розгляду справ та ухвалення у них обов'язкових рішень, що є остаточними в рамках національної правової системи і не можуть бути переглянуті у позасудовому порядку [1].

Отже, дослідивши діючу систему адміністративних судів в Україні можна зробити висновок, що зараз існує перехідний період у зв'язку з прийняттям нового закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII, приведенням процесуального законодавства у відповідність із цим законом та ліквідацією й створенням, згідно з положеннями цього закону, нових місцевих окружних адміністративних судів та Верховного суду України, у новій структурі якого повинна бути створена Палата касаційного адміністративного суду.

Література

1. Погорецький М.А. Судоустрій України: підручник / за ред. М.А. Погорецького, О.Г. Яновської. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 344 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/paran71#n71>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 30.09.2016 р. № 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/paran2#n2>
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.

Особливості адміністративної відповідальності за вчинення хуліганства неповнолітніми особами

Білокур А.В., студентка

Науковий керівник:

Гаджисєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

На жаль, велика частина адміністративних правопорушень вчиняються неповнолітніми, щороку питома вага неповнолітніх правопорушників збільшується. Крім того, дедалі молодші особи стають правопорушниками.

За загальним правилом, неповнолітні – це особи у віці від 14 до 18 років. Говорячи про притягнення до адміністративної відповідальності та призначення покарання, до уваги потрібно брати, передусім, тих неповнолітніх, які можуть бути суб'єктом правопорушень і досягли віку адміністративної відповідальності. Маються на увазі осудні особи 16-річного віку, а в деяких випадках – особи 14-річного віку. При цьому, одним із найпоширеніших правопорушень є хуліганство [1, 18].

Для адміністративно-правової науки завжди були актуальними питання адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб. Останню потрібно розуміти, як вид юридичної відповідальності, який полягає в застосуванні адміністративного покарання посадовою особою або уповноваженим органом до особи, яка адміністративне правопорушення вчинила. Відповідне, в свою чергу, зумовлює виникнення адміністративно-процесуального правоохоронного відношення, що у справах про адміністративні правопорушення охоплює всі основні стадії такого провадження, що обов'язково потрібно враховувати при притягненні неповнолітніх до відповідальності.

Організаційна сторона адміністративної відповідальності усебічно вивчалася Б.В. Авер'яновим, І.П. Голосніченко, І.К. Залюбовською, Р.А. Калюжним, І.О. Картузовою, Т.О. Коломоєць, Д.М. Лук'янець, Є.В. Додіним та іншими вченими-правниками.

При спробі охарактеризувати адміністративну відповідальність неповнолітніх, слухним є зазначити, що основна мета відповідальності у цій сфері є: загальна превенція правопорушення, а також вплив на свідомість правопорушника. Підставою для

відповідальності служить порушення правил встановленої законодавством поведінки. Суттєвим є те, що адміністративна відповідальність за правопорушення може настати, лише, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою, згідно законодавства, кримінальну відповідальність. Адміністративній відповідальності можуть підлягати особи, що досягли на момент скоєння адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку [2, 117].

Виходячи з вище вказаного, адміністративну відповідальність ми можемо визначити, як певний комплекс наслідків, які містять негативний характер у вигляді відповідних стягнень, що накладаються компетентними органами за порушення встановленого порядку, а також суб'єктивний обов'язок правопорушника зазнати цих негативних наслідків.

Весь підлітковий вік можна поділити на 3 групи:

- перший підлітковий вік (12-13 років);
- другий підлітковий вік (14-15 років);
- третій підлітковий вік (16-18 років).

Особливе значення відведене другому підлітковому віку (14-15 років). Саме в даний період відбувається інтенсивний психологічний і фізичний розвиток неповнолітнього. Така особа починає об'єктивно оцінювати і розуміти власну поведінку, суспільну небезпечність дій [3, 67].

Особа, яка досягла раннього юнацького віку (16-18 років), стала згідно законодавства суб'єктом адміністративного права та визнається повністю осудною і підлягає адміністративній відповідальності.

Визнаються неосудними неповнолітні особи першого підліткового віку (12-13 років), що зумовлено їх фізичним та психологічним станом.

В Україні за вчинення хуліганства передбачено, як адміністративну, так і кримінальну відповідальність. При цьому, адміністративна відповідальність настає за дрібне хуліганство – це нецензурна лайка в громадському місці, образливе чіпляння до громадян та інші умисні дії, що порушують громадський порядок, діяльність організацій або спокій громадян і виражаються в явній неповазі до суспільства.

Склад такого правопорушення, як хуліганство, стандартний: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона. Об'єкт – суспільні відносини в сфері громадського порядку. Об'єктивна сторона представлена нецензурною лайкою в громадських місцях, інших діях, що порушують громадський порядок, образливому ставленні до громадян. Суб'єктом є особа, якій виповнилося 16 років, тобто може бути неповнолітній, який досяг 16-річного віку. Суб'єктивна сторона – вина у формі непрямого або прямого умислу [4].

При вчиненні хуліганських дій до неповнолітнього застосовуються такі заходи впливу:

- 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;
- 2) попередження (виражається в письмовому попередженні про неприпустимість протиправної поведінки в майбутньому, навіть у випадках, якщо це не передбачено у відповідній статті);
- 3) догана або сувора догана;
- 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудового колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання [4].

Отже, ми можемо зробити висновок, неповнолітня особа може бути суб'єктом такого правопорушення, як дрібне хуліганство при досягненні 16-річного віку. При цьому, із врахуванням соціально-психологічного розвитку і ступеня фізичного стану особистості, до неповнолітнього за вчинення хуліганства можуть бути застосовані такі заходи впливу, як зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого, попередження, догана або сувора догана, передача неповнолітнього під нагляд батькам

або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудового колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

Література

1. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 754 с.
2. Калюжний Р.А. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практичний коментар. – 4-е вид. зі змін. та доп. / [Р.А. Калюжний, М.Ш. Іншин, І.М. Шопіна та ін.]. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 712 с.
3. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України / С.Т. Гончарук. – К.: Атіка, 2013. – 72 с.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Правове регулювання прогнозування доходної частини Державного бюджету України

Болобан Д.А., студент

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Прогнозування доходів бюджету є невід’ємною частиною бюджетного процесу та відіграє важливу роль у бюджетному механізмі держави. Саме у процесі прогнозування дається всебічна оцінка того, який обсяг фінансових ресурсів, що залучаються за допомогою цього механізму, достатньою мірою забезпечить виконання покладених на державу функцій та завдань. Рівень його організації, наукова обґрунтованість, об’єктивність і результативність прогнозування доходів бюджету справляє визначальний вплив на обсяги та структуру бюджетних видатків, а отже, значною мірою впливають на пріоритети державної політики, що в свою чергу дуже впливає на економічний та соціальний розвиток як окремих регіонів, так і держави в цілому. Проте через не досконалість системи прогнозування, та в край не стабільну ситуацію в країні, встановлені прогнози в майбутньому починають суттєво відрізнятися від тогочасних реалій. З огляду на це, вважаємо актуальним дослідити законодавчі засади прогнозування доходів бюджету в Україні, визначивши основні проблеми які виникають в процесі прогнозування доходів державного бюджету України.

Окремі аспекти формування доходної частини Державного бюджету України та прогнозування бюджетних надходжень у своїх наукових працях висвітлювали такі науковці, як: В.В. Вітлінський, А.О. Дегтяр, О.В. Зварич, Л.Л. Тарангул, А.М. Соколовська, О.І. Кондура та інші.

Згідно з Законом України від 23 квітня 2000 р. № 1602-III «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» державне прогнозування це наукове передбачення розвитку країни, окремих галузей економіки чи адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки й соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і термінів досягнення параметрів економічного й соціального розвитку [1].

Проте у наукових джерелах, дається дещо інше визначення цього поняття, так на думку О.І. Кондура, державне прогнозування – це науково обґрунтоване судження про можливий стан об’єкта в майбутньому, про альтернативні шляхи та методи його досягнення для вибору пріоритетів й обґрунтування стратегічних і тактичних рішень [2] .

Базовими складовими бюджетно-податкового механізму України є бюджетне прогнозування є базовою складовою бюджетного механізму України, адже завдяки йому визначаються обсяги фінансових ресурсів, які утворюються в державі, та ресурсів, що

зосереджуються і розподіляються через бюджетну систему, формуються планові показники обсягів надходжень та витрат державного бюджету, які ухвалюються щорічно під час прийняття головного закону України «Про державний бюджет України» на наступний рік [3, 28].

Основною метою бюджетного прогнозування є створення обґрунтованих передумов для прийняття управлінських рішень органами державної влади щодо майбутніх обсягів бюджетних ресурсів для реалізації стратегічних пріоритетів розвитку держави. Об'єктом бюджетного прогнозування є показники доходів і видатків державного та місцевих бюджетів, дефіцит (профіцит) бюджету, державні та місцеві запозичення. Завданням бюджетного прогнозування є проведення аналізу нинішнього стану соціально-економічного розвитку території, встановлення тенденцій і закономірностей; виявлення проблем і визначення шляхів їх вирішення; попередження негативних наслідків; визначення обсягу доходів і видатків бюджету та їх структури; обґрунтування прийняття бюджетних рішень [4, 11].

Засади процесу прогнозування бюджетних надходжень в Україні регламентовані статтею 21 Бюджетного кодексу України. Відповідно до цієї статті БКУ, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної бюджетної політики, центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики, Національний банк України, а також головні розпорядники коштів державного бюджету складають прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди, який ґрунтується на щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозних та програмних документах економічного та соціального розвитку, державних цільових програмах. Прогноз, що розробляється, має у собі містити: показники Зведеного бюджету України за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування; показники державного бюджету за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування; державного боргу та гарантованого державою боргу, що визначаються з урахуванням стратегії управління державним боргом; показники за бюджетними програмами, які забезпечують протягом декількох років виконання інвестиційних програм, у тому числі тих, що здійснюються із залученням державою кредитів від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій [5].

Методи прогнозування надходжень бюджету затверджуються наказами Міністерства фінансів України. Відповідно цих наказів, при плануванні доходів державного бюджету України використовуються такі методи:

1. Детерміністичний метод, який передбачає побудову чітких схем та відповідних систем рівнянь, що описують процес формування бази оподаткування та нарахування відповідних податків. Даний метод є найбільш поширеним, оскільки в явній формі відображає зв'язки між змінними, оцінки можуть оперативно змінюватися після врахування законодавчих змін, є більш точними в короткостроковій перспективі.

2. Стохастичний метод передбачає застосування статистичних підходів до прогнозування бюджетних надходжень, що ґрунтується на визначенні щільного зв'язку між певними економічними факторами та бюджетними надходженнями. Він є менш гнучким, часто вимагає довгих часових рядів, однак здатен давати прогнози бюджетних надходжень на середньо- та довгострокову перспективу.

Види прогнозів, їх типова структура, порядок розроблення проєктів прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та державного бюджету, обміну інформацією між різними органами уряду передбачені у Постанову КМУ «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проєкту державного бюджету» [6].

Відповідно до цього акту, процес прогнозування складається з таких етапів:

- на першому етапі розробники прогнозу намагаються врахувати всі фактори, що впливають або формують базу бюджетних надходжень.

– на другому етапі визначаються ставки податку, які потрібно застосовувати до тієї чи іншої частини загальної суми бази оподаткування;

– на третьому етапі у сформований перелік формул підставляються прогнозні значення показників, які формують базу оподаткування [3, 30].

Основними проблемами, які значно ускладнюють процес прогнозування доходів бюджету є:

1) значні масштаби тіньового сектору економіки;
2) інфляція та інфляційні очікування. Щодо впливу інфляційних очікувань на обсяги бюджетних доходів, то необхідно зазначити, що їх посилення призводить до зниження економічної активності платників податків, отже, негативно впливає на кількість податкових надходжень до бюджету;

3) нестабільність правового поля та неузгодженість законодавчих норм, зокрема тих, що визначають та регламентують порядок взаємодії органів державної влади в бюджетному процесі.

4) неточність та часта змінюваність вхідних прогнозних параметрів, що використовуються у процесі формування дохідної частини бюджету на відповідний бюджетний рік [7].

Отже, процес прогнозування доходів бюджету є важливим елементом бюджетного процесу, адже завдяки йому визначаються обсяги фінансових ресурсів, які утворюються в державі, та ресурсів, що зосереджуються і розподіляються через бюджетну систему, формуються планові показники обсягів надходжень та витрат державного бюджету, не точне визначення яких надалі негативно впливає як на сам процес прийняття державного бюджету України, так і на його подальше виконання. Крім того, на точність прогнозування доходів державного бюджету значно впливають наявні в Україні проблемами. З огляду на це необхідно розвивати наукову роботу з вивчення закордонних методик та практик, прогнозування доходів бюджету, та впроваджувати ці методики в Українське законодавство, що дозволить підвищити ефективність формування дохідної частини Державного бюджету України.

Література

1. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 03.03.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1602-14>
2. Кондур О.С. Економіко-математичне прогнозування доходів місцевих бюджетів [Електронний ресурс] / О.С. Кондур, О.П. Цюпа, В.В. Хинальська // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2012. – Вип. 8. – С. 211-215. – Режим доступу: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file.pdf>
3. Вдовиченко А.М. Законодавчі засади прогнозування доходів бюджету України. / А.М. Вдовиченко, Г.В. Орос // Фінансове право. – 2014. – № 2 (28). – С. 28-31.
4. Прогнозування розвитку територій. Бюджетне прогнозування: навч. посіб. / В.В. Мамонова, С.Ю. Лукін, Ю.Б. Молодожен та ін.; за заг. наук. ред. М.М. Білінської. – К.: К.І.С., 2014. – 200 с.
5. Бюджетний кодекс: Закон України від 08.07.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>
6. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Зварич О.В. Середньострокове бюджетне прогнозування як складова бюджетного процесу [Електронний ресурс] / О.В. Зварич // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 5. – С. 44-58. – Режим доступу: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2011/05/5.pdf/>

Належне адміністрування податків як запорука фінансової безпеки держави

Бондаренко А.О., студентка

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Домінуючу роль податків у розвитку економіки держави важко переоцінити. Податкові надходження слугують основним джерелом доходів як Державного, так і місцевих бюджетів України, вони є фінансовим результатом функціонування механізму адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Здійснення державою своїх повноважень в частині оподаткування проводиться системою адміністрування податків. Податкове адміністрування є засобом підтримки належного (запланованого) рівня податкових надходжень до бюджетів всіх рівнів. Ефективність функціонування системи адміністрування податків, своєю чергою, визначає і ефективність податкової системи усієї країни.

Термін «адміністрування податків» у суспільний обіг запроваджений порівняно недавно, хоча вид діяльності, який він позначає, у практиці державного управління існує досить давно. У практиці можна зустріти різні визначення даного поняття. Наприклад, автори монографії «Податкова політика України: стан, проблеми, перспективи» наводять таке визначення: «податкове адміністрування – це логічно вибудований, науково обґрунтований процес державного управління податковими відносинами, направлений на максимізацію функцій суспільного добробуту за умови виконання заданого бюджетного обмеження» [1, 172]. В.М. Мельник запропонував таке визначення: «адміністрування податків – це управлінська діяльність органів державної виконавчої влади, що пов'язана з організацією процесу оподаткування, ґрунтується на державних законодавчих та нормативних актах та використовує соціально зумовлені і сприйняті правила» [2, 4]. Дефініція «адміністрування податків» законодавчо закріплена в Податковому кодексі України. Так, згідно з п.14.1.1¹ Податкового кодексу адміністрування податків, зборів, митних платежів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – єдиний внесок) та інших платежів відповідно до законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи (далі – податків, зборів, платежів) – це сукупність рішень та процедур контролюючих органів і дій їх посадових осіб, що визначають інституційну структуру податкових та митних відносин, організовують ідентифікацію, облік платників податків і платників єдиного внеску та об'єктів оподаткування, забезпечують сервісне обслуговування платників податків, організацію та контроль за сплатою податків, зборів, платежів відповідно до порядку, встановленого законом.

В сучасних умовах ринкової економіки якісне адміністрування податків забезпечується сукупністю певних факторів, а саме:

- наявністю висококваліфікованих спеціалістів в особі фіскальних органів;
- наявністю якісного методичного забезпечення діяльності фіскальних органів;
- запровадженням передових новітніх технологій [3, 169].

Сучасні інформаційно-комунікативні технології призначені для забезпечення органів фіскального управління, в тому числі і податкових органів, своєчасною, достовірною та повною інформацією про діяльність платників податків та інших обов'язкових платежів з точки зору формування бази оподаткування.

Однак, попри всі зміни, яких зазнали норми податкового законодавства з прийняттям нового Податкового кодексу України українська бюджетно-податкова система та механізми фіскального регулювання знаходяться у стані часто суперечливих змін, які обумовлюють:

- нестабільність і недосконалість податкового законодавства;
- збільшення обсягів податкового боргу;

- неузгодженість бухгалтерського та податкового обліків;
- недосконалість амортизаційної фіскальної політики;
- невідповідність більшості норм чинного законодавства вимогам Європейського Союзу [4, 281].

Т.А. Крушельницька цілком логічно відзначила, що країни-члени Європейського Союзу раніше зіткнулися з проблемою негативного впливу від складної неузгодженої системи оподаткування, у тому числі щодо її адміністрування. При цьому вона вказує, що практика податкового адміністрування в ЄС за останнє десятиліття значно зрушилася у створенні збалансованих, прозорих, рівноправних відносин між фіскальними органами та платниками податків [5].

У межах інтеграції України в європейський простір доречним є продовження реформування системи сплати податків і зборів, а саме удосконалення її правового регулювання, відповідності її сучасним вимогам правової дійсності та визнаним стандартам у сфері оподаткування.

Оскільки Україна підтримує стосунки у сфері оподаткування з іншими державами, які застосовують діючі в усьому світі стандарти, розроблені ОЕСР і ООН, пріоритетним завданням є адаптація законодавства України у сфері адміністрування податків до законодавства інших країн. Але, на жаль, незважаючи на позитивні моменти міжнародної практики оподаткування, потрібно враховувати, що податкова реальність в Україні, на сьогодні «не встигає» за законодавством, органи державної влади, прагнучи максимально та якнайшвидше наблизити Україну до європейського співтовариства, у багатьох випадках копіюють податкові методи і моделі ЄС, не намагаючись урахувати економічні та соціальні особливості розвитку нашої держави, і це часто створює суттєві та небажані проблеми [6, 15].

Таким чином, з урахуванням викладеного матеріалу, можна зробити висновок, що трактування сутності поняття «адміністрування податків» залишається відкритим питанням, хоча й має законодавче закріплення.

Податковий кодекс України містить багато недоліків, оскільки впроваджувався в дію поспіхом. Напрямами подолання прогалин в системі адміністрування податків можна означити наступні: подальше вдосконалення податкового законодавства України з урахуванням економічних, соціальних, ментальних особливостей розвитку нашої держави; організація та проведення курсів підвищення кваліфікації для посадових осіб фіскальних органів; проведення цілеспрямованої пропаганди серед платників щодо необхідності своєчасно сплачувати податки в повній мірі; зменшення витрат на адміністрування податків; здійснення заходів зі своєчасного виявлення й усунення причин податкових девіацій.

Також з точки зору використання міжнародної практики оподаткування в умовах інтеграції України в ЄС упровадження в податкову систему України міжнародного досвіду повинне сприяти якнайшвидшому переходу до нової сталої та дієвої системи оподаткування, яка ґрунтуватиметься на всебічному поєднанні найкращих передових методів та запозичених позитивних елементів з досвіду податкових систем зарубіжних країн, що має призвести до посилення соціальної складової системи оподаткування.

Література

1. Веселовська О.Є. Ефективне адміністрування податків як умова підтримки належної фінансової безпеки держави / О.Є. Веселовська // Вісник КНУДТ. – 2013. – № 4. – С. 171-176.
2. Мельник В.М. До питання формування теоретичних засад адміністрування податків / В.М. Мельник // Фінанси України. – 2008. – № 9. – С. 3-9.
3. Паславська Р.Ю. Проблемні аспекти функціонування вітчизняної системи адміністрування податків / Р.Ю. Паславська // Стратегічні орієнтири розвитку економіки України: I Міжнародна наукова інтернет-конференція студентів,

аспірантів та молодих учених (27.02.2013 р.). – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – С. 169-170.

4. Трещов М.М. Удосконалення адміністрування податків в умовах зміцнення ресурсної бази місцевих бюджетів України / М.М. Трещов // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. – 2014. – № 4 (47). – С. 280-288.
5. Крушельницька Т.А. Межі і результати вдосконалення адміністрування податків в Україні [Електронний ресурс] / Т.А. Крушельницька // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2011. – Вип. 3 (10). – Режим доступу: <http://www.dridu.dp.ua>.
6. Жернаков М.В. Економіко-правовий аналіз адміністрування податків: європейський досвід / М.В. Жернаков // Фінансове право. – 2012. – № 1 (19). – С. 15-17.

Особливості адміністративної відповідальності військовослужбовців

Данильченко Є.О., студентка

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Юридична відповідальність є складовою частиною правової основи державного життя. Особливо велике значення має юридична відповідальність в воєнній сфері, де, в силу особливих службових відносин підвищена міра відповідальності військовослужбовців за виконання свого службового обов'язку. Військовослужбовці, як й інші громадяни України, визнаються суб'єктами адміністративної відповідальності. Але їх правовий статус суттєво відрізняється від загального. Це обумовлюється тим, що на військовослужбовця покладені найважливіші завдання – охороняти Батьківщину, життя людей та громадян, інтереси держави.

Саме питання особливого правового статусу військовослужбовця наводить на необхідність предметного дослідження інституту адміністративної відповідальності, зокрема специфіки відповідальності військовослужбовців.

Дослідженням питань адміністративної відповідальності військовослужбовців за вчинення військових злочинів займається багато науковців, а саме Зуй В.В., Мота А.Ф., Колпаков В.К., Голосніченко І.П., Алфьоров С.М., Богущкий П.П. та ін.

Для того щоб визначити особливості цього виду відповідальності військових, необхідно розкрити зміст поняття адміністративної відповідальності.

Алфьоров С.М. дає визначення адміністративної відповідальності як різновиду правової відповідальності, специфічну форму негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів, згідно з якою особи, що скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед повноваженим державним органом за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установлених законом формах і порядку [1, 82].

На основі визначення адміністративної відповідальності, Мота А.Ф. розглядає поняття адміністративної відповідальності військовослужбовців як зміну правового статусу військовослужбовців, що здійснюється уповноваженим на те органом (посадовою особою), за відсутності між ними відносин службового підпорядкування у результаті застосування лише визначених для даної категорії (особливих суб'єктів) адміністративних стягнень і проявляється або в обмеженні прав військовослужбовців, або в покладанні додаткових обов'язків за вчинення окремих адміністративних правопорушень в порядку і на умовах, передбачених нормами адміністративного законодавства [2, 15].

Водночас, у військовому юридичному словнику зазначається, що адміністративна відповідальність військовослужбовця – це форма юридичної відповідальності військовослужбовця за правопорушення, яке не пов'язане з виконанням службових

обов'язків та не є кримінально караним. Вона розповсюджується також на військовозобов'язаних у період проходження ними військових зборів [3, 51].

Адміністративні правопорушення, відповідальність за які поширюється на військовослужбовців визначаються як протиправні, винні дії чи бездіяльність військовослужбовців, які посягають на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, порядок управління і за які законом передбачена можливість застосування, а у разі, коли такі діяння становлять корупційні або інші правопорушення, пов'язані з корупцією, – обов'язкове застосування адміністративних стягнень [2, 16].

Згідно зі ст.15 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, а також особи рядового і начальницького складів Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, поліцейські несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. Проте є такі правопорушення, за які ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах.

Законодавство виділяє такі загальні підстави, за якими військовослужбовці притягуються до адміністративної відповідальності, як за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху; за порушення санітарних норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів; за порушення митних правил, вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією; за порушення тиші в громадських місцях; за неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації; за нежиття заходів щодо окремої ухвали суду, ухилення від виконання законних вимог прокурора; за порушення законодавства про державну таємницю, порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію.

Має свої особливості й порядок застосування адміністративних стягнень відносно військовослужбовців. Так, за загальною нормою, до винних у вчиненні адміністративного правопорушення осіб застосовуються адміністративні стягнення, передбачені ст.24 КУпАП, проте, не всі з передбачених цією нормою видів адміністративних стягнень можуть бути застосовані відносно до військовослужбовців. До зазначених осіб не можуть бути застосовані громадські роботи, виправні роботи та адміністративний арешт, а до водіїв-військовослужбовців за порушення правил дорожнього руху – штраф. У той же час, до військовослужбовців за вчинення військових адміністративних правопорушень може бути застосований такий вид адміністративного стягнення, як арешт із утриманням на гауптвахті [4].

На думку Мота А.Ф., такий особливий правовий статус військових людей був успадкован ще з часів існування радянського адміністративного і військового законодавства та пояснювалася тим, що в інтересах обороноздатності країни, підтримання дисципліни у військах юрисдикція цивільних органів повинна була поширюватися на військовослужбовців лише за окремі адміністративні проступки [2, 14].

З метою посилення відповідальності військовослужбовців за порушення військової дисципліни та для забезпечення правопорядку був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період» від 05.02.2015 року [5].

Завдяки цьому Закону КУпАП доповнено главою 13-Б «Військові адміністративні правопорушення». Нормами вказаної глави вперше запроваджено відповідальність за такі види правопорушень, як відмова від виконання наказу або інших законних вимог командира (начальника); самовільне залишення військової частини або місця служби; необережне знищення або пошкодження військового майна; зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем; перевищення військовою службовою особою влади чи

службових повноважень; недбале ставлення до військової служби; бездіяльність військової влади; порушення правил несення бойового чергування; порушення правил несення прикордонної служби; порушення правил поведінки із зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення; розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв військовослужбовцями [5].

Проаналізувавши все вищесказане, можна зробити висновок, що військовослужбовці, як і всі суб'єкти адміністративних правовідносин, можуть притягуватись до адміністративної відповідальності, але з певними особливостями. До вступу в силу Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період» від 05.02.2015 року [5] регулювання адміністративної відповідальності військових людей здійснювалось за рахунок декількох статей КУпАП. Зараз нові положення більш розширили уявлення про адміністративні правопорушення військовослужбовців, але нашим законодавцям ще є куди прагнути до повного рішення цього питання. Ця тема має актуальність на сьогоднішній час, тому що наша держава потребує в захисті дисциплінованих та відповідальних захисників Батьківщини.

Література

1. Алфьоров С.М. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. / С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова, А.П. Купін. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.
2. Мота А.Ф. Адміністративна відповідальність військовослужбовців за законодавством України: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес, теорія управління, фінансове право» / А.Ф. Мота. – К., 2003. – 18 с.
3. Аверьянов Ю.Т. Военный энциклопедический словарь / Ю.Т. Аверьянов, Т.А. Арсенюк, В.И. Бормотова, Г.А. Вожжов, В.И. Волкова. – М.: Эксмо, 2007. – 1024 с.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період: Закон України від 05.02.2015 р. №158-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/158-19>

Провадження в справах про адміністративні правопорушення

Довженко А.Є., студент

Науковий керівник:

Гаджисєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запозький національний університет

Адміністративні провадження нині є найпоширенішими, оскільки охоплюють майже всі сфери нашого життя, діяльність установ, підприємств, організацій та насамперед держави. Значний вплив на дослідження провадження у справах про адміністративні правопорушення справили наукова та спеціальна література українських та зарубіжних вчених, зокрема В.Б. Авер'янова, С.С. Алексєєва, А.П. Альохіна, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, І.Л. Бородіна, І.П. Голосніченка, С.Т. Гончарука, Є.В. Додіна, Л.В. Ковалю, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, О.І. Остапенка, О.М. Якуби та інших. Провадження у справах про адміністративні проступки належить до юрисдикційних проваджень та являє собою, на думку С.Т. Гончарука, – «сукупність здійснюваних

компетентними суб'єктами на основі закону процесуальних дій щодо вирішення справ про адміністративні правопорушення» [1].

Провадження у справах про адміністративні правопорушення – особливий різновид адміністративного процесу, який значною мірою врегульований нормами, що сконцентровані у розділах IV та V Кодексу про адміністративні правопорушення [2].

Застосування під час провадження у справах про адміністративні правопорушення заходів державного примусу обумовлює високий ступінь формалізації процесу. Тут чітко визначені завдання провадження, обставини, що виключають провадження; принципи, як рівність перед законом; законність, змагальність тощо; види доказів; вимоги до найважливіших процесуальних документів, зокрема до протоколу, постанови по справі та ін.; заходи забезпечення провадження адміністративне затримання, особистий огляд, вилучення речей та документів; права учасників провадження; строки і порядок розгляду справ; оскарження і опротестування постанов у справі; виконання постанови.

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення є короткими: 15, 7, 5, 3, 1 добу.

Аналіз законодавства України дає змогу виділити два види провадження у справах про адміністративні правопорушення: звичайне та спрощене.

Звичайне здійснюється у більшості справ і детально регламентовано чинним законодавством. Воно передбачає складання протоколу: визначає зміст, запобіжні заходи і порядок їх застосування; права і обов'язки учасників провадження; порядок розгляду справ; факти, обставини, що є доказами.

Спрощене провадження застосовується щодо невеликої кількості правопорушень, прямо передбачених ст.258 КУпАП. Протокол про правопорушення не складається, посадова особа, що виявила правопорушення, приймає і виконує рішення про накладання і стягнення (штрафу або ж попередження).

У разі стягнення штрафу порушникові видається квитанція про його сплату. Оформлення попередження здійснюється або шляхом вручення письмового попередження за встановленою формою, або усного попередження.

Треба зазначити, що у разі коли порушник перелічених норм заперечує накладене на нього стягнення, то складається протокол про адміністративне правопорушення і провадження здійснюється у звичайному порядку.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення часто визначають як інститут адміністративного права, що містить норми, які регулюють діяльність уповноважених органів і осіб щодо застосування адміністративних стягнень і сукупність відносин, що виникають при цьому, врегульованих нормами адміністративного права.

При цьому враховується, що провадження може закінчитися виправданням невинного, може бути закрите у зв'язку із закінченням строку давності та за інших підстав.

Чіткі орієнтири для вирішення цього питання містить. Вона визначає, що завданням провадження у справах про адміністративні правопорушення є: своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи; вирішення її в точній відповідності з законодавством; забезпечення виконання внесеної постанови; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень; виховання громадян у дусі додержання законів.

Звідси випливає, що розв'язуються два комплексні взаємопов'язані завдання. По-перше, юрисдикційне (своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи; вирішення її відповідно до законодавства; забезпечення виконання винесеної постанови. По-друге, профілактичне виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень; виховання громадян у дусі додержання законів.

Отже, провадження у справах про адміністративні правопорушення – це правовий інститут, у рамках якого регулюються процесуальні адміністративно-деліктні відносини і

забезпечується вирішення адміністративних справ, а також попередження адміністративних правопорушень.

Адміністративно-процесуальні норми, що входять до інституту провадження у справах про адміністративні правопорушення, регулюють порядок реалізації відповідних матеріальних норм, процедури їх застосування, процес здійснення примусового впливу на винних за допомогою адміністративних стягнень.

Основна частина адміністративно-процесуальних норм, тобто правил провадження у справах про адміністративні правопорушення, міститься в Кодексі України про адміністративні правопорушення.

По-перше, це встановлені законами України специфічні правила розгляду окремих категорій справ, які вносять зміни до загального порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення. До них, наприклад, належать норми, що регулюють провадження у справах про порушення митних правил, які містяться у Митному кодексі України. Зокрема, в ст.487 даного кодексу міститься норма, яка встановлює, що провадження у справах про порушення митних правил здійснюється у відповідності з Митним кодексом, а у частині, яка ним не врегульована, – відповідно до законодавства України про адміністративні правопорушення [3].

По-друге, це норми підзаконних актів, які уточнюють і конкретизують норми КУпАП. Особи, які керують транспортними засобами і щодо яких є достатні підстави вважати, що вони перебувають у стані сп'яніння, підлягають відстороненню від керування ними та оглядові на стан сп'яніння у порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ, Міністерством охорони здоров'я та Міністерством юстиції.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення тісно пов'язано з цивільним судочинством. Особливо чітко цей зв'язок виявляється на стадії перегляду постанов у зв'язку з оскарженням у суді тих дій органів і посадових осіб з накладення адміністративних стягнень.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення досить тісно пов'язано з кримінальним процесом і може стати продовженням кримінально-процесуальної діяльності. Це відбувається у тих випадках, коли згідно з законом кримінальна справа припиняється, а правопорушник притягується до адміністративної відповідальності.

Викладене вище свідчить про тісний зв'язок основних процесуальних галузей – адміністративного, цивільного і кримінального процесів.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення є різновидом виконавчо-розпорядчої діяльності, і тому в ньому діють загальні принципи управління, такі, як законність, демократизм, гласність, широка участь громадськості тощо. Водночас тут діють і специфічні, зумовлені завданнями даної діяльності принципи. Насамперед це принцип об'єктивної істини і принцип забезпечення права на захист.

Право на захист реалізується наданням особі, що притягається до відповідальності, необхідних правових можливостей для доведення своєї не винуватості або приведення обставин, що пом'якшують її вину.

Коли йдеться про право на захист, передусім все мається на увазі особа, яка притягається до відповідальності, проте в процесі може брати участь й інший громадянин, безпосередньо заінтересований у справедливому вирішенні справи, – потерпілий. Якщо в протоколі про адміністративне правопорушення вказано потерпілого, то з моменту складання протоколу ця особа набуває процесуальних прав, передбачених у цій статті. Як і особа, що притягається до адміністративної відповідальності, потерпілий має право знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, заявляти клопотання про витребування доказів, призначення експертизи, а також подавати скаргу [4].

Право на оскарження будь-яких дій і рішень у справі про адміністративне правопорушення – одна з найважливіших гарантій захисту прав особи, як тієї, що притягається до адміністративної відповідальності, так і потерпілого. Це дієвий засіб

забезпечення законності та підстава для перевірки обґрунтованості прийнятих у справі рішень і, нарешті, постанови. Оскарження реально сприяє найшвидшому виправленню допущених помилок, виявлення недоліків у роботі органів, які розглядають справи про адміністративні правопорушення.

Суб'єктами оскарження є: а) особа, що притягається до адміністративної відповідальності; б) потерпілий, якщо він є; в) їх законні представники; г) адвокат. Однією з найважливіших основ права на захист є презумпція добросовісності громадянина та її юридичний варіант – презумпція невинуватості. Вона полягає в тому, що особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, вважається невинною доти, доки інше не буде доведено і зафіксовано в установленому законом порядку.

Притягнутий до відповідальності не зобов'язаний доводити свою невинуватість, хоча і має на це право. З презумпції невинуватості випливає і таке важливе положення: будь-який сумнів тлумачиться на користь особи, що притягається до відповідальності. Воно належить до випадків, коли сумніви не були усунені у ході вирішення справи. Ця обставина є однією з підстав винесення виправдних постанов.

Звідси випливає, що вирішення завдань адміністративного провадження здійснюється за допомогою доведення, яке включає в себе виявлення, процесуальне оформлення і дослідження доказів.

Доказами у справі про адміністративне правопорушення є будь-які фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність або відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи у його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються протоколом про адміністративне правопорушення, поясненням особи, що притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновком експерта, речовими доказами, протоколом про вилучення речей та документів, а також іншими документами [5].

Інформація може розглядатися як доказ за наявності двох умов: по-перше, якщо вона містить дані про наявність або відсутність адміністративного правопорушення, винності особи в його скоєнні та інших обставинах, що мають значення для правильного вирішення справи; по-друге, якщо вона одержана в порядку та з джерел, передбачених законом.

Уповноважений орган (посадова особа) оцінює зібрані докази за власними переконаннями, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному дослідженні обставин справи у їх сукупності. При цьому він керується законом і правосвідомістю.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення визначається як низка послідовних дій органів державного управління (посадових осіб), юрисдикційних органів, а в окремих випадках й інших суб'єктів, що відповідно до норм адміністративного законодавства здійснюють заходи, спрямовані на притягнення правопорушників до відповідальності та на забезпечення виконання винесеної постанови.

Література

1. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України / С.Т. Гончарук. – К.: Українська академія внутрішніх справ, 1995. – 78 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Рада УРСР. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>
3. Митний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – №44-48. – Ст. 552.
4. Остапенко О.І. Адміністративне право: навч. посібник. – 2-ге вид. / О.І. Остапенко, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів та ін.]. – К.: Алеута: КТН; ЦКЛ, 2009. – 536 с.
5. Тацишин І.Б. Адміністративне право України: навч. посібник / І.Б. Тацишин. – Львів: Новий світ, 2011. – 308 с.

Адміністративна відповідальність військовослужбовців Збройних Сил України

Євдокимова А.І., студент

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

На сьогоднішній день проблема адміністративної відповідальності військовослужбовців Збройних сил України є досить актуальною. Це пов'язано з особливостями проходження військової служби. Зокрема, набуло масового поширення вживання алкогольних напоїв у місцях розташування бойових підрозділів і районах проведення антитерористичної операції, самовільне залишення військових частин під час проходження служби, а також виявлено факти непокори чи невиконання наказів командирів. Звісно всі ці випадки негативно впливають на обороноздатність держави й авторитет Збройних Сил України.

Питання категорії адміністративної відповідальності військовослужбовців дослідили провідні теоретики права та вчені- адміністративісти. Найбільш вагомий внесок зробили Ю.П. Битяк, В.Н. Дубровіна, А.О. Кондрашова, А.І. Стахов, С.О. Шапаренко, І.Б. Цимбаренко та інші. Втім, в умовах сьогодення активне реформування держави потребує більш детального вивчення поставленого питання, тому доцільним буде розкрити підстави адміністративної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України.

Метою цієї статті є дослідження особливостей та встановлення підстав адміністративної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України за адміністративні правопорушення.

Відповідно до військового юридичного словнику, «Адміністративна відповідальність військовослужбовця – це форма юридичної відповідальності військовослужбовця за правопорушення, яке не пов'язане з виконанням службових обов'язків та не є кримінально караним. Вона розповсюджується також на військовозобов'язаних у період проходження ними військових зборів. Адміністративні стягнення накладаються повноважними органами державного управління (органами внутрішніх справ, державними інспекціями, посадовими особами, уповноваженими на те законодавчими актами держави)» [1].

Адміністративна відповідальність військовослужбовців має деякі особливості, які пов'язані з їх правовим станом, а також із тим, що відповідальність цієї категорії осіб регулюється як нормами загального законодавства України, так і спеціальними нормами військового законодавства, які діють у сфері військово-службових відносин [2, 15].

Адміністративна відповідальність військовослужбовців полягає у застосуванні до військовослужбовців за здійснення окремих адміністративних правопорушень адміністративних стягнень на загальних підставах. Вказаний вид юридичної відповідальності відрізняється колом складів правопорушень в зв'язку з більшою кількістю юридичних обмежень, які накладаються на військовослужбовців у порівнянні з іншими категоріями громадян України. У встановлених законом випадках військовослужбовці і призвані на збори військовозобов'язані за адміністративні правопорушення несуть відповідальність у дисциплінарному порядку, визначеному Дисциплінарним статутом Збройних Сил України [2, 16].

Основні питання, що виникають у зв'язку з притягненням до адміністративної відповідальності військовослужбовців, знайшли відбиття у Кодексі України про адміністративні правопорушення, а саме ст.15 КУпАП України встановлює перелік правопорушень, за скоєння яких військовослужбовці притягаються до адміністративної відповідальності на загальних засадах.

До військовослужбовців можуть застосовуватися будь-які з визначених у ст.24 КУпАП адміністративні стягнення за тим винятком, що у зв'язку зі специфікою воєнної

організації до зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи і адміністративний арешт (ч.1 ст.15), а при порушенні правил дорожнього руху водіями транспортних засобів Збройних Сил України – військовослужбовцями строкової служби до них не застосовується таке адміністративне стягнення, як штраф (ч.4 ст.15) [2, 17].

У свою чергу, до військовослужбовців за вчинення військових адміністративних правопорушень може бути застосований такий вид адміністративного стягнення, як арешт із утриманням на гауптвахті. Згідно зі ст.32-1 КУпАП, це адміністративне стягнення застосовується лише у виключних випадках за окремі види адміністративних військових правопорушень на строк до десяти діб. Арешт із утриманням на гауптвахті призначається районним, районним у місті, міськрайонним судом (суддею). Цей вид стягнення не може застосовуватись до військовослужбовців-жінок [3].

Слід зазначити, що єдиною підставою притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності є вчинення ними адміністративного проступку.

До військовослужбовців на загальних підставах можуть застосовуватись обставини, що виключають адміністративну відповідальність. Так, відповідно до ст.17 КУпАП, особа яка діяла у стані крайньої необхідності, необхідної оборони або яка була у стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності [3].

Особливу увагу привертає така обставина, як відмова від виконання законних вимог командира (начальника). Так відповідно до ст. 60 Конституції України, ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні накази та розпорядження. За видання та виконання явно злочинного наказу настає юридична відповідальність [4]. Відповідно стаття 6 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України зазначає, що право командира – віддавати накази та розпорядження, а обов'язок підлеглого – їх виконувати, крім випадків віддання явно злочинного наказу чи розпорядження. Відповідальність за наказ несе командир, який його віддав [5]. Таким чином, згідно ст.172-2 КУпАП, відмова від виконання наказу або інших законних вимог командира (начальника) тягне за собою арешт із утриманням на гауптвахті на строк до 10 діб [3].

Щодо стану неосудності, то у разі вчинення особою у стані неосудності адміністративного правопорушення провадження в справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю (ст.247 КпАП). Заходи адміністративного стягнення або громадського впливу щодо неосудних застосовуватися не можуть, а помилково застосовані юридичного значення не мають [6, 48]. Ці особи визнаються неосудними та їх відповідальність за адміністративні правопорушення виключається.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що основною та єдиною підставою до притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності є вчинення ними адміністративного проступку. Адміністративна відповідальність військовослужбовців регулюється як загальними нормами законодавства України, так і спеціальними нормами права, які діють у сфері військово-службових відносин. Перелік правопорушень, за скоєння яких військовослужбовці притягуються до адміністративної відповідальності на загальних підставах передбачено у Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Література

1. Военный энциклопедический словарь. – М.: Эксмо. – 2007. – 1024 с.
2. Александров В.М. Деякі аспекти адміністративної та дисциплінарної відповідальності військовослужбовців / В.М. Александров // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 15-20.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
4. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

5. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 551-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/551-14>.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: [науково-практичний коментар] / [Р.А. Калюжний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін.]. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. – 781 с.

Особливості адміністративних стягнень в Україні

Здановська К.Ю., студентка

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

На сучасному етапі розвитку нашої держави суттєво зростає значення адміністративної відповідальності, яка направлена на забезпечення законності і правопорядку у сфері адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. На особливу увагу заслуговують питання застосування адміністративних стягнень, а саме: підстави, принципи застосування, процесуальні правила, компетенція та повноваження державних органів, строки, в межах яких до винної особи може бути застосоване адміністративне стягнення та інші. Застосування адміністративних стягнень повинно базуватись на ряді принципів: законності, гуманізму, гласності, невідворотності покарання тощо.

Теоретичну основу дослідження склали наукові праці українських вчених, зокрема, Г.П. Бондаренка, Ю.П. Битяка, О.І. Виноградової, Т.С. Гончарука, І.П. Голосніченка, І.С. Гриценко, Є.В. Додіна, Л.В. Ковалю, Т.О. Коломієць, І.О. Сківського, Н.В. Хорошак, Ю.С. Шемшученка, С.М. Штефана, О.М. Якуби та ін.

Згідно зі статтею 23 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами [1].

Адміністративні стягнення, як правило, полягають у позбавленні або обмеженні певних прав, благ. Цим досягається мета покарання порушника, запобігання скоєнню нових правопорушень. Проте покарання не є самоціллю, воно виступає необхідним засобом виховання правопорушника і запобігання правопорушенням.

Серед характерних особливостей адміністративних стягнень можна виділити наступні. По-перше, їх державно-примусовий характер. Безумовно, їм властивий і виховний характер, однак його сутність полягає в примусовому впливі з боку держави на правопорушників. По-друге, поєднання у собі елементів карального, виховного та запобіжного характеру. Слід також зауважити, що правоохоронні можливості адміністративних стягнень поширюються не лише на норми адміністративного права, а й забезпечують охорону інших правових норм та правовідносин. По-третє, особливість адміністративних стягнень досить часто вбачають у специфічному колі суб'єктів застосування. А саме переважно позасудовий характер застосування, окрім адміністративних стягнень, які можуть бути застосовані виключно в судовому порядку. По-четверте, має певні особливості і мета застосування адміністративного стягнення. Якщо цивільно-правові санкції насамперед спрямовані на відшкодування, компенсацію шкоди, заподіяної неналежним виконанням зобов'язань або вчиненням інших дій (деліктів), то метою адміністративного стягнення є: а) покарання правопорушника за скоєний проступок; б) профілактичний вплив на широке коло осіб, як тих, що були піддані адміністративному стягненню, так й інших [2, 147].

Класифікацію адміністративних стягнень закріплено в ст.24 КУпАП, в якій їх перераховано з врахуванням зростання суворості: попередження (ст.26 КУпАП); штраф (ст.27 КУпАП); оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом правопорушення (ст. 28 КУпАП); конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення (ст. 29 КУпАП);

позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (ст.30 КУпАП); громадські роботи (ст.30-1 КУпАП) виправні роботи (ст.31 КУпАП); адміністративний арешт (ст.32 КУпАП).

Попередження полягає в офіційному осуді вчиненого проступку і застереженні правопорушника від його повторення. Це найменш суворе адміністративне стягнення, яке застосовується за незначні адміністративні проступки. Воно спрямоване на інформування правопорушника, що його поведінка носить антигромадський характер і засуджується нормами адміністративного права, і що йому слід припинити вчинення подібних проступків, в протилежному випадку він буде притягнутий до більш суворого покарання [3, 90].

Штраф – найбільш поширений вид адміністративного стягнення майнового характеру. Він накладається на правопорушників в адміністративному або судовому порядку у випадках і межах, передбачених актами вищих органів державної влади і управління.

Оплатне вилучення предмету – специфічний вид грошово-матеріальних стягнень, накладених за вчинення адміністративних проступків з використанням спеціальних предметів, приладів, або безпосереднім об'єктом яких є заборонений предмет. За ознакою оплатності стягнення, передбачене ст. 28, відрізняється від іншого адміністративного стягнення – конфіскації предмета, що став знаряддям вчинення чи безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення. При конфіскації вилучені предмети безоплатно звертаються у власність держави [4].

Конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, означає безоплатну передачу майна у власність держави. Цей вид стягнення характеризується тим, що конфіскується не все майно порушника, не будь-які речі, що мають споживчу вартість, а лише предмети, що пов'язані із вчиненням адміністративного правопорушення, і які знаходяться в особистій власності порушника. Конфісковано може бути лише предмет, який є у приватній власності порушника, якщо інше не передбачено законами України [3, 90].

Позбавлення спеціального права, наданого громадянину, застосовується за грубе або систематичне порушення порядку користування цим правом. Фактичне позбавлення спеціального права виявляється у вилученні відповідного документа, який надає таке право (посвідчення водія, свідоцтва, диплома, мисливського квитка).

Громадські роботи полягають у виконанні особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначається органами місцевого самоврядування. Громадські роботи сьогодні набули поширення у всьому світі.

Виправні роботи – захід адміністративного стягнення, який поєднує в собі два аспекти матеріального та обмежувального характеру. Матеріальний аспект знаходить свій вияв в тому, що правопорушник на протязі терміну до двох місяців працює за постійним місцем роботи і з його заробітку за рішенням суду відраховується до 20 відсотків заробітку в дохід держави. Мета цього заходу стягнення – грошове покарання, вплив на матеріальні інтереси порушника та на його перевиховання в умовах трудового колективу [5, 486].

Адміністративний арешт – найбільш суворий захід адміністративного стягнення, який застосовується у виключних випадках. Призначається лише за постановою суду (судді) у тому разі, якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, суддя прийде до висновку, що застосування інших видів стягнення буде недостатньо. Призначається цей захід на строк до 15 діб (ст.32 КУпАП).

До осіб, які не є громадянами України, може бути застосоване видворення за межі України як захід адміністративного стягнення застосовується за рішенням суду, органів внутрішніх справ або Служби безпеки України виключно до іноземців, якщо: їх дії суперечать інтересам забезпечення безпеки України або охорони громадського порядку; це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України; вони грубо порушили законодавство про правовий статус іноземців.

Усі існуючі види адміністративних стягнень тісно пов'язані між собою, їх насамперед об'єднує загальна мета: захист правопорядку, виховання осіб, що учинили адміністративні проступки, у дусі дотримання законів.

Отже, на нашу думку кожне стягнення є покаранням, мірою відповідальності, призначеної за проступки, а застосування будь-якого стягнення означає настання адміністративної відповідальності і тягне для винного несприятливі юридичні наслідки. З урахуванням змін у суспільстві потребують перегляду види адміністративних стягнень, частина з яких втратила своє призначення та ефективність, а інші передбачають складний порядок застосування, що часто стає перепорою на шляху виконання. Винесена посадовою особою постановою про накладення адміністративного стягнення повинна бути реалізована у стислі строки. Інакше буде втрачена оперативність у застосуванні заходів адміністративного впливу, що, без сумніву, відіб'ється на його ефективності, зменшить їх виховне і попереджувальне значення у боротьбі з адміністративними правопорушеннями. Реальне виконання рішення суду суб'єктом владних повноважень є завершальним етапом захисту прав, сприяє втіленню законів у життя та зміцненню авторитету держави в цілому.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
2. Адерецько Т.В. Особливості адміністративних стягнень в Україні: сучасний стан і перспективи / Т.В. Адерецько // Науковий журнал «Молодий вчений». – 2014. – № 11 (14). – С. 146-151.
3. Коломєць Т.О. Адміністративне право України: навчальний посібник / за заг. ред. Т.О. Коломєць, Г.Ю. Гулевської. – К.: Істина, 2007. – 216 с.
4. Ковальський В.А. Інститут юридичної відповідальності держави й охоронна функція права [Електронний ресурс] / В.А. Ковальський – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/249-tiorua-gov/14800-2011-01-19-03-04-41.html>
5. Колпаков В.К. Курс адміністративного права України: підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, В.Д. Сущенко. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 808 с.

Актуальні питання щодо підсудності в адміністративному судочинстві України

Коваленко А.О., студентка

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Актуальність теми пов'язано з тим, що основним завданням адміністративного суду згідно зі ст.2 Закону України “Про судоустрій і статус суддів” є здійснення правосуддя на засадах верховенства права, забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією України та законами України, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Існує декілька підходів до визначення терміна підсудність, які ґрунтуються на висновках учених. Як влучно зазначає В. Гордєєв, підсудністю адміністративних справ є правовий інститут, що містить сукупність юридичних ознак (властивостей)

адміністративної справи, на основі яких закон визначає суд, що має право та зобов'язаний розглянути таку адміністративну справу й вирішити її по суті [1, 26].

Нормативні положення Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) визначають такі види підсудності, як предметна, територіальна, інстанційна. Предметна підсудність є обов'язковим видом інституту підсудності в адміністративному судочинстві та встановлює кореляцію справ і судів за такою ознакою, як предмет правової суперечки або позову [2, 32]. До цього треба додати, що деякі адміністративісти під предметною підсудністю вважають розподіл адміністративних справ між адміністративними судами, що діють як суди першої інстанції, залежно від категорії справ (предмета позову) [3, 253-258]. Найбільш суттєвими ознаками останньої є: 1) характер розподілу справ; 2) першочергове значення при визначенні компетентної судової установи; 3) можливість визначення предметної підсудності на альтернативних засадах; 4) критерії розподілу справ за предметною підсудністю [4, 19].

Стаття 18 КАСУ чітко передбачає відповідні правила визначення предметної підсудності. Так, місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні: 1) адміністративні справи, у яких однією зі сторін є орган чи посадова особа місцевого самоврядування, посадова чи службова особа органу місцевого самоврядування, крім тих, які підсудні окружним адміністративним судам; 2) усі адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності; 3) усі адміністративні справи щодо суперечок фізичних осіб з суб'єктами владних повноважень з приводу обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат і пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг; 4) адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця або іншої посадової особи державної виконавчої служби щодо виконання ними рішень судів у справах, передбачених пунктами 1-4 частини першої цієї статті; 5) адміністративні справи щодо примусового повернення в країну походження або третю країну та примусового видворення іноземців та осіб без громадянства за межі території України. У свою чергу справи щодо оскарження дій або бездіяльності посадових чи службових осіб місцевих органів виконавчої влади розглядаються і вирішуються місцевим загальним судом як адміністративним судом або окружним адміністративним судом за вибором позивача. Вищому адміністративному суду України як суду першої інстанції підсудні справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму, справи про дострокове припинення повноважень народного депутата України, а також справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Варто вказати ще й на те, що в разі невизначеності КАСУ предметної підсудності адміністративної справи остання розглядається місцевим адміністративним судом за вибором позивача [5].

Наступним видом підсудності справ в адміністративному судочинстві України є територіальна підсудність, яка встановлює кореляцію справ і судів за такою ознакою, як місце розгляду справи, тобто визначає, який адміністративний суд може розглянути конкретну адміністративну справу за першою інстанцією [2, 39]. Відзначимо, що законодавством закріплено такі правила визначення територіальної підсудності: адміністративні справи вирішуються адміністративним судом за місцезнаходженням відповідача, крім випадків, передбачених КАСУ; адміністративні справи з приводу оскарження правових актів індивідуальної дії, а також дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які прийняті (вчинені, допущені) стосовно конкретної фізичної чи юридичної особи (їх об'єднань), вирішуються за вибором позивача адміністративним судом за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем проживання (перебування, розміщення) цієї особи-позивача, або адміністративним судом за

місцезнаходженням відповідача, крім випадків, передбачених КАСУ. Зрештою адміністративні справи з приводу оскарження рішень суб'єктів владних повноважень, прийнятих на контрольних пунктах в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію, їх дій або бездіяльності вирішуються адміністративним судом за місцезнаходженням відповідного контрольного пункту. У разі невизначеності КАСУ територіальної підсудності адміністративної справи, така справа розглядається місцевим адміністративним судом за вибором позивача [5].

Окрім розглянутого, існує ще один вид підсудності справ в адміністративному судочинстві України – інстанційна підсудність. Її сутність полягає в кореляції справ і судів за такою ознакою, як місце суду в компетентційній ієрархії, тобто розмежовує компетенцію адміністративних судів різних рівнів (першої, апеляційної та касаційної інстанцій) [3, 29]. Згідно зі статтею 20 КАСУ місцеві адміністративні суди (місцеві загальні суди як адміністративні суди та окружні адміністративні суди), а також Вищий адміністративний суд України у випадках, установлених КАСУ, вирішують адміністративні справи як суди першої інстанції. Апеляційні ж адміністративні суди переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів (місцевих загальних судів як адміністративних судів та окружних адміністративних судів), які містяться в межах їх територіальної юрисдикції, в апеляційному порядку як суди апеляційної інстанції. Вищий адміністративний суд України переглядає судові рішення місцевих та апеляційних адміністративних судів у касаційному порядку як суд касаційної інстанції. Вищий адміністративний суд України переглядає в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції судові рішення Київського апеляційного адміністративного суду (у випадках, передбачених ч.6 ст.177 КАСУ). А Верховний Суд України у випадках, установлених КАСУ, переглядає судові рішення адміністративних судів після їх перегляду в касаційному порядку. У зв'язку з вищевикладеним суттєвим видається те, що інстанційна підсудність справ в адміністративному судочинстві України забезпечує одне з основних засад судочинства, а саме можливість апеляційного чи касаційного оскарження рішень суду.

Дослідження розглядуваного аспекту проблеми визначення правового поняття «підсудність» та додержання її правил є перспективним з огляду на розвиток законодавства щодо адміністративного судочинства. Безумовно, інститут підсудності має на меті сформувати у сторін й інших учасників адміністративного судочинства впевненість у тому, що справа розглядалася й вирішувалася належним судом.

Отже, призначення предметної підсудності полягає в тому, щоб розподілити всю сукупність адміністративних справ, які розглядаються у першій інстанції, не лише між окремими ланками судової системи, але й між адміністративними судами однієї ланки; територіальної підсудності – установити розмежування компетенції адміністративних судів одного рівня залежно від місця розгляду адміністративних справ; інстанційної підсудності – визначити рівні можливості щодо оскарження судових рішень для кожної адміністративної справи, тобто передбачити однакову кількість судових інстанцій з тим, щоб право особи на оскарження і перегляд судового рішення необґрунтовано не обмежувалося, та підсудності кількох пов'язаних між собою вимог – забезпечити об'єднання в одне провадження кількох вимог, які належить розглядати в рамках адміністративного судочинства.

Література

1. Гордєєв В.В. Актуальні питання визначення предметної підсудності адміністративних справ / В.В. Гордєєв // Вісник Вищої ради юстиції. – 2007. – № 3 (7). – С. 25-41.
2. Колпаков В.К. Юрисдикція адміністративних судів: монографія: в 2 кн. / В.К. Колпаков, В.В. Гордєєв. – Х.: Харків юрид., 2011. – Кн. 1. – 352 с.
3. Білуга С.В. Поняття і значення інституту підсудності в адміністративному судочинстві / С.В. Білуга // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – № 1. – С. 253-258.

4. Панченко О. Проблемні питання підсудності адміністративних справ / О. Панченко // Вісник Вищого адміністративного суду України. – 2008. – № 4. – С. 9-21.
5. Кодекс адміністративного судочинства України: від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-36, 37. – Ст. 446.

Поняття та види учасників адміністративного судочинства

Кривенко М.С., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Одним з найважливіших питань організації адміністративного судочинства є встановлення складу та процесуального положення учасників адміністративного процесу. Розв'язання цього питання дозволить визначити роль кожного учасника процесу в розгляді адміністративної справи судом та реальний обсяг їхніх процесуальних прав і обов'язків. Питання визначення поняття, особливостей правового становища, видів учасників адміністративного судочинства є важливим для подальшого розвитку як теорії адміністративного процесу, так і для удосконалення чинного КАСУ. Методологічним підґрунтям для дослідження обраної проблеми для цієї статті стали наукові напрацювання таких вчених, як О.В. Анпілогова, О.Д. Бевзенка, Ю.П. Битяка, Ю.В. Георгієвського, І.П. Голосніченка, Т.О. Гуржія, Е.Ф. Демського, А.Т. Комзюка, В.М. Крупчана, О.В. Кузьменко, Р.О. Куйбіди, Р.С. Мельника, О.М. Пасенюка, В.Г. Перепелюка, Ю.С. Педька, О.П. Рябченко та ін.

Правове становище учасників адміністративного судочинства регламентоване главою 5 КАСУ. Нормами цієї глави встановлено склад учасників адміністративного судочинства та їхні процесуальні права та обов'язки [1].

Учасником адміністративного судочинства (адміністративного судового процесу) є особа, яку чинним законодавством України наділено процесуальними правами та обов'язками у сфері розгляду адміністративних справ адміністративними судами та яка вступає до адміністративного процесу для захисту своїх прав та законних інтересів, захисту прав та законних інтересів інших осіб, або з ціллю сприяння здійсненню адміністративного процесу. Тобто це особа, яка може вчиняти процесуальні дії, спрямовані на досягнення мети процесу, хоча б в одній зі стадій адміністративного процесу. Важливе значення для теорії адміністративного процесу має питання щодо класифікації учасників адміністративного процесу. Виходячи з положень глави 5 КАСУ можна дійти висновку, що законодавець провів поділ учасників адміністративного процесу за підставою наявності в них юридичної заінтересованості у результатах розв'язання адміністративної справи. Враховуючи вище зазначене, учасників адміністративного процесу можна поділити на дві основні групи:

- особи, які заінтересовані в результаті розгляду справи;
- особи, які не мають юридичної заінтересованості у результатах вирішення адміністративної справи.

Особи, які беруть участь у справі реалізують надані їм процесуальні права та обов'язки в адміністративному процесі для того, щоб досягти певного правового результату, в якому вони заінтересовані. Саме ознака наявності юридичного інтересу в результаті справи первісно відрізняє осіб, які беруть участь у справі від інших учасників адміністративного процесу. Стаття 47 КАСУ містить вичерпний перелік осіб, які відносяться до першої групи учасників адміністративного процесу. Характер юридичної заінтересованості в адміністративній справі не є однаковим для всіх осіб, які беруть участь у справі. Таким чином, учасниками адміністративного процесу є: 1) сторони; 2) треті особи; 3) представники сторін; 4) представники третіх осіб; 5) секретар судового засідання; 6) судовий розпорядник; 7) свідок; 8) експерт; 9) спеціаліст; 10) перекладач.

В.С. Стефанюк пропонував дещо іншу систематизацію складу осіб, які беруть участь у справі, за такими критеріями:

- наявністю заінтересованості в результатах вирішення адміністративної справи: заінтересовані особи та учасники, які такої заінтересованості не мають. До заінтересованих осіб віднесені: сторони, треті особи, їхні представники. Незаінтересованими названі: свідок, експерт, спеціаліст, перекладач та ін. У свою чергу, заінтересованих осіб за характером інтересу поділено на тих, які мають матеріально-правову заінтересованість у результатах вирішення адміністративної справ (сторони і треті особи), і тих, які мають процесуально-правову заінтересованість (представники сторін і третіх осіб);

- роллю в адміністративному процесі учасники поділені на три групи: особи, які беруть участь у справі (сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб), особи, які сприяють розгляду справи (свідки, експерти, спеціалісти), особи, які обслуговують адміністративний процес (перекладач, секретар судового засідання, судовий розпорядник) [2].

Однак запропонована систематизація за виділеними критеріями не позбавлена певних критичних застережень, оскільки, наприклад, прокурор чи Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як суб'єкт судового адміністративного процесу бере участь у ньому, реалізуючи компетенцію, встановлену законодавством, виконуючи державну функцію захисту. При виконанні зазначеної функції ані прокурор, ані уповноважений не мають суб'єктивного інтересу, але заінтересовані у вирішенні справи по суті, виступаючи на захист порушених прав. Виходячи із зазначеного, проблематичним постає віднесення їх до певної категорії за ознакою заінтересованості в результатах вирішення справи. Важливою умовою одержання статусу учасника адміністративного процесу є володіння особою такою ознакою, як адміністративна процесуальна правосуб'єктність. Відомо, що наявність адміністративної процесуальної правосуб'єктності є найважливішою передумовою виникнення правовідносин, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства.

Згідно з ч.1 ст.48 КАСУ, адміністративна процесуальна правоздатність – це здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві. Вона визнається за всіма громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, а також за органами державної влади, іншими державними органами, органами влади [3].

Сукупність процесуальних прав та обов'язків учасників адміністративного судочинства визначають їх процесуальне положення та дають їм можливість відігравати активну роль в адміністративному процесі. Обсяг процесуальних прав та обов'язків учасників адміністративного судочинства залежить від їх цілей у процесі та належності до певної групи. Так особи, які беруть участь у справі, наділені великим обсягом процесуальних прав, які вони здійснюють при розгляді справи в адміністративному суді. Наявність широкого кола та особливостей процесуальних прав у осіб, які беруть участь у справі, є ще однією відмінністю цієї групи осіб від інших учасників адміністративного процесу.

Частина 2 ст.49 КАСУ визначає головний обов'язок усіх осіб, які беруть участь у справі. Це – обов'язок добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами і неухильно виконувати процесуальні обов'язки.

В ч.3 ст.49 КАС України встановлено основні процесуальні права осіб, які беруть участь у справі. Цей перелік визначений для всіх осіб цієї групи, та в ньому містяться два види процесуальних прав осіб, які беруть участь у справі змагальні та диспозитивні. Змагальні права – це надані законом можливості особи, яка бере участь у справі, доводити свою позицію перед судом та спростовувати позиції інших осіб, які беруть участь у справі. До змагальних прав відносяться: право знати про дату, час і місце судового розгляду справи, про всі судові рішення, які ухвалюються у справі та стосуються їхніх інтересів, право знайомитися з матеріалами справи, право заявляти клопотання і відводи, право давати усні та письмові пояснення, доводи та заперечення, право подавати докази,

брати участь у дослідженні доказів, право висловлювати свою думку з питань, які виникають під час розгляду, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам, право подавати заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб, знайомитися з технічним записом та журналом судового засідання і подавати письмові зауваження до них, право робити із матеріалів справи виписки, знімати копії з матеріалів справи, одержувати копії судових рішень тощо. Адміністративний суд повинен надавати сприяння всім особам, які беруть участь у справі, в реалізації цих змагальних прав. Для цього він має роз'яснити особам їх процесуальні права, попереджати про наслідки вчинення певних процесуальних дій та ін.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. №2747-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Ківалов С.В Адміністративне процесуальне (судове) право України / С.В. Ківалов. – О.: Юрид. л-ра, 2007. – 312 с.
3. Стефанюк В.С. Судовий адміністративний процес: монографія / В.С. Стефанюк. – Х.: Консум, 2003. – 464 с.

Поняття та сутність провадження у справах про адміністративні правопорушення

Левіт А.Р., студентка

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Особа, яка вчинила правопорушення притягується до адміністративної відповідальності, що включає в собі ряд визначених процесуальних дій державних органів чи посадових осіб. Зараз в Україні задля побудови в державі правового та демократичного інституту адміністративного провадження забезпечується виконання одного із найвизначніших завдань держави – гарантування можливості реалізації прав та законних інтересів особи і громадянина, здійснювати її захист.

Питання щодо визначення поняття та сутності провадження у справах про адміністративні правопорушення дослідили такі вчені як: О.В. Крикун, С.С. Гнатюк, М.А. Самбор, О.В. Фазикош, М.В. Ковалів та ін.

Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не наводить дефініцію провадження у справах про адміністративні правопорушення. Фазикош О.В. у своїй статті «Поняття та сутність провадження у справах про адміністративні правопорушення» проводить аналіз положень Кодексу, а саме розділів 4-5, що дає змогу виділити особливості цього провадження:

1) виникає на підставі вчинюваного адміністративного проступку та необхідністю притягнення порушника до відповідальності; ч.1 ст.9 КУпАП визначає адміністративне правопорушення (проступок) як протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку передбачено адміністративну відповідальність. Зазначимо, що адміністративна відповідальність є наслідком не тільки порушення норм адміністративного законодавства, а й інших галузей права;

2) реалізується чітко визначеним колом суб'єктів. Порядок провадження в справах про адміністративні правопорушення в органах (посадовими особами), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, визначається КУпАП та іншими законами України;

3) має специфіку процесуальних актів, до яких відноситься протокол – підстава для порушення справи, постанова про накладення стягнення – результат розгляду, водночас остаточне рішення приймається після завершення стадії оскарження [1, 203].

Розглянемо наявні у науці підходи до розуміння поняття провадження у справі про адміністративне правопорушення. В.К. Колпаков стверджує, що провадження у справах про адміністративні правопорушення – це особливий різновид адміністративного процесу, який значною мірою врегульований правовими нормами, що сконцентровані в розділах IV та V Кодексу про адміністративні правопорушення [2, 356]. Існують й інші погляди на розуміння цього поняття. Провадження у справах про адміністративні правопорушення – це особливий вид діяльності районного (міського) суду й публічної адміністрації щодо виконання процесуальних дій з розгляду справи про адміністративне правопорушення та винесення по ній постанови, яка спрямована на притягнення до адміністративної відповідальності осіб, які вчинили адміністративні правопорушення [3]. Т.О. Коломієць провадження у справах про адміністративні правопорушення розуміє, як особливий вид процесуальної діяльності, врегульована нормами адміністративно-процесуального права діяльність уповноважених органів, яка спрямована на притягнення до адміністративної відповідальності осіб, які вчинили адміністративні правопорушення [4, 278].

Аналіз законодавства України дає змогу виділити два види провадження у справах про адміністративні правопорушення: звичайне та спрощене. Звичайне здійснюється у більшості справ і детально регламентовано чинним законодавством. Воно передбачає складання протоколу: визначає зміст, запобіжні заходи і порядок їх застосування; права і обов'язки учасників провадження; порядок розгляду справ; факти, обставини, що є доказами. Спрощене провадження застосовується щодо невеликої кількості правопорушень, прямо передбачених ст.258 КУпАП. Таке провадження характеризується мінімумом процесуальних дій та їх оперативністю. Протокол про правопорушення не складається, посадова особа, що виявила правопорушення, приймає і виконує рішення про накладання і стягнення (штрафу або ж попередження) [5, 241].

Залежно від виду органів, які здійснюють адміністративне провадження, розрізняють два види провадження:

- адміністративне, яке здійснюється одноособово посадовими особами – представниками органів державної виконавчої влади, комісіями при місцевих органах місцевої виконавчої влади, громадськими органами та їх посадовими особами;

- судове, яке здійснюється безпосередньо суддями. Таким чином, провадження у справах про адміністративні правопорушення, як і кожне провадження, складається з певних елементів, стадій. Під стадією провадження в адміністративно-процесуальній літературі розуміється підпорядкована загальній меті цього виду провадження відносно його самостійна частина, яка поряд з його загальними задачами має свої специфічні, властиві тільки їй особливості та завдання, які визначають її зміст та процесуальне призначення [6, 230].

Ми погоджуємося з думкою Е.Ф. Демського, про те що важливим правилом у визначенні порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення є визначення законом обставин, що виключають провадження у справі, відповідно до якого провадження в справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю за таких обставин:

- 1) відсутність події і складу адміністративного правопорушення. Тобто законодавець встановлює відсутність події, а саме ознак адміністративного правопорушення, тобто дані дії не визнані адміністративним проступком або якщо й визнані проступком, то відсутній його склад (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона). Наприклад, відсутність вини особи чи вчинене посягання на суспільні відносини, які охороняються не нормами права а нормами моралі, звичаїв тощо;

- 2) недосягнення особою на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку (ст.12). За вчинення правопорушень,

передбачених КУпАП, неповнолітніми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, відповідальність несуть батьки або особи, що їх замінюють (ч.3 ст.184);

3) неосудність особи, яка вчинила протиправну дію чи бездіяльність (ст.20). Тобто вчинення протиправної дії чи бездіяльності особою, яка не усвідомлює своїх дій або нездатна ними керувати в результаті хронічної хвороби, слабоумства чи іншого хворобливого стану;

4) вчинення дії особою в стані крайньої необхідності (ст.18) або необхідної оборони (ст.19);

5) видання акта амністії, якщо він усуває застосування адміністративного стягнення. Такі акти амністії видаються Верховною Радою України. Якщо до видання акта амністії до особи було застосовано адміністративне стягнення, то відповідно до статті 302 КУпАП орган (посадова особа), який виніс постанову про накладення стягнення, припиняє її виконання;

6) скасування акта, який встановлює адміністративну відповідальність;

7) закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків;

8) наявність за тим самим фактом щодо особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, постанови компетентного органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення або нескасованої постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення, а також порушення за даним фактом кримінальної справи. Отже, особа не може бути притягнута двічі за одне й те саме правопорушення. Постанова про накладення стягнення є обов'язковою для виконання всіма особами. Особа також не може бути притягнута до адміністративної відповідальності, якщо в її діях є ознаки злочину і проти неї порушена кримінальна справа;

9) смерть особи, щодо якої було розпочато провадження у справі. Якщо справа до смерті особи була розглянута і винесена постанова, то орган (посадова особа), який виніс постанову про накладення стягнення, припиняє її виконання [7, 226].

Отже, можна зробити висновок, що провадження у справах про адміністративні правопорушення визначається як система послідовних дій органів чи посадових осіб, що відповідно до норм чинного адміністративного законодавства здійснюють заходи, спрямовані на притягнення правопорушників до відповідальності та на забезпечення виконання винесеної постанови. Доречною є думка М.А. Самбор про те, що провадження у справі про адміністративне правопорушення являє собою комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених складових елементів, до яких слід відносити: 1) особливу підставу для виникнення провадження – факт вчинення діяння, яке містить ознаки адміністративного правопорушення; 2) правовідносини, відносини, урегульовані нормами позитивного права між учасниками; 3) провадження є складовою певного адміністративного процесу – правовідносин, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства; 4) процесуальні дії, обумовлені наявністю певного публічно-правового спору, де однією стороною є спеціально уповноважений орган чи посадова особа, наділені повноваженнями розглядати справи про адміністративні правопорушення за збирати матеріали у зазначених справах; 5) визначення законності, об'єктивності та неупередженості, дотримання прав людини і громадянина [8, 133].

Література

1. Фазикош О.В. Поняття та сутність провадження у справах про адміністративні правопорушення / О.В. Фазикош // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 1. – С. 202-207.
2. Колпаков В.К. Адміністративне право України: навч. посіб. / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 544 с.
3. Провадження в справах про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law-property.in.ua/articles/general-administrative-law/25-proceedings-in-cases-of-misdemeanors.html>

4. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. д-ра юр. наук, проф. Т.О. Коломощ. – К.: Істина, 2008. – 500 с.
5. Ковалів М.В. Проведення у справах про адміністративні правопорушення / М.В. Ковалів // Науковий вісник. – 2013. – № 3. – С. 240-248.
6. Іщенко В.В. Стадії проведення у справах про адміністративні правопорушення у сфері оподаткування: сучасні доктринальні підходи / В.В. Іщенко // Україна 20 років незалежності: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – 2011. – № 2 (21). – С. 229-231.
7. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб. / Е.Ф. Демський. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.
8. Самбор М.А. Проведення у справах про адміністративні правопорушення: погляди та поняття / М.А. Самбор // Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. – 2015. – № 1(6). – С. 128-134.

Теоретико-правовий аналіз юридичної конструкції податку

Лобов Д.Д., студент

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У наш час у науці фінансового права не постає питання, стосовно правової природи податку, які обов'язкові платежі державі є податками, а які ні. Для нас, платників податків, не має принципового значення, як буде називатися той чи інший обов'язковий платіж, або куди він має бути зарахований після його сплати. Теж саме ми можемо сказати і про державу - для неї не має істотного значення, як називається обов'язковий платіж та яка його природа. Для держави головне, щоб цей платіж було виконано вчасно та в повному обсязі. У законодавстві України про оподаткування вже міститься визначення поняття «податок», але воно не може бути повністю досконалим та охоплювати всі його складові, особливості та ознаки. Тому постає питання про більш детальний аналіз поняття «податок» та вдосконалення його визначення.

Актуальність вибраної теми полягає у тому, що дефініція поняття «податку», яка зазначена у Податковому кодексі України, не є на сто відсотків досконалою та вмістовною, і тому потребує всебічного теоретико-правового аналізу.

Вивченням цього питання як безпосередньо, так і опосередковано, займалися такі вчені, як Воротіна Н.В., Франческо Нітті, Годме П.М.

У нашій державі податки мають тільки грошову форму і стягуються лише при наявності фактичного складу: певний дохід, прибуток, або майно. При сплаті податку завжди має місце перехід права власності. Там, де власник у процесі сплати податків не змінюється, має місце зовсім інша форма фінансової діяльності держави. Тому, ми вважаємо хибною думку Воротіної Н.В. стосовно того, що платежі державних підприємств державі є «податками не тільки за формою, а й за економічним змістом» [1, 11].

Також, ще одним важливим елементом податку є його безвідплатність. Тобто у зв'язку зі сплатою податків конкретним суб'єктом у держави не виникає ніяких зустрічних зобов'язань, виражених у наданні йому певних цінностей чи послуг. Але якщо подивитися на це питання з теоретичної точки зору, то все, що стягується з виробника як приватної особи чи юридичної, прямо чи опосередковано йде йому на користь як члену суспільства. Так, ще Франческо Нітті на початку XX століття писав: «Податок є та частина багатства, яку громадяни примусово віддають державі і місцевим суспільно-правовим органам з метою задоволення колективних потреб. Податок має примусовий характер і призначений для здійснення тих послуг, користь від яких належить всім жителям і за своєю природою неподільна» [3, 240]. Тим не менше, підставою оподаткування є не майбутнє отримання вигід чи допомоги від держави суб'єктам

оподаткування, а їх платні можливості. Цей принцип, на думку Годме П.М., є головним і дороговказуючим у всій загальній теорії оподаткування [2, 396].

Наступним не менш важливим елементом юридичної характеристики податку є те, що він є обов'язковий для всіх відповідних суб'єктів. Податку властиві усі якості обов'язкового платежу – регулярність, рівномірність, стійкість, можливість у необхідних випадках примусового стягнення. Адже саме у процесі стягування податків держава застосовує примусовий (імперативний) метод, який не дозволяє розбіжностей із вимогами, встановленими у законодавстві.

Також слід зазначити, що податок стягується з суб'єктів оподаткування у чітко визначеному законодавством розмірі та у визначений строк [4, 17].

Виходячи з усіх виділених юридичних властивостей податку ми можемо дати його власне визначення. Також слід звернути до уваги те, що в науці та літературі вже існують багато визначень цього поняття. Деякі з них ми можемо вважати хибними, а інші у повній мірі розкривають зміст цього поняття. Наше теоретико-правове визначення податку наступне: «податок це обов'язковий, індивідуально безоплатний платіж, що стягується органами державної влади з юридичних осіб і фізичних осіб з метою фінансового забезпечення діяльності держави».

Також слід розглянути питання про функції, які виконують податки.

Функції податків є похідними від функцій фінансів, але дещо вужчі у межах впливу. Останні виконують дві основні функції – фінансову та регулюючу [3, 179].

Фінансова функція є важливим елементом механізму оподаткування. Вона визначає його суспільне призначення – наповнення доходної частини бюджетів усіх рівнів для задоволення потреб суспільства. Податкові надходження, щоб відповідати законним інтересам та потребам суспільства, повинні бути стабільними, постійними та справедливими [5, 317].

Стабільність надходжень означає те, що доходи, які передбачені Законом про бюджет на поточний рік будуть отримані у повному обсязі.

Постійність означає, що податки повинні надходити до бюджету не у виді одноразових відрахувань, а рівномірно, протягом бюджетного року в чітко встановлені строки. Одним із призначень податків є забезпечення витрат держави, тому термін бюджетних надходжень повинен бути погоджений із терміном фінансування видатків.

Справедливість необхідна для уникнення соціального напруження в суспільстві і забезпечення достатніми доходами усіх ланок бюджетної системи.

Як ми всі знаємо, сплата податків призводить до зменшення доходів платника. Хоча, кожний платник зацікавлений сплатити якомога меншу суму, тому він буде вирішувати це питання за рахунок або зменшення обсягів об'єкта оподаткування, або вибору пільгових умов діяльності. Ми вважаємо, саме у цьому проявляється регулююча функція податків. Тобто податки впливають на різні сторони діяльності їх платників. Слід зауважити, що держава може свідомо використовувати їх з метою регулювання певних пропорцій у соціальному існуванні суспільства. Але оскільки регулююча функція є об'єктивним явищем, то певний її вплив на суспільне життя держава не в змозі контролювати.

Таким чином, проведений нами аналіз елементів податку, його функцій дає нам змогу надати власне визначення цього поняття, яке на нашу думку є більш досконалим та вмістовним ніж те, яке пропонує Податкове законодавство. «Податок – обов'язковий, індивідуально безоплатний платіж, що стягується органами державної влади різних рівнів з юридичних осіб і фізичних осіб з метою фінансового забезпечення діяльності держави або муніципальних утворень».

Література

1. Воротіна Н.В. Теоретичні питання податкового законодавства України: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і

- процес; фінансове право; інформаційне право» / Н.В. Воротіна – К.: КНУВС, 1996. – 24 с.
2. Годме П.М. Финансовое право / П.М. Годме. – М. : Прогресс, 1979. – 429 с.
  3. Нитти Ф.С. Основные начала финансовой науки / Ф.С. Нитти. – М.: Юристъ, 1904. – 462 с.
  4. Податкова система України: підручник / В.М. Федосов, В.М. Опарін, Г.О. П'ятаченко та ін. ; за ред. В.М. Федосова. – К.: Либідь, 1994. – 464 с.
  5. Финансовое право / под ред. проф. Е.А. Ровинского. – М.: Юрид. лит-ра, 1971. – 418 с.

Основні принципи побудови діючої системи оподаткування в Україні

Ненько Р.М., студентка

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Аналіз діючої системи оподаткування на сучасному етапі розвитку є досить доцільним, виникає необхідність у вивченні напрямів її вдосконалення і побудови. Для цього потрібно приділити увагу аналізу основних принципів податкової системи, які відіграють основну роль у формуванні податкової політики держави. Чинне фінансове законодавство України не повинно суперечити принципам, оскільки вони є гарантами дотримання основних прав людини.

Згідно з нормами Податкового кодексу України (далі – ПК України), а саме п.6.3 ст.6, сукупність загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що справляються в установленому ПК України порядку, становить податкову систему України [1].

У широкому розумінні податкова система являє собою сукупність податків, зборів та платежів, законодавчо закріплених у даній державі; принципів, форм та методів їх установлення, зміни або скасування; дій, що забезпечують їх сплату, контроль та відповідальність за порушення податкового законодавства. Формування податкової системи, включення до неї певної кількості податків не є самоціллю. В основі цих процесів лежить чіткий орієнтир, який визначає базу – обсяг бюджетних витрат. Податкова система й забезпечує основні надходження для покриття цих витрат [2].

Розвиток та зміна форм державного устрою завжди супроводжувалися перебудовою податкової системи. Період, коли у XVIII ст. формувалися основи сучасної держави, характеризувався активною розробкою проблем теорії та практики оподаткування. Саме в цей час теорія оподаткування була створена шотландським економістом і філософом А. Смітом (1723-1790 рр.), основні принципи якої не втратили свого значення і дотепер. Серед них варто виділити такі:

- 1) податки повинні рівномірно розподілятися між джерелами доходів, а кожен окремий податок має однаково припадати на те джерело, на яке він спрямований;
- 2) час сплати, спосіб сплати і розмір податку повинні бути чітко визначені;
- 3) податок повинен стягуватися у такій формі і таким способом, які найбільш зручні для платника;
- 4) податок повинен стягуватися так, щоб на його вилучення витрачалося якомога менше грошей, що надходять до Державного казначейства. Зібрані кошти повинні залишатися якнайменше часу у руках збирачів [3, 197].

Перераховані принципи є доцільними, проте відповідно до податкової реформи, яка відбулася з прийняттям ПК України, в кодексі закріплені такі принципи податкового законодавства:

– загальність оподаткування – кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені цим Кодексом, законами з питань митної справи податки та збори, платником яких вона є відповідно до положень ПК України;

– рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації – забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної належності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу;

– невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства;

– презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, унаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу;

– фіскальна достатність – установлення податків та зборів із урахуванням необхідності у досягненні збалансованості витрат бюджету з його надходженнями;

– соціальна справедливість – установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків;

– економічність оподаткування – установлення податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування;

– нейтральність оподаткування – установлення податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоспроможності платника податків;

– стабільність – зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, у якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року;

– рівномірність та зручність сплати – установлення строків сплати податків та зборів, виходячи з необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками;

– єдиний підхід до встановлення податків та зборів – визначення на законодавчому рівні всіх обов'язкових елементів податку [1].

Питання побудови ефективної податкової системи – одне з найбільш важливих в Україні, і воно повинне вирішуватися за допомогою вивчення і аналізу як наявної в Україні законодавчої бази, так і накопиченого у світі досвіду у сфері оподаткування [4, 53].

З прийняттям нового Податкового кодексу України від 02.12.2010 року втратили чинність більшість нормативно-правових актів, що регулювали систему оподаткування. Проте і надалі триває процес реформування податкової політики для вдосконалення діючої системи оподаткування.

Реформування податкової системи має проводитися за принципами:

– добровільності сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

– рівності, недопущення будь-яких проявів дискримінації платників податків – забезпечення однакового підходу до суб'єктів господарювання (юридичних і фізичних осіб, включаючи не-резидентів) при визначенні прав та обов'язків щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів);

– стабільності, забезпечення незмінності переліків податків, зборів (обов'язкових платежів) і їх ставок, а також податкових пільг протягом бюджетного року;

– стимулювання підприємницької діяльності та інвестиційно-інноваційної активності;

– справедливості – забезпечення підтримки малозабезпечених верств населення завдяки запровадженню економічно обґрунтованих соціальних пільг та привілеїв.

Отже, на сьогодні в Україні є досить важливим питання реалізації податкової політики, яка б відповідала основним засадам оподаткування. Необхідність у реформуванні податкової системи України пов'язана з тим, що сьогодні порушуються основні принципи її побудови та призначення. Досить важливою проблемою є те, що при

створенні цієї системи не були достатньо враховані теоретичні принципи оподаткування, які виведені на підставі багатовікового досвіду. Так, при формуванні податкової системи досить важливим є не лише мінімізація витрат держави на утримання податків, а й обмеження витрат платників податків на обліково-обчислювальну роботу з оподаткування, тобто щоб на адміністрування податків та зборів витрачалося якомога менше коштів.

Література

1. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст. 112.
2. Фінансове право: підручник / М.П. Кучерявенко, Д.О. Білінський, О.О. Дмитрик та ін.; за ред. д.ю.н., проф. М.П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2013. – 400 с.
3. Пушкарева В.М. История финансовой мысли в политике налогов: учеб. пособ. – 2-е изд. / В.М. Пушкарева. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 197 с.
4. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія / [за ред. З.С. Варналія]. – К.: Знання України, 2008. – 675 с.

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення

Цибеленко А.М., студентка

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Корупційні діяння вважаються закінченими з моменту незаконного або протиправного одержання особою матеріальних благ, порушення спеціальних обмежень з моменту вчинення зазначених у диспозиції статті дій або бездіяльності і відповідальності за них настає незалежно від одержання особою матеріальних та нематеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг.

Згідно із ст.65 Закону України «Про запобігання корупції», за вчинення корупційних правопорушень особи, зазначені в ст.3 цього Закону притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності в установленому законом порядку» [1].

Предметом правопорушення є неправомірна вигода, розмір якої не повинен перевищувати п'яти неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Науково-теоретичним вітчизняних та зарубіжних науковців, як: Л.В. Багрій-Шахматов, Д. Бейлі, М.Ю. Бездольний, Л.Р. Біла-Тіунова, Л.П. Брич, Б.В. Волженкін, А.В. Гайдук, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, Д.Г. Заброта, К.М. Зубов, Д.І. Йосифович, М.І. Камлик, С.В. Ківалов, О.М. Коропатов, Н.Ф. Кузнецова, А.В. Куракін, М.І. Мельник, А.І. Мізерій, С.В. Невмержицький, І.С.О. Нуруллаєв, О.Я. Прохоренко, А.І. Редька, С.С. Рогульський, О.В. Терещук, Р.М. Тучак, М.І. Хавронюк та ін.

Потрібно розмежовувати поняття «корупційне правопорушення» та «правопорушення, пов'язані з корупцією».

Корупційне правопорушення – це діяння, яке містить ознаки корупції, (встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність), а правопорушення, пов'язані з корупцією – діяння, яке не містить ознак корупції (встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність) [1].

Також слід відмежовувати поняття «подарунок» та «неправомірна вигода».

Неправомірна вигода – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи не грошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав (кримінальна відповідальність) [1].

Дарунок – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової (адміністративна відповідальність) [1].

Не є правопорушенням отримання дарунків, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність та пожертви, за наявності таких умов:

а) такі дарунки чи пожертви не можуть прийматися за вчинені рішення, дії чи бездіяльність в інтересах дарувальника, що приймаються, вчиняються як безпосередньо особою, якій надається дарунок чи пожертва, так і за її сприяння іншими посадовими особами та органами;

б) якщо вартість таких подарунків не перевищує одну мінімальну заробітну плату, встановлену на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки.

Довідково: Стаття 8 Закону України "Про Державний бюджет на 2015 рік" встановлює такий розмір мінімальної заробітної плати у місячному розмірі: 1218 гривень; у погодинному розмірі – 7,3 гривні. У той же час, вартість дарунка (пожертви) отриманого одноразово в період з 1 січня по 1 грудня 2015 року не може перевищувати – 2352 гривень.

в) якщо дарунки даруються близькими особами;

г) якщо дарунки одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси [3].

Перелік адміністративних корупційних правопорушень та санкцій, які застосовуються за їх вчинення передбачені Главою 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення:

1. Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (172-4 КУпАП).

2. Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) (172-5 КУпАП).

3. Порушення вимог фінансового контролю (172-6 КУпАП).

4. Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (172-7 КУпАП).

5. Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень (172-8 КУпАП).

6. Невжиття заходів щодо протидії корупції (172-9 КУпАП) [2].

При розгляді справ про адміністративні корупційні правопорушення, передбачені статтями 172-4 – 172-9-1 КУпАП, присутність особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, є обов'язковою. У разі ухилення від явки на виклик органу внутрішніх справ або судді районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду, ця особа може органом внутрішніх справ піддана приводу [4].

Підводячи підсумок дослідженої теми, можна сказати про те, що аналіз чинного законодавства про відповідальність за корупційні правопорушення дає підстави стверджувати, що в Україні створюється в цілому достатня законодавча база для ефективної боротьби з корупцією. Вона передбачає цілий комплекс кримінально-, адміністративно-, цивільно-правових, дисциплінарних та інших заходів, який дозволяє притягнути до того чи іншого виду відповідальності практично будь-яку посадову особу органів державної влади, що допустила те чи інше зловживання владою чи посадовим становищем. Проблематика корупції залишається актуальною і представляє постійний інтерес для адміністративно-правової науки.

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/1700-18>.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змінами та допов. 01 вересня 2016 року. – К.: Алерта, 2016. – 264 с.
3. Юридична відповідальність за вчинення корупційного правопорушення від червня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obljustif.gov.ua/wp-content/uploads/2015/07/vidpovidalnist-za-vchinennya-koruptsiynogo-pravoporushennya.pdf>
4. Курс адміністративного права України: підручник / за ред. В.В. Коваленко. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 808 с.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО

Особливості укладення договору дарування за участю юридичних осіб

Білокур А.В., студентка

Науковий керівник:

Луц Д.М., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Договір дарування є одним з найпоширеніших цивільно-правових договорів. За договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність [1]. На можливість укладення договору дарування, впливає правоздатність та дієздатність особи. За загальним правилом, юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині [1]. Проте, укладення договору дарування юридичною особою має певні відмінності, що пов'язано із особливістю юридичних осіб, як суб'єктів господарювання.

Питанню укладення договору дарування, його формам, правовим наслідкам, підставам визнання недійсним, приділяли увагу чимало науковців, серед яких О.В. Дзера, Н. Кузнецова, В.В. Луць та інші. Проте питанню особливостей укладення договорів дарування юридичними особами присвячено надзвичайно мало праць, що і зумовлює необхідність даного дослідження.

Сторонами у договорі дарування можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальна громада. Враховуючи специфіку діяльності юридичних осіб, законодавець встановлює обмеження для юридичних осіб, відповідно до яких підприємницькі товариства можуть укладати договір дарування між собою, якщо право здійснювати дарування прямо встановлено установчим документом дарувальника [1].

ЦК України визначає підприємницькі товариства як такі, що здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками: повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство або виробничі кооперативи [1].

Варто відзначити, що науковцями позитивно сприймаються такі обмеження щодо укладення договорів дарування юридичними особами. Так, О.В. Дзера зазначає, що положення щодо обмеження укладення договору дарування підприємницькими товариствами спрямоване на захист та збереження майна підприємницьких товариств від витрат, не пов'язаних із діяльністю юридичної особи. Адже дарування не спрямоване на отримання прибутку підприємницьких товариств заради чого такі створюються [2, 302].

Спроби підприємницьких юридичних осіб завуалювати договір дарування, шляхом застосування інших назв угод, таких як «угода про безоплатну передачу», «договір про передачу з балансу на баланс» не змінюють суті договору, адже безоплатна передача майна у власність не може розцінюватись інакше, як дарування. Таким чином, подібні угоди юридичних осіб можуть бути визнані недійсними.

Міністерство юстиції у своєму роз'ясненні конкретизує норму ст.720 ЦК України зазначаючи, що установчими документами юридичної особи повинно бути прямо встановлено право здійснювати дарування (саме дарування, а не загальне право укладати цивільно-правові правочини) [3].

У випадку, якщо таких правомочностей статутом не передбачено, юридична особа може внести в установчі документи відповідні зміни, і лише після цього укладати договір дарування, оскільки в інакшому випадку, він буде визнаний недійсним.

Положення ч.3 ст.720 ЦК України про обмеження щодо дарування не поширюється на право юридичної особи укласти договір пожертви [1]. У широкому розумінні слово «пожертва» означає добровільну безоплатну передачу кому-небудь майна, тобто пожертва в юридичному сенсі є особливим різновидом дарування. Хоча ці два договори і схожі за своєю правовою природою, проте договір пожертви має певні відмінності. Пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети [1]. Благодійною пожертвою визнається безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності [4].

А.М. Ісаєв зазначає, що спільними рисами договорів дарування та пожертви є те, що вони безоплатні, тобто передбачають відсутність зустрічного надання з боку обдаровуваного [5]. Характерною відмінною рисою є те, що договір пожертви укладається з чітко визначеною метою.

Що стосується державної власності, варто зазначити, що державне комерційне підприємство не має права безоплатно передавати належне йому майно іншим юридичним особам чи громадянам, крім випадків, передбачених законом. Відчужувати майнові об'єкти, що належать до основних фондів, державне комерційне підприємство має право лише за попередньою згодою органу, до сфери управління якого воно належить, і лише на конкурентних засадах, якщо інше не встановлено законом. Розпоряджатися в інший спосіб майном, що належить до основних фондів, державне комерційне підприємство має право лише у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Господарським кодексом та іншими законами [6].

Процедура оформлення дарування на користь юридичної особи, пов'язана з деякими заборонами і обмеженнями, а також особливостями оформлення, невластивими для дарування між громадянами. Крім того, до такого договору застосовується особливий порядок справляння податків, відмінний від оподаткування фізичних осіб.

Отже, юридична особа на рівні з фізичними особами є стороною договору дарування. Підприємницькі товариства можуть укласти договір дарування між собою, якщо це закріплено в їх статутних документах.

Дарування на користь юридичних осіб менш поширена між суб'єктами прав угода. Це пов'язано із наявністю обмежень щодо суб'єктів господарювання, особливостями оподаткування та іншими нюансами. Однак, подібні проблеми можуть виникати щодо дарування на користь комерційних організацій. Дарування ж на користь некомерційних структур є відмінним і зручним способом безоплатної передачі майна в їх користь, а у випадках пожертвування ще і дозволяє контролювати використання подарунків.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. / О.О. Кот, Т.В. Боднар, С.І. Шимон, О.О. Отраднава, С.М. Бєрвєно, І.С. Канзафарова, М.В. Харєнко, І.О. Дзєра, С.В. Нижний, Д.Д. Лилак. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – Т. 2. – 1087 с.
3. Лист Міністерства юстиції України від 23 лютого 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
4. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5073-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
5. Ісаєв А.М. Договір дарування за Цивільним кодексом України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / А.М. Ісаєв. – Х., 2009. – 19 с.
6. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

Цивільно правова характеристика договору парі у букмекерській конторі

Болобан Д.А., студент

Науковий керівник:

Ткалич М.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Для сучасної України діяльність з організації та проведення азартних ігор досить нова, і поява її зумовлена демократичними перетвореннями в політичній та економічній сферах суспільства початку 90-х рр. ХХ ст. Однак відсутність чітких механізмів нормативно-правового регулювання стосовно сфери азартних послуг у країні призвела до неконтрольованого розвитку галузі, значного збільшення кількості гральних закладів, зростання правопорушень та деформації громадської моралі. За таких умов було прийнято Закон України “Про заборону грального бізнесу в Україні” від 15.05.2009 р., який заборонив діяльність з організації і проведення азартних ігор, в тому числі і діяльність букмекерських контор, до прийняття спеціального законодавства для здійснення діяльності в спеціально створених гральних зонах.

У сучасному світі букмекерська діяльність є складовою частиною спортивної культури, яка значною мірою відрізняється від багатьох видів грального бізнесу. При чому з досвіду інших країн відомо, що у сучасних економічних відносинах, така діяльність приносить дуже великі доходи, як і самим суб’єктам цієї діяльності так і державі. Проте через досить не високу наукову розробленість теми відносин які виникають у процесі букмекерської діяльності, діяльність букмекерських контор є і досі законодавчо не врегульованою, а отже забороненою. Тому з огляду на це, вважаємо актуальним дослідити у даній роботі особливості договору парі, як предмету діяльності букмекерської контори.

Питання цивільно правової характеристики договору парі у своїх працях досліджували такі науковці як: С.С. Алексєєв, Д.В. Боброва, Т.В. Боднар, В.І. Борисова, С.Н. Братусь, О.В. Венедиктов, О.В. Дзера, А.М. Колодй, В.В. Копейчиков, Н.С. Кузнєцова, В.В. Луць, Р.А. Майданик, О.А. Підпригора, З.В. Ромовська, М.М. Сібільов, Є.О. Харитонов, М.В. Шульга, Ю.С. Шемшученк, Я.М. Шевченко, В.С. Щербина та ін.

Принцип свободи договору та припустимості наднормативних джерел, що були визначені у Цивільному кодексі України від 2003 року, створили непоодинокі випадки існування непоіменованих договорів (правових конструкцій), які свого часу були позбавлені можливості судового захисту або і взагалі ставились під сумнів. Саме до непоіменованих правових конструкцій можна віднести договір парі в букмекерській конторі [1, 160].

В чинному національному законодавстві не міститься поняття договору парі у букмекерській конторі. Тому беручи до уваги деякі наукові джерела, договір парі можна визначити як це домовленість між учасниками або учасниками й організатором парі, за якою кожна із сторін (учасники парі) зобов’язується перед іншою виплатити приз (грошову суму, передати річ, виконати роботу, надати послугу) у випадку, якщо її твердження щодо певної обставини виявиться неправильним (сторона, що програла), а твердження іншої (тієї, що виграла) сторони – правильним [2, 12].

За своєю юридичною природою договір парі є ризиковим правочином. Це зумовлено тим, що при укладанні даного договору сторони не можуть чітко визначити межі виконання своїх обов’язків, а втрата чи збагачення однієї із сторін залежить від випадку [3, 189].

Специфіка цього виду ризикових договорів полягає в тому, що результат договору залежить від події, про настання якої наперед нічого не відомо.

У зв'язку з цим даний договір є різновидом умовних угод, оскільки учасники парі, як і сторони будь-якої угоди, укладеної під відкладальною умовою, поставили виникнення прав і обов'язків у залежність від обставини, щодо якої невідомо, станеться вона чи ні [4, 29].

Сторонами зазначеного договору є організатор парі (у даному випадку це суб'єкт що здійснює букмекерську діяльність) та гравці (фізичні особи, які досягли 18-ти річного віку) [5, 152].

На даний момент ні у чинному національному законодавстві, ні в наукових джерелах не міститься ні визначення поняття суб'єкта, що здійснює букмекерську діяльність, ні самого поняття букмекерської діяльності. Єдине більш менш повне визначення цього поняття можна знайти у проекті закону «Про букмекерську діяльність», згідно з яким букмекерська діяльність – це діяльність, спрямована на організацію та проведення парі та тоталізаторів за результатами подій, які повинні відбутися і результати яких частково можливо прогнозувати, розробку переліку цих подій, встановлення коефіцієнта виграшу, обліку загальної суми ставок та визначення і виплати виграшів [6, 152].

Букмекерська контора організує парі відповідно до затверджених нею правил проведення парі, які є обов'язковими для виконання як із боку букмекера, так і з боку гравця.

Правила гри визнаються публічною офертою букмекера щодо гравців, які зробили ставку і тим самим погодилися їх дотримуватися. У зв'язку з цим даний договір можна вважати договором приєднання.

Парі укладається у формі прийому ставок від клієнтів на умовах, пропонованих букмекерською конторою, тільки на події, де виключена можливість впливу сторін, що сперечаються, на результат події [1, 162].

Що стосується моменту укладення договору парі у букмекерській конторі, то він вважається укладеним з моменту коли гравець зробив ставку в касі букмекера, тим самим підтвердивши своє знання правил даного парі і погоджується із запропонованими умовами [6, 153].

Договір парі у букмекерській конторі має дві істотні умови: 1) правила та суть парі (тобто зміст умов, що визначають розподіл прав та обов'язків); 2) предмет договору (вид і розмір ставки; подія, на яку робиться ставка) [6, 153].

Букмекери приймають ставки на події спортивного чи іншого характеру, що за оцінками експертів заслуговують бути об'єктом парі в букмекерській мережі [6, 153].

Під ставкою розуміється грошова застава як один із способів забезпечення виконання зобов'язань гравця перед букмекером, яка вноситься гравцем у касу букмекера за сплату участі в парі, що передбачає результат події, запропонований і зафіксований у спеціально розроблюваному щоденно букмекером переліку із зазначенням дати, часу гри і коефіцієнта збільшення суми виплати при точному збігу прогнозу гравця з результатом події [6, 153].

Ставка вважається такою, що виграла, якщо правильно передбачені всі без винятку події, що входять до відповідної ставки. Виграш за відповідною ставкою дорівнює частці від ділення суми ставки на встановлений для даного виду результату події коефіцієнт [6, 154].

Отже, проаналізувавши усе вище викладене, можна сформулювати таке визначення договору парі у букмекерській конторі, як договір про виграш, за яким одна сторона – букмекерська контора пропонує ряд подій (спортивних, суспільних і ін.), які відбудуться в майбутньому, на результат яких (одного або декількох) дозволено зробити прогноз, виходячи з коефіцієнтів лінії ставок, пропонованих букмекером, а інша – сперечальник (учасник, клієнт контори) робить ставку, погоджуючись із коефіцієнтами на зазначені події й передаючи певну суму коштів конторі.

Література

1. Логвиненко В.В. Поняття і цивільно-правова суть договору парі в букмекерській конторі / В.В. Логвиненко // Наше право. – 2014. – № 9. – С. 158-165.

2. Тімуш І.С. Цивільно-правове регулювання ризикових (алеаторних) договорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / І.С. Тімуш. – К., 2004. – 198 с.
3. Майданик Р.А. Аномалії в цивільному праві України: навч. практ. посібник / відп. ред. Р.А. Майданик. – К.: Юстініан, 2007. – 912 с.
4. Гончарова А.В. Правова природа виникнення зобов'язань із гри й пари: теоретичне формулювання та правові колізії / А.В. Гончарова, М.В. Фавстіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Вип. 31.- Том 2. – С. 28-30.
5. Гончарова А.В. Цивільне право України : навч. посіб. / А.В. Гончарова, Т.А. Кобзева. – Суми : Сумський державний університет. – 2015. – 168 с.
6. Букмекерську діяльність знову хочуть легалізувати [Електронний ресурс] // Газета «Закон і Бізнес». – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/8099-bukmekersku_diyalnist_znovu_hochut_legalizuvati.html.

Проблеми нормативного регулювання договору довічного утримання та місце цього договору в системі зобов'язань

Здановська К.Ю., студентка

Науковий керівник:

Ткалич М.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Договір довічного утримання (догляду) має досить важливе значення у практичному житті. Здійснення цього правочину дозволяє, з одного боку, матеріально забезпечити існування відчужувача, а з іншого, – надає кращу можливість набувачу отримати у власність нерухоме чи цінне рухоме майно, так як оплатність в цьому випадку носить триваючий і алеаторний характер. Аналіз судової практики показує, що останнім часом збільшилась кількість спорів, пов'язаних з виконанням договору довічного утримання.

Проблематиці договору довічного утримання присвячено наукові праці О.С. Йоффе, Р.А. Майданчика, І.В. Несторової, О.М. Великороди, О.І. Дзери, М.С. Долинської, О.С. Яворської та ін.

Метою цієї роботи є визначення місця договору довічного утримання серед інших договірних зобов'язань, зокрема співвідношення із договором ренти, а також виявлення проблем нормативного регулювання цього договору, пошук шляхів покращення інституту договору довічного утримання.

Для початку треба зауважити, що положення ст.744 ЦК України визначає, що договір довічного утримання (догляду) – це договір, за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність жилий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно [1]. Із цього визначення випливає, що, по-перше, знято раніше чинні за ЦК 1963 р. обмеження щодо суб'єктного складу договору; по-друге, значно розширене коло об'єктів, щодо яких можливе укладення договору довічного утримання; по-третє, чіткіше врегульовано правові наслідки розірвання договору тощо.

За своєю юридичною природою зазначений договір є фидуціарний, односторонній, відплатний. Договір довічного утримання, відповідно до ч.4 ст.746 ЦК, може бути укладено на користь третьої особи. Форма договору довічного утримання є письмова, посвідчена нотаріально (ч.1 ст.744 ЦК), а якщо майно, що передається, є нерухомим, то договір підлягає державній реєстрації. З цього випливає, що недотримання такої форми тягне за собою нікчемність правочину (ч.1 ст.220 ЦК), а моментом набуття права власності за таким договором, відповідно до частин 3,4 ст.334 ЦК, є момент нотаріального посвідчення або державної реєстрації (якщо майно, що передається, є нерухомістю). З

огляду на те, цей правочин потрібно вважати консенсуальним (для набрання чинності не обов'язкова передача речі).

Договір довічного утримання є односторонньо-зобов'язуючим, оскільки набувач за цим договором наділений лише обов'язками з утримання відчужувача, а відчужувач має право вимагати надання такого утримання і не несе жодних обов'язків за договором. В юридичній літературі висловлена позиція, що цей договір слід вважати взаємним, оскільки набувач має право вимагати його розірвання [2, 157].

Цей договір триваючий, оскільки зберігає силу до моменту смерті відчужувача і вимагає систематичного виконання набувачем своїх обов'язків (надання матеріального забезпечення в натурі у вигляді житла, харчування, необхідної допомоги тощо).

Істотною умовою договору є надання набувачем систематичного матеріального забезпечення відчужувачеві, причому у вигляді житла, харчування, догляду та необхідної допомоги.

В системі договірних зобов'язань найбільш спорідненим до договору довічного утримання є договір ренти. В науковій літературі договір ренти розглядається як родовий правочин щодо довічного утримання. І.О. Дзера вважає, договір довічного утримання має свої особливості, але є різновидом договору ренти. На думку М.В. Скаржинського, відносини довічного утримання мають родові ознаки договору ренти. М.К. Галянтич вважає, що слід погодитися з тими, хто зазначає, що договір довічного утримання (догляду) є різновидом договору ренти. За російським законодавством договір довічного утримання розглядається як різновид договору ренти [2, 4].

Відрізняючи договір довічного утримання від договору ренти, слід зупинитися на певних принципових відмінностях:

1) на відміну від ренти, яка може виплачуватися впродовж певного строку, довічне утримання (догляд) здійснюється до смерті відчужувача;

2) ці договори відрізняються суб'єктивним складом: відчужувачем за договором довічного утримання може бути тільки фізична особа, а одержувачем ренти може виступати як фізична, так і юридична особа;

3) правонаступництво платника ренти (набувача) у випадку його смерті не передбачено, тоді як обов'язки набувача у разі його смерті переходять до осіб, які успадкували майно, що стало предметом договору.

Договір довічного утримання, відповідно до п.1 ч.1 ст.755 ЦК України, може бути за рішенням суду розірваний у разі невиконання або неналежного виконання набувачем своїх обов'язків. Ця норма є досить обґрунтованою, особливо з огляду на те, що далеко не завжди відчужувач залишається жити у власному помешканні. Проте така норма є важкою до застосовування на практиці. Довести невиконання набувачем обов'язків (якщо ці обов'язки були пов'язані не з доглядом, а з грошовим утриманням) документально або за допомогою інших доказів практично неможливо, а це призводить до ухвалення рішень не на користь позивача [3].

Договір довічного утримання передбачає специфічні властиві йому засоби забезпечення зобов'язання – а саме обтяження майна. Обтяження майна договором довічного утримання (догляду) передбачає, що правомочності набувача з розпорядження відповідним майном мають обмежений характер, адже він не має права відчужити чи заставити це майно. В той же час правомочності набувача з володіння та користування майном є повними, якщо інше не передбачено договором довічного утримання (догляду). В даному правочині може зазначатись, що відчужувач зберігає право користуватися майном, яке було передане набувачеві. Окрім того, на майно, передане набувачеві, не може бути звернене стягнення протягом життя відчужувача, а втрата (знищення), пошкодження майна, яке було передане набувачеві, не є підставою для припинення чи зменшення обсягу його обов'язків перед відчужувачем. Ці норми дозволяють більшою мірою захистити інтереси відчужувача [4, 81].

Проте в ст.754 ЦК України не міститься заборона передавати майно, передане за договором довічного утримання, в оренду. Оскільки найчастіше предметом договору довічного утримання виступає нерухоме майно.

Таким чином, можна дійти висновку, що договір довічного утримання (догляду) є реальним, односторонньо-зобов'язуючим, відплатним, алеаторним, триваючим, з особливо довірчим характером. Цей договір спрямований на передання майна у власність і разом з тим поєднує в собі й інші інтереси сторін, пов'язані з доглядом. Сучасний інститут довічного утримання (догляду) на сьогодні не є достатньо врегульованим. До норм, що регламентують його зміст, доцільно внести деякі зміни, зокрема, доцільним було б у ЦК України передбачити можливість укладення додаткового правочину, який би конкретизував обов'язки набувача з надання утримування (догляду). При цьому необхідно обумовити вимоги до розроблення форми такого правочину.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 365.
2. Цивільне право України: підручник: у 2-х кн. / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – Кн. 2. – 320 с.
3. Яворська О.С. Договір довічного утримання: проблеми теорії та практики застосування / О.С. Яворська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 3. – С. 1-12.
4. Космін Ю. Договір довічного утримання / Ю. Космін // Право України. – 2000. – № 2. – С. 69-71.
5. Великорода О.М. Забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду) / О.М. Великорода // Вісник Львівського університету. – 2012. – Випуск 2. – С. 79-86.

Загальна характеристика сторін договору міні-бартеру

Кумуржі В.І., студентка

Науковий керівник:

Луц Д.М., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

За часів планово-адміністративної системи управління економікою, договір міні (бартеру) застосовували вкрай рідко, а сфера його використання постійно звужувалася. Між колгоспами та іншими кооперативами, між громадськими організаціями договори міні мали укладатись в межах їх спеціальної правоздатності і винятково у випадках, коли це не суперечило закону. Договір міні, в якому однією чи обома сторонами були державні організації, міг бути укладений у випадках, передбачених законодавством. В чинному законодавстві України і теорії цивільного права немає єдиного однозначного розуміння поняття «сторони міні (бартеру)», що зумовлює його різне трактування сторонами на практиці, що нерідко негативно позначається на виконанні договорів і призводить до виникнення судових спорів [1, 166].

Окремі аспекти проблеми, що досліджується, висвітлені у працях таких вчених-юристів, як М.І. Брагінський, В.В. Вітрянський, В.В. Луць, В.Р. Скрипко, О.В. Дзера, Б.Я. Полонський, Ю.О. Шемшученко, М.Б. Біржаков, О.С. Йоффе та ін.

Згідно з ч.1 ст.510 ЦК сторонами у зобов'язанні, в тому числі і у зобов'язанні, яке виникає з договору міні, є боржник і кредитор. Тобто, сторонами зобов'язання є особи, які відповідно до положень ЦК є учасниками цивільних відносин. Зокрема, сторонами зобов'язальних правовідносин, згідно зі ст.2 ЦК, можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права [2].

Сторонами договору міни (бартеру) можуть бути будь-які учасники цивільних правовідносин, зазначені вище. До такого висновку можна дійти на підставі того, що чинне цивільне законодавство, зокрема, параграф 6 глави 54 ЦК, не встановлює обмежень щодо можливих учасників договору міни (бартеру). Проте це не означає, що жодних особливостей участі сторін договору міни чинним законодавством України не встановлено. Такі особливості існують внаслідок дії загальних положень цивільного законодавства, на підставі яких ми визначили загальні правові характеристики сторін договору міни (бартеру) [1, 166].

По-перше, враховуючи те, що за договором міни кожна з сторін зобов'язується передати другій стороні товар в обмін на інший товар, і кожна із сторін такого договору є продавцем того товару, яким вона передає взамін, то продавцями на момент укладення договору міни повинні бути особи, які мають повне право на майно, що відчужується. Водночас право власника на вільне розпорядження належним йому майном шляхом обміну останнього на інше майно чи роботи (послуги) не є повним, оскільки пов'язане з певними обмеженнями, встановленими законодавцем [1, 167]. Це обмеження, пов'язані з віком учасників цивільного обігу. Недодержання умови щодо віку сторони договору міни є підставою для визнання його недійсним. За ступенем недійсності, відповідно до ст.215 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) [2], всі правочини поділяють на нікчемні (недійсність якого встановлена законом) і оспорювані (недійсність якого прямо не впливає із закону, але одна із сторін або інша зацікавлена особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом). Обмеження, пов'язані з психічним станом учасників цивільного обігу. Зокрема, підставою для визнання договору міни нікчемним може бути укладення його недієздатною фізичною особою. Оскільки недієздатна фізична особа не має права вчиняти будь-якого правочину, то від її імені та в її інтересах, згідно зі ст.41 ЦК, у цивільних правовідносинах діє і вчиняє правочини опікун [2].

По-друге, чинне законодавство України визначає, що юридичні особи, поряд із особами фізичними, також мають свою правоздатність та дієздатність (правосуб'єктність). Для правосуб'єктності юридичної особи характерним є те, що категорії правоздатності та дієздатності в неї збігаються, тому в законодавстві та на практиці досить часто вживається термін «правоздатність» у розумінні правосуб'єктності юридичної особи. Відповідно до ч.4 ст.91 ЦК цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється від дня внесення до єдиного реєстру запису про її припинення. Згідно з частини 1 ст.91 ЦК юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Цивільна правоздатність юридичної особи може бути обмежена винятково судом (ч.2 ст.91 ЦК). Водночас, окремі види діяльності юридична особа має право здійснювати лише після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії) [2].

Згідно з чинним законодавством стороною договору міни може бути особа, яка управляє майном, управитель, який має право на укладення правочинів від свого імені. Відповідно до ст.1029 ЦК за договором управління майном одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи. Договір міни може бути укладено управителем відносно майна, яке передано в управління (підприємство як єдиний майновий комплекс, нерухома річ, цінні папери, майнові права та інше майно). Проте стороною договору міни, що ним укладаються, він може стати лише за умови, якщо попередить контрагентів, що він діє як управитель [2].

Окремою особливістю, що ґрунтується господарчій практиці, є те, що стороною договору міни може бути особа, котра такого права не має, зокрема, комісіонер, який придбав для комітента майно шляхом міни. Зазвичай правочинами, які доручають вчинити комісіонерові, є договори купівлі-продажу, але закон не забороняє укладати

шляхом договору комісії та будь-які інші договори, що відповідають вимогам цивільного законодавства, за винятком лише тих, які можуть укладатися тільки особисто [3].

Надавши загальна характеристику сторін договору міні-бартеру, можемо підсумувати, що у процесі виконання договору міні передбачається наявність двох (та більше) сторін, одна з яких визнається продавцем того товару, котрий вона зобов'язується передати, а інша особа – покупцем товару, який друга визначена сторона зобов'язується прийняти в обмін.

Щодо суб'єктного складу сторін договору міні, то цивільне законодавство не містить спеціальних обмежень. Отож, договір міні (бартеру) має універсальний характер і може застосовуватися для регулювання правовідносин за участю будь-яких осіб, які є носіями цивільних прав і обов'язків. Відповідно, сторонами договору міні, з урахуванням загальних вимог щодо право- та дієздатності, можуть бути як громадяни, так і юридичні особи.

Література

1. Лисенко В. Сторони договору міні-бартеру [Електронний ресурс] / В. Лисенко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vlnu_yu/2010_50/166civ50.pdf
2. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
3. Лисенко В. Сторони договору міні-бартеру [Електронний ресурс] / В. Лисенко. – Режим доступу: <http://radnuk.info/home/24380-2013-07-03-09-14-37.html>

Основні проблемні питання правового регулювання діяльності об'єднання співвласників багатоквартирного будинку

Лукашева А.С., студентка

Науковий керівник:

Луц Д.М., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

На сьогодні бажання створити об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (далі – ОСББ) у порівнянні з минулими роками у людей збільшилося, проте вони все рівно відносяться до цих змін з острахом. Адже всі звикли до ЖЕКів і бояться платити у рази більше, якщо створяться ОСББ. Але якщо зрівняти рівень обслуговування сучасних ЖЕКів – то вони бажають кращого.

Саме тому, метою цієї статті є аналіз сучасного стану правового регулювання інституту ОСББ та виокремлення проблемних питань його функціонування, а також шляхів їх розв'язання.

Серед науковців, які приділяли увагу правового регулювання інституту ОСББ та проблемних питань його функціонування, а також шляхів їх розв'язання – О.О. Старицька, О.Ю. Литвин, О.В. Демченко, І.В. Чеховська та інші.

Взагалі, ОСББ, згідно з ЗУ «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку) – це юридична особа, створена власниками квартир та/або нежитлових приміщень багатоквартирного будинку для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання спільного майна [1].

Закон говорить про те, що особи повинні об'єднатися і вирішити, як далі керувати своїм будинком. Рішення тільки за ними. Якщо їх все влаштовує, особи можуть залишити ЖЕК, який обслуговував їхні будинки. Таким чином ЖЕК – це обслуговуюча компанія, яка утримує будинок в нормально санітарному стані, а ОСББ – це механізм прийняття рішень, що стосуються управління цим будинком [2].

Найбільш глобальною проблемою є нерозуміння більшістю населення, чим ОСББ і самоуправління як таке краще за «опіку» ЖЕКів та місцевої влади. Цю проблему можна вважати причиною всіх інших питань, пов'язаних з цією темою [3].

Однією з проблем правового регулювання ОСББ є неефективність керівництва, невміння попередити та вирішити ними проблеми, також пасивна позиція мешканців, що є важливими ознаками для ефективної діяльності ОСББ [4]. Адже проблемою в цьому напрямку є той факт, що дві третини житла України побудовано до 70-х років минулого століття. Понад третину житлових будинків потребують капітального ремонту. Більше третини котлів, що забезпечують теплом багатоквартирні будинки, є застарілими і енергоємними. П'ята частина теплових мереж перебуває в аварійному стані. Відповідно за останні 10 років кількість аварій зросла майже у 5 разів [5]. Тобто при створенні ОСББ всі ці збори будуть збиратися із мешканців будинку, і суми будуть у рази більшими, ніж зараз. Таким чином, якщо старий будинок передається на баланс ОСББ, то чиновники перестають за нього відповідати.

Іншою, не менш важливою проблемою є те, що відсутній механізм та орган, який би здійснював контроль за діяльністю ОСББ, що іноді спричиняє до зловживання так би мовити їхнім посадовим становищем [6]. Таким чином, обраний голова виявиться аферистом. При обранні цієї важливої для ОСББ людини варто бути впевненими в ній на всі 100%. Адже є випадки, коли голова ОСББ використовував кошти не за призначенням або взагалі зникав разом з печаткою і документами, вже траплялися в Україні [7].

Також проблемою є «дорогий старт». На початку діяльності ОСББ витрати на утримання будинку можуть бути досить великими. Крім «індивідуальних» витрат (пов'язаних з власною квартирою), кожний власник повинен покрити витрати, пов'язані зі «спільною власністю» [7]. Тому що деяким будинкам притаманна проблема із заборгованістю мешканців, частина якої іноді утворювалася ще тоді, коли будинок обслуговується не ОСББ. Єдиний дієвий спосіб боротьби зі злісними неплатниками – звернення до суду. Суди вирішують такі питання на користь ОСББ, але розгляд питання триває довго, а стягнення боргу за судовим рішенням іноді неможливо здійснити впродовж багатьох років. Часто виходить так, що боржника в ОСББ повністю утримують його сусіди. При цьому об'єднанню співвласників багатоквартирного будинку, при наявності заборгованості, у якості «покарання» можуть невчасно підключити опалення або гарячу воду після тимчасового відключення [6].

Іншою проблемою є те, що важко отримати на баланс і прибудинкову територію, і службові квартири, і навіть територію під будинком. На жаль, нерідкою сьогодні є ситуація, коли члени ОСББ фактично не мають права на територію навколо будинку. Тобто, ніхто не гарантуватиме, що територію, на якій сьогодні розташований дитячий майданчик (побудований коштом мешканців), не заасфальтують під паркінг [7].

Наступною проблемою є розроблений для укладання з членами ОСББ Типовий договір. Він практично не несе інформаційного навантаження, вимагає додаткових затрат на роздрукування і копіювання, сам факт його укладання і редакція деяких пунктів будуть розглядатись податковими органами як підстава вимагати від ОСББ сплати ПДВ [4].

Як висновок, можна зазначити, що ОСББ має достатньо недоліків, які потребують виправлення. По-перше, держава повинна бути зацікавленою у створенні ОСББ, тому що вирішуються питання управління будинком і його обслуговування, збільшується зацікавленість житлово-комунальних підприємств в якості своїх послуг, створюються додаткові робочі місця. Також держава повинна вдосконалити українське законодавство щодо цього актуального питання, внести до Житлового Кодекса окремі розділи про ОСББ. По-друге, крім цього багато, що залежить від самих мешканців. Вони повинні позитивно бути розташованими до ОСББ, платити гроші на рахунок ОСББ. По-третє, при виборі голови ОСББ мешканці будинку повинні бути впевненими його особою, що він не буде використовувати гроші не за цільовим призначенням. Так, як багато проблем є з фінансуванням, тому що суми є достатньо великими, оскільки не в всі будинки є новими –

пропонується заробляти, наприклад, здаючи в оренду прибудинкові території. Адже, прибудинкова територія може виділятися ОСББ, якщо воно прийняте на баланс. Після того, як землю відведено, мешканці мають право, наприклад, на ній щось збудувати і отримувати гроші за оренду. За великим рахунком, ОСББ може займатися чим завгодно. І все це буде законно проводитися через ОСББ. Крім того, окрім цих проблем є проблема з Типовим договором, а також важкість з отриманням на баланс і прибудинкову територію, і службові квартири, і навіть територію під будинком. І найостанніше, – перш ніж створити ОСББ мешканці повинні гарно подумати, чи варто його взагалі створювати, бо можливо створення ОСББ для цього саме будинку буде неефективним і мешканцям будинку краще залишити ЖЕК, який обслуговував їхні будинки.

Література

1. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 р. № 2866-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2866-14>
2. ОСББ 2016: що зміниться після ліквідації ЖЕКів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.media/politics/264876/>
3. Перехід від ЖЕКів до ОСББ не вирішить основних проблем житлово-комунального господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ndemocratic.org.ua/2015/06/4565/>
4. Старицька О.О. Проблемні питання правового регулювання діяльності об'єднань співвласників багатоквартирного будинку [Електронний ресурс] / О.О. Старицька, М.О. Польська // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2012. – № 4. – С. 89-92. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npna_u_2012_4_20
5. Тригуб О.В. Економічні передумови розвитку іпотечного кредитування будівництва житла в Україні / О.В. Тригуб // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 9. – С. 190-195.
6. Литвин О.Ю. Проблеми розвитку об'єднань співвласників багатоквартирних будинків [Електронний ресурс] / О.Ю. Литвин. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nppdaa/econ/2011_3_2/266.pdf
7. ОСББ: переваги та недоліки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stelmarshchuk.info/604>

Проблема правового регулювання трансплантації людських органів в Україні: цивільно-правовий аспект

Овчаренко К.В., студентка

Науковий керівник:

Ткалич М.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Актуальність обраної теми полягає в визначенні законодавчих та етичних проблем реалізації права на трансплантацію людських органів.

Метою даної теми є аналіз національного та міжнародного законодавства щодо трансплантаційної діяльності, визначення основних проблем застосування «презумпції згоди» при трансплантації та встановлення гарантій реалізації права на трансплантацію.

Цивільно-правовий аспект вибраного питання полягає в тому, що чинний Цивільний кодекс відносить право на донорство до особистих немайнових прав особи нарівні з правом на життя та здоров'я, однак коли виникає питання щодо посмертного донорства мова повинна йти про обов'язок шанобливо ставитись до померлої особи оскільки зі смертю особи припиняється її правосуб'єктність, отже і можливість мати права.

Серед цивілістів, які приділяли увагу різним аспектам особистих немайнових прав, у тому числі і право на донорство, необхідно назвати М.Н. Малєїна, Р.О. Стефанчук, Л.В. Федюк, О.В. Кохановську.

У зв'язку з розвитком медицини, здивувати пересічну людину тим, що комусь пересадили нирку чи серце, зараз вкрай важко. Незважаючи на те, що процес трансплантації є суто медичним, він потребує нормативного регулювання, функцію якого бере на себе право. Саме завдяки правовій регламентації у багатьох країнах передбачено цивілізовану процедуру вибору, добору, проведення трансплантації та постопераційного лікування. Одночасно у цій сфері залишається багато не розв'язаних проблем.

В Україні напрацьовано низку законодавчих актів регулювання означеного питання.

В 1999 році було прийнято Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» (далі по тексту Закон), який визначає умови і порядок застосування трансплантації як спеціального методу лікування, в свою чергу Закон дає визначення поняття «трансплантація» [1]. Дія цього Закону поширюється на діяльність, пов'язану із взяттям, зберіганням, перевезенням органів, інших анатомічних матеріалів людини, їх трансплантацію, виготовленням біоімплантів, отриманням і використанням ксенотрансплантів. Стаття 18 Закону закріплює положення, згідно з яким укладання угод, які передбачають купівлю-продаж органів або інших анатомічних матеріалів людини забороняється.

Законом України «Про заборону репродуктивного клонування людини» вводиться заборона репродуктивного клонування людини в Україні, виходячи з принципів поваги до людини, визнання цінності особистості, необхідності захисту прав і свобод людини, та враховуючи недостатню дослідженість біологічних та соціальних наслідків клонування людини [2].

Проблематика питання не тільки національного, а й міжнародного рівня, загострюється у зв'язку з нелегальним відбором та використанням анатомічних матеріалів із тіла фізичної особи, яка померла.

Наприклад, у 2010 році в Південно-Африканській Республіці, у госпіталі Св. Августина. Було викрито чи не найбільший нелегальний центр із трансплантації людських органів. Живі донори з Румунії та Бразилії прибували до ПАР, де продавали свої органи, які надалі транспортувалися в Ізраїль [3].

Такі випадки спонукають міжнародну наукову спільноту законодавців вдосконалювати систему правової регламентації. У ПАР існує система “opting-in” (добровільна пожертва) чи так звана «презумпція незгоди», яка полягає в тому, що тільки за власною згодою потенційний донор жертвує свої органи (підписується у спеціальній донорській картці і так висловлює згоду). На противагу цьому, у таких країнах, як Бельгія, Австрія, Іспанія, існує механізм «презумпції згоди», суть якого в тому, що всіх людей вважають потенційними донорами, якщо за життя чи перед смертю вони не нададуть відмову від донорства.

Сіднейська декларація стосовно смерті передбачає -для процедури взяття органів у померлої особи – обов'язкову наявність юридично оформленого дозволу на трансплантацію [4].

Відтак, Україна дотримується стандартів, що базуються на засадах презумпції незгоди та чіткої регламентації порядку надання згоди чи інших нормативно визначених осіб на вилучення органів.

На сьогодні, згідно зі ст.16 Закону в Україні закріплено «презумпцію незгоди». Чіткою є заборона взяття органів для трансплантації при висловленій незгоді особи бути донором чи відсутності згоди або неможливості її взяття в інших нормативно визначених осіб.

Однак порушення прав людини може мати місце і за наявності нормативної «презумпції незгоди», для прикладу:

1) можуть бути зловживання щодо отримання згоди: на сьогодні є нормативно закріплена форма згоди на взяття анатомічних утворень, тканин, їх компонентів та фрагментів, а форми згоди на вилучення органів людини в донора-трупа немає;

2) коло осіб (які мають право давати згоду взяття анатомічних матеріалів у померлої особи для трансплантації) у Законі та в Законі України «Про поховання і похоронну справу» різняться: перелік осіб, в другому законі більш розширений, зокрема

право на згоду має особа, яка взяла на себе зобов'язання поховати померлого та має відповідне свідоцтво про смерть [5].

Згода донора надається виключно після надання йому інформації про його стан здоров'я, про можливі ускладнення, а також про його права й обов'язки в разі виконання донорських функцій. Основою щодо цього твердження є те, що в Конституції України визначені гарантії кожної особи на особисту недоторканість (ст.29), тобто заборонене здійснення медичного втручання без її згоди, а право на донорство, відповідно до Цивільного кодексу України, є особистим немайновим правом, а отже виходить те, що особа сама розпоряджається ним на власний розсуд, і це право не може бути відчужене чи якимось чином передане іншим особам.

Аналізувати зміни до «трансплантаційного» законодавства, зокрема, в аспекті трансформації презумпцій, ще не на часі, оскільки слід дочекатися проекту, що обов'язково має пройти фахове обговорення, у тому числі громадське. Не випадково Міністерство охорони здоров'я України регулярно організовує підсумковий круглий стіл, аби обговорити трансплантаційні новели.

Безумовно, проблема дефіциту органів для пересадки є актуальною практично для всіх країн світу, однак їх співвідношення з чисельністю населення значно відрізняється в кожній країні залежно від правової та соціальної конструкції донорських систем, а також рівня доходів населення та стану їх соціального захисту. Саме тому, з точки зору окремих дослідників, в основі різних моделей донорських систем знаходяться критерії, по-перше, оплатності або безоплатності донорства, по-друге, отримання дозволів на трансплантацію органів. Відзначимо, що в Ірані існує модель оплатності донорства і як наслідок – час очікування пересадки органів нульовий [6, 72]. Однак необхідно пам'ятати, що новелою Декларації стосовно трансплантації людських органів, прийнятою Всесвітньою медичною асамблеєю в Мадриді (Іспанія) в жовтні 1987 р., є саме безоплатність трансплантації.

У підсумку можна зазначити, що національне законодавство щодо трансплантації людських органів, незважаючи на величезну нормативно-правову базу, має прогалини, які потребують вирішення. Зокрема, це стосується надання згоди на трансплантацію органів і тканин живих і померлих осіб. Простежується гостра необхідність унесення змін до законодавства і більш чіткого формулювання закріпленої можливості надання згоди на трансплантацію.

Маємо сподівання, що дотримання курсу гуманізації суспільства, та наявність прогресивних здорових сил нації, стане запорукою розв'язання нагальних проблем в сфері трансплантології, і Україна обов'язково досягне середньоєвропейського рівня спеціалізованої медичної допомоги хворим.

Цьому сприятиме проведення таких заходів:

- 1) створення на базі Координаційного центру трансплантації МОЗ України єдиної комп'ютерної інформаційної системи забезпечення органного донорства органів з урахуванням потреб усіх регіонів України для організації обміну донорськими органами, тканинами та клітинами;
- 2) усунення колізії в законодавстві України;
- 3) введення викладання трансплантології в медичних університетах у вигляді спеціальних циклів для інтернів усіх спеціальностей і тематичних курсів для студентів, усунення проблеми необізнаності населення, стандартизація всіх етапів підготовки і здійснення трансплантації органів.

Література

1. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини: Закон України №1007-XIV від 16 червня 1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1007-14>.
2. Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України від 14 грудня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2231-15>.
3. Magda Slabbert. This is my kidney, I should be able to do with it what I want: towards a legal framework for organ transplants in South Africa / Medicine and Law, 2012. – 617 p.

4. Сіднейська декларація щодо смерті: від 1 серпня 1968 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/990_008.
5. Про поховання і похоронну справу: Законі України від 10 червня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1102-15>.
6. Караєва О. Донорство органів: проблемы и перспективы развития в России / О. Караев. – СПб.: Аналитический Центр Юрия Левади, 2013. – 72 с.

Особливості цивільного провадження за участю іноземних осіб в Україні, та у міжнародному праві

Соколенко Д.В., студент

Науковий керівник:

Алімов К.О., к.ю.н., ст. викладач

Запорізький національний університет

На сьогоднішній день, враховуючи активний розвиток міжнародних відносин України, її тісної співпраці із зарубіжними країнами, наша держава розраховує на залучення іноземних інвестицій у різні сектори економіки, та готується прийняти велику кількість іноземних громадян, в рамках вступу до Європейського Союзу.

Виходячи з цього, набуває актуальності тема захисту прав іноземців на території України. Чи готове наше законодавство до таких подій?

Для початку треба окреслити нормативно-правове закріплення статусу іноземця. Саме визначення іноземця міститься у Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011, в якому вказано, що іноземець – особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав [1, п.6 ст.1].

Також, Конституція України закріплює права іноземця у статті 26, в якій сказано, що іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [2, ст.26].

Відповідно до ст.410 ЦПК іноземні особи мають процесуальні права та обов'язки нарівні з фізичними і юридичними особами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2, ст.9]. Іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні організації (далі – іноземні особи) мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів [3, ст.410].

Передумовою участі іноземців, осіб без громадянства і юридичних осіб у цивільних процесуальних правовідносинах є процесуальна правосуб'єктність. Оскільки цивільне процесуальне законодавство України не містить визначення цивільної процесуальної правосудності та дієздатності громадян і юридичних осіб, треба виходити з положення, що цивільна процесуальна правосуб'єктність зазначених осіб визначається відповідно до статей 28 і 29 ЦПК [4].

Відповідно до частини другої статті 3 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" іноземці та особи без громадянства, які перебувають під юрисдикцією України, незалежно від законності їх перебування, мають право на визнання їх правосуб'єктності та основних прав і свобод людини [4].

Міжнародними договорами України та законами України можуть бути встановлені особливості участі у процесі дипломатичних агентів, персоналу міжнародних організацій та інших осіб [5, ч.2 ст.73].

До цивільних процесуальних прав іноземних осіб передусім належить право на звернення до суду і на засоби судового захисту, а також право на справедливий і

публічний розгляд у суді. Ці права закріплено як у двосторонніх договорах про взаємну правову допомогу, так і у внутрішньому законодавстві кожної держави.

Міжнародні договори закріплюють принцип надання іноземцям та особам без громадянства захисту цивільних прав на засадах національного режиму. Цей принцип означає, що іноземці в даній державі мають право на захист тих самих цивільних прав тими самими засобами та в тому самому порядку, як і всі громадяни цієї держави, і не можуть претендувати на винятки з місцевого закону.

Законом України може бути встановлено відповідні обмеження щодо фізичних та юридичних осіб тих держав, в яких допускаються спеціальні обмеження цивільних процесуальних прав фізичних або юридичних осіб України [6, с.320].

Процесуальна правоздатність та дієздатність іноземця визначається правом держави, громадянином якої він є. Особа яка відповідно до своєї держави не є процесуально дієздатною, може бути визнана процесуально дієздатною на території України, якщо вона має цивільну процесуальну дієздатність.

Неменше значення має те, що у ЦПК регулюється залучення перекладача, він відноситься до інших учасників процесу, та грає важливу роль, при розгляді цивільної справи за участю іноземця. Це забезпечує та гарантує його прав і свобод [3, ст. 55].

Проаналізувавши норми законодавства стосовно статусу іноземних осіб у цивільному процесі, я прийшов до висновку, що українське законодавство гідно забезпечує права і свободи громадян інших держав в межах юрисдикції України. Для цього створена та функціонує досконала нормативно-правова база, що включає у себе Конституцію України, Цивільно Процесуальний Кодекс та інші офіційні джерела, норми яких містять чітке регулювання процесуальних відносин, щодо іноземних громадян.

Література

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 року № 3773/VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
4. Про практику розгляду судами цивільних справ з іноземним елементом: Лист від 16.05.2013 року № 24-754/0/4-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v-754740-13>
5. Про міжнародне приватне право: Закон від 23.06.2005 року № 2709-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2709-15/para0295#o295>
6. Калічава Т.М. Цивільне процесуальне право / Т.М. Калічава. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 352 с

Договір купівлі-продажу як підстава виникнення права власності на нерухомість

Чудновська Д.І., студентка

Науковий керівник:

Луц Д.М., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Не зважаючи на поширеність договору купівлі-продажу, Цивільний кодекс України не містить спеціальних норм, які регулюють особливості передання у власність об'єктів нерухомості. Тому, в теорії та практиці обігу нерухомості на підставі договорів купівлі-продажу виникають проблемні питання, вирішення яких сприятиме удосконаленню відносин у сфері обігу нерухомості [1, 187].

Проблемам правового регулювання досліджуваної нами проблематики присвячені наукові праці багатьох науковців, серед яких варто виділити Т.В. Боднар, О.В. Дзеру, Н.С. Кузнецову, В.С. Толстого, Я.М. Шевченко, О.С. Яворську та ін.

Об'єкти нерухомості є предметом цивільного обігу. Правовою формою опосередкування відносин у сфері цивільного обігу є договори. Нерухомість може бути предметом різноманітних договорів. Це залежить від мети, що її ставлять перед собою учасники відносин, правового режиму нерухомості. Договорами, які опосередковують передання об'єктів нерухомості в користування, є договори оренди, позики. У разі передання прав власності договірною формою можуть бути договори довічного утримання (догляду), дарування, міни та ін. Але, найактуальнішою формою зміни власника є договір купівлі-продажу [1, 187].

Договору купівлі-продажу об'єктів нерухомості притаманна певна специфіка. Насамперед це стосується предмета договору купівлі-продажу. В ст. 656 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), перелічено об'єкти, які можуть бути предметом договору купівлі-продажу. До них належить товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому. Предметом договору можуть бути і майнові права. В контексті купівлі-продажу нерухомості актуальним є майнові права, пов'язані з нерухомістю. Останні можуть бути самостійним об'єктом купівлі-продажу, а також можуть бути пов'язаними безпосередньо з нерухомістю як обмеження речових прав. В ЦК України самостійним предметом купівлі-продажу є право вимоги без особистого характеру. Особливості договорів купівлі-продажу окремих видів майна можуть встановлюватись законом [2].

ЦК України виділяє окремі види договорів купівлі-продажу, зокрема, роздрібною купівлі-продажу. Встановлює можливість застосування до відносин з поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, поставки через приєднану мережу, міни положень, які регулюють договір купівлі-продажу. Однак ЦК України оминає особливості купівлі-продажу нерухомості. Цю прогалину необхідно усунути. Пояснюється це тим, що нерухомість, як об'єкт цивільних прав і обов'язків, має специфічний правовий режим як у статичності (відносин власності та речових прав), так і в динаміці (цивільному обігу) [2]. Це необхідно враховувати у разі правового регулювання купівлі-продажу нерухомості. Адже специфічний правовий режим впливає на зміст договору купівлі-продажу. Останній визначається істотними умовами, які залежать від особливостей кожного виду нерухомості. Згідно зі ст.620 ЦК України зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Тому, викликає зацікавленість аналіз цих умов через призму впливу останніх на особливості договору купівлі-продажу нерухомості [2].

Як вже було зазначено, ст.656 ЦК України визначає предмет договору купівлі-продажу. Названа стаття уточнює дефініцію ст.655 ЦК, стосовно предмета договору, згідно з якою за договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другої сторони (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і оплатити за нього певну суму. З коментованого положення можна дійти висновку, що предметом договору купівлі-продажу є дії з передання майна (товару) за плату у власність [3].

Під майном відповідно до ст.190 ЦК України розуміють окрему річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Враховуючи поділ речей на рухомі та нерухомі (ст.181 ЦК) дефініція договору купівлі-продажу охоплює нерухомість як предмет зазначеного договору. Водночас, нерухомість може бути різних видів, кожен з яких підлягає особливому правовому регулюванню. Відповідно доцільно враховувати специфіку кожного з об'єктів нерухомості у погодженні такої умови, як предмет договору купівлі-продажу [2].

Нерухомість належить до індивідуально-визначених об'єктів. Тому його характеристика як предмета договору купівлі-продажу завжди пов'язана з описом

індивідуальних ознак об'єкта нерухомості. Крім цього, право власності на нерухоме майно підлягає державній реєстрації. В реєстрі завжди зазначають кількісні та фізичні параметри конкретного об'єкта нерухомості. Тому, в разі вчинення будь-якого правочину, в тому числі укладання договору купівлі-продажу, варто враховувати у визначенні предмету договору техніко-юридичні характеристики об'єкта нерухомості, що міститься у відповідному державному реєстрі (стосовно земельних ділянок в кадастрі). Предмет правочинів з нерухомістю завжди індивідуалізований і міститься в державному реєстрі під визначеним номером. Крім номера державної реєстрації можуть існувати інші документи, що дають змогу визначити кількісні і якісні характеристики об'єкта нерухомості [3].

Якщо договір про відчуження майна підлягає державній реєстрації, право власності у набувача виникає з моменту такої реєстрації (ч.3 та ч.4 ст. 334 ЦК). У свою чергу, статтею 182 ЦК передбачено, що право власності та інші речові права на нерухомі речі, обмеження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації. Звідси, на перший погляд, строк в договорі купівлі-продажу нерухомості не є істотною умовою. Водночас, окремі умови щодо строків можуть передбачатися в договорі купівлі-продажу. [1, 193]. ЦК України передбачає можливість укладення попереднього договору (ст.625). Попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір в майбутньому (основний договір) на умовах встановлених попереднім договором [2]. Таким чином сторони можуть в попередньому договорі передбачити строк укладання основного договору купівлі-продажу нерухомості. Попередній договір повинен також бути укладений в нотаріальній формі. Тому строк укладання договору купівлі-продажу може бути погоджений у попередньому договорі [1, 193].

Таким чином можемо стверджувати, що договору купівлі-продажу нерухомості притаманна певна специфіка. Зокрема, право власності на нерухоме майно за договорами купівлі-продажу виникає у набувача з моменту нотаріального посвідчення та державної реєстрації договорів, або державної реєстрації прав на нерухоме майно.

Література

1. Поляник К. Договір купівлі-продажу як підстава виникнення права власності на нерухомість [Електронний ресурс] / К. Поляник. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vlnu_yu/2010_50/187civ50.pdf
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.
3. Договір купівлі-продажу як підстава виникнення права власності на нерухомість [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/230-tsuv-pravo/15416-2011-01-23-02-58-35.html>

The legal status of animals and features private law regulation of relations with them under the laws of the Switzerland

Shepel K., master's student

Supervisor:

Samoylenko G., Ph.D., docent

Zaporizhzhya national university

Switzerland is traditionally regards as the country with the highest living standards and life in general. We think that such a perfect legal settlement of social relations must match the level of regulation of relations involving animals. In the last several years there have been various reforms enacted in Swiss law that were intended to improve the status and protection of animals. In 1993 the «dignity of the Creature» was enshrined in the constitution and, building on that, was taken up in 2008 as the «dignity of animals» in the completely revised Animal Protection Act. Additionally, in 2003 a change of law went into effect, a landmark article in the

Civil Code stated that animals are not objects. This effected changes to tort law, inheritance law and title law. The Swiss legislator has created the post of animal lawyer to protect their welfare.

In accordance to p. 4 art 78 Federal Constitution of the Swiss Confederation it shall legislate on the protection of animal and plant life and on the preservation of their natural habitats and their diversity. It shall protect endangered species from extinction. Article 80 of the Swiss constitution imposes on the Confederation to protect animals, in particular regulate: the keeping and care of animals; experiments on animals and procedures carried out on living animals; the use of animals; the import of animals and animal products; the trade in animals and the transport of animals; the killing of animals [1]. What about other legal sources governing the right of animals there are Swiss Civil Code (Swiss CC), Federal Animal welfare Law, Animal Feeding Federal Ordinance and so on.

Animal Feeding Federal Ordinance identifies the next types of animals:

- pets (including horses, cattle, sheep, goats, pigs, except for exotic species and buffaloes and domesticated llamas, alpacas, domestic rabbits, dogs, cats, domestic pigeons, poultry, including chickens, turkeys, guinea fowl, geese and ducks);
- wild animals (including all vertebrates, except pets).

There is one more classification animals depending on the goal of use viz.:

- farm animals - animal species used (or are intended for such use) directly or indirectly for food production or other business purposes;
- pets - animals kept as a companion in his household for personal purposes or intended for such use;
- experimental animals - animals used in experiments, research, or if they are intended for such use.

Using animals means: for horses - the work under the saddle, on the hand or in the harness and the movement by the walker; for dogs - the use for a purpose other than the support of people; for other animals - the professional using a product or behavior characteristic of the animal [2].

Art. 641a Swiss CC says that animals are not objects and things, but the provisions regarding things apply if there are no special rules [3]. The formulation of Article 641a is very much like Germany's Civil Code § 90a125 and Austria's § 285a126. Similar to those countries, Switzerland did not take the step to introduce a separate legal category for animals into law. It was probably the result of opposition in the Swiss parliament and the prevailing fear of some interest groups that animals could be deemed juristic persons with their own independent legal rights (and thus e.g. be party to a lawsuit in court). The law also establishes requirements for holders of animals as well as rules on their content, such as getting a certificate special knowledge in order to buy a dog. Such education involves getting knowledge that allow for proper and safe care for animals and preventing diseases, in particular getting operational, professional and methodological skills, and continues 3 years. In the end of this courses future owner receives a certificate CFC.

Rules accepted Pet in the canton of Geneva is expected that there might be owners of dogs a person under 18 years have a certificate of conformity and the person in charge of keeping the ban dogs [4].

Potentially dangerous dogs in Switzerland recognized american terrier, bourboule, cane-corsico, mastiff, neapolitan mastiff, pit bull, rottweiler, bullmastiff, tosa, the thai ridgeback or as specially trained to aggression and attacks animals whose genetic line which has aggressive and dangerous properties, keeping such animals is prohibited. Dangerous dogs also have a large (large) size withers exceeding 56 cm and weight 25 kg, with walking should be done on a leash and in a muzzle [4].

Where it is planned to hold the animals should be equipped so as to avoid the possibility of risk injuring animals, threatening its life or health, and prevent the escape of animals. The room should be of sufficient lighting and sound insulation, the animal did not feel fear of permanent noising. Deviation from established federal and cantonal regulations may be accepted

provided that it is caused by medical conditions or to maintain sanitary regulations. The use of animals for commercial purposes should be done with compulsory registration of animals [2].

Swiss law provides for a professional and easy-breeding. Professional breeding recognizes a carried out for profit. All animals are subject to mandatory registration and identification using a microchip within 3 months after birth. To obtain a certificate of registration of the animal owner submitted the following information to the cantonal veterinary authority, a certificate of liability insurance; vaccinations; information about passing a special training course for the owner. Walking for three or more dogs a person must receive a special veterinary license, which certifies that the person has a special technical and practical skills are an adult, has no criminal record and a special vehicle to carry out walking.

Animal owners is also obliged to educate and train animals to ensure its optimal development and socialization. Animal training should be carried out by specially trained persons which appear in certificates. During training prohibited shots frightening animal collars with spikes and other precautions that animals be doing an undue pain, fear or suffering. Training pregnant animals is prohibited.

Acquisition of animals in ownership provides for a contractual basis, such as sale, gift, or even as a one-way contract - the inheritance. According to Art. 482b CC, if the animal is transferred by inheritance testamentary order the person to whom the order is addressed, should bear the burden of maintenance and preservation of the animal according to its needs.

The use of animals is possible without the absolute ownership of it, for example, on leases (rental). This may be a temporary use of farm animals (the most common practice in Switzerland is rent alpine cows by private persons and legal entities), service dogs for use in professional protecting, cats and dogs in homes for the elderly, given the significant therapeutic effect animals the physical and mental well-being of their holders [2].

There is a novelty, compared with the national law, in determine the animal owner while the division common property. By law the Swiss courts to proceed with any of the solidarity of the owners accepted best be achieved, and with regard to the level of emotional bond between owner and pet.

According to art. 720 Swiss CC person who found thing shall notify the owner or the police. The general rule specifies that the message police carried out when the owner isn't known and the estimated value of items found exceeds 10 Swiss francs. But

According to art. 720 CC Swiss Confederation person found thing shall notify the owner, and if it is not known - the police. The general rule specifies that the message police carried out when the estimated value of items found exceeds 10 Swiss francs, but special rules for the application is p. 2, art. 720a – the person who found the animal must notify the owner, police or competent veterinary authority of the canton. If within 2 months from the date of discovery of the animal, its owner not declared his ownership of it - it goes into the possession of the person who found it, and in case of refusal - to transmit an animal shelter. The person who found and kept temporarily at an animal found may require the owner compensation for damages, and reasonable fair compensation [3].

There are times when animal appeared on the street not because of negligence of the owner and casualty, and with special rid of the animal. Swiss Criminal code in p. 3 art. 158 names it crime. However, despite the establishment of rules of duty of good accepted Pet, as well as the ban on denial of them, such cases are not rare, and the animals that remain without an owner are a potential danger to citizens [5].

Homeless animals are not registered stray dogs, information about them and their owners not in the database. In Switzerland the state assumes the obligation of compensation for damage caused by stray animals, within which exceed insurance cover of victims, and if after a while found to be dog owner - the state has the right to submission recourse against him and his insurance. Fund losses accumulated funds are state taxes on owners of animals.

To regulate the number of homeless animals in Switzerland provides for taxation of accepted pet whose dimensions are set by cantonal executive (range 40 to 400 Swiss francs), the tax rate increases with the number of animals held by owner [6].

The liability for damage caused by animals who are not homeless, is on the owners. Thus owners and dog handlers, which are dependent on animals must take all measures for their animals, so as not to endanger the surrounding people or animals. Facts task harm animals, veterinarians, doctors, employees of shelters and kennels, dog handlers and customs authorities are required to notify the competent cantonal authorities, particularly the accidents that caused serious injury to the dog person or animal.

References

1. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 18. April 1999 [Electron ressource]. – Access mode: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19995395/index.html>.
2. Tierschutzverordnung vom 23 April 2008 [Elektron ressource]. – Zugang: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20080796/index.html>.
3. Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10 Dezember 1907 [Elektron ressource] // Der Bundesrat. – 1997. - Zugang: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/21.html>.
4. Loi sur les chiens du 18 mars 2011 [Ressource électronique]. – Accès: http://www.ge.ch/legislation/rsg/f/s/rsg_M3_45.html.
5. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 21 Dezember 1937 [Elektron ressource]. – Zugang: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083/index.html>.
6. Verordnung über die Verrechnungssteuer vom 19 Dezember 1966 [Elektron kessource] / Zugang: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19660263/index.html>.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

Можливість оскарження ухвал про призначення судової експертизи

Архіпов І.О., студент

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Згідно із Загальною декларацією прав людини кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй Конституцією або законом (ст.8) [1].

Основними засадами судочинства є: п.8 ст.129 Конституції України – забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду [2].

Відповідно до ст.14 Закону "Про судоустрій і статус суддів" учасники судового процесу та інші особи у випадках і порядку, встановлених процесуальним законом, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення, а також на перегляд справи Верховним Судом України [3].

Апеляційні скарги на ухвали місцевого господарського суду розглядаються в порядку, передбаченому для розгляду апеляційних скарг на рішення місцевого господарського суду.

Відповідно до частини першої статті 41 ГПК для роз'яснення питань, що виникають при вирішенні господарського спору і потребують спеціальних знань, господарський суд призначає судову експертизу [4].

Згідно з частиною першою статті 86 ГПК якщо господарський спір не вирішується по суті (відкладення розгляду справи, зупинення, припинення провадження у справі, залишення позову без розгляду тощо), господарський суд виносить ухвалу [4].

Отже відповідно до змісту цих приписів ГПК господарський суд призначає судову експертизу шляхом винесення ухвали.

Однак, ні у статті 41 ГПК ні в інших нормах цього Кодексу не передбачено, що ухвалу про призначення судової експертизи може бути оскаржено.

У Постанові Пленуму Вищого Господарського Суду України від 23.03.2012 р. № 4 зазначено, що за приписами пункту 1 частини другої статті 79 ГПК господарський суд має право зупинити провадження у справі у випадку призначення судової експертизи, а згідно з частиною п'ятою цієї ж статті ухвалу про зупинення провадження може бути оскаржено [5].

Тому, якщо апеляційна чи касаційна скарга за своїм змістом стосується виключно ухвали про призначення судової експертизи у справі, така скарга з урахуванням вимог частини першої статті 106 та частини першої статті 111-13 ГПК не може бути розглянута господарським судом [5].

У разі коли апеляційна чи касаційна скарга за своїм змістом стосується ухвали про зупинення провадження у справі, вона може бути розглянута господарським судом у загальному порядку виключно з точки зору наявності чи відсутності передбаченої законом підстави для такого зупинення (згаданий пункт 1 частини другої статті 79 ГПК) [5].

Якщо ж в апеляційній чи касаційній скарзі йдеться про оскарження як призначення експертизи, так і зупинення у зв'язку з цим провадження у справі, то відповідна скарга може бути прийнята і розглянута в частині зупинення провадження [5].

У даному аспекті, досить цікавою є позиція Конституційного Суду України, висловлена у рішеннях від 27.01.2010 р. № 3-рп/2010 [6] та від 28.04.2010 р. № 12-рп/2010 [7]. Аналізуючи положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, Конституційний Суд України дійшов висновку, що апеляційне оскарження судового рішення можливе у всіх випадках, крім тих, коли закон містить заборону на таке оскарження.

Вище зазначені рішення Конституційного Суду України, були ухвалені у справах за конституційним зверненням громадян, щодо офіційного тлумачення положень пунктів 2 та 18 частини першої статті 293 ЦПК

України, тобто апеляційне оскарження ухвал суду. Однак, не можна говорити, що данні рішення стосуються лише цивільного судочинства. Конституційний Суд України аналізуючи пункт 8 частини третьої статті 129 Конституції України приходить до висновку, що данні положення, стосовно забезпечення апеляційного оскарження рішення суду, крім випадків, визначених законом, слід розуміти так, що у цивільному процесі апеляційному оскарженню підлягають ухвали за винятком випадків, коли таке оскарження заборонено законом. Тобто, принципова можливість оскарження усіх ухвал, якщо закон не містить прямої заборони на таке оскарження.

Таке тлумачення положень статті Конституції України, на якій так само будується й господарське судочинство, дає підстави посилаючись на зазначені рішення і у площині господарського процесу. А беручи до уваги, що постанови Пленуму Верховного Суду України не є нормативними актами, а лише роз'яснюють порядок застосування закону, а у ГПК прямої заборони на оскарження ухвал про призначення судової експертизи немає, можна зробити висновок, що посилаючись на рішення Конституційного Суду України, таке оскарження є цілком можливим.

Література

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-УІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>
4. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
5. Постанова Пленуму Вищого Господарського Суду України від 23.03.2012 р. № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-12>
6. Рішення Конституційного Суду України від 27.01.2010 р. № 3-рп/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-10>
7. Рішення Конституційного Суду України від 28.04.2010 р. № 12-рп/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-10>

Відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів

Білокур А.В., студентка

Науковий керівник:

Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Захист інтересів та прав споживачів завжди був, є і буде актуальним питанням. Україна рухається в напрямку впровадження європейських стандартів при виробництві продукції, що має супроводжуватись дотриманням балансу інтересів виробника та споживача. На нашу думку, ефективний захист прав споживачів можливий лише завдяки встановленню та притягненню до відповідальності винних осіб за порушення прав споживачів. Саме встановлення та гарантування відповідальності має бути стримуючим механізмом, який забезпечуватиме споживачам дотримання їх прав.

Правові питання відповідальності за порушення прав споживачів досліджувало багато вчених. Значний науковий внесок в дану тему зробили С.Я. Фурса, О.О. Кармаза, Л.Д. Титаренка, В.А. Павлова, В.Д. Малигіна, А.Т. Комзюк, Д.М. Лук'янець та інших. Велику увагу вчені приділили дослідженню підстав для притягнення до відповідальності суб'єктів господарювання, суб'єктам та розмірам встановленої відповідальності.

Законодавство про захист прав споживачів складається із Закону України «Про захист прав споживачів» [1], Господарського кодексу України [2], Цивільного кодексу України [3] та інших нормативно-правових актів, що містять положення про захист прав споживачів.

Законодавець зазначає, що споживач – фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [1].

Господарський кодекс України проголошує, що споживачі, які перебувають на території України, під час придбання, замовлення або використання товарів (робіт, послуг) з метою задоволення своїх потреб мають право на:

- державний захист своїх прав;
- гарантований рівень споживання;
- належну якість товарів (робіт, послуг);
- безпеку товарів (робіт, послуг);
- необхідну, доступну та достовірну інформацію про кількість, якість і асортимент товарів (робіт, послуг);
- відшкодування збитків, завданих товарами (роботами, послугами) неналежної якості, а також шкоди, заподіяної небезпечними для життя і здоров'я людей товарами (роботами, послугами), у випадках, передбачених законом;
- звернення до суду та інших уповноважених органів влади за захистом порушених прав або законних інтересів [2].

Закон України «Про захист прав споживачів» встановлює перелік випадків, за які підприємці несуть відповідальність, у випадку порушення прав споживачів [1].

Законодавець закріплює за продавцем продукції обов'язок передати споживачеві продукцію належної якості, а також надати інформацію про цю продукцію. Купуючи певний товар, покупець віддає за нього певну плату, очікуючи, що він буде належної якості.

При цьому, предмет договору є істотною умовою його укладення, і якби покупцеві були відомі недоліки товару, то він би не укладав такий договір із продавцем. Проте трапляються різні ситуації, і законодавець передбачив наявність гарантійного строку, строку придатності, протягом яких гарантує якість товару, а у випадку неможливості забезпечення такої якості – повернення коштів, або заміни на аналогічний товар. Так, за відмову споживачу в реалізації його прав щодо усунення недоліків товару протягом гарантійного строку, на обмін товару належної якості, на усунення недоліків у виконаній роботі (послузі), встановлюється відповідальність у десятикратному розмірі вартості продукції виходячи з цін, що діяли на час придбання цієї продукції, але не менше п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1].

В Україні існує перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації. Обов'язкова сертифікація на відповідність вимогам нормативних документів проводиться органами з сертифікації незалежно від форми власності виключно в державній системі сертифікації [4]. У випадку реалізації підприємцем продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в державній системі сертифікації, але у документах, згідно з якими її передано на реалізацію, відсутні реєстраційні номери сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання відповідності, настає відповідальність у розмірі п'ятдесяти відсотків вартості одержаної для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у разі,

коли відповідно до закону суб'єкт господарської діяльності не веде обов'язковий облік доходів і витрат, – у розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1].

За виготовлення або реалізацію продукції, що не відповідає вимогам нормативно-правових актів стосовно безпеки для життя, здоров'я та майна споживачів і навколишнього природного середовища настає відповідальність у розмірі трьохсот відсотків вартості виготовленої або одержаної для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у разі, коли відповідно до закону суб'єкт господарської діяльності не веде обов'язковий облік доходів і витрат, – у розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1].

Якщо підприємець реалізує продукцію, заборонену відповідним державним органом для виготовлення та реалізації (виконання, надання), настає відповідальність у розмірі п'ятисот відсотків вартості одержаної для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у разі, коли відповідно до закону суб'єкт господарської діяльності не веде обов'язковий облік доходів і витрат, – у розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1].

У випадку реалізації небезпечного товару (отрути, пестицидів, вибухо- і вогненебезпечних речовин тощо) без належного попереджувального маркування, а також без інформації про правила і умови безпечного його використання настає відповідальність у розмірі ста відсотків вартості одержаної для реалізації партії товару, але не менше двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у разі, коли відповідно до закону суб'єкт господарської діяльності не веде обов'язковий облік доходів і витрат, – у розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1].

За відсутність необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію або продавця (у випадках, визначених Законом України "Про електронну комерцію") настає відповідальність у розмірі тридцяти відсотків вартості одержаної для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у разі, коли відповідно до закону суб'єкт господарської діяльності не веде обов'язковий облік доходів і витрат, – у розмірі п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1].

При створенні перешкод службовим особам центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів, та структурного підрозділу з питань захисту прав споживачів органу місцевого самоврядування у проведенні перевірки якості продукції, а також правил торговельного та інших видів обслуговування настає відповідальність у розмірі від одного до десяти відсотків вартості реалізованої продукції за попередній календарний місяць, але не менше десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у разі, коли відповідно до закону суб'єкт господарської діяльності не веде обов'язковий облік доходів і витрат, – у розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1].

Невиконання або несвоєчасне виконання припису посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів, про усунення порушень прав споживачів – у розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1].

Досить часто в торговельних мережах можна побачити товари, строк реалізації яких минув. Варто зазначити, що за реалізацію товару, строк придатності якого минув, передбачена відповідальність у розмірі двохсот відсотків вартості залишку одержаної для реалізації партії товару, але не менше п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1].

У разі порушення умов договору між споживачем і виконавцем про виконання роботи, надання послуги – у розмірі ста відсотків вартості виконаної роботи (наданої

послуги), а за ті самі дії, вчинені щодо групи споживачів, – у розмірі від одного до десяти відсотків вартості виконаних робіт (наданих послуг) за попередній календарний місяць, але не менше п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1].

Варто відзначити, що на сьогодні Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства та який реалізує державну політику у галузі ветеринарної медицини, сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, карантину та захисту рослин, ідентифікації та реєстрації тварин, санітарного законодавства, попередження та зменшення вживання тютюнових виробів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення, метрологічного нагляду, ринкового нагляду в межах сфери своєї відповідальності, насінництва та розсадництва (в частині сертифікації насіння і садивного матеріалу), державного нагляду (контролю) у сферах охорони прав на сорти рослин, насінництва та розсадництва, державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів і рекламу в цій сфері [5].

Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів має широке коло повноважень, що дає змогу захищати споживачів, накладаючи на правопорушників стягнення [5].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що споживач має права, які йому гарантуються законом. У випадку їх порушення, настає відповідальність. Законом «Про захист прав споживачів» наведено санкції за ті чи інші порушення прав споживачів. Вважаємо, що на сьогодні зазначену відповідальність слід підвищувати, оскільки кількість порушень прав споживачів з кожним роком збільшується. Саме адміністративна відповідальність із майновим стягненням може сприяти дотриманню прав споживачів підприємцями.

Література

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Про стандартизацію і сертифікацію: Декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 р. № 46-93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 667 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

Господарські договори в електронній формі: проблеми укладення

Болобан Д.А., студент

Науковий керівник:

Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

В наслідок бурхливого розвитку процесів інформатизації суспільства, використання найновіших комп'ютерних технологій і комунікацій стало невід'ємною частиною, як повсякденного життя людей, так і господарської діяльності різних суб'єктів господарських правовідносин. На сьогоднішній день, в умовах жорсткої конкуренції та стрімкого розвитку всіх сфер господарської діяльності, суб'єкти господарювання для підтримання своєї конкурентоспроможності у свою діяльність впроваджують нові форми

та способи господарювання. Одним із наслідків цього є тенденція розвитку електронного документообігу та збільшення кількості випадків укладення господарських договорів в електронній формі. З огляду на це вважаємо актуальним дослідити у даній роботі проблемні питання та особливості укладання та реалізації господарських договорів укладених в електронній формі.

Дослідження суті та особливостей різних форм договорів, зокрема і електронних у своїх наукових працях проводили такі науковці, як: О.С. Іоффе, В.В. Луць, О.М. Вінник, О.В. Дзера, В.С. Щербина, І.В. Спасібо-Фатєєва, М.М. Дутов, А.А. Маєвська, А.В. Чучковська, В.М. Желіховський та ін.

Не зважаючи на те, що дослідженнями особливостей електронних договорів приділялося не мало уваги науковців, до недавнього часу серед них була відсутня єдина точка зору, щодо правової природи цього виду договорів. Так одні науковці притримувалися думки про те, що електронна форма є окремою формою договорів, інші ж відстоювали думку про те, що договори, укладені з використанням електронних засобів зв'язку, є різновидом письмової форми.

Хто є правий, а хто ні стало відомо з прийняттям ЗУ «Про електронну комерцію» [1], відповідно до якого ч.2 ст.639 ЦК доповнена другим абзацом, в якому говориться про те, що якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі [2].

Крім того, цей закон закріпив і легальне визначення поняття електронний договір. Відповідно до нього електронний договір – це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі [2].

Варто зазначити, що в українському законодавстві відсутні закріплені норми, котрі здатні прямо врегульовувати питання укладення та оформлення електронного господарського договору. Так як, положення ГК України не передбачають прямої заборони укладення господарського договору в електронній формі, то при укладенні такого договору варто враховувати норми ЦК України та ГК України, що регламентують договірні правовідносини в Україні, а також Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис».

Укладення господарського договору в електронній формі можливо як у повній так і у спрощеній формі. При дотриманні повної форми, створюється один електронний документ [3]. Згідно зі ст.5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронним документом є документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [4]. Оригіналом такого виду документа є його електронне відображення з наявністю обов'язкових реквізитів, тобто обов'язкових даних, без яких він не має юридичної сили.

Сторони обмінюються цим документом, скріплюючи його своїми електронними підписами. Згідно зі ст.1 Закону України «Про електронний цифровий підпис» електронний підпис – це дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані і допомагають ідентифікувати підписувача цих даних [5].

Не дивлячись на те, що законодавство України в цілому регламентує основні питання застосування електронного підпису, проте ряд його недоліків перешкоджає активному впровадженню даного виду підпису у практику господарських договірних відносин. Законодавством найбільш докладно врегульовано застосування лише однієї різновиду електронного підпису – електронного цифрового підпису, підтвердженого з допомогою посиленого сертифіката відкритого ключа та надійних засобів цифрового підпису, що мають сертифікат відповідності або позитивний висновок державної експертизи у сфері криптографічного захисту інформації. Згідно з ч.1 ст.3 Закону України «Про електронний цифровий підписи» такий підпис прирівнюється до власноручного. Це означає, що зазначений різновид електронного підпису можна використовувати при укладення договорів в силу закону, без будь-яких попередньою домовленістю сторін, як

це необхідно у відповідності до ч.3 ст.207 ЦК України для інших видів електронного підпису [6, 44-45].

У зв'язку з цим виникає проблема, що на відміну від ч.1 ст.3 цього закону, яка прирівнює до власноручного підпису електронний цифровий підпис, що ґрунтується на посиленому сертифікаті ключа, ч.2 ст.3 не визнається статусу власноручного за всіма іншими видами електронного підпису. Таким чином, незважаючи на визнання дійсності таких електронних підписів ч.2 ст.3 Закону України «Про електронного цифрового підпису» не надає їм достатньої юридичної сили для того, щоб вони використовувалися як повноцінний аналог власноручного підпису при укладенні договорів, що робить їх юридичний статус незрозумілим, а практичне використання ризикованим [6, 45].

Як вже зазначалося, при застосуванні спрощеної форми сторони обмінюються різними електронними документами, які обов'язково повинні містити електронні підписи, при цьому вид електронного документа можуть приймати не тільки оферта і акцепт, але і протокол розбіжностей та інші документи, якими можуть обмінюватися сторони під час укладення договору.

Однак нормами Цивільного кодексу України, не враховується специфіка електронного документообігу як способу комунікації оферти, акцепту, протоколу розбіжностей і т.д. У зв'язку з цим, для встановлення деяких юридично значимих обставин під час укладення електронного договору, з якими норми договірної права пов'язують певні наслідки, необхідно звертатися до відповідним спеціальним нормам Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг».

Так, наприклад, своєчасність відправлення акцепту, отриманого із запізненням, як впливає з аналізу ст.645 Цивільного кодексу України, має значення для вирішення питання про дійсність оферти. Для визначення часу відправлення електронного документа, що містить акцепт, необхідно використовувати норму ст.10 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», згідно з якою датою і часом відправлення електронного документа вважається дата і час, коли відправлення електронного документа не може бути скасовано особою, яка його подала, якщо його автор і адресат у письмовій формі попередньо не домовилися про інше [6, 46].

Ще один приклад, це ч.1 ст.640 Цивільного кодексу України, відповідно до якої договір укладається в момент отримання оферентом акцепту. З моментом отримання проекту господарського договору (оферти) ст.181 Господарського кодексу України пов'язує відлік 20-денного строку для її прийняття (акцепту) або направлення протоколу розбіжностей, а з моментом отримання протоколу розбіжностей – 20-денний термін для їх врегулювання. Якщо відповідні юридичні акти зафіксовані в електронному документі, виникає питання про визначення моменту їх отримання контрагентом. Відповідні спеціальні норми містяться в ст.11 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», згідно яких електронний документ вважається одержаним адресатом під час отримання автором повідомлення в електронній формі від адресата про одержання цього електронного документа автора, якщо інше не передбачено законодавством або попередньою угодою між суб'єктами електронного документообігу. Звідси випливає, що моментом укладення електронного договору буде не момент фактичного отримання акцепту, а момент отримання акцептантом підтвердження того, що його акцепт був отримано оферентом. Точно також юридично значущими будуть моменти фактичного отримання оферти або протоколу розбіжностей, а моменти отримання їх авторами підтверджень про отримання відповідних електронних документів. Така юридична конструкція лише ускладнює договірні відносини, оскільки фактично вводить додаткові етапи в порядок укладення договору в електронній формі [6, 46].

Отже, процес укладення господарських договорів в електронній формі має ряд суттєвих недоліків, які заважають збільшенню розповсюдженості такої форми договорів. Вирішити ці проблеми можна за допомогою внесення змін до законодавства про електронні договори, використовуючи міжнародний досвід. Так беручи до уваги Електронні умови Міжнародної торгової палати (ICC eTerms 2004), відповідно до яких

електронне повідомлення вважається одержаним у момент його надходження в інформаційну систему, зазначену адресатом, або ст.10 Конвенції ООН «Про використання електронних повідомлень в міжнародні договори» від 23.11.2005 р., у якій зазначено, що часом отримання електронного повідомлення є момент, коли створюється можливість для його вилучення адресатом за електронною адресою, вказаною адресатом, можна внести відповідні зміни в Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», тим самим вирішивши проблему пов'язану з визначенням моменту вчинення юридично важливих дій.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 40-44. – Ст. 356.
2. Про електронну комерцію: Закон України від 03 серпня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 45. – Ст. 410.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст.144.
4. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 квітня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №36. – Ст. 257.
5. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22 квітня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.
6. Бурило Ю.П. Проблемы заключения хозяйственных договоров путём обмена электронными документами / Ю.П. Бурило // Бизнес в законе. – 2013. – № 3. – С. 43-48.

Поняття та правова характеристика андеррайтингу в законодавстві України

Данильченко Є.О., студентка

Науковий керівник:

Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Велику роль в економіці держави відіграє ринок цінних паперів, де здійснюється залучення капіталу у найбільш перспективні галузі народного господарства. Тому андеррайтинг цінних паперів як специфічна послуга на фондовому ринку вже зарекомендував себе в межах України, хоча прийшов сюди з країн Заходу. Вже зараз він входить у список послуг які надають провідні міжнародні інвестиційні банки, а переваги від застосування андеррайтинга стають усе більш очевидними. Банки й фінансові групи поспішають розібратися й застосовувати його на практиці, але зараз ринок андеррайтингових послуг в Україні перебуває на стадії розвитку, тому видається необхідним і доречним дослідити як розглядається термін «андеррайтинг» в національному законодавстві, основні ознаки андеррайтингу як господарської діяльності та як договору, а також види андеррайтингу з урахуванням норм чинного законодавства України

Дослідженню андеррайтингу присвячена низка наукових праць вчених: К.О. Маслова-Юрченко, О.Р. Баран, С.В. Черкасова, Р.С. Сорока, Н.В. Дроздова, Л.В. Панова.

У чинному законодавстві України міститься визначення поняття андеррайтингу. Так у Законі України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок» андеррайтинг визначається як укладення торговцем цінними паперами договорів щодо відчуження цінних паперів та/або здійснення дій чи надання послуг, пов'язаних з таким відчуженням, у процесі емісії цих цінних паперів за дорученням, від імені та за рахунок емітента на підставі відповідного договору з емітентом [1]. З огляду на зазначене, андеррайтинг розглядається як господарська діяльність та професійна діяльність на фондовому ринку.

Попова А.В. визначає, що державне регулювання андеррайтингу, як і професійної діяльності на фондовому ринку в цілому, здійснюється на таких спеціальних принципах, як принцип виключності професійної діяльності на фондовому ринку та принцип обов'язковості ліцензування професійної діяльності на фондовому ринку (в тому числі андеррайтингу) [2, 126].

Принцип виключності професійної діяльності на фондовому ринку визначається в тому, що професійна діяльність на фондовому ринку не може поєднуватись з іншими видами професійної діяльності. Для всіх професійних учасників ринку цінних паперів професійна діяльність на фондовому ринку є виключним видом діяльності.

Проте, цей принцип має свої винятки, які зазначенні в законодавстві. Так, поєднання дозволяється з банківською діяльністю з торгівлі цінними паперами, надання професійним учасником фондового ринку консультаційних послуг, здійснення компанією з управління активами діяльності з адміністрування пенсійних фондів та діяльності з управління іпотечним покриттям [1].

Принцип обов'язковості ліцензування професійної діяльності на фондовому ринку сформульований виходячи з положень ч.3 ст.16 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», де зазначається, що професійна діяльність на фондовому ринку здійснюється виключно на підставі ліцензії. Відповідно, певні заходи державних органів спрямовані на забезпечення та контроль за дотриманням цього принципу професійними учасниками фондового ринку.

Отже, Попова А.В. виділяє такі ознаки андеррайтингу як господарської діяльності:

- здійснюється певним колом суб'єктів – торговцями цінними паперами (андеррайтерами);

- мета – одержання прибутку;
- здійснюється виключно на підставі ліцензії;
- забезпечує важливі публічні та приватні інтереси;
- має інвестиційний характер [2, 127].

Аналіз ч.4 ст.17 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» дає можливість виокремити види андеррайтингу:

- андеррайтинг шляхом стійких гарантій – андеррайтер бере на себе зобов'язання щодо гарантування продажу цінних паперів емітента, які підлягають розміщенню, інвесторам;

- андеррайтинг шляхом повного або часткового викупу випуску цінних паперів – посередник викупує весь або частину випуску цінних паперів з наступним перепродажем інвесторам на ринку;

- андеррайтинг шляхом ефективного продажу – продаж андеррайтером якомога більшої кількості цінних паперів, без зобов'язання придбати будь-які цінні папери, що не були продані.

Торговці цінними паперами здійснюють андеррайтинг на підставі договору андеррайтингу, предметом якого є надання торговцем клієнту послуг з укладення договорів щодо відчуження цінних паперів за дорученням, від імені та за рахунок клієнта. Договір андеррайтингу є двостороннім, регульованим, простим господарським договором про надання послуг, оскільки функціонує у сфері господарювання, укладається між професійними учасниками фондового ринку (торговцями цінними паперами) та іншими суб'єктами господарювання, його змістом є взаємні права та обов'язки щодо виконання господарського зобов'язання, а саме майново-господарського зобов'язання [3, 248].

Верес І.Я. пропонує наступне визначення договору андеррайтингу. За договором андеррайтингу одна сторона (андеррайтер) зобов'язується надавати послуги, пов'язані з первинним публічним розміщенням цінних паперів, а друга сторона (емітент) зобов'язана оплатити за надані послуги [4, 29].

Окрім предмету договору андеррайтингу як сукупності послуг андеррайтера, треба вирізняти поняття об'єкту договору андеррайтингу. Під об'єктом договору андеррайтингу слід розуміти цінні папери, розміщення яких може ним опосередковуватися. Об'єктом

договору андеррайтингу будуть емісійні цінні папери, які посвідчують однакові права їх власників стосовно емітента у межах одного випуску. Відповідно, до об'єкту договору андеррайтингу можуть відноситися акції, облігації підприємств, облігації місцевих позик, державні облігації України, іпотечні сертифікати, іпотечні облігації, сертифікати фондів операцій з нерухомістю, інвестиційні сертифікати, казначейські зобов'язання України, а також інші види цінних паперів, якщо вони визнані емісійними Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, якщо це не суперечить спеціальним законам про ці групи та/або види цінних паперів [5, 18].

Маслова-Юрченко К.О. звертає увагу на те, що андеррайтинг як специфічну діяльність необхідно відрізнити від договору андеррайтингу. На відміну від андеррайтингу, який є комплексом дій андеррайтера по укладенню договорів щодо відчуження цінних паперів, договір андеррайтингу є цивільно-правовим правочином, який опосередковує правовідносини з організації відчуження цінних паперів [5, 14].

Також Маслова-Юрченко К.О. вважає характерною ознакою договору андеррайтингу його специфічний суб'єктний склад. Сторонами у даному зобов'язанні можуть виступати виключно юридичні особи. Однією стороною буде емітент цінних паперів, який є юридичною особою згідно. Другою стороною виступає андеррайтер, стосовно якого законодавством встановлені особливі вимоги. По-перше, зі змісту ст.17 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» випливає, що андеррайтер має на законних підставах вести професійну діяльність на фондовому ринку України. Крім того, по-друге, він повинен отримати у встановленому законом порядку дозвіл на надання послуг, пов'язаних з андеррайтингом [6, 351].

Послуги андеррайтера полягають у підшукуванні контрагентів і проведенні переговорів із ними, перевірці і підготовці документів, а також у здійсненні деяких інших фактичних дій. Отже, професійна допомога андеррайтера необхідна не лише в укладенні правочинів по відчуженню цінних паперів, а й у аналітичних послугах, оформленні документообігу, проведенні переговорів тощо [7, 140].

Виділяють три види андеррайтингу:

а) договір, за яким андеррайтер зобов'язується викупити у емітента частину чи весь обсяг випуску цінних паперів за фіксованою ціною з метою наступного перепродажу третім особам. В юридичній літературі даний вид називають андеррайтингом, що ґрунтується на «твердих зобов'язаннях», або викупним андеррайтингом. За даних умов андеррайтер викупує цінні папери емітента і від власного імені продає цінні папери третім особам;

б) договір, за яким андеррайтер зобов'язується робити все можливе, щоб продати якомога більше цінних паперів емітента, не беручи зобов'язання придбати будь-які цінні папери, що не були продані. Даний вид називають андеррайтинг, що ґрунтується на «найкращих зусиллях» або представницький андеррайтинг. За даних умов андеррайтер діє як представник емітента перед третіми особами. В разі неповного розміщення випуску жодних спеціальних санкцій для андеррайтера не настає, отже ризик неповного розміщення лежить на емітенті;

в) договір, за яким андеррайтер гарантує повний або частковий продаж цінних паперів емітента інвесторам. Дану конструкцію договору андеррайтингу слід вважати змішаною. Якщо за умовами представницького андеррайтингу андеррайтеру не вдається розмістити весь випуск цінних паперів емітента протягом встановленого в договорі строку, він зобов'язується викупити ту частину випуску, що залишилася нерозміщеною. Це представницький андеррайтинг з гарантуванням [8, 109].

Баран О.Р. визнає важливе значення андеррайтингу в обігу цінних паперів, та зазначає, що це гарна опора в подоланні зовнішніх факторів, що негативно впливають, стримують розвиток ринку цінних паперів в Україні, зокрема високої соціальної й політичної нестабільності, а також інфляції. Актуальність впровадження інновацій в економіку обумовлена необхідністю як найшвидшого розвитку фінансових інструментів на українському фондовому ринку; впровадження в практику роботи професійних

учасників українського ринку цінних паперів нових методів реалізації емісії, передових андеррайтингових технологій з метою підвищення капіталізації ринку, збільшення його міжнародних рейтингів, інвестиційної привабливості та надійності; за рахунок формалізації й стандартизації процедур прийняття інвестиційних рішень, розробки стандартів і правил емісійних відносин [9, 26-27].

Відповідно до викладеного у роботі матеріалу, можна зробити наступний висновок, що правовий статус андеррайтингу в законодавстві України має складний характер. Андеррайтинг регулюється тільки в межах декількох статей Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок». Ймовірно для того, щоб достатньо чітко виписати зміст договору андеррайтингу на законодавчому рівні, потрібно прийняти окремий нормативний акт, який повністю був би присвячений відносинам з андеррайтингу цінних паперів. Це потрібно для того щоб сторони такого договору отримували якісні послуги в найкоротші строки, бо кризисна ситуація в економіці нашої країни спонукає використовувати суб'єктів господарювання всіх зусиль для залучення вільних фінансів задля розвитку своєї діяльності.

Література

1. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 року №3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/page>
2. Попова А.В. Особливості правового регулювання андеррайтингу / А.В. Попова // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 1. – С. 124-128.
3. Маслова-Юрченко К.О. Предмет договору андеррайтингу в доктрині цивільного права України / К.О. Маслова-Юрченко // Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ. – 2008. – №42. – С. 246-252.
4. Верес І.Я. Правова природа договору андеррайтингу / І.Я. Верес // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 18. – С. 24-29.
5. Маслова-Юрченко К.О. Договір андеррайтингу за законодавством України: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / К.О. Маслова-Юрченко. – Х., 2012. – 22 с.
6. Маслова-Юрченко К.О. Порівняльна характеристика договорів андеррайтингу та доручення / К.О. Маслова-Юрченко // Форум права. – 2008. – №2. – С. 349-354.
7. Маслова-Юрченко К.О. Законодавство про андеррайтинг цінних паперів в Україні / К.О. Маслова-Юрченко // Порівняльно-аналітичне право: електрон. фахове наук. видання. – 2013. – № 3-1. – С. 139-142.
8. Маслова-Юрченко К.О. Визначення андеррайтингу у законодавстві України / К.О. Маслова-Юрченко // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 106-109.
9. Баран О.Р. Правове регулювання андеррайтингу: окремі аспекти / О.Р. Баран // Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя (в контексті співпраці з Європейським Союзом): матеріали IV міжнародної науково-практичної інтернет конференції. – Л.: Львів. комерц. академ., 2014. – С. 25-27.

До питання про зловживання правом у господарських відносинах

Дрозд А.Д., студент

Науковий керівник:

Сидоров Я. О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Актуальність цієї проблеми обумовлена тим, що ця проблема існує не лише в господарському праві, вона є характерною і для інших галузей. Адже передумови для

виникнення випадків зловживання правом – це прогалини у законодавстві або недостатня чіткість правової регламентації тих чи інших суспільних відносин. Прогалина в законодавстві дає змогу здійснювати свої суб'єктивні права, передбачені господарським правом, при цьому порушуючи права інших громадян.

Цією проблемою займалися українські фахівці О.О. Вдовичен, П.М. Рабінович, А. Мельник, М. Стефанчук, Т. Полянський, А.А. Малиновский, М.М. Агарков, А. Мельник, Ю.В. Семеній та ін. Проте не всі вони дійшли згоди чи визнавати зловживання правом злочином і вносити відповідні зміни у діюче законодавство або ігнорувати це питання, адже згідно з законами ці діяння не порушують нічого. Особливо тепер, коли наше законодавство потребує змін, для того, щоб підписати асоціацію з ЄС, ця проблема стає значущою як ніколи.

Завданнями дослідження є: дослідити проблему зловживання правом в господарських відносинах і знайти якнайбільше шляхів вирішення цього питання в рамках нинішнього становища.

Основу правового регулювання цього питання складають Конституція України, господарський кодекс України ті інші нормативні правові акти.

Стаття 42 Конституції України зазначає, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом. Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів [1].

Господарська діяльність, а саме від виготовлення продукції до купівлі товарів проходить певний шлях, на котрому підприємець може вдатися до дій, що порушують права інших людей, що є зловживанням правом.

Стефанчук М. вважає, що проблема визначення поняття „зловживання правом” була актуальною ще з часів римського права і залишається такою сьогодні. Проте основними невирішеними питаннями залишаються доцільність існування терміну „зловживання правом” та критерії його відмежування від правомірного здійснення своїх прав та від неправомірного діяння [2].

З точки зору А. Мельника, зловживання правом не існує. Уповноважена особа, що діє у межах свого права, завжди лише реалізує його. Якщо ж воно виходить за визначені законом рамки, тобто порушує закон, то подібні діяння лише зовні нагадують реалізацію права, фактично являючись протиправними за своїм характером [3].

Проте на практиці слабка правова захищеність особистості на тлі проголошуваних Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами свободами дає змогу деяким суб'єктам господарського права, реалізуючи свої законні права та інтереси, порушувати права інших, не отримуючи за це справедливих покарань. Адже Конституція України містить в собі лише загальні інститути, а не покарання, були створенні інші акти, що мали би вирішити цю проблему. Враховуючи такі правопорушення були створені інші нормативні акти: Господарський кодекс України, Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», Закон України «Про Антимонопольний комітет України», та інші. Ці нормативні-правові акти заповнили певні пропуски в господарському законодавстві і сприяли «переходу» цих діянь зі статусу зловживань правом до правопорушень, за які настає відповідальність.

Головна особливість зловживання правом полягає в тому, що воно начебто не порушує законодавства, бо немає чіткого складу злочину і протиправної поведінки прописаних в законодавстві. Проте є заподіяння шкоди (збитку) інтересам суспільства чи інтересам іншої особи та використання недозволених засобів і способів здійснення права. Це можуть бути зловживання домінуючим становищем на ринку, підкуп службовців

конкурентом, несумлінна реклама з метою створення умов для збуту товарів, розміщення виробництва, що створює підвищену небезпеку для довкілля біля жилих будівель та інші. Тобто суб'єкт господарювання використовує прогалину в законодавстві собі на користь. Тому для заповнення цих прогалин створюються нові нормативно-правові акти, що дають змогу кваліфікувати ці дії юридично як правопорушення.

Саму тому, Полянський Т. вважає, що констатувати наявність зловживання правом може лише уповноважений правозастосовний орган, кваліфікуючи зовнішню формально правомірну поведінку суб'єкта права із реалізації ним юридичних норм як правопорушення [4, 11].

В Законі України «Про природні монополії» йдеться про суб'єкти монополія для яких «дозволено». Тобто згідно зі статтею 1 природна монополія – стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва, а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари [5]. Тобто деяким суб'єктам серед яких є Укрзалізниця дозволено володіти всім ринком залізничних перевезень, бо для цієї сфери буде більш ефективним якщо конкуренція не буде.

Найбільш поширеним видом у структурі зловживань є цінові зловживання, тобто встановлення дискримінаційних цін, які порушують права окремих споживачів, і встановлення монопольних цін, що призводить або може призвести до порушення прав споживачів.

За чинним законодавством зловживання, змістом яких є нав'язування умов договору та встановлення дискримінаційних цін (тарифів) на свої товари, полягають у застосуванні різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод з суб'єктами господарювання, продавця-ми чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причин, а також в обумовленні укладання угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору.

До інших дій, що призводять, або можуть призвести до створення перешкод для доступу на ринок (виходу з ринку) інших суб'єктів господарювання, належать суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин; створення перешкод для доступу на ринок (виходу з ринку) чи усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання.

Отже, дослідивши чинне законодавство, можна зробити наступні висновки. Проблема зловживання правом в господарській сфері безперечно існує. Вона виникла через малу вірогідність покарання, котре отримують далеко не всіх порушники чужих прав. Адже законодавством забезпеченні такі права як право підприємницької діяльності, проте не має чіткої регуляції меж цього права і санкції за зловживання ним. На мою, якщо в законодавство чітко занести межі виконання правом і санкції за їх порушення, щоб зловживання правом мало таку ознаку як караність, яку воно і заслуговує. Шляхи вирішення проблеми:

1. Розробити та прийняти нормативно-правовий акт, який буде регулювати саме проблему зловживання правом і буде називатися Закон України «Про зловживання правом». Як альтернатива, включити в уже існуюче і діюче джерело права. Це потрібно для того, щоб ввести санкції (відповідальність) за зловживання правом.

2. Створити нові правоохоронні органи, котрі будуть боротися зі зловживанням правом або ввести цю функцію до повноважень вже діючих органів. Фінансування цих органів можна брати, наприклад, з штрафів, що були стягнуті за зловживання правом.

Література

1. Конституція України від 15 березня 2016 р. № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page4>.

2. Стефанчук М. Деякі питання щодо юридичної природи поняття «зловживання правом» в цивільному праві / М. Стефанчук // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 1 (спецвипуск). – С. 118-119.
3. Мельник А. Проблема злоупотребления правом в корпоративных конфликтах / А. Мельник // Юридическая практика. – 2005. – № 19. – С. 10-17.
4. Полянський Т. Соціально-філософські інтерпретації феномена зла як методологічне підґрунтя дослідження зловживання правом / Т. Полянський // Юридична Україна. – 2009. – № 3. – С. 8-13.
5. Про природні монополії: Закон України від 20 квітня 2000 р. № 1682-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1682-14>

Особливості правового регулювання іноземних інвестицій в Україні

Євдокимова А.І., студент

Науковий керівник:

Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Іноземне інвестування є однією із форм зовнішньоекономічної діяльності. Розвиток економічної діяльності будь-якої країни нерозривно пов'язаний з процесами інвестування, адже джерелом економічного зростання перш за все є інвестиції. В Україні в умовах економічної кризи одним із пріоритетних завдань є активізація інвестиційної діяльності, що вимагає невідкладного вирішення на всіх рівнях господарювання. Без вирішення цієї проблеми стає неможливим підвищення ефективності господарської діяльності та створення конкурентоздатної економіки.

Питання категорії інвестицій дослідили як українські так і зарубіжні вчені, серед них такі як, Дж. Кейнса, Д. Йоргенсона, У. Шарпа, І.А. Бланк, Г.В. Козаченко, М.П. Денисенко, О.Х. Юлдашев та інші. Втім, розмаїття трактувань сутності інвестицій свідчить про незавершеність дослідження даної проблеми та відсутності єдиної усталеної системи класифікації інвестицій.

Метою цієї статті є уточнення поняття іноземні інвестиції, спираючись на теоретичні дослідження в цій галузі.

Основними завданнями є: з'ясування думки різних авторів щодо цього питання, якнайширше розкрити поняття іноземних інвестицій через їхню класифікацію за різними ознаками.

Дослідження проблеми інвестування економіки завжди знаходилося у центрі уваги економічної думки. Це обумовлено тим, що інвестиції торкаються найглибших основ господарської діяльності, визначають процес економічного зростання в цілому. У сучасних умовах вони виступають найважливішим засобом забезпечення умов виходу з економічної кризи, структурних зрушень у народному господарстві, зростання технічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності на мікро- і макрорівнях [1, 42].

Згідно із Законом України «Про режим іноземного інвестування», під іноземними інвестиціями в Україні розуміють – всі види цінностей, що вкладаються безпосередньо іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності згідно з чинним законодавством України [2].

Проте, на відміну від законодавче закріпленого поняття «іноземних інвестицій», серед науковців існують різні думки щодо визначення сутності цього явища.

Так, Дж. Кейнс вважає, що іноземні інвестиції – поточний приріст цінності капітального майна внаслідок виробничої діяльності за певний період. Це – та частина прибутку за певний період, яка ще не була використана для споживання [3].

В свою чергу, Л. Гиттман, М. Джонк, розуміють під поняттям «іноземних інвестицій» – спосіб розміщення капіталу, який має забезпечити його збереження або зростання [4].

І.А. Бланк у своїх працях визначає «іноземні інвестиції», як видатки на створення, розширення, реконструкцію та технічне переозброєння основного капіталу, а також не пов'язані з цим зміни оборотного капіталу, оскільки зміни у товарно-матеріальних запасах здебільшого залежать від руху видатків на основний капітал [5].

М.П. Денисенко, стверджує, що «іноземні інвестиції» – це витрати ресурсів, що здійснюються з метою одержання в майбутньому користі або прибутку [6].

Г.В. Козаченко розглядає поняття «іноземні інвестиції» з позиції їх економічного змісту, із погляду сфери виробництва. Проте в цьому визначенні не беруться до уваги тезавраційні інвестиції, тобто вкладення коштів в об'єкти, що не використовуються як засіб виробництва [7].

О.Х. Юлдашев, як «іноземні інвестиції» визначає речі, грошові кошти, майнові права, цінні папери, а також результати інтелектуальної діяльності, вкладені іноземним інвестором (у передбачених законом формах) в об'єкти інвестиційної діяльності на території України з метою одержання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту [8].

На основі виконаних досліджень літературних джерел, можна сформулювати таке узагальнене визначення поняття «іноземні інвестиції», під яким слід розуміти тривале вкладення капіталу в різні галузі та сфери економіки, соціальні програми, охорону середовища, інфраструктуру з метою розвитку підприємництва, виробництва та перш за все отримання доходу.

Вінник О.М. виділяє наступні ознаки інвестицій:

- цінності – матеріальні (кошти, рухоме та нерухоме майно) або нематеріальні цінності, в тому числі об'єкти права інтелектуальної власності (інвестиційні проекти, торгова марка, „ноу-хау”, винаходи та ін.), вартість яких може бути виражена в грошовому еквіваленті;

- об'єкт вкладення – об'єкти господарської діяльності або інших сфер суспільного життя (наука, культура, соціальна сфера тощо);

- мета вкладення – досягнення певного соціально-економічного ефекту, що зазвичай поєднує задоволення суспільних потреб (у нових товарах, об'єктах – житлових, культури, освіти, охорони здоров'я, духовного життя) та приватних інтересів інвесторів (у задоволенні господарських потреб інвестора, отриманні прибутку, створенні сприятливих умов для праці та відпочинку найманих працівників, що в кінцевому підсумку сприяє підвищенню прибутковості виробництва) [9, 10].

Існують різні підходи щодо класифікації іноземних інвестицій. Однак, найбільш детальний перелік у своїх працях наводять такі автори: В.М. Грідасов, О.М. Царенко, Т.Д. Тягунська, В.Г. Федоренко, А.В. Череп. Спираючись на аналіз їх досліджень побудуємо розгорнуту класифікацію з уточненням сутності найбільш значимих видів інвестицій.

Пропонуємо наступні класифікаційні ознаки:

За ознакою мети інвестування фінансові інвестиції поділяються на стратегічні (коли інвестор вкладає капітал у контрольний пакет акцій із метою здійснення стратегічного управління компанією) та портфельні (коли інвестор має на меті лише приріст суми вкладеного капіталу або отримання поточного доходу) [10, 26].

За метою інвестування інвестиції бувають:

- 1) вимушені, викликані такими обов'язковими обставинами, як, наприклад, підвищення надійності та техніки безпеки на виробництві, екологія тощо;

- 2) ринкові, тобто підприємство інвестує у вдосконалення продукції або ж диверсифікацію виробництва з метою збереження позицій на ринку;

- 3) антизатратні – такі інвестиції дають змогу підвищити продуктивність праці й прибутковість підприємства;

4) дохідні, що покликані забезпечити зростання доходів переважно за рахунок розширення традиційних напрямів діяльності підприємства [11, 39].

За формами власності інвесторів розрізняють інвестиції приватні, державні, іноземні та спільні. Приватні інвестиції здійснюють фізичні особи, а також юридичні особи з приватним капіталом, державні – державні та місцеві органи влади, державні (казенні) підприємства з бюджетних і позабюджетних фондів, власних і позичкових коштів, іноземні – фізичні та юридичні особи іноземних держав, спільні – суб'єкти певної держави та іноземних держав [12, 11].

За джерелами фінансування інвестиційної діяльності інвестиції поділяються на такі, що здійснюються за рахунок:

- власних фінансових ресурсів інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо);

- запозичені (державний кредит, кредит комерційних банків й інших фінансово-кредитних установ);

- залучених фінансових ресурсів інвестора (кошти інших інвесторів і вкладників) [10, 328].

За відтворювальною спрямованістю:

- валові інвестиції характеризують загальний обсяг капіталу, що інвестується у відтворення основних засобів і нематеріальних активів за певний час;

- реноваційні характеризують обсяг капіталу, який інвестується в просте відтворення основних коштів і нематеріальних активів, що амортизуються. У кількісному вираженні реноваційні інвестиції прирівнюються зазвичай до суми амортизаційних відрахувань за певний період;

- чисті інвестиції характеризують обсяг капіталу, що інвестується в розширене відтворення основних коштів і нематеріальних активів. У кількісному вираженні чисті інвестиції – це сума валових інвестицій, зменшена на суму амортизаційних відрахувань за всіма видами капітальних активів, що амортизуються підприємством у певному періоді [13, 22-23].

Остання на наш погляд класифікаційна ознака: за критерієм спрямованості дій:

- нетто-інвестиції – інвестиції на заснування проекту (початкові інвестиції);

- екстенсивні інвестиції – інвестиції на розширення (збільшення) виробничого потенціалу;

- реінвестиції – повторні інвестиції за рахунок використання прибутку, отриманого від первинного капіталу;

- бруто-інвестиції – це нетто-інвестиції плюс реінвестиції [10, 27].

Слід врахувати, що у працях вчених трапляються різні підходи до розподілу іноземних інвестицій за різними ознаками. Немає одностайного підходу до класифікації цього поняття. Одні вчені класифікують іноземні інвестиції за джерелами і метою інвестування, інші до цієї класифікації додають і таку ознаку, як форму оформлення тощо.

З вище викладеного можна зробити висновок, враховуючи стан економічного потенціалу можемо стверджувати, що іноземні інвестиції є важливим елементом розвитку національної економіки. При аналізі літературних джерел із досліджуваної проблеми, ми побачили, що поняття «іноземні інвестиції» трактують по-різному і найчастіше їх економічний зміст не збігається, саме це дозволило об'єктивно і повно розкрити їх значення. Запропонована класифікація інвестицій систематизує їх основні види та може виступати основою при проведенні відповідних аналітичних досліджень.

Література

1. Башкірова Т.М. Іноземні інвестиції: види та особливості / Т.М. Башкірова // Реформування системи господарського законодавства України: матеріали круглого столу, 2 грудня 2014. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2014. – 115 с.

2. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80>
3. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Джон Мейнард Кейнс. – М.: Прогресс, 1978. – 498 с.
4. Гитман Л. Основы инвестирования / Л. Гитман, М. Джонк; перевод с англ. Буклешов О.В. – М.: Дело, 1997. – 991 с.
5. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент / И.А. Бланк. – К.: Эльга-Н, Ника-центр, 2001. – 536 с.
6. Денисенко М.П. Основы інвестиційної діяльності : підручник для студ. вузів / М.П. Денисенко. – К.: Алерта, 2003. – 338 с.
7. Козаченко Г.В. Управління інвестиціями на підприємстві / Г.В. Козаченко, О.М. Антіпов, О.М. Ляшенко та ін. – К.: Вид-во "Лібра", 2004. – 368 с.
8. Юлдашев О.Х. Міжнародне приватне право. Академічний курс: підручник / О.Х. Юлдашев. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 528 с.
9. Вінник О.М. Інвестиційне право: навчальний посібник / О.М. Вінник. – К.: Правова єдність, 2009. – 616 с.
10. Череп А.В. Инвестознаводство : підручник / А.В. Череп. – К.: Кондор, 2006. – 398 с.
11. Тягунська Т.Д. Класифікація інвестицій / Т.Д. Тягунська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 9 (64). – С. 37-41.
12. Федоренко В.Г. Инвестознаводство: підручник / за наук. ред. В.Г. Федоренка. – К.: МАУП, 2000. – 408 с.
13. Грідасов В.М. Інвестування / В.М. Грідасов, С.В. Кривченко, О.Є. Ісаєва. – К.: Центр навч. літ-ри, 2004. – 164 с.

Андеррайтинг: сутність, форми та особливості впровадження в банківський сектор України

Здановська К.Ю., студентка

Науковий керівник:

Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

В інвестиційній сфері кількість та якість послуг, які надаються українськими банками, поки помітно відстають від країн Заходу. В основному причиною цього є нерозвиненість інфраструктури і порівняно невеликий досвід роботи на фондових ринках. З одного боку, існуюча ситуація має свої позитивні сторони: інвестиційний простір ще не розвинений і має велику ємність. Українські фондові площадки досить перспективні і прибуткові для того, щоб виправдати ризики інвесторів. В той же час низька ліквідність національного ринку, побоювання компаній не одержати справедливую ціну за свої акції, недосконалість законодавчої бази і слабкість інституційних інвесторів гальмують зростання капіталізації українського фінансового ринку.

У зв'язку з цим Українському фондовому ринку необхідний розвиток нових інструментів і технологій інвестування. До числа таких інструментів і технологій інвестування відноситься андеррайтинг, який відіграє виняткову роль в організації випуску цінних паперів та їх розміщенні.

В літературі андеррайтинг розглядають як частину процесу розміщення цінних паперів. Теоретична база з андеррайтингу представлена надзвичайно невеликою кількістю наукових робіт. Серед вчених, які досліджували проблемні питання андеррайтингу, можна виділити І.Я. Верес, Л.М. Єріс, І.М. Фіщук, К.О. Маслову-Юрченко, С.Б. Новікова.

Метою роботи є аналіз сутності андеррайтингу як окремого виду операцій банків із цінними паперами та визначення особливостей впровадження андеррайтингу в Україні на основі аналізу теоретичних матеріалів та законодавства.

В Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок» дане наступне визначення андеррайтингу: «Андеррайтинг – укладення торговцем цінними паперами договорів щодо відчуження цінних паперів та/або здійснення дій чи надання послуг, пов'язаних з таким відчуженням, у процесі емісії цих цінних паперів за дорученням, від імені та за рахунок емітента на підставі відповідного договору з емітентом» [1].

Можна виділити дві основні форми андеррайтингу: андеррайтинг на базі твердих зобов'язань і андеррайтинг на базі максимальних зусиль. Ці типи андеррайтингу знашли широке використання в світовій практиці і успішно можуть використовуватися на українському ринку взагалі, а також для випуску і розміщення позичкових цінних паперів переробних підприємств, що дозволить їм поповнити нестачу власних фінансових ресурсів і забезпечити подальший розвиток підприємства [2].

Андеррайтинг на базі твердих зобов'язань (гарантованих зобов'язань) має місце тоді, коли андеррайтер бере на себе обов'язки викупити у емітента всю або частку емісії. В тому разі, якщо емісія розміщена не в повному обсязі, саме андеррайтер бере на себе фінансові ризики, так як зобов'язався викупити цінні папери, які не вдалося розмістити. Але якщо ціни на цінні папери на ринку будуть вищі, заздалегідь обумовлених, андеррайтер має право викупити ці папери, що компенсує йому додатковий ризик. Вартість андеррайтингу на базі твердих зобов'язань при інших рівних умовах вища, ніж андеррайтинг на умовах максимальних зусиль [3].

Андеррайтинг на умовах максимальних зусиль має місце, коли андеррайтер бере на себе обов'язки зробити все можливе для розміщення цінних паперів, але при цьому не зобов'язується викупити нерозміщені цінні папери [4].

Зазначимо, що головна відмінність основних форм андеррайтингу в тому, на кому лежить відповідальність за розміщення цінних паперів, а, отже, і фінансові ризики. У випадку андеррайтингу на базі твердих зобов'язань відповідальність несе андеррайтер, у випадку андеррайтингу на базі кращих зусиль – емітент.

До інших форм андеррайтингу відносять:

1) конкурентний андеррайтинг (при цій формі андеррайтингу підготовку емісії на конкурентних засадах ведуть декілька андеррайтерів, кожен з яких формує свої цінові умови, емісійні синдикати і т.д. Все це відбувається потай один від одного. Далі емітент обирає андеррайтера за конкурсом заявок на проведення андеррайтингу, звичайно орієнтуючись на кращі цінові та інші умови);

2) договірний андеррайтинг (цінові умови емісії (ціна випуску акцій в емітента, спред між зазначеною ціною та ціною, за якою розміщує емісію синдикат) устанавлюються на основі переговорів між емітентом і єдиним менеджером синдикату);

3) андеррайтинг із авансуванням і без авансування емітента (має на увазі, наприклад, можливість емітента спочатку одержати кредит в інвестиційного банку під умову, що він буде погашений із грошових коштів, що надійшли від розміщення облігаційної позики);

4) андеррайтинг на принципах «все або нічого» (дія угоди з андеррайтингу припиняється, якщо андеррайтеру не вдається розподілити всю емісію. Інакше кажучи, андеррайтер зобов'язується повністю розмістити всю емісію цінних паперів);

5) андеррайтинг «стенд-бай» (андеррайтер зобов'язується викупити для наступного розміщення частину емісії, призначену для реалізації передплатних прав, але яка залишилася невикупленою старими акціонерами або тими, хто придбав у них передплатні права) [5].

На українському фондовому ринку існує безліч проблем, більшість з яких можна вирішити використовуючи досвід зарубіжних країн (Європа, США).

Найбільш глобальними та значними проблемами Українського фондового ринку, які можна вирішити за допомогою розвитку андеррайтингу, є:

По-перше, для України характерні порівняно невеликі обсяги фондового ринку і проблема неліквідності фондів. Андеррайтинг дозволяє залучити додаткові фонди з

недоступних поки галузей і структур, а так само істотно підвищити ліквідність ринку. Це можливо, оскільки потенційні інвестори, не можуть знайти прийнятну та цікаву для себе пропозицію. При розвитку системи андеррайтингових відносин збільшаться можливості вибору, загальний обсяг цінних паперів, що випускаються. А за рахунок збільшення обігу цінних паперів на фондовому ринку, покращиться і його ліквідність [6].

По-друге, нерозвиненість законодавчої бази, технологій торгівлі, регулятивної та інформаційної інфраструктури, невизначеність співвідношення сил на фондовому ринку в процесі розміщення цінних паперів. Вирішення цієї проблеми лежить у законодавчому визначенні й установленні поняття «андеррайтер», закріпленні процедур і розподілу відповідальності при здійсненні андеррайтингу у відповідних стандартах [7].

По-третє, високий ступінь всіх ризиків, пов'язаних із цінними паперами, а також нестабільність в рухах курсів акцій. Для фондового ринку характерні низькі інвестиційні якості цінних паперів і висока частка «чорного» і спекулятивного обороту. Механізм андеррайтингу надає гарну можливість заробити, не вдаючись до «тіньових» схем та спекуляції, що негайно позначиться на зниженні частки цих фінансових механізмів. Через широку доступність інформації, прозорість та постійну взаємодію різних компаній і фінансових структур (у процесі утворення і роботи синдикатів) андеррайтинг сильно знизить ризики [7].

По-четверте, відсутність відкритого доступу до макро- і мікроекономічної інформації про стан фондового ринку, характерна для України, а також агресивність і гостра конкуренція при відсутності традицій ділової етики. При формуванні різних синдикатів і фінансових груп, андеррайтинг може допомогти згуртувати інвесторів та інших учасників ринку, встановити необхідні взаємовідносини [7].

Тож, проаналізувавши вищеперелічені проблеми, можна виділити такі характерні для андеррайтингу в Україні особливості: 1) для фінансових посередників на українському ринку характерна недостатня капіталізація, непевність у майбутній ліквідності цінних паперів, що приводить до більш частого застосування андеррайтингу «на базі кращих зусиль»; 2) для української практики характерне недостатнє формування емісійних синдикатів. Частіше емітенти працюють із окремими інвестиційними компаніями, які не зв'язані одна з одною; 3) в порівнянні з міжнародною практикою, досить значна частка емісії розміщається емітентами прямо за допомогою своїх фондових відділів, минаючи фінансових посередників; 4) нерозвинений конкурентний андеррайтинг.

Отже, гостра потреба економіки України в інвестиціях робить актуальним розвиток інституту андеррайтингу в нашій державі. Для успішної діяльності інвестиційних банків, які мають свої технології, організаційну структуру, специфічні ризики, необхідна відповідна законодавча база, що регулює інвестиційно-банківську діяльність. Сподіваємося, що найближчим часом складна правова природа андеррайтингу буде врахована в законодавстві України, а Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» отримає нову, більш досконалу дефініцію андеррайтингу, а також прозоріше і менш запутане визначення основних обов'язків андеррайтера. Також було б доцільно прийняти окремий нормативно-правовий акт, повністю присвячений складним і цікавим правовідносинам андеррайтингу цінних паперів.

Література

1. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
2. Азізова К.М. Андеррайтинг: сутність і форми / К.М. Азізова // Комунальне господарство міст. – 2014. – № 117. – С. 151-154.
3. Маслова-Юрченко К. Еволюція терміну «андеррайтинг» в законодавстві України / К. Маслова-Юрченко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013. – № 22. – С. 248-251.

4. Новиков, С. Андеррайтинг в США и России / С. Новиков, Ю. Сухановский // Финансовый бизнес. – 2007. – № 3. – С. 60-66.
5. Єріс Л.М. Андеррайтинг як засіб залучення додаткових фінансових ресурсів / Л.М.Єріс // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2002. – № 8. – С. 7-13.
6. Беліков О. Цінні папери і фондовий ринок в контексті європейських прагнень України / Беліков О. // Юридичний журнал. – 2007. – № 1 (освіта). – С. 98-103.
7. Попова А. В. Особливості правового регулювання андеррайтингу / А.В. Попова // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 1. – С. 124-128.

Роль судової експертизи у господарському процесі

Коваленко А.О., студентка

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Судова експертиза є самостійним науковим напрямом, у межах якого розроблена загальна теорія і визначено її місце в системі наукового знання. Вона є одним з основних засобів доказування обставин у провадженні справ з господарських спорів, оскільки в процесі здійснення правосуддя суд досить часто стикається з необхідністю встановлення обставин (фактів), дані про які потребують спеціальних досліджень та (або) знань.

Згідно зі статті 41 Господарського процесуального кодексу України для роз'яснення питань, що виникають при вирішенні господарського спору і потребують спеціальних знань, господарський суд призначає експертизу.

Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства.

При призначенні судової експертизи виноситься ухвала, в якій, крім відомостей, передбачених частиною другою статті 86 ГПК України, зазначаються, зокрема:

- обставини справи, які мають значення для проведення судової експертизи;
- підстави призначення судової експертизи, зокрема, додаткової або повторної;
- організація або особа, якій доручається проведення судової експертизи;
- перелік питань, що потребують роз'яснення;
- мотиви, за якими відхилено пропозиції учасників судового процесу;
- місцезнаходження предметів і документів, які повинні бути досліджені;
- обов'язок експертної організації (експерта) надіслати копії експертного висновку

сторонам згідно з частиною першою статті 42 ГПК України.

На практиці, у господарському процесі в Україні найчастіше призначаються такі судові експертизи: експертиза документів про фінансово-кредитні операції та економічну діяльність суб'єктів господарювання, об'єктів інтелектуальної власності (промислові зразки, винаходи, корисні моделі, знаки товарів і послуг, фірмові найменування тощо), якості товарів та виконаних робіт (товарознавча, авто товарознавча, будівельно-технічна експертиза тощо).

Згідно з приписами ГПК України експертиза може бути призначена за ініціативою суду або за клопотанням однієї з сторін у справі.

Згідно із ч.2 ст.41 ГПК України питання, що мають бути поставлені на вирішення судового експерта остаточно встановлюються господарським судом. Учасники господарського процесу по конкретній справі мають право запропонувати господарському суду питання, що повинні бути роз'яснені під час проведення експертизи. Суд має повне право відхилити ці питання, але ці відхилення повинні бути мотивованими. Перед складанням питань, що плануються бути поставлені експерту, необхідно визначити

предмет та характер експертизи. При цьому, слід враховувати, що питання, які ставляться експерту повинні:

- відповідати предмету й характеру експертизи;
- стосуватися обставин, що мають значення для вирішення справи;
- враховувати можливості проведення експертизи.

Що стосується експертного висновку, то це письмове викладання експертом відомостей про обставини, що мають значення для справи, встановлені експертом на підставі його спеціальних знань і отриманих у результаті проведенного дослідження матеріалів справи, яке ґрунтується на сформульованому в ухвалі суду про призначення експертизи завданні.

Стаття 42 ГПК України встановлює, що висновок судового експерта повинен містити докладний опис проведених досліджень, зроблені в результаті їх висновки і обґрунтовані відповіді на поставлені господарським судом питання. Висновок подається господарському суду в письмовій формі, і копія його надсилається сторонам.

Висновок експерта повинен бути оголошений у судовому засіданні та не є обов'язковим для суду, а має бути досліджений разом з іншими доказами в порядку, передбаченому ст.43 ГПК України. Експерт має право після оголошення експертного висновку дати пояснення щодо змісту висновку. Висновок експерта є рівноцінним з іншими видами доказів, оскільки жоден доказ не має заздалегідь установленної сили. У випадку, якщо суд не погоджується з висновком експерта, він, відповідно до ч.6 ст.42 ГПК України, має право відхилити висновок судового експерта.

Враховуючи вище викладене, можна стверджувати, що судова експертиза займає важливу роль у господарському процесі, а саме у процесі доказування обставин особами, які беруть участь у справі, з метою обґрунтування своїх вимог і заперечень. Під час ініціювання призначення судової експертизи особливу увагу слід приділяти обґрунтуванню необхідності проведення відповідної судової експертизи, а також питанням, що будуть поставлені на вирішення експерту (експертам). Також, слід пам'ятати, що висновок експерта не є остаточним та обов'язковим, а досліджується судом на рівних і іншими доказами по справі.

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

Поняття та класифікація доказів у господарському процесі України

Кривенко М.С., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Для правильного вирішення господарської справи, прийняття законного та обґрунтованого рішення господарський суд повинен установити дійсні взаємовідносини сторін із цього конкретного спору, перевірити обґрунтованість вимог позивача та заперечень відповідача. Суд має з'ясувати, чи було насправді порушення прав та інтересів позивача, чи існує справді обов'язок відповідача щодо відновлення порушених прав. Усі ці обставини, що стосуються цього спору, можуть бути з'ясовані господарським судом шляхом вивчення доказів, які містять інформацію щодо відповідних фактів.

Згідно зі ст.32 ГПК України доказами у справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких господарський суд у визначеному законом порядку встановлює наявність чи

відсутність обставин, на яких ґрунтуються вимоги й заперечення сторін, а також інші обставини, що мають значення для правильного вирішення господарського спору [1].

У юридичній літературі пропонуються різні тлумачення терміна «фактичні дані». За загальним уявленням фактичні дані – це інформація про

факти, а не власне самі факти. На думку Ю.К. Осипова, фактичні дані, які є судовими доказами, виступають у судовому процесі або у вигляді відомостей про факти, що цікавлять суд, отриманих за допомогою засобів доказування з джерел доказів, або у вигляді доказових фактів [2].

К.І. Комісаров визначає судові докази які отримані в процесуальному порядку та за допомогою передбачених законом засобів про факти або власне самі факти, на підставі яких суд встановлює обставини, що необхідні для правильного вирішення справи [3].

Для визначення поняття судових доказів необхідним є виявлення й урахування ознак, притаманних їм. На думку С.В. Васильєва, з якою погоджуємося і ми, судовим доказам властиві такі ознаки: судові докази – це відомості про факти; судові докази – це відомості про факти, що належать встановленню при вирішенні конкретної справи; судові докази – це відомості про факти, отримані за допомогою передбачених законом засобів доказування; судові докази – це відомості про факти, отримані у встановленому законом порядку [4].

Класифікація доказів має істотне значення, оскільки, вона допомагає правильно організувати та здійснити процес їх збирання, дослідження, оцінки і використання в доказуванні, визначити місце кожного з них в системі доказів у справі.

Одна з основних класифікацій доказів дана в самому законі. У відповідності з ч.2 ст.32 ГПК України фактичні дані та інші обставини, які мають значення для правильного вирішення господарського спору, встановлюються такими засобами: письмовими і речовими доказами, висновками судових експертів; поясненнями представників сторін та інших осіб, які беруть участь у господарському процесі [5].

У процесуальній науці склалося традиційне уявлення про види доказів – класифікацію прийнято проводити по трьох підставах: характер зв'язку доказів з обставинами справи (зміст); джерело формування; процес формування доказу. Найбільш вдалим в юридичній літературі слід вважати розподіл доказів за змістом: за характером зв'язку змісту доказу з фактом, що доводиться; за процесом формування відомостей (інформації) про факти.

Характер зв'язку доказу з підлягаючими встановленню обставинами зумовлює наявність прямих і непрямих доказів. Доказ може бути безпосередньо пов'язаний з обставинами, що встановлюються (наприклад, договір як письмовий доказ безпосередньо підтверджує наявність або відсутність певних умов). Такий доказ прийнято називати прямим. За правилом, прямий доказ має безпосередній, однозначний зв'язок, що встановлює або спростовує наявність якоїсь обставини (наприклад, товарно-транспортна накладна з відповідною відміткою – прямий доказ перевезення вантажу) [6].

За процесом формування відомостей про факти докази розподіляються на первинні і похідні. Первинні докази (першоджерела) формуються внаслідок безпосереднього впливу вишикуваного факту на носій інформації. Похідними (копіями) називаються докази, зміст яких відтворює відомості, отримані з інших джерел.

Класифікація доказів за процесуальною формою, тобто, за засобами доказування проводиться традиційно за джерелом доказів, тобто підставою поділу засобів доказування у даному випадку є спосіб закріплення і збереження фактичних даних (інформації) на джерелах. У залежності від того, чи є джерелом доказу чоловік або матеріальний об'єкт, проводиться розподіл на докази «від людей» (особисті) і «від речей» (речовинні, предметні). Якщо відомості про факти виходять від людини і доводяться до суду людиною – в наявності особистий доказ. Якщо ж відомості про факти «змертвілі» на предметах неживої природи, речах, це – предметний доказ.

Залежно від можливостей використання доказів як засобів обґрунтування кінцевого виведення докази діляться на достатні, недостатні, достовірні, недостовірні, тощо. В доказовому праві Англії і США судові докази розподіляються на усні і письмові; прямі і непрямі; безпосередні і опосередковані; первинні і вторинні; доброякісні і недоброякісні, справжні і не справжні; кращі докази, тощо [7].

На підставі викладеного судові докази можна визначити як відомості про факти, які належить встановити для вирішення конкретної справи, які отримано в порядку, визначеному господарським процесуальним законодавством і належними засобами. Судові докази – це поняття, яке охоплює два взаємопов’язаних елементи: фактичні дані як зміст доказів і засоби доказування як процесуальну форму, за допомогою якої отримують фактичні дані.

Виходячи з викладеного вище, підсумуємо, що судові докази, які використовують у процесі доведення при розгляді справ у порядку господарського судочинства, можуть бути класифіковані за рядом ознак, охопити які єдиною класифікацією з однією підставою неможливо. Тому класифікацію доказів провадять за кількома підставами.

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Осипов Ю.К. Судові докази / Ю.К. Осипов // Радянське цивільне процесуальне право. – М.: Юриди. лит., 1965. – С. 213-214.
3. Комісарів К.І. Завдання судового нагляду у сфері цивільного судочинства / К.І. Комісарів. – М.: «Юристь», 1971. – 183 с.
4. Васильєв С.В. Доказування і докази у справах про відшкодування шкоди, заподіяної особистості / С.В. Васильєв. – Х.: Факт, 2000. – 200 с.
5. Белкін А.Р. Теорія доказування / А.Р. Белкін. – М: НОРМА, 1999. – 692 с.
6. Арбітражний процес / під ред. С.І. Яркова. – М.: «Юристь», 1998. – 632 с.
7. Треушников М.К. Судові докази: монографія / М.К. Треушников. – М.: Юридичне бюро «Городец», 1997. – 446 с.

Про необхідність посилення відповідальності за доведення банку до банкрутства: загальна характеристика оновленого законодавства

Кумуржі В.І., студентка

Науковий керівник:

Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Ринок банківських послуг в Україні переживає, вочевидь, найскладніший етап у своїй історії. З початку 2014 року Національний банк України визнав неплатоспроможними понад 50 зі 178 банків. Фінансова криза, безумовно, є однією з ключових причин падіння фінустанов. Водночас доволі часто неплатоспроможність настає внаслідок неправомірних дій менеджерів та власників банку [1, 37]. Тому доцільним і своєчасним є необхідність вивчення оновленого банківського законодавства.

Окремим аспектам складної та багатопланової проблематики формування та функціонування банківської діяльності присвячено праці зарубіжних і вітчизняних науковців та практиків, зокрема, таких як: З. Васильченко, О. Вовчак, І. Дьяконова, О. Кіреєв, В. Кротюк, А. Кузнєцова, І. Лютий, О. Любунь, В. Міщенко, А. Мороз, С. Науменкова, П. Нікіфоров, Л. Примостка, К. Раєвський, М. Савлук, Т. Смовженко, В. Стельмах та ін.

З метою посилення відповідальності пов’язаних із банком осіб, 2 березня 2015 року Верховна Рада України схвалила Закон України «Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» (далі – Закон).

Відповідно до Закону запроваджується та зазнає змін низка понять, що використовуються у банківському законодавстві. Основну увагу приділено поняттю «пов'язані з банком особи», яких законодавець визначає через перелік осіб і ознак пов'язаності (ст.52 Закону України «Про банки і банківську діяльність») [2]. Зазначений підхід Законом збережений, однак сам перелік значно розширений. Для прикладу, тепер до пов'язаних із банком належать не лише особи, які мають істотну участь у банку, а і суб'єкти, через яких ці особи здійснюють опосередковане володіння істотною участю. Понад те, в переліку законодавець вжив доволі оціночне формулювання: «будь-яка особа, через яку проводиться операція в інтересах осіб, зазначених у цій частині, та на яку здійснюють вплив під час проведення такої операції особи, зазначені в цій частині, через трудові, цивільні та інші відносини». При цьому, виключну компетенцію щодо визначення особи пов'язаною із банком надано НБУ, який відтепер уповноважений ухвалювати відповідні рішення про визначення особи пов'язаною з банком (які, проте, можуть бути оскаржені як банком, так і особою, яку визнано пов'язаною із банком). Слід наголосити на важливості такого статусу, адже саме він є передумовою покладення на особу посиленої Законом відповідальності [1, 37].

Метою прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» від 02.03.2015 р. № 218-VIII, є захист законних прав вкладників банківських установ, які довірили свої кошти банкам, що були доведені до визнання їх неплатоспроможними або визнання банкрутами. Завданням законопроекту є створення законодавчого поля для вирішення гострої соціальної проблеми – захисту законних прав, а саме створення гарантій повернення коштів громадянам за рахунок посилення відповідальності власників банків, дії або бездіяльність яких призвели до завдання збитків вкладникам таких фінансових установ [3, 1].

У Законі пропонується, щоб засновники акціонерних товариств, що здійснюють діяльність відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність», несли повну матеріальну відповідальність всім своїм майном та майновими правами, у тому числі часткою у майні інших осіб, за фінансовими зобов'язаннями товариства, якщо рішенням суду не буде встановлено їх невинуватість у визнанні товариства проблемним, неплатоспроможним. Крім цього, пропонується щоб, з моменту прийняття рішення про визнання банку проблемним, правління НБУ цим же рішенням накладало заборону на відчуження рухомого та нерухомого майна власника банку, щодо якого прийнято відповідне рішення [3, 2].

Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» передбачає відповідальність реальних власників банку за дії, які призвели до його неплатоспроможності. Документ значно посилює адміністративну відповідальність за порушення в банківській сфері, встановлюючи розмір штрафів відповідно до ст.166⁵ Кодексу про адміністративні правопорушення в межах від 34000 до 170000 грн., а до внесення змін максимальний розмір штрафу дорівнював 17000 грн. Крім цього, в Кримінальному кодексі України (далі – КК України) з'явиться нова ст.218¹ «Доведення банку до неплатоспроможності», яка передбачає відповідальність у вигляді обмеження або позбавлення волі на строк від 1 до 5 років, з накладенням штрафу в розмірі від 85000 до 170000 грн. та позбавленням права займати певні посади та займатися певною діяльністю за строк до 3 років. До запровадження цієї норми власника банку можна було (з певними застереженнями) притягнути до відповідальності за доведення до банкрутства відповідно до загальної ст.219 КК. Однак указана норма не передбачає покарання у вигляді обмеження чи позбавлення волі [4].

Охарактеризувавши та дослідивши оновлене банківське законодавство, можемо підсумувати, що посилення відповідальності за доведення банку до банкрутства дозволить

захистити законні права вкладників банківських установ, які довірили свої кошти банкам, що були доведені до визнання їх неплатоспроможними або визнання банкрутами, а також створити законодавче поле для вирішення гострої соціальної проблеми – захисту законних прав, а саме створення гарантій повернення коштів громадянам за рахунок посилення відповідальності власників банків, дії або бездіяльності яких призвели до завдання збитків вкладникам таких фінансових установ. Закон справді є революційним для України прикладом пруденційного регулювання. Водночас не варто надто сподіватися на ефективне застосування заходів посиленої відповідальності, адже відповідальність власників істотної участі та керівників банків за фіктивне банкрутство, доведення до банкрутства чи приховування неспроможності банку була передбачена в законодавстві і раніше. Суд міг встановити вину відповідних осіб і за загальною статтею КК України – доведення до банкрутства. Аналогічно за рішенням суду на цих осіб могла бути покладена відповідальність за зобов'язаннями банку в разі визнання банку з їхньої вини неплатоспроможним. Попри це, приклади притягнення осіб до відповідальності за вищезазначені правопорушення українській практиці невідомі.

Література

1. Нікітін А. Посилення відповідальності власників банків [Електронний ресурс] / А. Нікітін. – Режим доступу: http://fclex.com/images/publication/news_name/nikitin-top100.pdf
2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо посилення відповідальності власників банківських установ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=56246&pf35401=354460>
4. Тараба Н. Посилення відповідальності за доведення банку до банкрутства не торкнеться власників уже проблемних фінустанов [Електронний ресурс] / Н. Тараба. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/115152-posilennya_vidpovidalnosti_za_dovedennya_banku_do_bankrutstv.html

Правове регулювання відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: поняття та особливості

Левіт А.Р., студентка

Науковий керівник:

Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

В сучасних умовах фінансова ситуація, що склалася в Україні, не дає підприємствам прибутково вести свою діяльність. Тому не дивно, що багато з підприємств, що ефективно працювали є занепадаючими. Для виходу з даної ситуації боржники використовують механізм банкрутства, що пропонується чинним законодавством України.

Розмаїття часто протилежних наукових підходів щодо розуміння сутності банкрутства першочергово зумовлює потребу дослідження основних засад розвитку даної категорії, що має стати основою для визначення його поняття, яке б відповідало сучасним потребам суспільного розвитку України [1, 165].

Питання, щодо правового регулювання та особливостей платоспроможності боржника або визнання його банкрутом відображені в працях таких науковців як: Капустіна В.В., Протопової Н.А., Караулової І.С., Задихайло Д.В., Коваленко О.В. та ін.

Метою цієї статті є визначення поняття банкрутства, дослідити та виявити тенденцій розвитку законодавства, щодо зазначеного питання.

Основними завданнями є дати визначення поняттю банкрутство, охарактеризувати законодавчі акти про правове регулювання відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом та визначити особливості банкрутства окремих категорій боржників.

Дослідження проблеми завжди знаходилося у центрі уваги науково-правової думки. Це обумовлено актуальністю та розробленню законодавцем багатьох нормотворчих актів, які регулюють механізм банкрутства в Україні.

Саме поняття банкрутства притаманне сучасним ринковим відносинам. Воно характеризує неспроможність підприємства (організації) задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг, а також забезпечити обов'язкові платежі в бюджет і позабюджетні фонди [2].

Н.А. Протопопова у своїй статті «Облік операцій з припинення діяльності підприємства та відновлення його платоспроможності» визначає поняття банкрутства, як одним із ключових елементів ринкової економіки й інститут розвинутої системи громадського та торгівельного права. Це механізм, який дає можливість уникнути катастрофи та вигідно розпорядитися коштами [3, 133].

Що стосується українського законодавства, то сьогодні існує декілька законодавчих актів, котрі дають визначення поняттю «банкрутство». Перш за все, відповідно до статті 209 Господарського Кодексу України банкрутство – це нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше, як через застосування визначеної судом ліквідаційної процедури [4].

Як визначено у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури, а неплатоспроможність – неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності [5]. Також можна зустріти в українському законодавстві і таке визначення: банкрутство – це неспроможність юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності, у встановлений строк задовольнити вимоги кредиторів, повернути кредити банку та забезпечити обов'язкові платежі до бюджету [6] тощо.

Ми погоджуємося з думкою І.С. Караулової про те, що банкрутство проблема, в першу чергу, неспроможності підприємств ефективно вести свою діяльність, але таке явище досить помітно впливає і на інших суб'єктів ринку. Ця проблема повинна бути предметом державного регулювання в силу негативних наслідків фінансово неспроможних суб'єктів господарювання не тільки на розвиток економіки країни в цілому, але і на соціальну сферу. Зокрема, фінансово неспроможні підприємства несуть потенційну загрозу для успішно працюючих підприємств – їхні партнерів, завдаючи їм суттєву економічну шкоду в процесі своєї діяльності та негативно позначається на загальноекономічному розвитку країни [7].

Згідно з розділом «Особливості банкрутства окремих категорій боржників» Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» мають особливості провадження процедур банкрутства окремі категорії боржників, до яких належать: містоутворюючі, особливо небезпечні, сільськогосподарські підприємства, страховики, професійні учасники ринку цінних паперів, емітенти чи управителі іпотечних сертифікатів, управителі фонду фінансування будівництва чи управителі фонду операцій з нерухомістю, громадяни - суб'єкти підприємницької діяльності, фермерські господарства, боржники, що ліквідуються власником, відсутні боржники, боржники при провадженні їх санації керівником [5].

Д.В. Задихайло вважає, що фактично в такому переліку відсутній єдиний критерій встановлення спеціальних порядків (алгоритмів) для окремих видів боржників. Але виходячи з місця правового регулювання таких боржників у системі норм господарського права, він відмічає дві основні групи. По-перше, боржники, відносно діяльності яких правовий господарський порядок передбачає значне державне регулювання, викликане їх місцем у економіці України, по-друге, боржники, які за своїми особливостями діяльності та існування не дають можливості застосування всіх стандартних процедур банкрутства [8, 460].

Також в національному законодавстві існує низка законів, які запобігають та регулюють механізм банкрутства, як приклад, можна зазначити Закон України "Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу" серед іншого також спрямований на сприяння поліпшенню фінансового становища підприємств паливно-енергетичного комплексу, запобіганню їх банкрутству [9].

Пріоритет перед законодавством про банкрутство мають Закон України "Про банки і банківську діяльність" при визнанні банку неплатоспроможним (банкрутом) і Закон України "Про іпотечні облігації" при визнанні емітента іпотечних облігацій неплатоспроможним (банкрутом) [10; 11].

У зв'язку з дуже важливим місцем банків та інших фінансових установ на фінансовому ринку та в економіці України, а також можливими негативними наслідками для значного кола осіб при їх банкрутстві постає питання про удосконалення законодавства з питань банкрутства цих суб'єктів [8, 462].

Отже, на нашу думку, є доцільним визначити банкрутство, як нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше як через застосування визначеної судом ліквідаційної процедури [12, 45]. При аналізі літературних джерел із досліджуваної проблеми, ми виявили, що різноманітність поглядів науковців зумовлена впливом багатьох факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Що стосується правового аспекту поняття банкрутства, то у правовій літературі воно тісно пов'язане з неспроможністю. Законодавство України визначає особливості та захищає багатьох суб'єктів господарювання. Правовий статус боржника у справі про банкрутство не є однаковим на всіх стадіях процесу, також не будь-який суб'єкт господарської діяльності, що не здатний погасити існуючу кредиторську заборгованість, є неплатоспроможним, а лише такий, неспроможність якого виконати свої грошові зобов'язання встановлена судом.

Література

1. Капустін В.В. Банкрутство: генезис, сутність і поняття в умовах сьогодення / В.В. Капустін // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-2. – С. 165-168.
2. Коваленко О.В. Банкрутство підприємств України: причини та наслідки [Електронний ресурс] / О.В. Коваленко. – Режим доступу: <http://www.zgia.zp.ua>
3. Протопопова Н.А. Облік операцій з припинення діяльності підприємства та відновлення його платоспроможності / Н.А. Протопопова // Держава та регіони. – 2009. – № 5. – С. 132-137.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 4. – С. 144.
5. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/>
6. Методичні рекомендації щодо застосування комерційними банками Закону України «Про банкрутство» рекомендації Національного банку України від 21.07.94 р. № 23012/105 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_105500-94

7. Караулова І.С. Сучасні аспекти банкрутства підприємств в Україні [Електронний ресурс] / І.С. Караулова. – Режим доступу: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2009_20/Zb20_25.pdf
8. Задихайло Д.В. Господарське право: підручник / Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук; за заг. ред. Д.В. Задихайла, В.М. Пашкова. – Х.: Право, 2012. – 696 с.
9. Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу: Закон України від 23.06.2005 р. № 2711-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2711-15>
10. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
11. Про іпотечні облігації: Закон України від 22.12.2005 р. № 3273-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3273-15>
12. Сидоров Я.О. Господарське право: навчально-методичний посібник [для студентів юридичного факультету]. / Я.О. Сидоров. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – 123 с.

Лізинг як господарсько-правовий засіб залучення інвестицій в економіку держави

Лукашева А.С., студентка

Науковий керівник:

Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Історія розвитку економік багатьох держав світу свідчить про важливість вибору на певному історичному періоді адекватної й ефективної форми залучення інвестицій у розбудову держави. Найбільш вигідною конструкцією залучення капіталу в матеріальній формі було визнано лізинг, який дозволяв у складних економічних умовах, у яких перебувала значна кількість підприємств Західної Європи, отримувати у володіння й користування основні виробничі фонди, що відповідали останнім досягненням науки та техніки [1, 122]. Тому доцільним і своєчасним є необхідність особливості економіко-правового забезпечення лізингу як господарсько-правової конструкції сприяння технічному прогресу й залученню інвестицій в економіку держави.

Окремі аспекти лізингових правовідносин досліджувалися в працях провідних українських і зарубіжних учених: Т. Абової, А. Бобкової, А. Барабаш, В. Вітрянського, В. Гайворонського, В. Газман, В. Жушмана, О. Кабатової, В. Щербини, О. Уханьової, В. Хойер, Х. Шпітлера та ін. Проте недостатньо вивченими й такими, що вимагають подальшого наукового аналізу, є питання визначення лізингу як господарсько-правового засобу залучення інвестицій в економіку держави.

На сьогодні інститут лізингу можна визнати одним з унікальних інститутів господарського права, у межах якого об'єднані правові норми, що функціонально спрямовані як на упорядкування певної специфічної групи суспільних відносин, так і на необхідність впровадження у виробництво інноваційних досягнень як наслідок укладення договору лізингу. Таке органічне поєднання комплексу відносин у межах лізингу майже неможливо знайти в інших господарських договірних конструкціях. Саме така особлива риса лізингових правовідносин, які задовольняють не тільки господарський інтерес в отриманні доходу за результатами використання того або іншого майна, а й дають можливість здійснити технічне переозброєння виробничих фондів суб'єктів господарювання, обумовила необхідність створення, власне кажучи, правової бази лізингових правовідносин [1, 122-123].

Нині порядок організації та здійснення лізингових відносин визначений законодавством України, а саме:

- Законом України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997 р. № 723/97-ВР;
- Господарським кодексом України від 16.01.2003 р. № 436-IV;

- Цивільним кодексом України від 16.01.2003 р. № 435-IV;
- Податковим кодексом України від 02.12.2010 № 2755-VI;
- іншими підзаконними нормативно-правовими актами України в частині функціонування елементів інституціональної інфраструктури.

Важливо зазначити, що Україна приєдналася до Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг від 28.05.1988 р., а також є учасницею Конвенції про міждержавний лізинг від 25.11.1998 р. [2, 3]. При цьому треба пам'ятати, що в разі виникнення протиріч між положеннями міжнародних конвенцій та актами національного законодавства України пріоритетними є положення міжнародних документів, про що свідчить міжнародна практика, Конституція України й закони України.

Лізингові операції розглядаються як новий вид фінансування. Цьому сприяють загальні тенденції економічного розвитку та вигоди, що притаманні лізингу, зокрема, наприклад для підприємств – це :

- зменшений обсяг ліквідних засобів у зв'язку із труднощами, що постійно виникають на грошовому ринку;
- підвищення конкуренції, що потребує оптимізації інвестицій, які надають можливість суттєво розширити ринок збуту за рахунок залучення до господарського обігу малих і середніх фірм;
- підтримка розвитку лізингових операцій з боку державних органів влади і фінансових ділових осередків у цілому, що стимулює зростання інвестиційної діяльності;
- загальне збереження ліквідності підприємств;
- створення міцної основи для здійснення розрахунків, що надає балансові переваги та страхові вигоди [4, 1].

Всі вищевикладені аргументи свідчать про те, що лізингова діяльність є, по суті, пільговою галуззю інвестиційної діяльності. Досвід іноземних країн підтверджує цю точку зору. Слід зауважити, що «лізинговий бум» у світовій практиці супроводжувався наданням податкових пільг учасникам ринку з метою стимулювання використання його у господарській діяльності. Так, однією з основних передумов швидкого розвитку лізингу в США, Великобританії, Франції, Німеччині, Австрії, Італії були саме податкові стимули: прискорена амортизація та інші інвестиційні податкові пільги. Одним з найбільш поширених механізмів у світі залишається запровадження податкових пільг за допомогою амортизації, що дозволяє підприємствам або фізичним особам відстрочувати сплату податків на пізніший термін. Пільги на основі амортизації надаються безпосередньо покупцеві певного обладнання чи інвестору, підвищуючи при цьому попит на інвестиції [5].

Згідно зі ст.1 Закону України «Про фінансовий лізинг», фінансовий лізинг (далі – лізинг) – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу. За договором фінансового лізингу (далі – договір лізингу) лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) згідно зі встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі) [6].

Для України розвиток лізингу є особливо актуальним з огляду на такі обставини. По-перше, українська економіка характеризується високим ступенем зношеності основних фондів. Підприємства змушені фінансувати інвестиції переважно із власних коштів, оскільки кредити банків, кошти інститутів спільного інвестування та інші джерела зовнішнього фінансування складають порівняно невеликий відсоток від загального обсягу капітальних вкладень в економіці. По-друге, в країні є недостатньо розвинутим сектор малих та середніх підприємств, насамперед через ускладнений доступ до фінансування. Активне впровадження лізингових операцій сприятиме оновленню основних фондів завдяки збільшенню доступу підприємств до зовнішніх джерел фінансування інвестицій, розвитку малого та середнього бізнесу завдяки більшій доступності лізингових операцій порівняно з іншими інструментами запозичень. Окрім того, розвиток лізингу стимулюватиме підвищення ефективності кредитної політики банків у результаті

створення конкурентного середовища між джерелами фінансування та розвиток організованого вторинного ринку багатьох видів техніки [4, 2]. До пріоритетних напрямів використання лізингу в Україні можна віднести такі галузі та сфери економіки:

- високотехнологічні наукомісткі галузі: літако- і машинобудування, порошкова металургія, кераміка, електрозварювальне виробництво; енергозберігаючі технології, нафтогазовий комплекс, агропромисловий комплекс;
- видобувні та металургійні галузі, кольорові метали, уран, вугілля, сталь і прокат;
- виробництво товарів народного споживання;
- малий та середній бізнес тощо [4, 2].

Охарактеризувавши лізинг як господарсько-правовий засіб залучення інвестицій в економіку держави, можемо підсумувати, що розвиток лізингу має позитивний ефект, адже він є одним із головних джерел активізації інвестиційної діяльності, він розширює банківську активність переорієнтовуючи їх з ринку цінних паперів на інвестиційний ринок. Лізинг, також може слугувати вагомим чинником для розвитку усієї економіки, адже він допомагає знайти ринки збуту для виробників предметів лізингу, надає можливість лізингодавцям та посередникам організувати свою діяльність, а лізингоотримувачам розвивати своє підприємство.

На жаль, в цілому треба визнати недостатність вказаних у ст.12 Господарського кодексу України (далі – ГК України) засобів державного регулювання господарської діяльності у сфері лізингу. Доводиться констатувати відсутність єдиного державного бачення розвитку лізингових відносин в Україні як на рівні кодифікованого акту – ГК України, так і на рівні спеціальних законів. Стратегічний вектор розвитку лізингових відносин в Україні має бути визначено нормативно в межах Загальнодержавної програми розвитку лізингу в Україні, яка має бути затверджена Постановою Кабінету Міністрів України. В Україні створено необхідні передумови розвитку й організації лізингових відносин, проте задля завершеності системи потрібно розробити тактичні та стратегічні напрями розвитку лізингу в Україні як на короткостроковий період, так і на довгострокову перспективу.

Література

1. Заборовський В.В. Лізинг як господарсько-правовий засіб залучення інвестицій в економіку держави [Електронний ресурс] / В.В. Манзюк, В.В. Заборовський // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 1. – С. 122–125. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/1_2015/37.pdf
2. Конвенція УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг: Конвенція, Міжнародний документ від 28.05.1988 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Конвенції про міждержавний лізинг: Конвенція, Міжнародний документ від 28.05.1988 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Овчаренко Т. Фінансовий лізинг як форма залучення інвестиційних ресурсів на підприємствах [Електронний ресурс] / Т. Овчаренко. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/finansoviy-lizing-yak-forma-zaluchennya-investitsiynih-resursiv-na-pidpriemstvah>
5. Грищенко О. Фінансовий лізинг: історія, сучасність та перспективи розвитку / О. Грищенко // Юридичний журнал. – 2006. – № 3. – С. 32-041.
6. Про фінансовий лізинг: Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 16. – Ст. 68.
7. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.

Зловживання монополієм на ринку за законодавством України: загальна характеристика

Чудновська Д.І., студентка

Науковий керівник:

Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

На даному етапі розвитку суспільства та економічних відносин у світі неможливо не помітити, що процеси модернізації та трансформації у економічній та правовій сферах займають найважливіші позиції. Так, європейські науковці дійшли згоди стосовно питання необхідності більш дієвого захисту добросовісної конкуренції від надмірної монополізації ринку товарів та послуг. Бо саме у добросовісній конкуренції та рівності усіх суб'єктів господарювання вбачається перспективна та прогресивна економіка світу. У цьому аспекті особлива увага приділяється зловживанню монополієм на ринку як одному з найбільш розповсюджених правопорушень сьогодення, що має значний вплив на економічний та правовий потенціал будь-якої держави світу [1]. Наша країна прийняла рішення про активне впровадження ринкової економіки та її відповідність європейським стандартам, тому питання зловживання монополієм на ринку є одним з проблемних та потребуючих дієвого механізму вирішення, що становить актуальність та проблематику обраної теми.

Дослідження поняття недобросовісної конкуренції ґрунтується на працях таких дослідників, як Бакалінська О.О., Горева Є.Ю., Журик Ю.В., Берташ І.В., Кравчук Д., Воронко В.С., Чебикіна Т.С., Каргова В. та ін.

Зловживання монополієм на ринку є одним із небезпечних для конкуренції суб'єктів господарювання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, а отже антимонопольно-конкурентна політика входить до числа основних напрямків економічної політики держави (п.6 ч.1 ст.10 Господарського кодексу України (далі – ГК України)) [2].

Правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання визначаються Конституцією України;

- Господарським Кодексом України;
- Законом України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. № 2210-III;
- Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР;
- Законом України «Про природні монополії» від 20.04.2000 р. № 1682-III;
- Законом України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 р. № 3659-XII та іншими нормативно-правовими актами,

Саме по собі монополіє (домінуюче) становище суб'єкта господарювання на ринку не є правопорушенням (ст.27 ГК України, ст.12 Закону «Про захист економічної конкуренції»). Зловживання ж цим становищем, наявною ринковою владою забороняється і тягне за собою встановлену Законом відповідальність (глава 28 ГК України і розділ VIII Закону «Про захист економічної конкуренції») [2; 3].

Визначення поняття «зловживання монополієм (домінуючим) становищем на ринку» дане в ч.1 ст.13 Закону «Про захист економічної конкуренції»: «зловживанням монополієм (домінуючим) становищем на ринку є дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монополіє (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, зокрема, обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання, або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку» [3].

Слід мати на увазі, що перелік складів, які включають у дане порушення антимонопольно-конкурентного законодавства, є невичерпним. Закон «Про захист економічної конкуренції» дещо деталізує та розширює наведений у ст.29 ГК України перелік правопорушень, а також повторює окремі склади, та визначає у ч.2 ст.13, що зловживанням монополюним (домінуючим) становищем на ринку, зокрема, визнається:

- встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку;
- застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод з суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причин;
- обумовлення укладання угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями у підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору;
- обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що завдало чи може завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання, покупцями, продавцями;
- часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації або придбання;
- суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин;
- створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) чи усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання [3].

Справи про зловживання монополюним (домінуючим) становищем суб'єктів господарювання на ринку відповідно до ГК України та Закону України «Про Антимонопольний комітет України» розглядає Антимонопольний комітет України та його органи. При розгляді цієї категорії справ обов'язковим є дослідження загальнодержавного (регіонального) ринку з доказом наявності монополюного (домінуючого) становища суб'єкта господарювання на ньому [2; 4].

Охарактеризувавши питання зловживання монополюним становищем за законодавством України, можемо підсумувати, що зловживання монополюним становищем негативно впливає як на розвиток та функціонування ринку в цілому, так і на окремих підприємств, особливо тих, які змушені перебувати у ділових стосунках з монополістами. Крім того, зловживання монополюним становищем на ринку призводять до дестабілізації ринків, встановлення нерівних (невигодних) умов здійснення господарської діяльності для вітчизняних товаровиробників, поглиблюють кризу неплатежів та інфляційні процеси, мають визначальний вплив на ціноутворення в інших галузях та заважають структурним змінам в економіці.

Варто зазначити, що державі необхідно приділити увагу більш ефективному регулюванню діяльності монополістів, проведенню антимонопольної політики, створенню гнучкої системи надання підприємцям кредитів та фінансової допомоги, зняттю бар'єрів ступу на ринок нових підприємств та створенню сприятливого режиму функціонування підприємств. Саме такі міри допоможуть обійняти Україні гідну позицію у світі.

Література

1. Макарова А.Г. Зловживання монополюним становищем за законодавством України [Електронний ресурс] / А.Г. Макарова. – Режим доступу: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=73%3A2011-10-03-11-14-23&catid=16%3A-4&Itemid=12&lang=ru
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
3. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.

4. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – Ст. 472.

Правове регулювання припинення договору комерційної концесії внаслідок визнання суб'єкта господарювання неплатоспроможним (банкрутом)

Шеховцова Т.О., студентка

Науковий керівник:

Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Реалізація товарів, виконання робіт та надання послуг в умовах жорсткої конкурентної боротьби передбачає розробку дієвих стратегій виходу на той чи інший сегмент ринку. Одним із елементів такої стратегії є використання найбільш ефективних договірних механізмів здійснення комерційних операцій, до числа яких варто віднести ті з них, які сприяють створенню гарантованого способу реалізації продукції шляхом формування стійкої мережі, сприяють встановленню господарських зв'язків сторін на певний період часу і полегшують здійснення підприємницької діяльності.

В практиці світової та зарубіжної торгівлі добре відомі договірні механізми, які опосередковують схеми виходу на ринок з використанням принципів юридичної та господарської монополії в здійсненні діяльності по договірній території з наданням виключного права на проведення певних комерційних операцій [1, 253]. Одним з таких договорів є договір комерційної концесії.

Ця договірна конструкція застосовується в різних сферах підприємництва: автомобільна промисловість, туризм, будівництво, оптова та роздрібна торгівля і багатьох інших. В Україні зазначені правовідносини починають розвиватися з кінця 90-х рр. ХХ ст., що було обумовлено переходом до ринкових відносин. На законодавчому рівні відповідний договір вперше було закріплено в Цивільному кодексі України (далі – ЦК), що набрав чинності 01.01.2004 р., де викладені загальні положення про договір комерційної концесії. Крім того, правове регулювання комерційної концесії знайшло відображення в Господарському кодексі України, який регулює насамперед відносини суб'єктів господарювання у внутрішньому обороті [2, 74].

Договір комерційної концесії досліджувався такими науковцями, як О. Підпригора, Г. Андрощук, А. Багдасарян, В. Вітрянський, А. Цірат, Р. Шишка, Д. Суворов, В. Колесников, О. Орлова, Р. Розенберг, М. Мендельсон, Ж. Дельтей та інші. Але більшість зазначених науковців звертали увагу переважно на загальні положення договору, аналіз зарубіжного досвіду. Що стосується питання припинення договору комерційної концесії, зокрема, підстав та особливостей припинення внаслідок визнання суб'єкта господарювання неплатоспроможним (банкрутом), то вони залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є дослідження особливостей припинення договору комерційної концесії (франчайзингу) внаслідок визнання суб'єкта господарювання неплатоспроможним (банкрутом).

Традиційно поняття «концесія» (від лат. *concession* – дозвіл) в юридичній практиці використовувалось для позначення договору, укладеного державою з приватним підприємцем, як правило, іноземним, на здійснення певної діяльності, пов'язаної з надкористуванням чи експлуатацією промислових підприємств [1, 257]. На сьогоднішній день йому наданий інший зміст.

Відповідно до ст.366 Господарського кодексу України (далі – ГК) за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачу) на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних правоволодільцеві, а

користувач зобов'язується дотримуватись умов використання наданих йому прав та сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду [3].

Щодо співвідношення понять «комерційна концесія» і «франчайзинг» в науці існують різні точки зору. Так, Д. Стригунова вважає, що наведені терміни не є тотожними, оскільки поняття «франчайзинг» – більш широке за змістом і включає в себе відносини з приводу використання комплексу виключних прав, належних правоволодільцеві, у підприємницькій діяльності іншим суб'єктом. Тоді як поняття «комерційна концесія» охоплює відносини з приводу надання виключного права на продаж [4, 101]. Інші науковці (М. Брагінський, В. Вітрянський) стверджують, що наведені поняття є синонімами [5, 977].

Припиненню договору комерційної концесії присвячена ст.1126 ЦК, яка у ч.3 досить лаконічно визначає лише дві спеціальні підстави припинення договору: припинення права правоволодільця на торговельну марку чи інше позначення, визначене у договорі, без заміни його аналогічним правом та оголошення правоволодільця або користувача неплатоспроможним (банкрутом) [6].

Якщо з встановленням та визначенням першої підстави особливих труднощів не виникає, то друга є досить дискусійною. Так, на думку М. Брагінського, визнання однієї зі сторін неплатоспроможною (банкрутом) не призводить обов'язково до припинення договору комерційної концесії [5, 1045].

Визнання судом правоволодільця банкрутом або добровільне оголошення останнього про свою неплатоспроможність є лише початком ліквідаційної процедури, яка може тривати досить довго, і зміст якої полягає в продажу активів боржника з метою отримання грошових коштів для розрахунків з кредиторами. В таких умовах франчайзингова мережа правоволодільця – досить ефективний інструмент реалізації його оборотних коштів [5, 1045].

Наявність факту неплатоспроможності однієї зі сторін договору є підставою для порушення справи про банкрутство. На першому етапі провадження у справі про банкрутство за результатами підготовчого засідання господарський суд своєю ухвалою вводить процедуру розпорядження майном боржника і призначається розпорядник майна [7].

Розпорядник майна здійснює заходи, спрямовані на забезпечення збереження і ефективного використання майнових активів боржника, проте, згідно ст.22 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», не має права втручатися в його оперативно-господарську діяльність [7]. Таким чином, наявність неплатоспроможності боржника і факт порушення провадження у справі про банкрутство, не є підставою для припинення договору комерційної концесії, оскільки на поточну господарську діяльність боржника не впливають [8, 125].

З метою відновлення платоспроможності боржника до нього можуть бути застосовані процедури санації та мирової угоди [7]. Ліквідаційна процедура, яку призначає суд для боржника, визнаного банкрутом, є крайнім заходом, який застосовується у випадку, коли платоспроможність боржника відновити не вдалося.

В ході санації до боржника можуть бути застосовані процедури продажу його майна як цілісного майнового комплексу або продажу частини майна.

Продаж майна боржника як цілісного майнового комплексу передбачає відчуження всіх видів майна, призначеного для здійснення підприємницької діяльності, у тому числі права на знаки (позначення), що індивідуалізують боржника, його продукцію, роботи, послуги (фірмове найменування, знаки для товарів та послуг) [7].

Наявність франчайзингової мережі в процедурі продажу може позитивно вплинути на кінцевий результат, зокрема, це значно підвищує вартість бізнесу правоволодільця [5, 1045]. При цьому, в ЦК зазначається, що перехід виключного права на об'єкт права інтелектуальної власності, визначений у договорі комерційної концесії, від

правоволодільця до іншої особи не є підставою для розірвання договору [6]. Таким чином, факт зміни володільця франчайзингової мережі не впливає на її функціонування.

Якщо ж виявлення неплатоспроможності або визнання банкрутом відбулись стосовно користувача за договором комерційної концесії, то використання франчайзингової мережі правоволодільця для такого користувача часто є єдиним засобом підтримання підприємницької діяльності і отримання коштів для погашення боргів [5, 1046]. В цьому випадку також зберігається можливість продажу майна користувача-боржника як єдиного майнового комплексу. Він може бути придбаний будь-яким платоспроможним покупцем або самим правоволодільцем.

Крім того, на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство між боржником та кредитором може бути укладена мирова угода про розстрочення та/або відстрочення платежів або прощення частини боргів, яка призводить до припинення провадження у справі про банкрутство [7].

Неможливість відновити платоспроможність боржника внаслідок застосування процедур санації та мирової угоди призводить до визнання господарським судом такого суб'єкта господарювання банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури. У цьому випадку з дня прийняття господарським судом відповідної постанови господарська діяльність банкрута припиняється [7]. Ліквідація юридичної особи, за загальним правилом, має наслідком припинення її зобов'язань [8, 125].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що правове регулювання договору комерційної концесії, незважаючи на широке його застосування в господарській діяльності, на сьогоднішній день залишається досить фрагментарним та поверховим. Особливо це стосується норм, які визначають підстави та порядок припинення договору комерційної концесії.

На нашу думку, спеціальні підстави припинення договору, викладені у ст.1126 ЦК, є такими, що не відображають специфіку відповідного договору. Особливо це стосується умови про припинення договору комерційної концесії внаслідок визнання суб'єкта господарювання неплатоспроможним (банкрутом). Вважаємо, що припинення договору комерційної концесії не варто пов'язувати із встановленням неплатоспроможності суб'єкта. Визнання ж боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури є однією із загальних підстав припинення будь-якого зобов'язання і додаткового закріплення не потребує.

Література

1. Городов О.А. Право на средства индивидуализации: учебно-практическое пособие / О.А. Городов. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 448 с.
2. Теличко О.А. Правові засади укладення договору комерційної концесії / О.А. Теличко // Право і суспільство. – 2014. – № 6. – С. 73-78.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
4. Стригунова Д.П. Договор франчайзинга в российском праве / Д.П. Стригунова // Вестник Волгоградского государственного университета. – 2015. – № 2. – С. 101-107.
5. Брагинский М.И. Договорное право: учебник / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М.: Статут, 2002. – 1055 с.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
7. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
8. Сидоров Я.О. Договір комерційної концесії: підстави та особливості припинення / Я.О. Сидоров // Вісник Запорізького національного університету. – 2009. – № 2. – С. 120-126.

ЗЕМЕЛЬНЕ, ЕКОЛОГІЧНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Продаж земель сільськогосподарського призначення: за і проти

Амельянчик С.С., студент

Науковий керівник

Щипанова О.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Однією з найбільш гострих проблем в аграрному секторі залишається відсутність цивілізованого ринку земель сільськогосподарського призначення, який має сприяти реалізації прав селян на земельні частки (паї), залученню інвестицій в сільськогосподарське виробництво, створенню передумов до раціонального використання і охорони ґрунтів [1].

До цих пір тривають дискусії щодо доцільності відміни мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, які використовуються для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. На сьогодні суспільство і більшість політичних сил визнають неминучість формування ринку земель сільськогосподарського призначення за умови належного нормативно-правового забезпечення засад його функціонування [2].

Вагомий внесок у дослідження теоретичних аспектів земельних відносин і проблеми формування ринку сільськогосподарських земель зробили такі вчені, як Ю. Білик, П. Гайдучий, А. Даниленко, Д. Добряк, Л. Новаковський, А. Третяк, П. Саблук та ін. Втім певні аспекти цього питання залишаються недостатньо висвітленими і вимагають подальшого дослідження.

Метою дослідження даної статті є подальший науковий аналіз сутності мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, обґрунтування доцільності його існування у сучасних українських реаліях. Для досягнення зазначеної мети у процесі дослідження передбачається вирішити наступні завдання:

- 1) визначити сутність мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення;
- 2) встановити об'єкти мораторію, а також коло суб'єктів, на яких він розповсюджується;
- 3) проаналізувати позитивні та негативні наслідки існування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, аргументацію провідних науковців у галузі земельного та аграрного права із даного питання;
- 4) сформулювати висновки щодо доцільності подальшого існування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення.

Слово «мораторій» походить від латинського *moratorius*, що означає «затримуючий», «уповільнюючий». В юридичній термінології мораторій – це відстрочення виконання зобов'язання, що встановлюється державою на певний строк; призупинення якої-небудь діяльності; заборона [3].

Відповідно до пункту 15 Перехідних положень Земельного кодексу України, до набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2018 року, не допускається [4]:

- а) купівля-продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, крім викупу (викупу) їх для суспільних потреб;
- б) купівля-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок і зміна цільового призначення (використання) земельних ділянок, які перебувають у власності громадян та юридичних осіб для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства, а також земельних часток (паїв), крім

передачі їх у спадщину, обміну земельної ділянки на іншу земельну ділянку відповідно до закону та вилучення (викупу) земельних ділянок для суспільних потреб, а також крім зміни цільового призначення (використання) земельних ділянок з метою їх надання інвесторам – учасникам угод про розподіл продукції для здійснення діяльності за такими угодами.

Купівля-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв), визначених підпунктами “а” та “б” цього пункту, запроваджується за умови набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2018 року.

Як вбачається із даних положень, мораторій поширюється на відчуження таких видів земель сільськогосподарського призначення: земельних ділянок державної та комунальної власності; земельних ділянок приватної власності, наданих для ведення товарного сільськогосподарського виробництва (зокрема, фермерського господарства); земельних ділянок, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства; а також земельних часток (паїв) [5]. При цьому під мораторій не підпадає відчуження таких видів земель сільськогосподарського призначення, як землі, надані громадянам на підставі ст.121 ЗК України для ведення особистого селянського господарства та садівництва. Мораторій не поширюється на відчуження земель сільськогосподарського призначення на підставі договору міни, за умови, що обидві сторони за договором міни відчужують земельні ділянки. Крім того, мораторій не поширюється на такі види переходу права власності на землю, як успадкування ділянки за законом чи заповітом, вилучення (викуп) земельних ділянок для суспільних потреб, а також у разі звернення стягнення на земельну ділянку за рішенням суду.

Згідно з Законом України «Про внесення зміни до розділу Х "Перехідні положення" Земельного кодексу України щодо продовження заборони відчуження сільськогосподарських земель» від 06.10.2016 року № 1669-VIII Кабінету Міністрів України до 1 липня 2018 року потрібно розробити і внести на розгляд Верховної Ради України проект Закону України про обіг земель сільськогосподарського призначення [4].

На сьогодні Держгеокадастр України розробив проект Закону України “Про обіг земель сільськогосподарського призначення”, особливістю якого є запровадження національної моделі обігу земель сільськогосподарського призначення, зорієнтованої на гармонізацію приватних, громадських та державних інтересів, посилення ролі держави як консолідатора земель і дієвого інструменту забезпечення стабільності та ефективності сільськогосподарського землекористування, стійкої соціально спрямованої політики у сфері земельних відносин, удосконалення інституту оренди сільськогосподарських земель. Проект Закону України “Про обіг земель сільськогосподарського призначення” спрямований не на розпродаж державних та комунальних земель сільськогосподарського призначення, а, навпаки, на їх збирання і консолідацію, розвиток орендних відносин з можливістю вільного відчуження права оренди [6].

Вирішення поточних проблем в аграрному секторі України пов’язують із завершенням земельної реформи, зняттям мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення, включенням вартості землі в економічний оборот та визнанням її капіталом на рівні з іншими засобами виробництва. Однак питання щодо скасування мораторію поки що не знаходить однозначного вирішення [7].

Наприклад, В. Месель-Веселяк [8], С. Рибалко [9] вважають, що господарювати на орендованій землі нічого не заважає, і пропонують не поспішати із вирішенням питання про ринок землі. В. Ярмоленко взагалі виступає за законодавче скасування приватної власності на землю та повернення землі місцевим органам самоврядування, які надавали б землю в оренду й акумулювали земельну ренту для вирішення проблем соціального розвитку регіону, землеустрою та екології [10]. М. Зубець [11], В. Андрійчук [12]

пропонують не затягувати з вирішенням питання про впровадження ринку землі й зосередитись на підготовці відповідних нормативних документів.

Водночас існування мораторію на продаж сільськогосподарських земель не знаходить підтримки у багатьох правознавців [13], оскільки має цілу низку негативних наслідків [14]:

- 1) заблокована оптимізація землеволодінь і землекористувань, що утворюються внаслідок паювання земель сільськогосподарського призначення, стимулюються негативні явища землекористування – черезсмужжя, вкраплення, малоземелля, далекоземелля тощо;

- 2) селяни старших вікових груп та їх спадкоємці не можуть реалізувати своє право власності на землю;

- 3) блокується створення великих, конкурентоспроможних сільськогосподарських підприємств;

- 4) отримання земельних ділянок сільськогосподарського призначення у спадщину особами, що проживають в містах, інших країнах, та не мають наміру займатися сільськогосподарським виробництвом і управляти земельними активами, що призводить до невикористання земель сільськогосподарського призначення;

- 5) зниження інвестиційної привабливості аграрного сектору української економіки, пов'язане з підвищенням ризику вкладень внаслідок неможливості іпотечного кредитування сільського господарства під заставу земельних ділянок.

Зазначається, що заборона відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення є шкідливою для економіки держави в цілому, оскільки через відсутність повноцінного ринку земель щорічно не використовується понад 2 млн. га орних земель [14].

Одночасно, як значать прибічники мораторію на продаж сільськогосподарських земель [15], його анулювання може викликати низку від'ємних явищ суспільно-економічного характеру:

- 1) скуповування значних площ сільськогосподарського призначення фінансово-промисловими групами, що матиме своїм наслідком «обезземелення» селян та утворення «латифундій» латиноамериканського типу з найманими працівниками;

- 2) відчуження селянами земельних ділянок сільськогосподарського призначення за ціною, що є істотно нижчою за економічно обґрунтовану;

- 3) концентрація значних площ сільськогосподарського призначення у власності фінансових установ (банків) під час переходу заставної землі у власність заставоутримувача;

- 4) виникнення явища «спекуляції» земельними ділянками, коли значні площі земель сільськогосподарського призначення скуповуватимуться фінансовими спекулянтами з метою подальшого їх перепродажу за більш високою ціною, що призведе до зростання вартості аграрної продукції і спричинить інфляцію;

- 5) неконтрольована зміна цільового призначення та урбанізація сільськогосподарських земель.

Отже, заборона продавати землю сільськогосподарського призначення діє наперекір положенням ринкової економіки. Земля є складовою економіки, завдяки якій держава має перспективу стрімкіше інтегруватись у всесвітню економічну систему, але тільки за умови набуття статусу вільного об'єкта купівлі-продажу, земля видаватиметься як аграрний капітал, що допомагатиме поліпшенню інвестиційної та кредитної привабливості сільгоспвиробництва та допустить залучити кошти в сільське господарство.

Кардинальними установами формування ринку сільськогосподарських земель є формування належної законодавчої та нормативно-правової бази; плюралізм форм власності на землю; присутність земель для продажу; факт платоспроможного попиту на землю; створення методики ціноутворення, яка б враховувала усі фактори, що з'ясовують її цінність; цивілізована система урядового регулювання земельного ринку; присутність

підходящої ринкової інфраструктури; виготовлення ефективного порядку державної допомоги виробників товарної сільськогосподарської продукції; поява соціально-економічного обґрунтування виходу на земельний ринок продавців земельних ділянок тощо.

Отже, підсумовуючи вище зазначене, можна зробити ряд висновків:

По-перше, сутністю мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення є заборона купівлі-продажу земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, заборона купівля-продажу або іншим способом відчуження земельних ділянок і зміна цільового призначення (використання) земельних ділянок, які перебувають у власності громадян та юридичних осіб для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства.

По-друге, під час аналізу об'єктів і суб'єктів, на які поширюється мораторій, не було виявлено жодних колізійних питань, оскільки законодавець чітко регламентував коло суб'єктів і об'єктів на яких поширюється мораторій.

По-третє, необхідно підсилити регулюючу функцію держави, яка реалізується шляхом створення належної нормативно-правової бази щодо законодавчого визначення вимог до суб'єктів, яким би дозволялось придбати у власність землі сільськогосподарського призначення (певний вік, який дозволяє сільськогосподарську працю; наявність спеціальної підготовки для здійснення сільськогосподарської діяльності).

Проаналізувавши позитивні і негативні наслідки існування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення та аргументацію провідних науковців у галузі земельного і аграрного права, вважаємо за доцільне подальше існування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення.

Література

1. Мельник О.О. «За» і «проти» становлення ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні [Електронний ресурс] / О.О. Мельник // Таврійський державний агротехнологічний університет. – Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua>.
2. Батрак А.К. До питання про мораторій на відчуження земельних ділянок [Електронний ресурс] / А.К. Батрак // Перші кроки в науці земельного, аграрного та екологічного права. – 2015. – Режим доступу: <http://nauka.nlu.edu.ua>.
3. Вайда О. Мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення за законодавством України [Електронний ресурс] / О. Вайда // Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – Режим доступу: <http://law.knu.ua>.
4. Про внесення зміни до розділу Х "Перехідні положення" Земельного кодексу України щодо продовження заборони відчуження сільськогосподарських земель: Закон України від 06.10.2016 року № 1669-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1669-19>.
5. Коваленко Т.О. Право на землю і банкрутство: теоретичні та практичні проблеми / Т.О. Коваленко // Земельне право України. – 2006. – № 1. – С. 15-24.
6. Про обіг земель сільськогосподарського призначення: Проект Закону України від 16.10.2012 року № 5429-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://land.gov.ua/info/proekt-zakon-ukrainy-pro-obih-zemel-silskohospodarskoho-pryznachennia>.
7. Шульга О. Формування ринку землі сільськогосподарського призначення в Україні [Електронний ресурс] / О. Шульга // Держава та економіка. Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 1. – Режим доступу: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2012/01/2.pdf>.
8. Месель-Веселяк В.Я. Фінансування виробництва в сільськогосподарських формуваннях / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 18-23.

9. Рибалко С.В. Купівля-продаж землі як фактор розвитку аграрного виробництва / С.В. Рибалко, Н.С. Танклевська // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 34-36.
10. Ярмоленко В. Капіталізація землі в Україні: на благо чи на шкоду? / В. Ярмоленко // Економіка України. – 2004. – № 9. – С. 71-79.
11. Зубець М. Актуальні проблеми економіки України / М. Зубець, Б. Панасюк. – К.: Аграрна наука, 2004. – 84 с.
12. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. – 2-ге вид, доп. і перероб / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
13. Організаційно-правові проблеми розвитку аграрного і земельного ринку в Україні: наукова доповідь. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. – 88 с.
14. Горбулін В.П. Земельні відносини, земельні ресурси і продовольча безпека: аналітичні матеріали / В.П. Горбулін, Л.Д. Греков, А.Д. Юрченко. – К.: Інститут проблем національної безпеки при РНБОУ, 2005. – 48 с.
15. Євдокимов М.О. Внесення змін і доповнень до Земельного кодексу України – необхідна передумова вдосконалення державного управління землями / М.О. Євдокимов, О.В. Кравченко // Землевпорядний вісник. – 2004. – № 4. – С. 59-65.

Історія розвитку та сучасний стан правового регулювання відносин соціального розвитку села

Господінов О.Ю., студент

Науковий керівник:

Щипанова О.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Необхідність сучасних аграрних перетворень в Україні, соціального відродження села обумовлена переходом до ринкових відносин. Аграрні перетворення неодноразово проводилися в країні, але, по суті, вони не давали позитивних результатів. В окремі періоди відбувався певний підйом сільськогосподарського виробництва, але в цілому економіка аграрного сектора занепадала.

За час, що минув від 1991 року, обсяги валової аграрної продукції в Україні скоротилися більше, ніж на половину, тривав процес зменшення сільського населення, не була вирішена проблема так званих «неперспективних» сіл, різко погіршилася екологічна ситуація в сільській місцевості у зв'язку з забрудненням земель і водойм ядохімікатами, радіонуклідами тощо, спостерігаються інші негативні явища.

Стратегією економічної та соціальної політики на 2000-2004 роки, Указом Президента України від 20 грудня 2000 року «Основні засади розвитку соціальної сфери села» були визначені і офіційно затверджені основні засади і пріоритети розвитку соціальної сфери села, серед яких важливе місце посідали організаційно-економічні і правові заходи, спрямовані на поліпшення життєзабезпечення сільського населення в умовах становлення приватного сектора в аграрній сфері. Зокрема, це допомога відсталим селам і регіонам; надання державних кредитів на житлове та інше будівництво працівникам агропромислового комплексу; матеріальне та інше стимулювання переселенців у сільську місцевість; поліпшення обслуговування сільського населення та розвиток матеріальної бази закладів соціально-культурного призначення; поліпшення планування й забудови населених пунктів у сільській місцевості тощо [1, 12].

Ці заходи були першочерговими, пріоритетними як життєво важливі для села. Для їх здійснення необхідно було усунути недоліки:

- а) політичного характеру (протистояння в парламенті, неузгодженість у діях між гілками влади і управління);
- б) правові (обмеженість і суперечливість чинного законодавства);
- в) економічні (криза в економіці країни в цілому та її аграрному секторі зокрема);

г) соціальні (передусім споживацьке ставлення частини суспільства до потреб та інтересів села).

Вищевикладене дозволяє сформулювати загальне поняття основних засад розвитку соціальної сфери села.

Основні засади розвитку соціальної сфери села являють собою комплекс пріоритетних економічних, правових, політичних і соціальних заходів, спрямованих на відродження села, поліпшення організації життєзабезпечення сільського населення як структурної складової стратегії здійснення аграрної і земельної реформ [2, 46].

Важливість здійснення соціально-економічного реформування на селі обумовило необхідність розробки і прийняття спеціального законодавства по врегулюванню цих відносин. Першим законом, в якому були викладені правові завдання соціальних перетворень на селі, став Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» (в редакції від 15 травня 1992 року).

Відповідно до цього Закону пріоритетність економічного і соціального розвитку села в Україні забезпечується державою шляхом здійснення таких організаційно-економічних і правових заходів:

- надання агропромисловим товаровиробникам права вільного вибору форм власності і напрямків трудової та господарської діяльності, власності на результати своєї праці;
- створення необхідної ресурсної бази для всебічного задоволення виробничих потреб і розвитку соціальної інфраструктури сільського господарства;
- зміна державної інвестиційної політики, зокрема спрямування на першочергове формування матеріально-технічної бази по виробництву засобів механізації, хімізації, переробної промисловості, будівельної індустрії і наукового забезпечення для агропромислового комплексу, поліпшення його соціально-економічного становища та соціальних умов життєдіяльності трудових колективів;
- ресурсного забезпечення капітальних вкладень для соціально-економічного розвитку села та агропромислового комплексу;
- створення умов для еквівалентного товарообміну між промисловістю та сільським господарством на основі паритетного ціноутворення на їх продукцію;
- удосконалення регулювання відносин агропромислових товаровиробників і держави за допомогою кредитування, оподаткування, страхування;
- спрямування демографічної політики на зміну міграційних процесів на користь села, створення соціально-економічних умов для природного приросту сільського населення, всебічного розвитку селянської сім'ї;
- підготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів та працівників масових професій для всіх господарств і напрямків виробничої діяльності;
- створення рівних можливостей для всіх громадян, які постійно проживають у сільській місцевості, в задоволенні соціальних, культурноосвітніх і побутових потреб;
- формування системи аграрного законодавства, спрямованого на здійснення аграрної і земельної реформ у цілому і соціально-економічного розвитку села зокрема.

З метою створення саме такої системи Верховною Радою і Президентом України, з порівняно невеликим інтервалом у часі, було прийнято ряд винятково важливих законодавчих актів, з усієї сукупності яких особливе місце посідають Закони України «Про селянське (фермерське) господарство», «Про колективне сільськогосподарське підприємство», «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі», «Про фіксований сільськогосподарський податок», Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо реформування аграрного сектора економіки», Закон «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років», Земельний кодекс України.

Ці та інші правові акти закріпили положення про відмову держави від монопольного володіння і розпорядження землею, визнання приватної власності на землю і надання їй рівноправності з іншими формами власності, створення умов для становлення і розвитку особистого селянського господарства тощо. Вказані правові положення набули важливого соціально-економічного значення, оскільки вони сприяли формуванню нової психології селянина, який відчув себе господарем у здійсненні соціально-економічних перетворень у продовольчому секторі економіки [6, 122].

Незважаючи на прогресивну спрямованість розробленого і прийнятого законодавства, яке діє не тільки в сільському господарстві, а й в усіх сферах економіки, зміни в земельних відносинах на селі, відбувалися повільно.

Припинення державної монополії на землю, її приватизація обумовили необхідність прискорення процесу паювання колективних земель. Ці важливі питання були вирішені Указами Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» від 10 листопада 1994 року та «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» від 8 серпня 1995 року.

Ними було передбачено паювання сільськогосподарських угідь, переданих у колективну власність колективним сільськогосподарським підприємствам, сільськогосподарським кооперативам, сільськогосподарським акціонерним товариствам, в тому числі створених на базі радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств після перетворення їх у колективні сільськогосподарські підприємства з видачею кожному члену цих сільськогосподарських утворень сертифікату про право на земельну частку (пай). Указом Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» був завершений процес паювання земель і реформування колективних сільськогосподарських підприємств із створенням на основі приватної власності на землю таких сільськогосподарських виробничо-господарських формувань, як: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю; приватно-орендні підприємства, фермерські господарства, сільськогосподарські кооперативи і т. ін.

Важливе місце в комплексі правових заходів, спрямованих на соціальний розвиток села, посідають заходи з приватизації державного майна, які здійснюються відповідно до Законів України «Про приватизацію майна державних підприємств», «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі». Усі ці та інші нормативні акти (постанови Кабінету Міністрів України) визначають порядок та особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі [6, 131].

Свого часу, при перетворенні колгоспів у радгоспи та інші державні підприємства, передача майна відбувалась на безоплатній основі. У процесі приватизації радгоспів та інших державних підприємств майно передавалось на цій же правовій основі. Робилося це з метою відшкодування колишнім колгоспникам вартості раніше переданого ними майна державі, що було важливим чинником забезпечення життєдіяльності сільського населення, надання їм реального права на придбання частки майна внаслідок приватизації та реформування державних підприємств.

Отримавши також і свої земельні паї, селянські сім'ї можуть нарешті визначитись щодо форми господарювання (фермерське господарство, приватно-орендне, кооператив, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство чи щось інше). Передача землі у власність селян є реальною передумовою розвитку підприємницької діяльності на селі і успішного її поєднання з виконанням підприємцями широкого кола соціальних функцій по наданню допомоги сільському населенню і в першу чергу уразливим його верствам: інвалідам, пенсіонерам, дітям. Формування зазначених підприємницьких структур на селі пов'язане також з наданням належних побутових і

соціально-культурних послуг приватним підсобним господарствам і забезпеченням робочими місцями сільського населення.

Отже, законодавство України надало агропромисловим товаровиробникам право вільного вибору форм власності і напрямків трудової і господарської діяльності, забезпечує умови для відродження і розвитку фермерських господарств, особистих селянських господарств, створює умови раціонального використання і збереження селянами переданих їм у власність і наданих в користування земель, соціального їх захисту.

Визначення політики сільського розвитку стало в останні роки одним із актуальніших досліджень. Існують чотири причини, що зумовили активізацію розвитку села:

- 1) втома людей у багатьох країнах від «привабливості» високоурбанізованої цивілізації, ріст престижу сільського способу життя;
- 2) розуміння того, що без стійкого розвитку села неможливий прогрес і гармонійний розвиток суспільства в цілому;
- 3) посилююча криза сільського життя, перетворення сільських регіонів у зони бідності і соціального неблагополуччя;
- 4) неефективність, а то й неможливість використання на селі механізмів розвитку, придатних для міських спільнот.

У сільській місцевості в найближчій перспективі проживатиме близько третини населення України, основна частина якого зайнята в аграрній сфері виробництва. Село не тільки виконує функцію продовольчого забезпечення держави, а й лишається носієм самобутніх матеріальних, культурних, моральних надбань і традицій минулих поколінь. У селі сконцентровано значну частину соціально – економічного потенціалу суспільства. З огляду на це, важливим фактором визначення цивілізованості будь – якого суспільства є ставлення його до селянина.

Соціальне відродження села та підвищення ефективності аграрного виробництва – процеси органічно пов'язані. Реформи аграрного сектора матимуть позитивні результати лише за умови їх соціального спрямування та підвищення життєвого рівня сільського населення.

Можна визначити два рівні регулювання розвитку соціальної сфери: державний та регіональний рівень.

На державному рівні розробляються основні положення державної політики відродження села та засоби її реалізації; демографічна політика; визначаються основи соціального захисту, засади розвитку освіти, охорони здоров'я, культури та інших галузей соціальної інфраструктури з викладом стратегії, нормативів та основних принципів організації обслуговування сільського населення; готуються відповідні акти законодавства з питань, що вимагають правового забезпечення.

На регіональному рівні місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до законодавства та в межах своїх повноважень розробляють власні програми та забезпечують створення належних умов для розвитку соціальної сфери села.

Література

1. Сащенко І.С. Правове забезпечення інвестицій у соціальний розвиток села в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Сащенко Ігор Сергійович; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2015. – 20 с.
2. Вергунов І.В. Аграрне підґрунтя незалежності: до 125-річчя Полтавського дослідного поля [Електронний ресурс] / В. Вергунов // Вісник Національної академії наук України. – 2009. – № 8. – С. 45-49. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2009_8_7
3. Про забезпечення економічних інтересів і соціального захисту працівників соціальної сфери села та вирішення окремих питань, що виникли в процесі

- проведення земельної реформи: Указ Президента України від. 12.04.2000 р. № 584/2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
4. Концепція загальнодержавної програми соціального розвитку села на період до 2011 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.08.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
  5. Аграрне право України: підручник / за ред. О.О. Погрібного. – К.: Істина, 2006. – 245 с.
  6. Аграрне право України: підручник 2-е вид., переробл. та доп. / за ред. В.З. Янчук. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 336 с.
  7. Дмитренко І.А. Правовое обеспечение социально-экономического развития колхозов. / Ігор Андрійович Дмитренко – К.: Изд-во Украинской сельскохозяйственной академии, 1991. – 119 с.
  8. Про пріоритетність соціального розвитку села та АПК в народному господарстві: Закон України від 15.05.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 32. – Ст. 45.
  9. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
  10. Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села: Указ Президента України від 15 липня 2002 року №3305 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

Державний контроль за обігом генетично модифікованих організмів при виробництві сільськогосподарської продукції

Закарлюка Н.С., студентка

Науковий керівник:

Щипанова О.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Стратегічною метою аграрної політики України є забезпечення стійкого розвитку сільського господарства, яке здатне виробляти якісну та конкурентоспроможну продукцію на потребу населення та для експортної торгівлі. Нарощування темпів сільськогосподарського виробництва у багатьох країнах світу ведеться шляхом впровадження новітніх біотехнологій зокрема використання генетично-змінених рослин. Однак досягнення біотехнології, часто стають джерелом суспільних страхів, предметом дискусій і протестів. Можна із впевненістю казати, що жодна інша галузь, не викликала до себе настільки невизначеного ставлення.

Саме тому необхідність забезпечення належного державного контролю за використанням генетично модифікованих організмів у процесі здійснення сільськогосподарського виробництва набуває великого значення для України.

Проблема генетично змінених організмів торкається багатьох сфер суспільного життя, тому потребує ґрунтового аналізу за участю вчених-дослідників різних галузей наук, та активного контролю з боку органів державної влади.

Питаннями щодо використання генетично модифікованих організмів у сільськогосподарському виробництві приділялася певна увага з боку вчених: О. Коваль, В. Молодиченко, В. Гапотій, Н. Тарусова, В. Зуєв та інші [1, 7].

Наукові праці цих авторів присвячено аналізу ролі екологічної та продовольчої безпеки для ефективного розвитку економіки держави, врахуванню прав споживачів сільськогосподарської продукції, зокрема права на здорове і якісне харчування, достовірну інформацію щодо наявності генетично модифікованих організмів у споживчих товарах та, взагалі, на території України. Деякі з зазначених науковців також

наголошують на необхідності належно організованого, здійснюваного правового регулювання відносин у сфері поводження з генетично зміненими організмами.

Тривалий час питання державного контролю за розповсюдженням продуктів генно-інженерної діяльності не були першочерговими, хоча певним чином вони згадувались у різних нормативних документах: Законі України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» № 771/ 97-ВР від 23.12.1997 р.; «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» № 4004-ХІІ від 24.02.1994 р.; «Про дитяче харчування» № 142-V від 14.09.2006 р.; «Про охорону навколишнього природного середовища» №1264-ХІІ від 25.06.1991 р., «Про захист прав споживачів» № 1023-ХІІ від 12.05.1991 р. тощо [2].

У світлі необхідності подальшої інтеграції України у світову спільноту, укріплення на міжнародних ринках сільськогосподарської продукції як високопрофесійного та якісного виробника актуальність питання щодо здійснення державного контролю за обігом генетично змінених організмів у сфері аграрного виробництва не викликає сумнівів. Ця проблема залишається для України до кінця не вирішеною і потребує подальшого комплексного вивчення.

Сільськогосподарські культури стали першими генетично модифікованими рослинами, які були дозволені для масового поширення та використання. На сьогодні вже створено генетично модифіковані дерева, понад 20 видів генетично модифікованої риби, а також декілька порід генетично модифікованих свійських тварин [3].

Активно створювати комплексну систему державного контролю за генетично модифікованими організмами Україна починає у 2007 р., коли приймається закон, спрямований на різнобічне врегулювання питань генетично модифікованих організмів «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів», де викладено основні принципи державної політики у галузі поводження з генетично модифікованих організмів, головні з яких – пріоритетність збереження здоров'я людини і охорони навколишнього природного середовища порівняно з отриманням економічних переваг від застосування генетично модифікованих організмів, а також забезпечення заходів безпеки при створенні, дослідженні та практичному використанні генетично модифікованих організмів у господарських цілях [4].

Однак, продовжується повномасштабне поширення незареєстрованих генетично модифікованих сільськогосподарських культур та продукції із вмістом генетично модифікованих організмів, здатних до самовідтворення або передачі спадкових факторів, що є потенційно небезпечними для людського здоров'я або нешкідливість яких не підтверджена висновками наукових досліджень.

У Верховній Раді України зареєстрований законопроект № 4968 від 13.07.2016 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо введення до 2023 року мораторію на вирощування генетично модифікованих сільськогосподарських рослин, виробництво, переробку, обіг, транзит та ввезення ГМО, здатних до самовідтворення або передачі спадкових факторів». Законопроектом запропоновано внести зміни до Закону України «Про державну систему безпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів», доповнивши статтею 23, якою до 1 січня 2023 року забороняється: промислове виробництво, переробка та введення в обіг генетично модифікованих організмів, здатних до самовідтворення або передачі спадкових факторів, для цілей їх використання в харчових продуктах, харчових добавках, кормах, кормових добавках; вирощування сільськогосподарських рослин із застосуванням генетично модифікованих організмів і т.д.

Набрання чинності мораторію відтерміновується на 1 рік, оскільки цей час відводиться на експорт генетично модифікованих сільськогосподарських рослин та генетично модифікованих організмів, здатних до самовідтворення або передачі спадкових факторів, для цілей їх використання в харчових продуктах, кормах, харчових та кормових

добавках. На Міністерство аграрної політики та продовольства України покладається повноваження контролю за експортом генетично модифікованих організмів, що здатні до самовідтворення або передачі спадкових факторів, на період до 2018 року.

Проектом Закону пропонується дозволити вирощувати генетично модифіковані сільськогосподарські рослини, переробляти, ввозити та випробовувати ГМО, що здатні до самовідтворення або передачі спадкових факторів, виключно для проведення наукових досліджень [5].

Таким чином, запровадження мораторію до 2023 року сприятиме детальному, обґрунтованому та об'єктивному дослідженню потреби використання генетично модифікованих організмів, здатних до самовідтворення або передачі спадкових факторів, в сільському господарстві України.

Відповідно до Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів», повноваження щодо контролю та регулювання у сфері генетично модифікованих організмів розподілені між п'ятьма центральними органами виконавчої влади: Кабінетом міністрів, Міністерством освіти та науки, Міністерством охорони навколишнього природного середовища, Міністерством охорони здоров'я та Міністерством аграрної політики [3].

В Україні створений центральний орган виконавчої влади – Державна інспекція сільського господарства України, який наділений наглядовими повноваженнями у досліджуваній сфері [6]. Вказані повноваження полягають у здійсненні державного контролю за дотриманням заходів біологічної та генетичної безпеки щодо сільськогосподарських рослин при створенні, дослідженні та практичному використанні генетично модифікованих організмів у відкритих системах на підприємствах, в установах і організаціях агропромислового комплексу незалежно від їх підпорядкування і форми власності.

На жаль функції центрального органу виконавчої влади у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі Законом про біобезпеку не визначені, що не дає останній повністю здійснювати свою діяльність у вказаній сфері.

Проте залишається достатньо неврегульованих питань у досліджуваній сфері, окрім того, закон не передбачає створення єдиного контролюючого органу, який би взяв на себе відповідальність за безпечну розробку, випробування, транспортування та використання генетично модифікованих організмів.

Таким чином, Україна цілком може позиціонувати себе на світовому агроринку як виробник чистої та здорової їжі. У будь-якому випадку, як щодо можливого дозволу на використання та впровадження генетично змінених рослин, так і щодо стратегії на виробництво чистої продукції, потрібна чітка і зрозуміла державна політика, що базується на глибокій науковій та економічній експертизі і реалізується, насамперед, заради блага своїх власних громадян.

Отже, для України існує нагальна потреба в концептуальному визначенні засад державного управління в сфері біобезпеки аграрного виробництва.

Література

1. Молодиченко В.В. Екологічне право України: навч. посіб. – 2-ге вид., доп. та перероб. / В.В. Молодиченко, В.Д. Гапотій, Н.В. Тарусова. – Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2013. – 292 с.
2. Кривогузова О.Є. Законодавче регулювання використання генетично модифікованих організмів в Україні / О.Є. Кривогузова // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2014. – Вип. 2 (21). – С. 128-134.
3. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31.05.2007 № 1103-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 35. – Ст. 484.

4. Новожилов О.В. Законодавча і нормативно-правова база для використання та регулювання обігу генетично модифікованих організмів в Україні / О.В. Новожилов // Генетично модифіковані організми: проблеми і перспективи використання в Україні. – К.: Аграрна наука, 2008. – С. 15-19.
5. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо введення до 2023 року мораторію на вирощування генетично модифікованих сільськогосподарських рослин, виробництво, переробку, обіг, транзит та ввезення ГМО, здатних до самовідтворення або передачі спадкових факторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59703
6. Про Державну інспекцію сільського господарства України : Указ Президента України № 459 від 13.04.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/459/2011>
7. Коваль О.В. Біологічні активи з ГМО – нові об'єкти обліку в сільському господарстві [Електронний ресурс] / О.В. Коваль // Ефективна економіка. – 2009. – № 2-05/3. – Режим доступу: <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=2745>.

Рослинний світ як об'єкт правової охорони

Кривденко Д.О., студент

Науковий керівник:

Агананіна О.О., к.ю.н., асистент

Запорізький національний університет

Одним із важливих компонентів довкілля, вважається рослинний світ. Екосистеми рослин є базою для розвитку всієї системи, адже, саме вони створюють початкову біологічну масу та біологічно зв'язують енергію в речовину. Сама за цього рослинний світ підлягає особливій уваги держави, яка проявляє себе в особливій охороні рослинного світу.

Науковці особливою увагою наділили проблематику даної теми, а саме такі вчені, як: Ю.С. Шемшученка, Г.І. Балюк, М.В. Шульги, О.А. Іванова, А.Б. Іскоян, О.С. Колбасов, М.І. Краснов, Н.В. Кузнєцова, М.Є. Махрова та ін.

На думку вченого М.І. Краснова, галузева кодифікація законодавства про природокористування не повинна призводити і не призводить до відриву частин елементів єдиної природи. Законодавство про природокористування повинно враховувати властивості і закономірності розвитку не лише суспільства, але й природи. Саме ця особливість не дозволяє розглядати галузі законодавства про природокористування як самостійні і незалежні один від одного, об'єднує їх в єдиний напрям і тим самим відособлює в системі права. Продовжуючи думку, варто зазначити, що єдиним напрямом дослідження правовідносин є галузь флористичного законодавства, яка включає у себе і внутрішню класифікацію [1].

Поняття правової охорони навколишнього природного середовища Ю.С. Шемшученко розуміє систему державних та громадських заходів щодо управління цілеспрямованою організацією цього середовища, збереження природного комплексу і раціонального використання природних ресурсів з метою безперервного розвитку народного господарства країни і на цій основі максимально повного задоволення матеріальних, духовних, потреб людини [2].

Новітній етап розпочинається з прийняття у 1999 р. Закону України «Про рослинний світ», він став основою майбутніх наукових досліджень[3].

Першим, зробив аналіз Закону – Гетьман А.П. Він вважав, Закон України «Про рослинний світ» є першим в Україні (а також на теренах колишнього СРСР) законодавчим актом, що повинен забезпечити регулювання суспільних відносин у сфері охорони,

використання та відтворення об'єктів рослинного світу України. Тільки не всі питання щодо забезпечення власності, використання, підстав виникнення та припинення користування рослинним світом урегульовані у цьому Законі [4].

Закон України «Про рослинний світ», зазначає, що необхідно зберігати природно просторову, видову, популяційну та ценотичну різноманітність об'єктів рослинного світу.

Утримання об'єктів рослинного світу населених пунктів здійснюється спеціальними суб'єктами, які для цього наділені конкретними правами й обов'язками. На жаль, вітчизняне законодавство не містить чіткого визначення таких суб'єктів. Однак, проаналізувавши положення Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України, можна зробити висновок, що до таких суб'єктів відносяться:

а) на об'єктах благоустрою державної чи комунальної власності (парках, скверах, лісопарках тощо) – органи державної влади та органи місцевого самоврядування;

б) на територіях установ, підприємств, організацій та на прилеглих територіях – установи, організації, підприємства;

в) на територіях земельних ділянок, які відведені під будівництво, – забудовники чи власники цих територій;

г) на безхазяйних територіях, пустирях – місцеві органи самоврядування;

д) на приватних садибах і прилеглих ділянках – їх власники або користувачі [5].

Отже, важливою ознакою є охорона рослинного світу, адже, він є важливим компонентом навколишнього середовища.

Література

1. Краснов Н.И. Новое советское лесное законодательство / Н.И. Краснов // Советское государство и право. – 1978. – № 7. – С. 37-45.
2. Шемшученко Ю.С. Организационно-правовые вопросы охраны окружающей среды в СССР / Ю.С. Шемшученко. – К.: Наукова думка, 1976. – 276 с.
3. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. № 591-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22-23. – Ст. 198.
4. Гетьман А.П. Проблеми кодифікації законодавства про рослинний світ: деякі міркування (коментар до Закону України «Про рослинний світ») / А.П. Гетьман // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 4. – С. 103-109.
5. Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України № 105 від 10.04.2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 31. – С. 415-419.

Фінансова діяльність сільськогосподарських підприємств: поняття, форми та джерела

Родзін А.В., студент

Науковий керівник:

Щипанова О.О., к.ю.н., доцент.

Запорізький національний університет

Фінансова діяльність сільськогосподарських підприємств – це сукупність фінансових відносин (внутрішніх і зовнішніх) суб'єкта аграрного господарювання щодо забезпечення реалізації статутних цілей і завдань. Фінансова діяльність сільськогосподарських підприємств полягає в забезпеченні фінансово-ресурсних умов їх конкурентоспроможності.

На теоретичному рівні питання фінансової діяльності досліджували: Б.Й. Веселяк, П.Т. Пасхавер, В. К. Саблук, А.М. Статівка та інші науковці.

Метою даної статті є розгляд особливостей фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств.

Згідно зі ст.25 ГК України, конкуренція – це змагання між суб'єктами господарювання, що забезпечує завдяки їх власним досягненням здобуття ними певних економічних переваг, внаслідок чого споживачі та суб'єкти господарювання отримують можливість вибору необхідного товару і при цьому окремі суб'єкти господарювання не визначають умов реалізації останнього на ринку [1].

Ефективність фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств залежить від реалізації комерційного планування, тобто від виконання його програми економічного й соціального розвитку (бізнес-плану). Бізнес-план сільськогосподарського підприємства – це специфічний плановий документ, в якому відображено організаційно-фінансові заходи для забезпечення виробництва окремих видів товарів, робіт, послуг. Методика складання бізнес-планів затверджена наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 21 квітня 1997 р. № 56 [2].

Згідно ст.140 ГК України джерелами формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання є: грошові та матеріальні внески засновників; доходи від реалізації продукції (робіт, послуг); доходи від цінних паперів; капіталовкладення й дотації з бюджетів; надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать їм, придбання майна інших суб'єктів; кредити банків та інших кредиторів; безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян; інші джерела, не заборонені законом [1].

Особливий режим планування фінансування господарської діяльності суб'єктів аграрного господарювання встановлений нормативно-правовими актами, що регламентують правовий статус сільськогосподарських підприємств. Доход розподіляється на: податки й збори (обов'язкові платежі) до відповідних бюджетів; погашення кредитів; покриття збитків; проведення відрахувань у фонди кооперативу; кооперативні виплати; виплату часток доходу на паї (до 20%, визначених до розподілу). Порядок використання доходу кооперативу (об'єднання) встановлюється статутом.

Доходи сільськогосподарських товариств формуються за рахунок коштів, одержуваних внаслідок господарської діяльності, продажу цінних паперів та інших надходжень [3].

Споживчі товариства, спілки та їх підприємства самостійно або на договірних засадах встановлюють вільні ціни й тарифи на продукцію виробничо-технічного призначення, сировину, сільгосппродукцію й товари народного споживання, що виробляються і закуповуються ними, надані послуги з урахуванням попиту й пропозицій, за винятком продукції, товарів і послуг, на які передбачено державне регулювання цін і тарифів. Відповідно до ст.13 Закону України "Про споживчу кооперацію", споживчі товариства, спілки та їх підприємства мають право відкривати на свій вибір у будь-якій установі банку поточні та вкладні (депозитні) рахунки, вільно розпоряджатися коштами, що є на цих рахунках. Списання коштів з рахунків споживчих товариств, спілок та їх підприємств може провадитися лише за їхньою згодою або за рішенням судових органів [4].

Державне фінансування здійснюється також шляхом надання субвенцій державним та комунальним підприємствам. Субвенції являють собою міжбюджетні трансферти для використання їх з певною метою в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

Фермерське господарство, відповідно до розділу VII Закону України "Про фермерське господарство", формує свої фінанси за рахунок власних доходів, тобто прибуткової господарської діяльності. Крім того, згідно зі ст.11 цього Закону, фермерське господарство може отримувати кошти Українського державного фонду підтримки фермерських господарств на безповоротній основі та на конкурсних засадах на поворотній основі [5].

Важливе місце в системі фінансових відносин суб'єктів аграрного господарювання належить кредитам. Вони є джерелами позикових коштів для поповнення власних

основних і обігових фондів з метою забезпечення сталого виробництва сільськогосподарської товарної продукції і сировини.

Згідно зі ст.1054 ЦК України, за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові (суб'єкту аграрного господарювання) у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит і сплатити відсотки [6]. Отже, кредитний договір укладається на умовах від платності, строковості та поворотності.

Дослідження щодо фінансової діяльності за участю держави, органів місцевого самоврядування, фінансово-кредитних установ, а також аналіз спеціального аграрного законодавства, яке визначає правове становище сільськогосподарських підприємств, їх фінансову діяльність, свідчить про різні підходи до визначення такої діяльності. Тому на сьогодні відсутнє науково обгрунтоване визначення фінансової діяльності з позиції аграрно-правової науки, яке врахувало б вплив специфіки аграрного виробництва під час здійснення сільськогосподарським підприємством фінансової діяльності.

Головною, визначальною ціллю фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств є створення умов, які забезпечували б достатній життєвий рівень, вільний розвиток людини.

Фінансова діяльність сільськогосподарських підприємств, з точки зору змісту такої діяльності, не обмежується тільки завданням щодо створення, розподілу й використання грошових фондів. Відмінною рисою фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств, яка обумовлена специфікою аграрного виробництва, є багатофункціональність. Тому, поряд з публічно-правовими завданнями, пов'язаними з формуванням, розподілом, організації й використанням грошових коштів, фінансовій діяльності сільськогосподарських підприємств властиві приватно-правові функції (завдання).

Здійснення належної фінансової діяльності сільськогосподарськими підприємствами є чинником реалізації справедливої соціальної політики на селі. Остання в умовах постійного недофінансування й самоусунення держави, недостатніх, а й інколи відсутніх коштів в бюджетах органів місцевого самоврядування, від фінансового забезпечення аграрного сектора, потребує усунення негативних наслідків переходу до ринкової економіки (низький рівень матеріального становища селян, безробіття, суттєва різниця в доходах селян й міського населення та ін.).

Під фінансовою діяльністю сільськогосподарських підприємств слід розуміти обумовлену специфікою аграрного виробництва, врегульовану нормами аграрного і суміжних з ним галузей права, систему дій сільськогосподарських підприємств, їхніх внутрішньогосподарських структурних підрозділів щодо формування, розподілення, перерозподілення і використання грошових коштів для забезпечення як внутрішніх (приватних), так і зовнішніх (публічно-правових) грошових зобов'язань, які ґрунтуються на законах й договорах.

Ознаками такої діяльності є:

- а) залежність фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств від аграрного виробництва;
- б) наявність двох основних сфер фінансової діяльності внутрішня (приватна) й зовнішня (публічно-правова);
- в) фінансова діяльність, заснована на нормах права, має законний характер, підвищення ролі договірно-правового метода при її регулюванні;
- г) значимість фінансової діяльності для відтворення й розвитку соціальної сфери села;
- д) поєднання приватно-правового й публічно-правового регулювання фінансових відносин [7].

Отже, фінансова діяльність сільськогосподарських підприємств являє собою сукупність фінансових відносин суб'єктів аграрного господарювання щодо забезпечення

реалізації статутних цілей і завдань. Також слід зазначити, що поточна та оперативна фінансова робота як види фінансової діяльності в сільськогосподарських підприємствах спрямовується на практичне втілення фінансового забезпечення підприємницької діяльності, постійне підтримування платоспроможності на належному рівні.

Зміст поточної та оперативної фінансової роботи на сільськогосподарському підприємстві полягає у: постійній роботі зі споживачами стосовно розрахунків за реалізовану сільськогосподарську продукцію (роботи, послуги); забезпеченні своєчасної сплати податків, інших обов'язкових платежів у бюджет та цільові фонди; своєчасному проведенні розрахунків із заробітної плати; своєчасному погашенні банківських кредитів та сплаті відсотків; здійсненні платежів за фінансовими операціями та ін.

Джерелами формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання є: грошові та матеріальні внески засновників; доходи від реалізації продукції (робіт, послуг); доходи від цінних паперів; капіталовкладення й дотації з бюджетів; надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать їм, придбання майна інших суб'єктів; кредити банків та інших кредиторів; безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян; інші джерела, не заборонені законом. Крім того, фінансові ресурси формуються за рахунок доходів, амортизаційних відрахувань, коштів, одержаних від продажу майна, цінних паперів, пайових та інших внесків.

Література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс] // Офіційний веб сайт ВРУ. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print1464723349471329>
2. Бізнес-план затверджений наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 21 квітня 1997 р. № 56 [Електронний ресурс] // Ліга Закон. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN759.html
3. Куратов А.А Загальна характеристика фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств та її правове регулювання [Електронний ресурс] / А.А. Куратов. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/442/>
4. Про споживчу кооперацію: Закон України від 10.04.1992 р. № 2265-XII [Електронний ресурс] // Офіційний веб сайт ВРУ. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2265-12>
5. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV [Електронний ресурс] // Офіційний веб сайт ВРУ. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15>
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс] // Офіційний веб сайт ВРУ. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
7. Санахметова Н.О. Господарське право України: навч. посіб. / Н.О. Санахметова. – Х.: Одиссей, 2005. – 608 с.

Правова охорона і використання вод в Україні

Середа І.А., студентка

Науковий керівник:

Аганіна А.О., к.ю.н., асистент

Запорізький національний університет

В Україні спостерігаються значні труднощі з забезпеченням природними ресурсами, зокрема прісною водою, внаслідок якісного та кількісного виснаження природних водоймищ, що пов'язано з забрудненням та нераціональним використанням води. Забруднення води здебільшого відбувається внаслідок скиду до неї промислових, побутових та сільськогосподарських відходів. В деяких водоймищах забруднення води настільки велике, що відбулася повна їх деградація як джерел водопостачання. Через

порушення екологічної рівноваги спостерігається загроза значного погіршення становища водоймищ. Тому перед людством стоїть важлива задача – охорона гідросфери та збереження рівноваги в цілому в біосфері [1].

Вагомий внесок у дослідження правової охорони і використання вод в Україні зробили такі вчені правознавці, як: В.І. Андрейцев, Г.В. Анісімової, Г.І. Балюк, А.Г. Бобкова, М.В. Краснова, Н.Р. Малишева, А.І. Черемнова, М.В. Шульга, О.М. Шуміло, Ю.С. Шемшученко та ін.

Поняття правової охорони водних ресурсів варто розглядати у широкому і вузькому значенні. У вузькому значенні вона полягає у забороні чи обмеженні водокористування і користування землями водного фонду. У широкому значенні правова охорона вод є процесом, який здійснюється повсякденно, і полягає у регулюванні відносин, пов'язаних з раціональним використанням, охороною і відтворенням водних ресурсів [1].

Правова охорона й використання вод в Україні забезпечується:

- Конституцією України;
- Водним кодексом України;
- Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища»;
- Законом України «Про питну воду та питне водопостачання»;
- Законом України «Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року»;
- розпорядженнями і указами Президента України;
- Постановами Кабінету Міністрів України та ін.

Завданням водного законодавства є регламентація правових відносин з метою забезпечення збереження й науково обґрунтованого, раціонального використання вод для потреб населення й галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорона вод від забруднення, засмічення й вичерпання, запобігання шкідливим їх діям і ліквідація наслідків, поліпшення стану водних об'єктів, а також охорона прав підприємств, установ, організацій і громадян на водокористування [2].

Необхідність правового регулювання охорони, використання й відтворення вод викликана низкою чинників:

- установленим екологічним станом природного об'єкта;
- зростаючими масштабами споживання: витрати свіжої води на одиницю випущеної продукції в Україні перевищують аналогічні показники порівняно з Францією – у 2,5 разу, Німеччиною й Великобританією – у 4,3 разу;
- урахуванням таких якостей цього природного об'єкта, як обмеженість і вразливість [3].

Перелік основних водоохоронних заходів міститься у Водному кодексу України (розділ IV). До числа водоохоронних заходів віднесені: утворення водоохоронних зон, прибережних захисних смуг, зон санітарної охорони водних об'єктів, смуг відведення, берегових смуг водних шляхів тощо. Так, водоохоронні зони встановлюються для створення сприятливого режиму водних об'єктів, попередження їх забруднення, засмічення і вичерпання, знищення навколородних рослин і тварин, а також зменшення коливань стоку вздовж річок, морів та навколо озер, водосховищ і інших водойм. До складу водоохоронних зон обов'язково входять заплава річки, перша надзаплавна тераса, бровки і круті схили берегів, а також прилеглі балки та яри. У межах водоохоронних зон виділяються землі прибережних захисних смуг та смуги відведення з особливим режимом їх використання відповідно до статей 88-91 Водного кодексу України. Розміри і межі водоохоронних зон визначаються проектом на основі нормативно-технічної документації [4].

З метою охорони водних об'єктів у районах забору води для централізованого водопостачання населення, лікувальних і оздоровчих потреб встановлюються зони санітарної охорони, які поділяються на пояси особливого режиму. Межі зон санітарної

охорони водних об'єктів встановлюються місцевими радами на їх території за погодженням з державними органами земельних ресурсів, санітарно-епідеміологічного нагляду, охорони навколишнього природного середовища, водного господарства та геології. Режим зон санітарної охорони водних об'єктів встановлюється Кабінетом Міністрів України [5].

Варто зазначити, що згідно зі ст.16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ, управління охороною навколишнього природного середовища полягає у здійсненні в цій галузі функцій спостереження, дослідження, екологічної експертизи, контролю, прогнозування, програмування, інформування та іншої виконавчо-розпорядчої діяльності [6]. Державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві ради та виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, державні органи по охороні навколишнього природного середовища і використанню природних ресурсів та інші державні органи відповідно до законодавства України. Державними органами управління в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів є центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, а на території Автономної Республіки Крим – орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища та інші державні органи, до компетенції яких законами України віднесено здійснення зазначених функцій [6]. Громадські організації можуть брати участь в управлінні галуззю охорони навколишнього природного середовища, якщо така діяльність передбачена їх статутами, зареєстрованими відповідно до законодавства України. Метою управління в галузі охорони навколишнього природного середовища є реалізація законодавства, контроль за додержанням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних і громадських органів у галузі охорони навколишнього природного середовища [6].

Охарактеризувавши правову охорону і використання вод в Україні, можемо підсумувати, що у вузькому значенні вона полягає у забороні чи обмеженні водокористування і користування землями водного фонду. У широкому значенні правова охорона вод є процесом, який здійснюється повсякденно, і полягає у регулюванні відносин, пов'язаних з раціональним використанням, охороною і відтворенням водних ресурсів. Завданням водного законодавства є регламентація правових відносин з метою забезпечення збереження й науково обґрунтованого, раціонального використання вод для потреб населення й галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорона вод від забруднення, засмічення й вичерпання, запобігання шкідливим їх діям і ліквідація наслідків, поліпшення стану водних об'єктів, а також охорона прав підприємств, установ, організацій і громадян на водокористування.

Правова охорона й використання вод в Україні забезпечується: Конституцією України; Водним кодексом України; Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища»; Законом України «Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року» та ін.

Література

1. Волошенюк І.В. Вода як об'єкт правової охорони та використання [Електронний ресурс] / І.В. Волошенюк. – Режим доступу: file:///C:/Users/720A~1/AppData/Local/Temp/vchfo_2014_4_16.pdf

2. Правове регулювання використання та охорони вод [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://pidruchniki.com/1323102155701/pravo/pravove_regulyuvannya_vikoristannya_ohoroni_vod
3. Правова охорона водних ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://pidruchniki.com/11221213/pravo/pravova_ohorona_vodnih_resursiv
4. Водний кодекс України: Кодекс, Закон України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.
5. Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 груд. 1998 р. № 2024 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 51. – Ст. 31.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

**Організаційно-правове забезпечення соціального розвитку села:
аналіз правового регулювання**

Сінько А.В., студент

Науковий керівник:

Щипанова О.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Одним із пріоритетних напрямів сучасної аграрної політики є розвиток соціальної сфери села, адже процеси підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та соціального відродження села є органічно пов'язаними. Сьогодні є очевидним, що реформування аграрних відносин буде лише тоді результативним, коли поряд із зміною економічних засад господарювання в аграрному секторі здійснюватимуться заходи, спрямовані на соціальне відродження села, поліпшення умов життя і праці селянина, підвищення життєвого рівня сільського населення. Така соціальна спрямованість державної політики в аграрному секторі повинна знайти своє відображення в змісті сучасних нормативно-правових актів аграрного законодавства [1, 284].

Окремі питання нормативно-правового забезпечення пріоритетності розвитку сільського господарства України вже розглядалися в працях таких як А.І. Бобилев, В.М. Єрмоленко, М.І. Козирь, О.О. Погрібний, Ф.М. Раянов, В.І. Семчик, А.М. Статівка, Н.І. Титова, І.А. Фаршатов, В.З. Янчук та ін.

Під соціальним розвитком села слід розуміти сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації суб'єктами аграрного господарювання соціально-економічних та інших прав, що гарантують реалізацію селянами конституційних прав на формування повноцінного життєвого середовища у сільській місцевості. Пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу об'єктивно впливає з виняткової значущості та незамінності вироблюваної продукції сільського господарства у життєдіяльності людини і суспільства, з потреби відродження селянства як господаря землі, носія моралі та національної культури. Високий рівень соціально-економічного розвитку села є основною умовою продовольчого та сировинного забезпечення республіки, її економічної незалежності [2, 8].

Державна соціальна політика на селі як складова аграрної політики спрямована на формування повноцінного життєвого середовища, забезпечення економічних і соціальних інтересів сільського населення, комплексний розвиток сільських територій, збереження сільської поселенської мережі, розвиток об'єктів соціальної інфраструктури, сучасних систем зв'язку та інформатики, транспортного сполучення, житлово-комунального та водного господарства, шляхового будівництва. Розвиток соціальної сфери є одним із основних напрямів соціальної політики держави і залежить від результатів здійснення аграрної і земельної реформи в Україні. Визначена політика завдяки чинному законодавству, яке має

забезпечити її реалізацію, почала втілюватися з початку 1990-х рр., із дня проголошення України суверенною і незалежною державою. Так, одним із перших законодавчих актів є Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17.10.1990 р. № 400-ХІІ [2, 8-9; 3].

Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» визначає умови, зміст і межі пріоритетності розвитку соціальної сфери села та агропромислового комплексу в структурі народного господарства, сприяє соціальній захищеності сільського населення. Так, відповідно до ст.1 Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу забезпечується державою шляхом здійснення таких організаційно-економічних і правових заходів:

- надання агропромисловим товаровиробникам права вільного вибору форм власності і напрямів трудової та господарської діяльності, повної власності на результати своєї праці;
- створення необхідної ресурсної бази для всебічного задоволення виробничих потреб і розвитку соціальної інфраструктури;
- зміни державної інвестиційної політики, зокрема спрямування інвестицій на першочергове створення матеріально-технічної бази по виробництву засобів механізації, хімізації, переробної промисловості, будівельної індустрії для агропромислового комплексу з метою поліпшення його соціально-економічного становища і наукового забезпечення та соціальних умов життєдіяльності трудових колективів;
- повного ресурсного забезпечення капітальних вкладень для соціально-економічного розвитку села та агропромислового комплексу;
- еквівалентного товарообміну між промисловістю та сільським господарством на основі паритетного ціноутворення на їх продукцію;
- регулювання відносин агропромислових товаровиробників і держави за допомогою системи бюджетного фінансування, кредитування, оподаткування, страхування і з широким застосуванням комплексу пільг;
- формування належної соціальної інфраструктури села;
- спрямування демографічної політики на зміну міграційних процесів на користь села, створення соціально-економічних умов для природного приросту сільського населення, всебічного розвитку сім'ї;
- підготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів та кадрів масових професій для всіх господарств і напрямів виробничої діяльності;
- створення рівних можливостей для всіх громадян, які проживають і постійно працюють у сільській місцевості, в задоволенні соціальних, культурно-освітніх і побутових потреб;
- створення системи аграрного законодавства [3].

Варто відмітити, що ст.2 Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», розкриває засоби забезпечення пріоритетності розвитку соціальної сфери села та агропромислового комплексу. Пріоритетність розвитку соціальної сфери села та агропромислового комплексу забезпечується зміною структури інвестицій в народному господарстві, переорієнтацією промислового виробництва на їх потреби, зростанням обсягів капіталовкладень і матеріально-технічних ресурсів. Нові програми соціально-економічного розвитку України не можуть бути прийняті без урахування пріоритетності розвитку села. Формування програм будівельно-монтажних робіт і забезпечення їх матеріально-технічними ресурсами та обладнанням на всіх рівнях управління здійснюються в порядку, при якому потреби агропромислового комплексу та інших галузей, що здійснюють капітальні вкладення в розвиток соціальної і виробничої сфери села, задовольняються першочергово і в повному обсязі. Промислові підприємства,

будівельні та інші організації компенсують у повному обсязі збитки за невиконання поставок матеріально-технічних ресурсів або будівельно-монтажних робіт [3].

Не зважаючи на істотну позитивну роль Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», значна частина його положень залишилися нереалізованими, що зумовлено комплексом причин, в тому числі й відсутністю належної матеріальної бази. Упродовж наступних двох десятиліть неодноразово робилися спроби по-новому визначити мету і завдання соціальної політики на селі. Так, Указом Президента України від 20 грудня 2000 р. №1356 «Про основні засади розвитку соціальної сфери села» визначалися завдання та засоби забезпечення соціального розвитку села, організаційні засади розвитку галузей соціальної інфраструктури села тощо. Відповідно до Указу метою соціальної політики на селі визнавалося забезпечення належного життєвого рівня сільського населення, що стане основою поліпшення демографічної ситуації і розвитку трудового потенціалу [4].

Окремі заходи щодо соціального розвитку села передбачалися й Законом України від 18 січня 2001 р. «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років» [5] та Законом України від 24 червня 2004 р. «Про державну підтримку сільського господарства України» [6]. Між тим, обидва законодавчі акти передусім визначали економічно-фінансові важелі розвитку сільського господарства як сфери суспільного виробництва.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 573-р від 10 серпня 2004 р. було схвалено Концепцію Загальнодержавної програми соціального розвитку села на період до 2011 року, а розпорядженням Кабінету Міністрів України № 536-р від 21 грудня 2005 р. – Концепцію Комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006-2010 роки [7]. Проте жодна із схвалених концепцій не була реалізована, а відповідні програми на державному рівні не затверджені. Важливе значення у розвитку законодавчого регулювання соціальної сфери села мало прийняття Закону України від 18 жовтня 2005 р. «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року». Цим законодавчим актом визнано метою державної аграрної політики «збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності нації», визначено основні пріоритети державної аграрної політики та шляхи їх досягнення. Однак реалізація основних положень цього законодавчого акта потребує відповідного нормативно-правового забезпечення [8].

Охарактеризувавши правове регулювання організаційно-правового забезпечення соціального розвитку села, можемо підсумувати, що основним законодавчим актом, що визначає реальні заходи щодо соціального розвитку села, до цього часу залишається Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві». Тому створення відповідних економічних, організаційних та правових гарантій реалізації основних положень цього нормативно-правового акта є одним із основних завдань у сучасний період. В майбутньому заходи щодо соціального розвитку села повинні визначатися кодифікованим актом аграрного законодавства України. Сьогодні є очевидним, що реформування аграрних відносин буде лише тоді результативним, коли, поряд із зміною економічних засад господарювання в аграрному секторі, здійснюватимуться заходи, спрямовані на соціальне відродження села, поліпшення умов життя і праці селянина, підвищення життєвого рівня сільського населення.

Література

1. Багай Н.О. Напрями розвитку законодавства про соціальну сферу села [Електронний ресурс] / Н.О. Багай. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo05/part_1/60.pdf
2. Статівка А. М. Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні [Електронний ресурс] / А.М. Статівка. – Режим доступу: <http://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1806/1/StativMon.pdf>

3. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 17.10.1990 р. № 400-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 45. – Ст. 602.
4. Про основні засади розвитку соціальної сфери села: Указ Президента від 20.12.2000 р. № 1356/2000 // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 13.- Ст. 56
5. Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років: Закон України від 18.01.2001 р. № 2238-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 11. – Ст. 52.
6. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 527.
7. Багай Н.О. Законодавче регулювання соціального розвитку села [Електронний ресурс] / Н.О. Багай. – Режим доступу: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=99%3A2011-10-05-05-15-49&catid=16%3A-4&Itemid=12&lang=ru
8. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18.10.2005 р. № 2982-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 1. – Ст. 17.

Особливості оподаткування сільськогосподарського виробництва

Ярошевська Я.Ю., студентка

Науковий керівник:

Щипанова О.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Аграрний сектор, у тому числі й сільськогосподарське виробництво, завжди був пріоритетною для держави ланкою розвитку і підтримки. Це зумовлено тим, що сільськогосподарське виробництво пов'язане з використанням землі та природних ресурсів, що характеризуються невідтворюваністю, а отже і обмеженістю таких ресурсів, також таке виробництво є сезонним. Ці фактори створюють складні умови для здійснення сільськогосподарської господарської діяльності.

Україна, на відміну від розвинених країн (США, Канади, країн ЄС), лише на третину використовує потужний природно-ресурсний потенціал. Про це свідчить наше відставання від розвинутих країн за показниками ефективності вітчизняних сільськогосподарських виробників. Так Україна поступається майже вдвічі своїм конкурентам на світовому агропродовольчому ринку. Іншими словами, через підвищення продуктивності сільське господарство могло б генерувати набагато більший внесок в економіку країни [1]. Таким чином, підтримка сільськогосподарського виробництва з боку держави є не тільки виправданою, але й необхідною для розвитку економіки країни в цілому.

Згідно з Законом України “Про державну підтримку сільського господарства” державна підтримка здійснюється шляхом регулювання і формування державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління [2]. Однак, найбільш спірним і проблемним напрямком на сьогодні є регулювання сфери оподаткування цих відносин.

Відповідно до положень Закону України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року”, державна підтримка суб'єктів аграрного сектору здійснюється шляхом концентрації державних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку, формування сприятливої цінової, фінансово-кредитної, страхової, податкової та бюджетної політики [3].

Взагалі, законодавство у сфері оподаткування сільськогосподарського виробництва на сьогодні є дуже динамічним і постійно змінюється, тож не слід казати про повноцінне і

стійке врегулювання даної галузі. Наприклад, до 2015 року існував фіксований сільськогосподарський податок, який сплачували сільськогосподарські товаровиробники, в яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнювала або перевищувала 75 % загального обсягу виробництва [4]. Платники ФСП не сплачували: податок на прибуток підприємств, земельний податок (крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються для ведення сільськогосподарського товаровиробництва), збір за спеціальне використання води, збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності.

Зараз, сільськогосподарські товаровиробники є платниками єдиного податку і зобов'язані сплачувати його, перебуваючи у складі четвертої групи платників цього податку. Згідно ст.291.4 Податкового кодексу України, платником єдиного податку четвертої групи можуть бути сільськогосподарські підприємства, в яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий рік дорівнювала або перевищувала 75%. Податковим кодексом України визначено і перелік осіб, що не можуть бути платниками єдиного податку 4 групи. Об'єктом оподаткування єдиним податком 4 групи є площа сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ, багаторічних насаджень) та/або земель водного фонду (внутрішніх водойм, озер, ставків, водосховищ), що перебуває у власності сільськогосподарського товаровиробника або надана йому в користування, у т.ч. на умовах оренди. І з 2016 року ставки єдиного податку збільшились в 1,8 рази [5]. Згідно з Податковим кодексом України, платники єдиного податку також звільняються від сплати деяких податків, а саме: податку на прибуток підприємств, податку на додану вартість з операцій з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, що сплачується ними, податку на майно (в частині земельного податку), крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються ними для ведення сільськогосподарського товаровиробництва, рентної плати за спеціальне використання води [5].

В систему податкового стимулювання аграрного сектору також входить запровадження спеціального режиму в оподаткуванні податком на додану вартість діяльності сільськогосподарських підприємств та компенсаційних заходів аграрникам (представникам малого бізнесу), що працюють на спрощеній системі оподаткування. Також слід зазначити, що крім того, для сільськогосподарських підприємств, які відповідають критеріям, визначеним статтею 209 Податкового кодексу України, але не обрали спеціального режиму оподаткування, і на загальних підставах вважаються платником ПДВ, також запроваджена часткова сплата сум ПДВ до бюджету та на поточні рахунки за операціями з реалізації молока, худоби, птиці, вовни власного виробництва, а також з реалізації молочних продуктів, молочної сировини та м'ясопродуктів, вироблених у власних переробних цехах, у зазначених вище розмірах, а саме: за операціями з продукцією тваринництва – у розмірі 80% спрямовується на поточні рахунки таких сільськогосподарських підприємств, а у розмірі 20% – до бюджету; за операціями з іншими товарами такий розподіл складає 50/50 [6].

У доктрині висвітлюють як позитивні так і негативні складові спрощеної системи оподаткування. Наприклад, М.О. Скорик і Н.П. Мацелюх до плюсів застосування єдиного сільськогосподарського податку відносять стабільність як ставки оподаткування так і її бази, елементарне здійснення обліку та складання звітності, що, у свою чергу, сприяє прибутковому використанню земель сільськогосподарського призначення і зниженню кількості випадків ухилення від його сплати [7, 26-27]. Могильний О.М. визначив наступні негативні ознаки: “податок не враховує виробничі витрати і рівень прибутковості сільськогосподарських товаровиробників; обчислення ставок податку здійснюється на недосконалій базі грошової оцінки угідь через нерозвиненість ринку землі; він ставить у нерівні умови платників податків, які мають у валовому виробництві різне співвідношення рослинницької та тваринницької продукції; не всі включені до його

складу податки залежать від розміру сільськогосподарських угідь, чим порушується принцип справедливості” [8, 125-126]. Якубенко Ю.Л. вважає, що перевагою спеціального режиму оподаткування є сплата податку частинами залежно від сезонності виробництва, зважаючи на особливості ведення сільського господарства. А також скорочення податкового навантаження шляхом виключення сплати деяких податків і зборів [9, 1016].

Отже, система регулювання податкування сільськогосподарського виробництва перебуває у процесі розвитку і вдосконалення. Щодо існуючої системи оподаткування, то вона є спрощеною і складається з єдиного податку. Окрім того, суб’єкти сільськогосподарського виробництва сплачують земельний податок за земельні ділянки, що не використовуються ними для ведення сільськогосподарського товаровиробництва та плату за природокористування (окрім спеціального використання води). У науці виділяють як позитивні так і негативні риси спрощеної системи оподаткування. До позитивних відносять саме елементарність здійснення оподаткування та виключення сплати деяких податків і зборів, а до негативних виключення певних суб’єктів з таких, що мають право на спрощену систему оподаткування. Однак, вбачається що спеціальний режим оподаткування все ж таки сприяє розвитку сільськогосподарського виробництва та веденню такої господарської діяльності, через зниження податкового навантаження на платників та встановлення більш спрощеного способу здійснення обліку та складання звітності, а отже і сплати податків у сфері сільськогосподарського виробництва.

Література

1. Данилишин Б.М. Нова державна підтримка агропромислового комплексу – шлях в нікуди [Електроний ресурс] / Б.М. Данилишин. – Режим доступу: http://lb.ua/economics/2016/04/07/332278_nova_derzhavna_pidtrimka.html
2. Про державну підтримку сільського господарства: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/page>
3. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18.10.2005 р. № 2982-IV [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>
4. Собкевич О.В. Щодо розбудови механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні [Електроний ресурс] / О.В. Собкевич, В.М. Русан, А.Д. Юрченко. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/910>.
5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/paran11999#n11999>
6. Про особливості сплати ПДВ платниками – сільськогосподарськими підприємствами у 2016 році: Лист Державної Фіскальної служби України від 27.01.2016 р. №2533/7/99-99-19-03-01-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovy-zmini-2015/elektronne-administruvannya-pdv/66180.html>
7. Мацелюх Н.П. Оподаткування аграрного сектору: проблеми і нові підходи в системі державного регулювання / Н.П. Мацелюх, М.О. Скорик // Агросвіт. – 2016. – №12. – С. 24-28.
8. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери: монографія / О.М. Могильний. – Ужгород: ІВА, 2005. – 400 с.
9. Якубенко Ю.Л. Спеціальний режим оподаткування сільськогосподарських підприємств / Ю.Л. Якубенко // Глобальні та національні проблеми економіки О. Сухомлинського. – 2016. – Вип.10. – С. 1014-1016.

ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Міжнародно-правове регулювання праці неповнолітніх

Білокур А.В., студентка

Науковий керівник:

Омельянчик С.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У сучасних умовах глобалізації світового розвитку значно зростає роль міжнародних норм і практики їх застосування для досягнення цілей економічного і соціального прогресу. Це пов'язано, перш за все, з тим, що серед вищих цінностей світової спільноти широко визнані права і свободи людини, її честь і гідність в різних сферах життєдіяльності суспільства, серед яких провідна роль належить сфері праці. У науці трудового права широкого поширення набули терміни «міжнародне трудове право» і «міжнародно-правове регулювання праці». В одних випадках вони вживаються як тотожні поняття, в інших між ними проводяться певні відмінності, і кожне з них має кілька визначень та використовується в декількох значеннях [1, 506].

У широкому сенсі ними позначається узагальнення систем правових норм, що регулюють сферу праці на загальносвітовому, регіональному і національному рівні. В даному випадку акумулюється і зіставляється досвід міжнародних організацій і різних країн в правовому регулюванні праці. У власному розумінні поняття «міжнародне трудове право» розглядається як правове відображення діяльності міжнародних організацій в регулюванні сфери праці. В цьому випадку головний акцент зосереджений на міжнародних правових стандартах праці, їх цілі, зміст, механізм реалізації та тенденції розвитку. На відміну від міжнародного трудового права термін «міжнародно-правове регулювання праці», по-перше, охоплює не тільки сукупність міжнародних трудових норм, а й норм різних галузей і інститутів міжнародного права, що регулюють або впливають на регулювання сфери праці. По-друге, в ньому позначаються не тільки норми, але і механізм регулювання ними відповідних суспільних відносин [2, 149].

Основні права людини в сфері праці, їх міжнародно-правова регламентація, механізм їх захисту та діяльність міжнародних організацій у сфері правового регулювання праці стали все більш широко висвітлюватися в міжнародному публічному праві.

Дослідженню зародження та становлення міжнародно-правового регулювання праці неповнолітніх, приділялося, на жаль, не достатньо уваги.

Відповідна проблематика частково ставала предметом досліджень у роботах С.Ш. Абрамової, М.Г. Александрова, Б.К. Бегичева, Л.Я. Гінцбурга, О.О. Голованової, Д.О. Карпенка, Є.О. Монастирського, Ю.П. Орловського, О.І. Процевського, Г.І. Чанишевої та ін.

Сучасне міжнародне право система та міжнародні стандарти в сфері охорони праці неповнолітніх розвиваються відповідно до потреб суспільства та суспільних відносин. Міжнародна спільнота виходить з того, що право на працю, в тому числі для неповнолітніх, є нормою суспільного життя будь-якої країни, важливою конституційною і визнаною в міжнародному співтоваристві гарантією внутрішнього суспільного порядку, фактором стабільності у відносинах між державою і громадянським суспільством [3, 13]. Міжнародно-правове регулювання праці неповнолітніх – основа демократичного устрою держави, яка коректно враховує особливості навантажень на дітей. По-перше, праця є формою вираження індивідуальності особистості, по-друге, дитяча праця часто виступає економічною необхідністю.

Нормами міжнародного права передбачено комплекс правових норм з охорони праці неповнолітніх (осіб, які 18 років не досягли), а також норм з працевлаштування на роботу за фахом та для виробничого навчання молоді.

В трудових правовідносинах нормами міжнародного права неповнолітні прирівнюються до повнолітніх, а в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці користуються пільгами, встановленими законодавством України [4].

З метою підготовки до продуктивної праці молоді допускаються прийняття на роботу учнів професійно-технічних училищ, загальноосвітніх шкіл і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не порушує процесу навчання і не завдає шкоди здоров'ю, у вільний від навчання час [4].

При цьому, на роботах з важкими або шкідливими умовами праці і на важких роботах, а також на підземних роботах, застосування праці неповнолітніх забороняється, згідно положень Декларації прав дитини [5].

Забороняється залучати неповнолітніх до понадурочних, нічних робіт і робіт у вихідні дні, а також до переміщення і підіймання важких речей, маса яких встановлені для них граничні норми перевищує [6, 32].

Перелік робіт з небезпечними і шкідливими умовами праці і важких робіт, на яких застосування праці неповнолітніх забороняється, а також граничні норми переміщення і підіймання неповнолітніми важких речей також визначаються у внутрішньодержавному законодавстві [2, 526].

Європейська соціальна хартія 1961 р. включає ст. 7 «Право дітей на захист», яка передбачає особливе становище дітей і підлітків в сфері трудових відносин [7].

Розгляду питань, які стосуються прав неповнолітніх, приділяють пильну увагу практично всі держави світу, Організація Об'єднаних Націй (ООН) та багато спеціалізовані установи системи ООН. Серед цих спеціалізованих установ особливо можна виділити Міжнародну організацію праці (МОП). Вищий орган МОП – щорічна Генеральна конференція розробляє і приймає конвенції та рекомендації з різних аспектів соціальних та економічних прав, зокрема і з питань розробки і прийняття міжнародних норм про охорону праці дітей і підлітків.

Перш за все, до таких належать:

1) Конвенція про мінімальний вік прийому на роботу (№ 138), згідно з якою мінімальний вік не повинен бути нижче віку закінчення обов'язкової шкільної освіти та, в усякому разі, не повинен бути нижче п'ятнадцяти років [8];

2) Конвенція про мінімальний вік допуску дітей на роботу в сільському господарстві (№ 10) [9];

МОП прийняла ряд норм, спрямованих на обмеження нічної праці дітей і підлітків, наприклад Конвенція про нічну працю підлітків у промисловості (№ 90) [10], Конвенція про обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах (№ 79) [11].

Ряд конвенцій МОП передбачає обов'язкове проведення медичного огляду працюючих дітей. Конвенція про обов'язковий медичний огляд дітей і підлітків, зайнятих на борту суден (№ 16) [12].

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що сучасне міжнародне законодавство можна назвати таким, що відповідає дійсності. Однак наявність дієвих норм не вирішує проблеми, що склалася.

Масштаби дитячої праці виміряти важко. Багато дітей працюють нелегально і не підпадають під офіційну статистику. Для того, щоб норми, що закріплюють особливий правовий статус неповнолітнього працівника, знайшли своє відображення не тільки «де-юре», а й «де-факто», більш активну діяльність повинні вести і державні органи праці, органи опіки та піклування, адже саме з їх згоди багато неповнолітніх влаштовуються на ту чи іншу роботу. Державні органи праці та інспекції повинні активно виявляти місця роботи неповнолітніх, перевіряти умови роботи і наявність трудових договорів, а також вживати заходів щодо розвитку правової грамотності у потенційних неповнолітніх працівників (аж до читання лекцій в школах і інших навчальних закладах).

Закінчуючи розгляд, варто підкреслити, що міжнародній спільноті потрібен системний механізм реалізації трудового законодавства про неповнолітніх працівників, що включає в себе заходи правової пропаганди, підвищення рівня правової культури працівників шкіл і самих дітей, економічні заходи щодо квотування робочих місць. Запропонований комплекс заходів дозволить поліпшити механізм захисту неповнолітніх працівників.

Література

1. Трудове право України. Академічний курс: підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, З.Я. Козак та ін.; за ред. П.Д. Пилипенка. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 544 с.
2. Болотіна Н.Б. Трудове право України: підручник. – 4-те вид., стер. / Н.Б. Болотіна – К.: Вікар, 2006. – 725 с.
3. Русаловський А.В. Правові та організаційні питання охорони праці: навч. посіб. – 4-те вид., допов. і перероб. / А.В. Русаловський – К.: Університет «Україна», 2009. – 295 с.
4. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
5. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>
6. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці: підручник / В.Ц. Жидецький. – К.: Знання, 2010. – 375 с.
7. Європейська соціальна хартія від 18 жовтня 1961 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
8. Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу від 26 червня 1973 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
9. Конвенція про мінімальний вік допуску дітей на роботу в сільському господарстві від 25 жовтня 1921 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
10. Конвенція про нічну працю підлітків у промисловості від 10 липня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
11. Конвенція про обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах від 9 вересня 1946 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>
12. Конвенція про обов'язковий медичний огляд дітей та підлітків, зайнятих на борту суден від 25 жовтня 1921 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

Матеріальна відповідальність роботодавця у трудових правовідносинах

Болобан Д.А., студент

Науковий керівник:

Омельянчик С.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Згідно з Конституцією України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Тому, відповідного до цього положення, на державу покладається обов'язок захищати та охороняти конституційні права та свободи людини і громадянина, їх законні інтересів у всіх сферах життєдіяльності, в тому числі і в трудових відносинах. Одним з елементів виконання цього обов'язку є створення ефективного механізму захисту прав працівників та відшкодування їм шкоди, заподіяної незаконними діями роботодавця. Проте чинним трудовим законодавством певне коло порушень прав працівника (необґрунтована відмова

у прийнятті на роботу, незаконне відсторонення тощо) є взагалі не врегульованим. Так само законодавством належним чином не регулюється і матеріальна відповідальність роботодавця, яка в багатьох випадках має суто формальний характер та не досягає своїх цілей. Такий стан речей пояснюється тим, що трудове законодавство України не зазнало суттєвих змін за часи незалежності країни, а ті незначні норми права, що регулюють матеріальну відповідальність роботодавця, втратили свою значимість або не відповідають сучасним реаліям, так як були спрямовані на її врегулювання ще за радянських часів. З огляду на такий стан законодавчої урегульованості питання про матеріальну відповідальність роботодавця та зростання значення інституту матеріальної відповідальності сторін трудового договору у сучасних умовах, вважаємо актуальним дослідити питання матеріальної відповідальності роботодавця перед працівником за спричинену йому шкоду, заподіяної своїми незаконними діями.

Питанням матеріальної відповідальності у трудовому праві присвячені праці таких вчених, як О.Т. Барабаш, М.Й. Бару, О.С. Белінський, В.С. Венедіктов, С.С. Карінський, Д.О. Карпенко, Є.О. Кльонов, В. Г. Малов, А.Р. Мацюк, І.В. Прокопенко, О.І. Процевський, В.Г. Ротань, Л.О. Сироватська, П.Р. Стависький, Н.М. Хуторян та багатьох інших.

Чинне трудове законодавство України передбачає матеріальну відповідальність роботодавця за шкоду, заподіяну працівникові. Така відповідальність передбачена статтями 117, 235, 236, 237, 237-1 та 240-1 Кодексу законів про працю України [1].

На думку Пожарова Ю.В. матеріальну відповідальність роботодавця, за шкоду, заподіяну працівникові можна визначити як обов'язок роботодавця відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок невиконання чи неналежного виконання трудових обов'язків у встановленому законом розмірі та порядку [2, 138].

Слід зазначити, що на сьогодні в чинному законодавстві та науковій літературі немає однозначної відповіді на питання, хто виступає стороною матеріальної відповідальності перед працівником: роботодавець, керівник організації чи інша особа апарату роботодавця, що виконує функції управління. Більшість вчених стверджують, що стороною трудового договору є роботодавець, а представляє його інтереси, діє від імені сторони керівник організації або інший уповноважений роботодавцем орган.

Таким чином, суб'єктом матеріальної відповідальності є роботодавець. Саме він, а не інша особа з тих, хто виконує функції управління на різних рівнях (наприклад, особа, що внесла невірний запис до трудової книжки), відповідає за будь-які порушення прав працівника, що перебуває з роботодавцем у трудових правовідносинах. Проте у такому твердженні, є виняток, у випадку матеріальної відповідальності роботодавця за необґрунтовану відмову у прийнятті на роботу, оскільки трудових відносин до укладення трудового договору не існує, то й відносини по працевлаштуванню складаються не між працівником і роботодавцем, а між потенційним працівником (фізичною особою) та потенційним роботодавцем (юридичною або фізичною особою), тому крім роботодавця, у випадку необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу суб'єктом відповідальності є фізична або юридична особа (потенційний роботодавець), яка може так і не отримати статусу роботодавця [3, 173-174].

В основі матеріальної відповідальності роботодавця лежить його обов'язок створити умови, необхідні для нормальної роботи; забезпечити здорові та безпечні умови праці, а також впроваджувати сучасні засоби техніки безпеки та санітарно-гігієнічні умови, які запобігають виробничому травматизму і виникненню професійних захворювань працівників.

Підставами матеріальної відповідальності роботодавця за шкоду, заподіяну працівникові, є такі правопорушення:

1) порушення права працівника на працю (у випадках порушення правил прийому на роботу, законодавства про переведення на іншу роботу, незаконного відсторонення від роботи, при порушенні законодавства про підстави і порядок звільнення працівника);

2) незабезпечення роботодавцем здорових і безпечних умов праці (у випадку ушкодження здоров'я працівника при виконанні трудових обов'язків, каліцтва, у разі смерті працівника);

3) порушення обов'язків роботодавця щодо видачі документів, щодо роботи і заробітної плати (у разі неправильного заповнення, оформлення і затримки видачі трудової книжки, документів про працю і заробітну плату);

4) незабезпечення збереження особистих речей працівника під час роботи (у випадках їх зіпсування, знищення, крадіжки) [4, 373].

Законодавством про працю передбачено можливість відшкодування роботодавцем моральної шкоди працівнику. Так, ст.237 КЗпП передбачає відшкодування роботодавцем моральної шкоди працівнику, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Умовами настання матеріальної відповідальності роботодавця є:

1. Наявність прямої дійсної шкоди, заподіяної працівникові незаконними діями (бездіяльністю) роботодавця.

2. Протиправність дії або бездіяльності роботодавця.

3. Причинний зв'язок між протиправним порушенням роботодавцем свого обов'язку і майновою шкодою, що наступила, тобто результат з неминучістю впливає із заподіяного особою діяння. Відповідальність не може наступати за випадкові наслідки діяння [5].

Що стосується наявності вини роботодавця, то чинне законодавство вимагає наявності його вини лише у разі невиконання належних звільненому працівникові сум у день звільнення (ч.1 ст.117 КЗпП), у разі затримки видачі трудової книжки працівникові (ч.4 ст.235 КЗпП) та у випадку порушення встановлених строків виплати заробітної плати та інших виплат, що належать працівнику. В інших випадках чинне українське законодавство не визначає вину роботодавця обов'язковою умовою для притягнення останнього до матеріальної відповідальності. А це свідчить про застосування концепції «відповідальність без вини» [3, 174].

Крім того, матеріальна відповідальність роботодавця, має ще декілька особливостей, якими є те, що по-перше вона не має персонального характеру, тобто шкоду, заподіяну роботодавцем, може відшкодувати як сам роботодавець, так і ліквідаційна комісія, власник (орган, уповноважений управляти майном ліквідованого підприємства, установи, організації, а у відповідних випадках – правонаступник), про що свідчить ч.2 ст.240-1 КЗпП; та по-друге Кодекс законів про працю України не покладає на працівника обов'язку доказування вини роботодавця, що свідчить про застосування принципу презумпції винності роботодавця [3, 174].

Отже, проаналізувавши всі використані у роботі матеріали, можна виокремити такі особливі риси матеріальної відповідальності роботодавця:

1. Наявність трудових відносин не є обов'язковою умовою для притягнення роботодавця до матеріальної відповідальності за трудовим правом (у випадку необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу), тому суб'єктом матеріальної відповідальності є як фізична або юридична особа, що набула статус «роботодавець», так і фізична або юридична особа, яка ще не набула такого статусу (потенційний роботодавець).

2. Чинне українське законодавство не визначає вину роботодавця обов'язковою умовою для притягнення останнього до матеріальної відповідальності (винятки – ч.1 ст.117 КЗпП та ч.4 ст.235 КЗпП).

3. Матеріальна відповідальність роботодавця не має персонального характеру (ч.2 ст.240-1 КЗпП).

4. При притягненні роботодавця до матеріальної відповідальності, застосовується принцип презумпції винності роботодавця.

Крім того, слід зазначити, що питання про притягнення роботодавця до матеріальної відповідальності, не є врегульованим належним чином на законодавчому рівні, тому є необхідним внесення змін до трудового законодавства, які б урегулювали це питання, адже матеріальна відповідальність роботодавця, сприяє підвищенню захищеності прав працівників.

Література

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 року // Відомості Верховної Ради. – 1971. – Дод. до №50. – Ст. 375.
2. Пожаров Ю.В. Відповідальність роботодавця у трудових правовідносинах / Ю.В. Пожаров // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / Нац. ун-т "Одеська юридична академія". – 2010. – № 52. – С. 137-142.
3. Лук'янчиков О.М. Матеріальна відповідальність роботодавця як самостійний інститут трудового права [Електронний ресурс] / О.М. Лук'янчиков // Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». – 2013. – № 3-1. – С. 173-176. – Режим доступу: http://par.in.ua/3-1_2013/5/Lukianchikov%20O.M..pdf.
4. Дмитренко Ю.П. Трудове право України : підручник / Ю.П. Дмитренко. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 624 с.
5. Умови настання матеріальної відповідальності роботодавця за шкоду, заподіяну працівникові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=441355>.

Інститут соціального партнерства в трудовому праві України та його місце в праві зарубіжних країн

Данильченко Є.О., студентка

Науковий керівник:

Омельянчик С.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

В умовах зростання повноважень трудових колективів у розв'язанні більшості питань, що регулюють соціально-трудові відносини, виникає об'єктивна необхідність узгодження інтересів між найманими працівниками з працедавцями. Узгодження соціально-економічних інтересів між вказаними суб'єктами, а також між ними і державою утворює цілу систему суспільних відносин, які отримали у країнах з розвинутою ринковою економікою назву інституту соціального партнерства, який охоплює соціально-трудові відносини від конкретного підприємства (роботодавця) до національного рівня [1, 151].

В сучасних умовах система соціального партнерства є тим механізмом досягнення ефективності трудових відносин між працівниками та їх керівництвом, цінність якого підтверджується досвідом економічно розвинутих країн. Проте, на жаль, теперішня система соціального партнерства не досить врегульована, тому потрібно розглянути поняття соціального партнерства як особливого інституту соціальної правової держави, завдання в узгодженні інтересів працівників і роботодавців та досвід зарубіжних країн щодо цього інституту. Питанням становлення та розвитку соціального партнерства в економічно розвинутих країнах та його стану в Україні займалися такі дослідники, як П. Пилипенко, К. Гутуряк, А. Колосок, В. Скуратівський, С. Українець, Г. Осовий та ін.

На думку Пилипенка П.Д., соціальне партнерство є системою відносин між роботодавцями, їх організаціями і об'єднаннями та найманими працівниками, профспілковими організаціями і їх об'єднаннями й органами виконавчої влади, що складаються у процесі співробітництва, пошуку компромісів і підготовки ними узгоджених рішень з питань соціально-трудових відносин. Соціальне партнерство розглядають також як складову предмета трудового права та принцип трудового права, на основі якого здійснюється колективно-договірне регулювання [2, 63].

Гутуряк К.О. тлумачить це поняття так: соціальне партнерство – це такий тип і система відносин між працедавцями і найманими працівниками, при яких в рамках соціального миру відбувається узгодження їхніх найважливіших соціально-трудових інтересів [3].

Світовий досвід переконливо засвідчує, що проблеми у сфері застосування найманої праці вирішуються оптимально, якщо реалізується орієнтація на досягнення соціальної злагоди, узгодження інтересів між всіма суб'єктами трудових відносин, чим й займається соціальне партнерство.

У зарубіжних законодавствах питання про сам термін, поняття соціального партнерства вирішується по-різному. Наприклад, угорське законодавство про працю не містить цього визначення, однак, в трудовому кодексі є інститут «відносини, пов'язані з працею», який передбачає систему відносин, метою яких є захист соціальних та економічних інтересів трудящих, забезпечення соціального миру. Як зазначає Курбанов Р.А., швейцарське право виходить із принципу – «світ в трудових відносинах», і соціальне партнерство розглядається як механізм досягнення цієї мети [4, 352].

У Німеччині соціальне партнерство представлено у вигляді так званої «тарифної автономії», основною метою якої є запобігання соціальних конфліктів в сфері виробництва. Тарифні партнери (працівники і роботодавці), що укладають тарифні угоди, вирішують свої двосторонні відносини виходячи з інтересів обох сторін, держава не регламентує цей процес, а грає роль «захисника загального блага». Фактично тарифні угоди охоплюють практично всі питання трудових відносин, головними з яких є: встановлення умов праці, а також відносини щодо врегулювання трудових конфліктів [4, 354].

Болотіна Н.Б. виділяє стержень соціального партнерства – це принцип співробітництва між роботодавцями і найманими працівниками, який реалізується у формах проведення переговорів, укладення колективних договорів та колективних угод, узгодження проектів нормативно-правових актів, консультацій при прийнятті рішень соціальними партнерами на всіх рівнях [5, 76].

Предметом соціального партнерства виступають колективні відносини між соціальними партнерами із участі трудових колективів у встановленні умов праці; з участі трудових колективів в управлінні організаціями, на яких вони працюють; щодо укладення і виконання колективних договорів та колективних угод на галузевому, регіональному, національному рівнях; щодо діяльності професійних спілок та інших представницьких органів трудового колективу в соціально-трудових відносинах; щодо утворення та діяльності об'єднань роботодавців; з вирішення індивідуальних та колективних трудових спорів [6, 103].

Дяків О.П. вважає завданнями системи соціального партнерства в Україні:

- подолання монополії у розподілі створеного продукту шляхом залучення всіх суб'єктів суспільних відносин до управління виробництвом;
- підвищення мотивації до праці з метою забезпечення високих кінцевих результатів роботи, що сприятиме зростанню рівня життя в країні;
- усунення чинників соціальної напруги у суспільстві і зменшення на цій основі негативних економічних наслідків [7, 157].

Водночас Пилипенко П.Д. виділяє основні форми соціального партнерства, за допомогою яких ці завдання досягаються:

- проведення спільних консультацій щодо регулювання соціально-трудових відносин;
- ведення колективних переговорів з укладення колективних договорів і угод;
- розгляд і вирішення розбіжностей, що можуть виникати між соціальними партнерами, та колективних трудових спорів (конфліктів);
- участь працівників в управлінні організацією.

Ці форми соціального партнерства здійснюються на основі взаємної поваги і довіри соціальних партнерів, їх рівноправності, всеохоплюючого характеру соціального

партнерства, пріоритетності примирних методів і процедур у проведенні переговорів і консультацій, недопущення погіршення домовленостей, досягнутих на попередньому рівні соціальних договорів, обов'язковості виконання досягнутих домовленостей, відповідальності соціальних партнерів за виконання прийнятих ними рішень і досягнутих домовленостей [2, 65].

В Україні прийнято кілька нормативно-правових актів, які розкривають зміст форм соціального партнерства. Основними є закони України «Про колективні договори і угоди», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», а також закони України від 3 березня 1998 р. «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», від 22 червня 2012 р. «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності». Проте, на мою думку, існує необхідність прийняття закону, який у комплексі визначив би поняття, засади, суб'єкти, види та форми соціального партнерства.

У багатьох країнах Заходу соціальне партнерство представлено у вигляді спеціальних органів. Наприклад, в Ірландії, Франції, Нідерландах це Економічна і соціальна рада, Конференція підприємництва і праці і Рада праці, в Австралії – Консультативний комітет з економічних і соціальних проблем, в Канаді – Рада з трудових відносин, в Італії – Національна рада з питань економіки і праці, в Бельгії – Національна рада з праці, в Португалії – Постійна рада соціальних консультацій, в Данії – Рада співробітництва, в Болгарії – Національна рада тристороннього співробітництва. Як правило, вони створюються на тристоронній основі, з представництвом від держави, профспілок і представників організацій підприємців. Незважаючи на те, що їм відводиться, головним чином, дорадча функція, їх роль у соціальному партнерстві досить велика. Частково це пояснюється тим, що в тристоронніх відносинах бере участь держава як третя сторона соціального партнерства (Великобританія, Німеччина, Данія, Франція, країни Південної Європи та ін.) [4, 356].

Специфікою сучасного етапу розвитку колективно-договірного регулювання на Заході є деяке скорочення колективно-договірних обов'язків роботодавця. Наприклад, в окремих галузях економіки можна спостерігати зниження рівня заробітної плати, можливість надання роботодавцям права в односторонньому порядку приймати рішення про введення неповного робочого часу і т.п. Так, в Швеції ряд загальнодержавних і галузевих угод не містять вказівки на загальні для держави рівні оплати праці, вирішення цього питання передано соціальними партнерами на рівень підприємства [4, 358].

Одним з учасників соціального партнерства в нашій країні є Федерація професійних спілок України (ФПУ), яка є найбільш чисельним профспілковим об'єднанням в Україні, нараховує понад 9 млн. членів профспілок. До складу ФПУ входить 44 всеукраїнських профспілок і 27 територіальних об'єднань організацій профспілок. Метою діяльності ФПУ є вираження, представлення інтересів і захист прав організацій – членів ФПУ, координація їхніх колективних дій, представництво і захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілок в органах державної влади й органах місцевого самоврядування, у стосунках з роботодавцями, їх організаціями і об'єднаннями, а також з іншими об'єднаннями громадян [7, 78].

Таким чином, для формування ефективної системи соціального партнерства в Україні склалися всі необхідні умови, а саме: є профспілки як організації, які представляють і захищають інтереси працюючих; сформувався клас підприємців; держава заявила виступити в якості посередника у відносинах між працівниками і роботодавцями; існує мінімально необхідна правова основа для розвитку соціального партнерства; сформовані базові інститути і механізми проведення колективних переговорів.

Проте, дослідники і учасники соціально-трудових відносин продовжують відзначати неефективність системи соціального партнерства, формальність і невиконання колективних угод і договорів. Чітко проявляється ріст соціальної незахищеності працюючих і соціальною напруженістю в суспільстві, появою нових форм трудових конфліктів.

Проаналізувавши сутність інституту соціального партнерства, можна зробити такі висновки:

1. Соціальне партнерство – це механізм для функціонування розвинутого суспільства. Він успішно працює в умовах стабільної економіки і злагодженості суспільства. Такі нагальні українські проблеми як корупційність, порушення законів та інші дають зрозуміти, що українському суспільству треба розвивати соціальне партнерство.

2. Світовий досвід дозволяє переконатись, що досягнути злагоди у суспільстві та підвищити ефективність виробництва можна лише в умовах соціального миру та співробітництва найманих працівників з працедавцями.

3. Соціальне партнерство спрямоване на: забезпечення соціального взаєморозуміння в суспільстві, зменшення кількості соціальних конфліктів, сприяння погодженню інтересів роботодавців і найманих працівників; забезпечення активної ролі держави у переговорному процесі з питань встановлення умов праці, забезпечення взаємної зацікавленості найманих працівників і роботодавців у поліпшенні економічного становища і сприяння взаєморозумінню між ними, забезпечення належних умов праці і достатнього життєвого рівня працівників.

4. Для подальшого вдосконалення системи соціального партнерства в Україні доцільним є: реформування законодавчих й нормативних актів з питань соціального партнерства й соціально-трудових відносин, з метою приведення їх у відповідність із нормами міжнародного права; прискорення ухвалення законодавчих актів, які безпосередньо стосуються системи соціального партнерства і її складових; проведення додаткових заходів з боку держави, щодо мотивації роботодавців до участі в соціальному діалозі; проведення заходів по підвищенню поінформованості широких мас суспільства про соціальне партнерство тощо.

Література

1. Брич В.Я. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч.-метод. посібн. / В.Я. Брич, О.П. Дяків, С.А. Надвиничний та ін.; за ред. Є.П. Качана. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 373 с.
2. Пилипенко П.Д. Трудове право України : навч. посіб. — вид. 2-ге, змін. і доп. / П.Д. Пилипенко. — К. : Істина, 2007. – 208 с.
3. Гутуряк К.О. Сучасний стан соціального партнерства в Україні [Електронний ресурс]. / К.О. Гутуряк – Режим доступу: <http://intkonf.org/guturyak-ko-suchasniy-stan-sotsialnogo-partnerstva-v-ukrayini/>
4. Курбанов Р.А. Трудовое право : учебник [для бакалавров] / Р.А. Курбанов и др.; под общ. ред. Р.А. Курбанова, С.Н. Бабурина. – М. : Издательство Юрайт, 2013. – 393 с.
5. Болотіна Н.Б. Трудове право України : підручник / Н.Б. Болотіна. – К. : Знання, 2008. – 860 с.
6. Теліпко В.Е. Трудове право України : навч. посіб. / В.Е. Теліпко, О.Г. Дутова. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 456 с.
7. Колосок А.М. Інституційне забезпечення соціального партнерства / А.М. Колосок // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 10. – С. 74-79.

Правове регулювання працевлаштування молоді в Україні

Євдокимова А.І., студент

Науковий керівник:

Омельянчик С.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

В умовах сьогодення важливе місце посідає працевлаштування молоді. Структурні зрушення, що відбуваються на сучасному етапі, у комплексі складних соціально-економічних проблем України, які пов'язані з трансформацією її економіки в ринкову,

призводять до істотних негативних змін на ринку праці, у тому числі появи значних обсягів безробіття, соціальної незахищеності окремих категорій населення, зокрема молоді [1, 138].

Доктринальний фундамент у вирішенні проблеми молодіжного працевлаштування та молодіжного безробіття в Україні, відображено у працях таких вчених як Т.П. Збрицька, Ю.М. Щотова, О.О. Голованова, Д.О. Карпенко, Є.О. Монастирський, Б.К. Бегичев. Дослідженню правових проблем працевлаштування молоді присвячено наукові статті В.С. Венедиктова, О.І. Зозулі, О.С. Реус, З. Колесниченко, В.П. Пастухова та інших.

Існує декілька підходів до визначення поняття “молодь”. Українські дослідники Г.Ф. Труханов, С.М. Романюк, А.І. Клименко, О.С. Цибін визначають молодь як соціальну спільноту, що посідає певне місце в соціальній структурі суспільства й набуває соціального статусу в різноманітних соціальних структурах (соціально-класові, професійно-трудова, соціально-політичні тощо), має спільні проблеми, соціальні потреби та інтереси, особливості життєдіяльності тощо [2].

В Україні питання працевлаштування молоді регулюється Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді» від 5 лютого 1993 року, який вказує тільки на вікові межі та на громадянство України: молоді громадяни – громадяни України віком від 14 до 35 років. [3]. Але варто зазначити, що даний закон регулює відносини щодо соціального становлення молоді. Тому в даному випадку варто звернутися до спеціального закону – Кодексу законів про працю – який хоча і не містить окремого визначення поняття молоді, але в ч.1 ст.197 під молоддю, щодо якої передбачені відповідні соціальні заходи з працевлаштування, розуміє громадян України віком від 15 до 28 років [4, ст.197].

Однак, слід погодитись із Ю.М. Щотовою, яка пропонує наступне визначення поняття «молоді»: це категорія осіб віком від 14 до 28 років, якій з метою залучення до продуктивної суспільної праці в період початкового соціального становлення законодавством встановлюються додаткові, порівняно з іншими працівниками, пільги та гарантії щодо працевлаштування, професійного навчання та трудової діяльності. Вважається недоцільним застосовувати визначену законодавством верхню вікову межу у 35 років, оскільки збільшення її принесло додаткові переваги молоді безпосередньо в соціальних правовідносинах, а не в трудових [5, 8].

Сам термін «працевлаштування» розрізняють в широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні – це процес будь-якого влаштування на роботу, у тому числі й самостійного, і за допомогою служби зайнятості. Зокрема, це й переведення працівників, за умови їх вивільнення, на іншу роботу на тому ж підприємстві чи в організації. У вузькому розумінні – це діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, суб'єктів підприємницької діяльності та інших посередницьких органів, яка спрямована на підшукування роботи особам, що її шукають, включаючи і процес професійної підготовки та перенавчання [6, 343].

Процес працевлаштування починається з того, що особа, яка бажає працювати звертається до органів, які займаються працевлаштуванням з метою сприяння в підшукуванні роботи або починає самостійно підшукувати собі роботу [2].

Необхідно відмітити, що чинним законодавством України передбачені певні правові гарантії працевлаштування населення загалом та молоді зокрема. Відповідно до ст.43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. У ч.2 ст.43 Конституції наголошено на тому, що держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. В Україні заборонено будь-яку дискримінацію у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей.

Відповідно до ст.24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом [7].

В той же час існують і певні проблеми із працевлаштуванням молоді. Як бачимо, на сучасному етапі розвитку України демократизація суспільства надала молоді більш ширшу сферу економічної діяльності та професійної мобільності, але разом з тим, підвищилась незахищеність молоді на ринку праці, загострилися проблеми молодіжного безробіття.

Слушною є думка Ю.М. Щотової, яка наголошує на особливій соціальній незахищеності молоді. Через відсутність достатнього практичного досвіду, правових та професійних знань, а часто і моральної невідповідності до конкуренції на ринку праці, реалізувати своє право на працю молодим громадянам сьогодні складно [5, 1].

На думку О.М. Ярошенка, основною причиною низької конкурентоспроможності молоді на ринку праці є брак професійних знань, відсутність необхідної кваліфікації і трудових навичок. Поряд з цим, молодь досить вигідно відрізняється від інших категорій населення своєю здатністю до творчої діяльності, високою працездатністю і мобільністю, сприйнятливістю до інновацій, гарним здоров'ям, тривалим періодом майбутньої працездатності [8, 206].

В дійсності роботодавці віддають перевагу досвідченим спеціалістам, а кандидатам без досвіду пропонують мізерну заробітну плату або вакансію, дуже далеку від набутого фаху. Такі умови здебільшого не можуть задовольнити очікування молоді. Отже, можна виділити таку нагальну проблему стосовно працевлаштування молоді, як переважна відмова роботодавця молодим фахівцям. Перш за все це зумовлено відсутністю досвіду роботи. Крім того, як вважає Т. А. Коляда, не менш важливими проблемами є: 1) часткова зайнятість – молоді люди погоджуються на такі умови праці, оскільки у них немає іншого виходу, при цьому, розглядають таку роботу саме як тимчасову і не пов'язують з нею перспектив у майбутньому; 2) проблема працевлаштування молоді в сільській місцевості – її причиною є економічний спад, що призводить до виникнення труднощів щодо збереження робочих місць у традиційних сільськогосподарських секторах [9].

З вищевикладеного можна зробити висновок, що на сьогодні питання працевлаштування молоді є досить важливим і потребує вирішення. Адже ігнорування цього питання може призвести до погіршення рівня безробіття, поширення злочинності серед молоді. Вважаємо, що проблема безробіття повинна вирішуватися через державні правові заходи та пропозиції з удосконалення організаційно-правових та економічних заходів працевлаштування молоді на сучасному етапі.

Література

1. Валетов Д.М. Проблеми молодіжного безробіття в сучасній Україні / Д.М. Валетов, С.Е. Саржан // Вісник Дон ДУЕТ ім. М. Туган-Барановського. – 2007. – № 2. – С. 138-142.
2. Правове регулювання працевлаштування молоді в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainediplom.com/60/16451-pravove-regulyuvannyaapracevlashtuvannya molodi-v-ukrayini.html>.
3. Про соціальне становлення та розвиток молоді в Україні: Закон України від 5 лютого 1993 року № 2998-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>
4. Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 року // Відомості Верховної Ради України. – 1971. – Дод. до № 50. – Ст. 375.
5. Щотова Ю.М. Правове регулювання працевлаштування молоді в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Ю.М. Щотова; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2006. – 20 с.

6. Правознавство: підручник / А.І. Берlach, Д.О. Карпенко, В.С. Ковальський, А.М. Колодїй, А.Ю. Олійник, О.О. Підпригора; за ред. В.В. Копейчикова, А.М. Колодїя. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 752 с.
7. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Ярошенко О.М. Проблеми та перспективи правового регулювання зайнятості та праці молоді / О.М. Ярошенко // Вісник Академії правових наук України. – 2004. – № 4. – С. 205-213.
9. Коляда Т.А. Працевлаштування молоді: проблеми правового регулювання [Електронний ресурс] / Т.А. Коляда // Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_2/PB-2/PB-2_36.pdf

Проблема працевлаштування випускників вищих навчальних закладів

Кіорне А.О., студент

Науковий керівник:

Омельянчик С.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Випускники вищих навчальних закладів (далі ВНЗ) – молоді фахівці – є однією з соціально малозахищених категорій населення. Тому державна політика у цій сфері має бути спрямована на пошук шляхів розв’язання проблем, пов’язаних із працевлаштуванням випускників ВНЗ та покращенням ситуації, виокремлення конкретної проблеми і розробка плану по її усуненню [1].

Правові аспекти працевлаштування молоді, враховуючи випускників, досліджувала значна кількість науковців, зокрема, Ю. Богоявленська, Т. Буда, Т. Заяць, В. Кравченко, Н. Анішина, Д. Верба, К. Бондарчук, Ю.М. Шитова, Я.Р. Шишко та ін.

Проблема працевлаштування молоді є однією з найгостріших у державі. Більша частина випускників після закінчення навчальних закладів не мають інформаційної підтримки, не володіють стратегією та тактикою (або механізмами) пошуку роботи [2]. Також однією з проблем є те, що роботодавці мають завеликі запити, які не відповідають можливостям випускників.

Тож слід зазначити, що складність отримання робочого місця після завершення навчання полягає у наступному:

- недостатній освітній рівень, адже більшість знань отриманих у ВНЗ не використовуються на практиці;
- підвищеними вимогами щодо працевлаштування, до змісту, характеру і умов праці, більшість випускників вважають, що одразу отримають високооплачувану роботу в комфортних умовах;
- невідповідність кількості робочих місць та кількості осіб, які потребують працевлаштування;
- відсутність досвіду роботи – головна проблема на даний момент, бо роботодавці ставлять зависокі вимоги, всі шукають молодих людей, не враховуючи те, що в них не було можливості отримати стаж.

Кабінетом Міністрів України було видано розпорядження від 27 серпня 2010 року № 1726-р «Про підвищення рівня працевлаштування випускників вищих навчальних закладів», згідно з яким Міністерству освіти і науки разом з

іншими центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, до 1 січня 2011 р. вжити заходів до утворення у складі вищих навчальних закладів у межах чисельності працівників та обсягів їх фінансування підрозділів сприяння працевлаштуванню студентів і випускників вищих навчальних закладів [3]. На виконання вищевказаного розпорядження Міністерством освіти і науки

України було видано наказ від 27 квітня 2011 року № 404 «Про затвердження Типового положення про підрозділ вищого навчального закладу щодо сприяння працевлаштуванню студентів і випускників». Розглянувши офіційні сайти різних ВНЗ, можна побачити, що такі підрозділи були створені, але постає питання про їх ефективність. На законодавчому рівні цю проблему не врегульовано і тому потреба внесення відповідних змін до спеціальних законів, зокрема Закону України «Про освіту» та Закону України «Про вищу освіту», є актуальною.

На думку Ю. Богоявленської вище перелічені проблеми можливо врегулювати наступним чином:

- спростити механізми переходу молоді від навчання до трудової діяльності;
- ввести нові підходи до працевлаштування випускників на перше робоче місце;
- зробити нормою стажування студентів стаціонару вищих та професійно-технічних навчальних закладів, які завершили початковий цикл навчання з відповідної спеціальності;
- врегулювати ці заходи за допомогою норм нового законодавства, які б підвищували рівень відносин працевлаштування випускників ВНЗ і сприяли б їх подальшому розвитку [4, 53-54].

Також для вирішення поставленої проблеми слід дослідити зарубіжний досвід, а особливо тих країн, де рівень безробіття найнижчий, зокрема Великої Британії, Німеччини, Нідерланди. Так у Великій Британії механізмом співробітництва між роботодавцями та державою у сфері професійної освіти є укладання Галузевих угод щодо професійних знань, умінь та компетенцій, згідно з якими представники бізнесу беруть активну участь у визначенні переліку загальних умінь, знань та навичок, орієнтованих на вирішення виробничих завдань. У країні діє майже 150 організацій, до компетенції яких входить сертифікація відповідних професійних кваліфікацій. Вони є незалежними недержавними структурами, частина з них має статус промислових освітніх організацій.

У Німеччині запроваджено підготовку робочих кадрів у професійних школах і на виробництві, яка базується на спільній роботі міністерств освіти, окремих земель з торгово-промисловими палатами, які представляють інтереси роботодавців. Ця система передбачає механізми спільного прийняття рішень щодо змісту програм, чіткої та прозорої схеми фінансування. Витрати на утримання навчальних закладів бере на себе держава, а навчання професійних практичних навичок фінансує бізнес.

У Нідерландах Створено Національні організації професійної освіти та навчання (National Bodies), що забезпечують узгодження вимог роботодавців до якості професійної освіти. Вони формуються із представників системи освіти, промисловості, бізнесу та конфедерації профспілок. Понад 20 Національних організацій професійної освіти і навчання об'єднано в Асоціацію «COLO», яка являє собою асоціацію державних методичних центрів з проблем професійної освіти, навчання і ринку праці та виконує функції координації діяльності Національних організацій [5].

Дослідивши проблеми працевлаштування випускників ВНЗ та способів їх можливого подолання, можемо підсумувати, що в Україні сформована нормативна база, але для регулювання відносин працевлаштування випускників ВНЗ, вона потребує вдосконалення і подальшого розвитку. Також було б доцільно запозичити зарубіжний досвід країн, в яких низький рівень безробіття.

Література

1. Шишко Я.Р. Проблеми працевлаштування випускників ВНЗ та можливі шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / Я.Р. Шишко. – Режим доступу: <http://stud.com.ua>
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння працевлаштуванню студентів та випускників вищих навчальних закладів: Пояснювальна записка до проекту Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=42246&pf35401=211181>

3. Про підвищення рівня працевлаштування випускників вищих навчальних закладів: Розпорядження КМУ від 27.08.2010 р. № 1726-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Богоявленська Ю.В. Адміністративно-правові механізми управління зайнятістю молоді в Україні в умовах фінансової кризи / Богоявленська Ю.В. // Економіка і право. – 2009. – №13. – С. 47-54.
5. Алашеев С.Ю. Обзор мировых практик организации взаимодействия рынка труда и системы профессионального образования [Электронный ресурс] / С.Ю. Алашеев, Т.Г. Кутейницына, Н.Ю. Посталюк // Спрос и предложение на рынке труда и рынке образовательных услуг в регионах России: II Всерос. науч.-практ. интер.-конф (26-27 окт. 2005 г.). – Режим доступа: <http://labourmarket.ru.conf>

Правове регулювання та особливості праці жінок в Україні

Левіт А.Р., студент

Науковий керівник:

Омельянчик С.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Чинне трудове законодавство включає та регулює в собі право охорони окремих категорій працівників, які на ринку праці не мають однакових можливостей у реалізації загальних прав та свобод, через різні особливості. Не виключенням стало створення спеціальної охорони праці жінок, яка передбачає специфічні правила, пільги і додаткові гарантії їх трудового права.

Згідно з 24 статтею Конституції України рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [1].

Питання, щодо правового регулювання та особливостей праці жінок в Україні відображені в працях таких науковців як: В.В. Жернакова, А.І. Мотрича, М.М. Грекова, О.В. Андрійчука, О.Б. Лозана та ін.

Створення особливої охорони праці жінок – найважливіша соціальна проблема усіх держав. Відповідно до Конвенції МОП №103 «Про охорону материнства» встановлено вимоги щодо підвищеної охорони праці жінок на виробничих підприємствах і в сільському господарстві. В Україні в останні роки створюється відповідна нормативна база, спрямована на реалізацію прав жінок у сфері праці [2].

Слід погодитися з Жернаковим В.В., що особлива охорона праці жінок – це встановлена спеціальними нормами (на доповнення до загальних норм охорони праці) система правових заходів, яка забезпечує з урахуванням фізіологічних особливостей жіночого організму, його материнської функції безпечні умови роботи для організму матері (майбутньої матері) та її потомства [3, 127].

У Кодексі законів про працю передбачена глава «Праця жінок», що закріплює основні особливості регулювання жіночої праці:

- заборона застосування праці жінок на важких та шкідливих для здоров'я роботах;
- обмеження щодо роботи у нічний час;
- заборона залучення вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років до нічних, надурочних робіт та у відрядженнях, переведення таких жінок на легшу роботу;

- залучення жінок, що мають дітей віком від трьох до чотирнадцяти років або дітей-інвалідів тільки за їх згодою;
- надання різних видів соціальних відпусток;
- додаткові гарантії при прийомі на роботу та звільненні жінок, що мають дітей [4].

П.Д. Пилипенко відносить правове регулювання праці жінок до інституту охорони праці. Норми, що регулюють охорону праці жінок, автор розділяє на 2 групи:

- 1) ті, що регулюють працю всіх працюючих жінок;
- 2) ті, що регулюють працю жінок у зв'язку з їх материнством [5, 25].

А.І. Мотрич у своїй статті «Особливості правового регулювання праці жінок в Україні» наводить слушну думку І.С. Сахарука, про те, що можна надати рекомендаційний характер нормам, що обмежують працю жінок у нічний час, наднормово, а також відрядження жінок-матерів. Водночас, вважає автор, необхідно зберегти окремі імперативні законодавчі обмеження щодо праці жінок, коли умови праці шкідливі для їхнього здоров'я [5, 26].

Також трудове законодавство України передбачає для жінок певні соціальні відпустки. Так, на підставі медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів – 70) календарних днів після пологів, починаючи з дня пологів. Відпустка по вагітності та пологах обчислюється сумарно і надається жінкам у повному обсязі незалежно від кількості днів, фактично використаних до пологів.

Жінкам, які усиновили новонароджених дітей безпосередньо з пологового будинку, надається відпустка з дня усиновлення тривалістю 56 календарних днів (70 календарних днів – при усиновленні двох і більше дітей) з виплатою державної допомоги у встановленому порядку. Жінкам, які усиновили дитину з числа дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування, старше трьох років, надається одноразова оплачувана відпустка у зв'язку з усиновленням дитини тривалістю 56 календарних днів (70 календарних днів – у разі усиновлення двох і більше дітей) без урахування святкових і неробочих днів після набрання законної сили рішенням про усиновлення дитини.

Крім цієї відпустки, за бажанням жінки їй надається відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку з виплатою за ці періоди допомоги відповідно до законодавства [4].

Слід погодитися з думкою А.І. Мотрича про те, що в Україні жінкам надається достатньо прав та свобод, але одночасно існують і проблеми. Так, можна виділити основні з них:

- невідповідність правового регулювання праці жінок умовам ринкової економіки;
- неефективність та нечіткість більшості норм, що стосуються праці жінок;
- застарілість законодавства про працю;
- відсутність можливості реалізації трудового потенціалу жінок в повній мірі [5, 26].

Автор також дає і варіанти вирішення цих проблем, як один із способів він зауважує підвищення міри відповідальності роботодавців за порушення законодавства про працю. Так, з метою захисту працівників і подолання практики їх дискримінації необхідно також переглянути міри відповідальності за порушення трудового законодавства. Зокрема, погоджуємося з І.С. Сахарук про необхідність встановлення в Кодексі про адміністративні правопорушення України штрафні санкції за допущення дискримінації у сфері праці [6, 51].

Таким чином, враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що охорона праці жінок являється важливим інститутом трудового права, який є чітко регламентованим, але який все ж таки вимагає удосконалення.

Література

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
2. Лозан Б.О. Правове регулювання праці жінок в Україні [Електронний ресурс] / Б.О. Лозан. – Режим доступу: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/>
3. Трудове право: підручник / за ред. В.В. Жернакова, С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко. – Х.: Право, 2012. – 496 с.
4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 1971. – № 50. – Ст. 375.
5. Мотрич А.І. Особливості правового регулювання праці жінок в Україні / А.І. Мотрич // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – № 9-2. – С. 24-26.
6. Сахарук І.С. Правове регулювання рівних прав і можливостей окремих категорій працівників / І.С. Сахарук // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2010. – №533. – С. 49-55.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини

Білокур А.В., студентка

Науковий керівник:

Узунова О.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Соціально-правова природа торгівлі людьми, як злочину, полягає в тому, що окремий індивідум, задовольняючи власні інтереси, наражає на небезпеку охоронювані законом, традиціями і мораллю істотні інтереси інших громадян або всього суспільства в цілому. Дуже часто торгівля людьми помилково сприймається тільки як примусове надання сексуальних послуг за межами своєї держави. Однак, за визначенням, злочини пов'язані з торгівлею людьми охоплюють й інші форми експлуатації, незалежно від того, в якій країні це відбувається.

За останні 15 років з моменту прийняття Палермського протоколу у 2000 році зусилля по боротьбі з торгівлею людьми в усьому світі неухильно набирали обертів. Десятки країн активізували виконання потрібної парадигми (запобігання, кримінальне переслідування і захист), закріпленої в цих документах, що дозволяє урядам розслідувати справи про торгівлю людьми і залучати винних до кримінальної відповідальності, забезпечувати захист і допомогу постраждалим, і приймати досконаліші заходи для запобігання злочинів в першу чергу [1, 119].

Проте, в той час як боротьба з торгівлею людьми активізується, мільйони продовжують займатися підневільною працею і залишаються об'єктами експлуатації заради збагачення інших практично в кожній країні світу.

Торгівля людьми не знає кордонів і не визнає жодних законів. Вона існує на офіційних і неофіційних ринках праці як законних, так і незаконних галузей, і її жертвами стають як кваліфіковані, так і некваліфіковані працівники з різним рівнем освіти.

Торгівля людьми, або інша незаконна угода щодо передачі людини, як злочин має обов'язково проявитися зовні, втілитися в акті свідомої поведінки, реалізуватися як діяння.

Кримінально-правове поняття злочину торгівля людьми, або інша незаконна угода щодо передачі людини дано в ст.149 Кримінального кодексу України [2]. Злочин торгівля людьми, або інша незаконна угода щодо передачі людини визнається вчинене винне суспільно-небезпечне діяння, передбачене ст.149 Кримінальним кодексом України і заборонене ним під загрозою покарання. При цьому дане діяння будучи злочинним, протиправним діянням володіє такими ознаками: суспільною небезпекою, протиправністю, винністю і є кримінально караним [3, 135].

Суспільну небезпеку діяння торгівля людьми, або інша незаконна угода щодо передачі людини відносять до матеріальної ознаки даного злочину, а протиправність, караність та винність – до формальних ознак визначення торгівлі людьми, або іншої незаконної угоди щодо передачі людини. Як видно, в чинному Кримінальному кодексі України використовується змішане матеріально-формальне визначення злочину торгівля людьми, або інша незаконна угода щодо передачі людини.

Торгівля людьми, або інша незаконна угода щодо передачі людини розглядається як сукупність трьох основних складових: дії, способи і мета. Дії включають: вербування, переміщення, переховування, передача або одержання осіб; можливі способи – обман, шантаж або використання уразливого стану особи; мета – експлуатація [2]. При наявності всіх цих складових, таку ситуацію слід розглядати як торгівлю людьми.

Поняття «торгівля людьми» означає здійснені з метою експлуатації вербування, передача, перевезення, отримання або переховування людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, шахрайства, викрадення, зловживання владою, обману або уразливості положення, шляхом підкупу, у вигляді вигод або платежів, для отримання згоди особи, яка контролює іншу особу [4].

В свою чергу, експлуатація включає, як мінімум, примусову працю чи послуги, експлуатацію проституції або іншими формами сексуальної експлуатації, рабство або традиції, близькі до рабства, практику поневолення або вилучення органів. Експлуатація в рамках торгівлі людьми, як правило, відбувається з використанням різноманітних форм примусу з боку злочинців, серед яких: вилучення документів, які посвідчують особу, загрози силою або її застосування, шантаж і т.д. [5, 671].

З врахуванням різної мети торгівлі людьми доцільно охарактеризувати відповідні види. Так, торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації характеризується тим, що жертвами торгівлі людьми вважаються повнолітні, яких примусили, змусили або обманним шляхом втягнули в заняття проституцією. Торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації також може виникати в ситуації боргового рабства, наприклад, коли жінок або дівчат примушують продовжувати заняття проституцією в результаті неправомірно нарахованого їм «боргу», який виник нібито в зв'язку з їх перевезенням і наймом або просто сплаченої за них «ціною», який торговці людьми відкрито вимагають від них виплатити перед тим, як вони зможуть звільнитися. Коли дитину (віком до 18 років) вербують, спонукають, утримують, перевозять, надають, отримують або поміщають в цілях комерційної сексуальної експлуатації, для кваліфікації злочину, що відноситься до торгівлі людьми не потрібно докази застосування сутенером сили, обману або примусу.

Примусова праця, також обумовлена торгівлею людьми з метою трудової експлуатації, пов'язана з цілим рядом дій – набором, приховуванням, перевезенням, передачею або отриманням людей, - з застосуванням сили або фізичних загроз, психологічного примусу, зловживань судовим процесом, внаслідок обману або інших примусових дій з метою примусити кого-небудь працювати. Однією з форм примусу є використання зобов'язань або боргу. Деякі працівники успадковують борг так, за наявними оцінками, в Південній Азії мільйони жертв торгівлі людьми відпрацьовують борги попередніх поколінь. Інші стають жертвами торговців людьми або вербувальників, які протизаконно маніпулюють початковим боргом, що виник як умова отримання роботи.

Підневільна робота домашньої прислуги є різновидом торгівлі людьми, що опинилися в особливих обставин – неформальна зайнятість в приватному будинку. Ці обставини створюють особливо вразливу ситуацію для жертв торгівлі людьми. Коли домашні працівники позбавлені права залишити місце роботи, коли їх піддають жорстокому поводженню або недоплачують, а в деяких випадках, не платять взагалі, – це злочин [6, 43].

Характеризуючи торгівлю людьми чи іншу незаконну угоду щодо передачі людини, як злочину, за українським законодавством варто виокремити його традиційну структуру: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону.

Безпосереднім основним об'єктом цього злочину є гідність і воля людини. Його факультативним додатковим об'єктом можуть виступати встановлений порядок здійснення службовими особами своїх повноважень, здоров'я людини, встановлений порядок перетинання державного кордону України.

Торгівля людьми чи інша незаконна угода щодо передачі людини з об'єктивної сторони виражатися може у таких формах:

- 1) продаж людини;
- 2) інша сплатна передача людини;
- 3) здійснення будь-якої іншої незаконної угоди стосовно людини, що пов'язано із законним чи незаконним переміщенням через державний кордон України за її згодою або без згоди [3, 918].

Під незаконною іншою угодою щодо людини розуміти слід два види фактичних угод:

1) такі угоди, як надання у безоплатне користування, дарування та будь-які інші форми, за якими особа передається безоплатно для тимчасового використання або у фактичну власність;

2) зворотний бік передачі, тобто купівля або одержання людини внаслідок найму, міни, застави, іншої угоди, за якої винний одержує у фактичну власність людину від іншої особи.

При цьому, суб'єкт є загальний, а суб'єктивна сторона цього злочину передбачає як правило, корисливий мотив і прямий умисел.

З метою боротьби з даним видом злочину особливої уваги заслуговує політика уряду. Дії уряду мають вирішальне значення для судового переслідування у справах про торгівлю людьми, щодо захисту потерпілих і для запобігання торгівлі людьми. Активізуючи зусилля в цих областях і продовжуючи будувати партнерські відносини з громадянським суспільством і приватним сектором, можна зробити серйозні кроки в боротьбі з сучасним рабством.

Уряд повинен приймати чіткі установки для бізнесу з питань прав людини і розробляти правила, що сприяють більшій прозорості та поліпшення звітності про зусилля по боротьбі з торгівлею людьми в ланцюжках поставок. Наприклад, в березні в Великобританії був прийнятий Закон про сучасне рабстві 2015 року, який вимагає, серед іншого, щоб комерційні організації з річним обсягом продажів понад певного рівня готували річні звіти з викладенням заходів, які вони зробили, щоб запобігати торгівлі людьми в їх ланцюжках поставок або в будь-якій частині їх ділових операцій [7, 78].

Міжнародне співробітництво з метою зміцнення політики в області міграції робочої сили та управління потоками трудових мігрантів, що збільшуються, має вирішальне значення для скорочення числа людей, які стають жертвами торговців людьми. Захисту працівників може також сприяти вдосконалення правил, що регламентують діяльність приватних вербувальників робочої сили.

Отже, торгівля людьми є проблемою глобального масштабу, яка не визнає національних кордонів. Тому для боротьби з торгівлею людьми потрібні транснаціональні методики, що використовують міжнародне співробітництво в формах обміну інформацією та надання взаємної допомоги. Торгівля людьми чи інша незаконна угода щодо передачі людини, як злочин у кримінальному праві України – це суспільно небезпечне, протиправне, винне, каране діяння, яке визначається статтею 149 Кримінального кодексу України. При цьому, обов'язковими ознаками торгівлі людьми чи іншої незаконної угоди щодо передачі людини є: суспільна небезпека, протиправність, винність і караність.

Література

1. Большой юридический словарь – 2-е изд., перераб. и доп. / под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 688 с.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Тацій В.Я. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. – 5-те видання, доповнене / Тацій В.Я., Пшонка В.П., Борисов В.І. – К.: Право., 2013. – 1416 с.
4. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
5. Судово-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. А.В. Савченка. – К.: Центр учб. л-ри, 2013. – 1272 с.

6. Кримінальний процес. Загальна частина (альбом схем): навч. посіб. / [Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.П. Письменний та ін.]. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 144 с.
7. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент.: – 5-те вид., допов./ за заг. ред. В.Я. Тацій [та ін.]. – Х.: Право, 2013. – 1039 с.

Окремі проблемні питання зловживання учасниками кримінального процесу своїми правами у кримінальному провадженні

Болобан Д.А., студент

Науковий керівник:

Єна І.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Закріплення в КПК України принципу змагальності цілком обґрунтовано призвело до розширення прав суб'єктів кримінального процесу, що в свою чергу розширило можливість зловживання наданими правами. В даний час зловживання правом на практиці досить поширеним явищем серед учасників кримінально-процесуальних правовідносин. Крім того, зміст явища зловживання правом є досить складним для розуміння, через що і досі в науці відсутній єдиний підхід до розуміння змісту цього явища, через різноманітні погляди науковців на цей юридичний феномен, що в свою чергу не аби як впливає на можливість належним чином запобігати цьому негативному явищу. З огляду на це вважаємо актуальним дослідити питання що стосуються визначення поняття зловживання правом та визначити властиві йому ознаки у даних тезах.

Незважаючи на те, що проблема зловживання правом досліджується ще з часів римського права, ступінь її наукової розробки є досить невисоким. Проблемами зловживання правом у своїх працях досліджували такі вчені, як О.В. Капліна, Л.Д. Удалова, О.Ю. Хабло, І.Д. Іванюк, Є.В. Васьковський, А.В. Юдіна, М.М. Агарков, М.І. Бару, С.М. Братусь, Д.В. Горбась, В.П. Грибанов, С.Г. Зайцева, О.С. Іоффе, Р.А. Калюжний, А.Я. Курбатов, Н.С. Малєїн, О.О. Малиновський, А.І. Муранов, В.А. Рясенцев, Й.О. Покровський та ін.

В чинному національному законодавстві немає ні чітко закріпленого поняття зловживання правом у кримінальних процесуальних правовідносинах, ні ознак цих зловживань. Тому для визначення поняття цього явища слід звернутися до наукових джерел.

Так, одні науковці, наприклад, В.П. Грибанов та І.Д. Іванюк вважають, що зловживання правом необхідно розглядати в контексті меж здійснення права. На їх думку, зловживання правом полягає в діяльності, яка здійснюється на підставі наявних процесуальних прав, проте з виходом за межі здійснення таких прав [1, 348-349].

Інша група вчених проблему зловживання правом характеризує крізь призму призначення прав. На думку О.О. Малиновського то О.Ю. Хабло, які є представниками цього підходу зловживання правом – це форма реалізації права всупереч його призначенню, цілям, соціальній функції чи інтересам інших суб'єктів за допомогою якої спричиняється шкода іншим учасникам суспільних відносин [2, 50].

Наступна група науковців, до яких відноситься С.Г. Зайцева та О.В. Капліна, стверджує, що зловживання правом необхідно розглядати в контексті дослідження проблеми легальної видимості в праві. Представники цього підходу акцентують увагу на тому, що такі дії на перший погляд формально не суперечать об'єктивному праву. Тому вони визначають зловживання правом, як правомірне діяння, яке зовні спирається на суб'єктивне право і формально не суперечить об'єктивному праву, поєднане із заподіянням шкоди іншим суб'єктам права чи створенням загрози її заподіяння [3, 289].

Окремі науковці, такі як М.М. Агарков та В.А. Рясенцев взагалі дотримуються думки, що зловживання правом не існує, адже уповноважена особа, що діє у межах свого

права, завжди лише реалізує його. Якщо ж воно виходить за визначені законом рамки, тобто порушує закон, то подібні діяння лише зовні нагадують реалізацію права, фактично являючись протиправними за своїм характером, тому термін «зловживання правом» позбавлений змісту, так як об'єднує взаємовиключні поняття [4, 427]. Основний аргумент прибічників цієї позиції – здійснення права не може бути протиправним.

Враховуючи зазначені вище позиції вчених-процесуалістів, вважаємо за доцільне виділити такі основні ознаки характерні цьому явищу:

1) наявність конкретного права, наданого законом учаснику кримінально-процесуальних правовідносин, як можливості діяти або користуватися якимись благами. Говорити про зловживання правом можливо лише в тому випадку, коли учасник процесу наділений цим правом. Якщо учасник процесу діє, але у нього немає права на це взагалі або права діяти певним чином, то мови про зловживання бути не може. В цьому разі, очевидно, слід говорити про вчинення правопорушення. Слід також відзначити, що зловживати можна лише процесуальними правами. Невиконання або неналежне виконання процесуальних обов'язків може бути розцінено як правопорушення і спричинити кримінальну або адміністративну відповідальність [5, 23].

2) зловживання правом виникає або може виникнути в період реалізації права, наданого законом. Сама по собі наявність права не тягне наслідків і не може бути розцінено як зловживання до того моменту, поки учасник процесу не починає реалізовувати свої права [5, 24].

3) поведінка особи, що зловживає правом, є допустимою і можливою, прямого порушення правової норми немає, однак суб'єкт здійснює право при відсутності або в протиріччі з наявними у нього інтересом. [5, 25].

4) наступний ознака даного правового феномену проявляється в тому, що при зловживанні реалізація права здійснюється за межами, встановленими законом, і в цілому суперечить інтересам суспільства і держави [5, 25].

5) процесуальні зловживання відбуваються лише через формальне здійснення (реалізацію) суб'єктами їхніх юридичних прав чи обов'язків. Під формальною реалізацією тут розуміємо використання абстрактно сформульованих приписів законодавства, що гарантують право на юридичний захист чи зобов'язують до певних дій у межах судового процесу. При цьому одночасно реалізуються інші нормативні приписи, які теж абстрактно та неоднозначно формулюють заборону зловживань правом [6, 38-55];

6) зловживання процесуальними правами чи обов'язками (далі також – зловживання правом) завжди є умисною поведінкою. Іншими словами, зловживачем не можна стати з необережності. Це положення є надзвичайно важливим для правильної кваліфікації поведінки як зловживання правом та для правильного доктринального розуміння змісту суб'єктивної сторони зловживання [7, 33];

7) унаслідок зловживання процесуальними правами чи обов'язками заподіюється шкода суспільним відносинам або ж створюється реальна загроза її настання такої шкоди [8, 145].

Зловживання правом у кримінальному процесі може проявлятися у таких формах:

- недобросовісне неодноразове подання клопотань, скарг та заяв (про відвід судді, слідчого, інших учасників процесу, про відкладення розгляду справи, щодо витребування документів, інших доказів, про забезпечення доказів, про виклик і допит свідків, залучення інших учасників процесу, проведення експертизи);

- неподання або несвоєчасне подання доказів чи інших матеріалів на законну вимогу уповноважених суб'єктів;

- неодноразове нез'явлення до суду з різних «поважних» причин;

- затягування з ознайомленням із матеріалами справи;

- повідомлення суду неправди у поясненнях сторін (не прямий виклад неправдивих фактів, а заперечення певних обставин);

- безпідставне звинувачення про фальшування доказів;

- подання доказів, з якими не ознайомлена друга сторона – наприкінці судового розгляду (у випадку, якщо такі докази були отримані першою стороною значно раніше);
- умисна доказова пасивність сторін [7, 32].

Негативні наслідки від таких зловживань можуть проявлятися у:

- створенні ситуації, в якій слідчий, прокурор чи суд зобов'язані виконувати кореспондуючі їм обов'язки, які завідомо для підозрюваного, обвинуваченого є недоцільними чи безперспективними. Такі ситуації пов'язані із задоволенням клопотань, про допит свідка, якому нічого не відомо про фактичні обставини справи, залучення експерта для проведення повторної експертизи при повній впевненості в правильності попередньої;
- створенні процесуальних переваг, тобто ситуації, в якій інші суб'єкти кримінального провадження позбавлені можливість реалізовувати свої процесуальні права. Такі наслідки можуть виникати в результаті затягування строків ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, що перешкоджає слідчому закінчити досудове розслідування;
- введення суду в оману шляхом подання завідомо неправдивих фактичних даних, що призводить до затрат часу та засобів для перевірки таких неправдивих даних [9, 41].
- Затягування судового розгляду кримінальної справи, внаслідок необгрунтованого подання заяв, клопотань та відводів.

Отже, будь які зловживання правом у кримінальному процесі є дуже негативним явищем, адже вони завдають великої шкоди правам учасників процесу та перешкоджають досягненню цілей кримінального процесу, але при цьому виглядають як цілком правомірні дії. У зв'язку з такими обставинами необхідно передбачити заходи протидії цьому явищу, шляхом затвердження у законодавстві офіційного та повного тлумачення поняття зловживання правом, та встановити заборону на дії, які мають у собі ознаки такого зловживання.

Література

1. Іванюк І.Д. Юридична природа та ознаки поняття зловживання правом у кримінальному процесі: загальнотеоретичний аспект / І.Д. Іванюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 3. – С. 340-349.
2. Удалова Л.Д. Зловживання у сфері кримінального процесу: монографія. / Л.Д. Удалова, О.Ю. Хабло. – К.: Дакор, 2010. – 176 с.
3. Капліна О.В. Проблеми зловживання правом у кримінальному процесі / О.В. Капліна // Вісник НАПрНУ. – 2010. – № 3 (62). – С. 286-295.
4. Агарков М.М. Проблема злоупотребления правом в советском гражданском праве / М.М. Агарков // Известия АН СССР, отделение экономики и права. – 1946. – № 6. – С. 427-428.
5. Даровских О.И. Злоупотребление правом в уголовном судопроизводстве: понятие и признаки / О.И. Даровских // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Право. – 2012. – № 43 (302). – С. 23-27.
6. Полянський Т.Т. Феномен зловживання правом (загальнотеоретичне дослідження) / Т.Т. Полянський // Пр. Львів. лаб. прав людини і громадянина Наук.-дослід. ін-ту держ. буд-ва та місц. самоврядування Нац. акад. прав. наук України / редкол.: П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. – Серія І. Дослідження та реферати. – Вип. 25. – Львів: Галиц. друкар, 2012. – 456 с.
7. Полянський Т.Т. Зловживання процесуальними правами: юридичні засоби попередження та можливості їх удосконалення / Т.Т. Полянський // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 3 (74). – С. 31-38.
8. Хабло О.Ю. Шкода як обов'язкова ознака зловживання правом у кримінальному процесі / О.Ю. Хабло // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 143-148.

9. Кіреєв Р.В Негативні наслідки зловживання правом на захист підозрюваним, обвинуваченим / Р.В Кіреєв // Международный научно-практический правовой журнал «Закон и жизнь». – 2013. – № 7. – С. 40-43.

До питання про порівняльно-правовий аналіз складу злочину «Державна зрада»

Данильченко Є.О., студентка

Науковий керівник:

Узунова О.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Підрив суверенітету, незалежності, демократії в Україні, дії, спрямовані проти України як соціальної і правової держави, можуть завдати значної шкоди конституційному ладу та іншим складовим національної безпеки, віддалятимуть нашу державу від досягнення сучасних ідеалів держави і суспільства. Тому посягання на ці блага є найбільш небезпечними як для самої держави, так і для суспільства та кожного його члена [1, 815].

Державна зрада є одним із злочинів, який посягає на територіальну цілісність та недоторканість держави. Історично склалося, що кожна держава старається тримати в собі таємниці, які не бажано знати іншим державам, і розкриття яких може знищити або принизити державу. На сучасному етапі життя кожна держава виділяє державну зраду, як один із основних злочинів [2, 361].

Кожна держава визначає для себе, що є зрадою в їхній країні. Тому буде цікаво порівняти як саме розкривають злочин «державна зрада» в своєму законодавстві такі країни, як Латвія, Естонія, США, Франція та Великобританія. Але для цього пропоную провести правовий аналіз цього злочину за допомогою національного законодавства та праць таких науковців, як Г.Н. Борзенков, О.О. Дудоров, П.П. Андрушко, В.В. Сташис, В.Я. Тацій та ін.

В Україні питання кримінальної відповідальності за державну зраду передбачено статтею 111 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Цей злочин, відповідно, входить до групи злочинів проти основ соціальної безпеки України.

Згідно зі ст.111 КК України державною зрадою є діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, оборотоздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України [3, 43].

Зокрема, відомий науковець Сташис В.В. визначає безпосереднім об'єктом цього злочину саме зовнішню безпеку України, її суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, обороноздатність, державну, економічну чи інформаційну безпеку [4, 26].

В свою чергу, Андрушко П.П. проаналізував ст.111 КК України та визначив, що державна зрада з об'єктивної сторони може виявитися у таких формах:

1) перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту – полягає в наданні громадянином України безпосередньої допомоги державі, з якою Україна на той час перебуває у стані війни або збройного конфлікту. Ці дії можуть полягати у вступі на службу до військових чи інших формувань ворожої держави (поліції, розвідки), наданні допомоги агентам спецслужб іноземних держав тощо. Надання згоди виконати такі дії (наприклад, поступити на службу до поліції) є готуванням до вчинення злочину і залишає можливість добровільно відмовитися від його доведення до кінця;

2) шпигунство – полягає в передачі громадянином України або в збиранні з метою передачі іноземній державі, організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю;

3) надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України – передбачає сприянні їх можливим чи дійсним зусиллям заподіяти шкоду державній безпеці України [5, 272].

Згідно із законодавством України, а саме з КК України, суб'єкт злочину є одним із елементів складу злочину, без якого не може настати кримінальна відповідальність. Тобто особа може нести кримінальну відповідальність, за вчинений нею злочин, якщо вона є фізичною особою, осудною та досягла віку, з якого може настати кримінальна відповідальність.

Суб'єкт державної зради, враховуючи вище зазначенні властивості, має і таку спеціальну ознакою – це може бути лише громадянин України, якому виповнилося 16 років [5, 276].

Насамперед, Шевчук А.В. уточнює щодо громадянства та зазначає: якщо під час провадження у справі буде встановлено, що особа, яка обвинувачується у державній зраді, має крім українського, ще й громадянство іншої держави, слід виходити із того, що набуття нею іноземного громадянства виключає її із числа громадян України. Тому вчинені нею шпигунські дії слід кваліфікувати за ст. 114 КК України «Шпигунство» [6, 47].

Суб'єктивна сторона державної зради характеризується виною у виді прямого умислу. З учиненням державної зради винний усвідомлює, що встановлює злочинний зв'язок із ворогом України, заподіюючи при цьому шкоду її суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, оборотоздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, та бажає вчинення цих діянь. Мотиви злочинної поведінки можуть бути різноманітні (боягузтво, корисливість, ненависть до України та її народу, бажання збагатитися, зберегти життя та інші, що на кваліфікацію злочину не впливає) [5, 274].

Зрада державі як склад злочину – формальний: настання фактичної шкоди державній безпеці лежить за межами складу злочину і не є його обов'язковою ознакою, але повинна враховуватися при призначенні покарання [7, 168].

Цікавим регулюванням державної зради є у США, де злочин займає центральне місце в системі державних злочинів. Зрада – єдиний злочин, відповідальність за який передбачено в Конституції США 1787 р. Згідно розділу 3 статті III Конституції під зрадою Сполученим Штатам розуміється ведення війни проти них або приєднання до їх ворогів, надання їм допомоги і послуг. У цій же статті говориться: «ніхто не може бути визнаний винним у зраді, якщо це не буде підтверджено показаннями двох свідків інкримінованого акту чи власним зізнанням у відкритому судовому засіданні». Це визначення зради в загальних рисах відтворюється і в Зводі законів США [2, 391].

Таким чином, зрадою є ведення війни проти США або приєднання до їх ворогам, виражене в наданні їм допомоги або сприяння. З часів Другої світової війни тільки одна людина у США була звинувачена у державній зраді [2, 392].

Проаналізувавши Особливі частини кримінального права зарубіжних країн, Борзенков Г.Н. зазначає, що у Франції відповідальність за державні злочини регламентована Книгою IV «Злочини і провини проти нації, держави і громадського спокою» Кримінального кодексу. Об'єкти даних злочинів дуже подібні до злочинів нашого законодавства. Це є інтереси, пов'язані з незалежністю і безпекою Франції, цілісністю її території, республіканською формою організації державних інститутів, засобами оборони і дипломатії, захистом французького населення всередині країни і за її межами, екологічною рівновагою, головними елементами її наукового та економічного потенціалу, а також культурним надбанням. Відкриває названу Книгу глава, яка передбачає відповідальність за зраду і шпигунство. При цьому дані злочини різняться по суб'єкту, як і в КК України. Так, якщо злочинне діяння вчинено громадянином чи військовослужбовцем Франції, то воно утворює зраду, якщо ж іншою особою – шпигунство. Всі інші ознаки у зради і шпигунства збігаються [2, 398].

У законодавстві Англії відповідальність за державні злочини передбачена спеціальними законами, окремі з яких прийняті ще в XIV-XIX століттях. Щодо державної зради, то регулюванням цього злочину є «Закон про державну зраду» 1351 року. Минулі редакції складалися з норм загального права, де зрада поділялась на державну зраду («high

treason») і малу зраду («petty treason»). До першої групи належали такі злочини, як вбивство короля, королеви і членів його сім'ї, зґвалтування дружини короля та його старшої доньки, надання допомоги ворогам корони, підробка королівської печатки, фальшивомонетництво, вбивство канцлера чи суддів, а до другої – вбивство дружиною чоловіка або слугою господаря. В даний час під поняття зради («treason») підпадають лише ті дії, які ставилися до державної зради, але зараз вона трактується надзвичайно вузько – як посягання на особу монарха [2, 405].

Російський науковець Рябчук В.Н. зазначає, що у Латвійському кримінальному законодавстві складу «зрада державі» або «державна зрада» немає. Найбільш близьким до нього є склад «організована діяльність, спрямована на ліквідацію державної незалежності Латвійської Республіки» [8, 34].

Така ж ситуація і в кримінальному законодавстві Естонії. Об'єктом злочину, близького за складом до державної зради, законодавець цієї країни вважає незалежність і суверенітет Республіки. При цьому зазначається, що в разі, якщо діяння спрямоване на насильницький підлив незалежності і суверенітету Естонії, насильницьке порушення її територіальної цілісності, на насильницьке захоплення влади або насильницьке зміна державного ладу країни, то воно утворює кваліфікований склад і карається більш суворо. Ще одним цікавим фактом є те, що об'єктивна сторона діяння, полягає в будь-яких діях, що складаються в наданні допомоги іноземним «адресатам» в діяльності, спрямованій на шкоду незалежності і суверенітету Естонії [8, 35].

Відповідно до викладеного у роботі матеріалу, можна зробити наступні висновки:

1. Державна зрада є одним з найтяжчих злочинів в Україні і у всіх державах загалом, тому що при вчиненні даного виду злочину страждає не одна особа чи кілька осіб, а страждає ціла держава, нація. Держава ризикує втратити свою територіальну цілісність, а також економічну, політичну, військову, соціальну потужність і бути залежною від іншої держави у всіх аспектах життя.

2. Характерною ознакою даного злочину, яка відрізняє його від злочинів проти основ національної безпеки є те, що суб'єктом вчинення даного злочину може бути тільки громадянин України, який досяг шістнадцятирічного віку, і є осудним. Але у випадку, коли особа має не тільки громадянство України, а ще й іншої держави, то її дій слід кваліфікувати за ст.114 КК України «Шпигунство».

3. Кожна країна визначає для себе, що є державною зрадою. В основному, це тяжкий злочин, регулювання якого визначається не тільки в нормах Кримінальних кодексів держав, а інколи й у нормативно-правових актах. Також слід зазначити, що деякі країни не виділяють як окремий злочин державну зраду та зазначають в своєму законодавстві як організована діяльність, спрямована на ліквідацію державної незалежності. В більшості КК зарубіжних країн державна зрада та шпигунство мають різницю, але існують і такі, що ототожнюють ці два поняття.

Література

1. Дудоров О.О. Кримінальне право: навч. посіб. / О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 944 с.
2. Борзенков Г.Н. Курс кримінального права в п'яти томах. Особлива частина: навч. посіб. / Г.Н. Борзенков, В.С. Комісаров. – М.: Зерцало, 2002. – Т. 5. – 523 с.
3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповнення. – К.: Алерта, 2015. – 212 с.
4. Сташис В.В. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. – 4-те вид., переробл. і допов. / В.В. Сташис, В.Я. Тацій. – Х.: Право, 2010. – 608 с.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 томах / П.П. Андрушко, В.Г. Гончаренко, Є.В. Фесенко. – К.: Алетра; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. – Т. 1. – 964 с.
6. Шевчук А.В. Кримінальне право України. Особлива частина: посібник для студ. вищ. навч. закл. / А.В. Шевчук, М.Д. Дякур. – Чернівці: Рута, 2013. – 471 с.

7. Савченко А.В. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини: навч. посіб. / А.В. Савченко, Ю.Л. Шуляк. – К.: Центр учбової літератури, 2015. – 312 с.
8. Рябчук В.Н. Державна зрада та шпідонаж. Кримінально-правове та кримінологічне дослідження / В.Н. Рябчук. – С.-Пб.: Юридичний центр «Пресс», 2007. – 80 с.

Значення розумності строків як принципу кримінального провадження за кримінально процесуальним законодавством

Євдокимова А.І., студент

Науковий керівник:

Єна І.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Згідно зі ст.2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) пріоритетне, першочергове значення надається захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження [1]. Одним із таких прав є надане учасникам кримінального процесу право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [2].

Проблеми пов'язані із визначенням поняття «строків» у кримінальному процесі досліджувалися ще до набрання чинності КПК України і не втратили актуальності й сьогодні.

У юридичній літературі дослідженню поняття та критеріїв розумності строків провадження у кримінальних справах присвячена достатня увага. Суттєві аспекти дослідження окремих проблем розглядалися у працях Ю.П. Аленіна, С.О. Голунського, М.М. Гродзінського, А.П. Гуляєва, В.П. Даневського, А.Я. Дубинського, В.Т. Маляренка, Г.В. Юркової, Л.В. Юрченко та інших. Але не дивлячись на достатню розробленість цього питання у теорії кримінального процесу України, у правозастосовній діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, суду і досі виникають питання, які потребують врегулювання. Саме таким питанням присвячені дані тези.

Так, у пункті 21 ст.7 КПК України «Загальні засади кримінального провадження» передбачено загальну засаду кримінального провадження – «розумність строків», правова реалізація якої спрямована на захист сторін від затягування кримінального процесу. У свою чергу, відповідно до ст.28 КПК України «Розумні строки» визначено, що під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті у розумні строки [1]. Проте на законодавчому рівні чіткого тлумачення поняття розумного строку не існує, наявне лише посилання на критерії для його визначення у кримінальному провадженні [3, 27].

Ніяких сумнівів стосовно цього твердження бути не може. Проте в цій же частині названої статті КПК України законодавець вказує, що розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень.

На думку М.Я. Ніколенко, саме цим положенням і була вирішена “доля” розумності строків як засади кримінального провадження. Положення про розумність строків у кримінальному провадженні набуло однобокого тлумачення. І розумними стали називатись строки, які або збігаються із встановленими законом строками, або є меншими від них. І ні жодного разу вони не можуть бути більшими за строки, встановлені законом [3, 27].

У КПК України закріплені критерії розумності строку, основою визначення яких став лист Верховного Суду України до голів апеляційних судів від 25.01.2006 року. Такими критеріями є:

1) складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, стосовно яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо (п.1 ч.3 ст.28 КПК України) [1].

2) поведінка учасників кримінального провадження (п.2 ч.3 ст.28 КПК України) [1]. Відповідно до міжнародних стандартів, поведінка заявників становить об'єктивну обставину, що не ставиться у провину Державі-відповідачу і враховується, щоб визначити, чи є перевищення розумного строку п.1 ст.6» [4, 464].

3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень (п.3 ч.3 ст.28 КПК України) [1]. Європейський суд з прав людини неодноразово нагадує, що стаття 6 п.1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зобов'язує, Договірні Держави організувати свої правові системи таким чином, щоб суди могли виконувати кожну з вимог, включаючи обов'язок вирішити справу в розумний строк» [4, 463].

4) знаходження підозрюваного (обвинуваченого) під вартою та досягнення ним вісімнадцятирічного віку. Так, ч.4 ст.28 КПК України передбачає, що кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи повинно бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово [1].

Отже, це єдині законодавчо закріплені критерії розумності строку.

До відстрочень, що виникають з вини держави, суд відносить перенесення слухань у зв'язку зі збиранням доказів (стороною, яка представляє державу), затримкою через передання справи у зв'язку з доведенням рішення суду до відома обвинуваченого, підготовкою й розглядом апеляцій, а також відстроченням, що виникає з вини судової канцелярії чи інших адміністративних органів. Навіть відсутність достатньої кількості суддів для розгляду нагромаджених справ не може слугувати виправданням збільшенню строків їх розгляду [5, 4].

Крім того, законодавець і в КПК України все ж таки чітко виразив внутрішній зміст засади розумності строків, але підійшов до цього питання вибірково залежно від того, для кого пропонується реалізація положень названої засади. Так, наприклад, згідно з ч.1 ст.318 КПК України, судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку. Тут діє одне з положень, передбачених ч.1 ст.28 КПК України, а саме те, що розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень [3, 28]. А ось що стосується діяльності органів досудового розслідування, то тут також діє засада розумності строків, проте в обмеженому варіанті. Адже максимальні строки досудового розслідування законом визначені чітко без будь-яких альтернативних варіантів. Так, згідно з ч.2 ст.219 КПК України, максимальний строк розслідування у кримінальному провадженні складає дванадцять місяців. Отже, урахувавши, що завданням кримінального провадження, серед інших, є забезпечення швидкого розслідування і судового розгляду, стає зрозумілим, що важливого значення для реалізації такого завдання у кримінальному провадженні набувають строки [3, 29].

Також КПК України визначає порядок оскарження недотримання розумних строків. Згідно зі ст.308 КПК України підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування [6, 333].

Проте в цьому випадку вже йдеться про скаргу, а не про клопотання.

Частина 2 статті 308 КПК України, встановлює порядок розгляду скарги (саме скарги) на порушення розумних строків. Процедура, на перший погляд, є простою і передбачає дві альтернативи у випадку подання скарги:

1) якщо прокурором вищого рівня встановлено, що скарга на порушення розумних строків є необґрунтованою, прокурор відмовляє у задоволенні скарги, про що сповіщає заявника.

2) якщо прокурором вищого рівня встановлено, що скарга на порушення розумних строків є обґрунтованою, прокурор задовольняє скаргу, про що сповіщає заявника. Водночас прокурор вищого рівня надає відповідному прокурору обов'язкові для виконання вказівки щодо строків вчинення певних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень.

Проблема цієї норми полягає в тому, що вона не передбачає механізму, який би дійсно відновлював право потерпілого на розумні строки провадження. Частина 3 статті

308 КПК України говорить лише про те, що службові особи, винні в недотриманні розумних строків, можуть бути притягнуті до відповідальності, встановленої законом. Проте, як свідчить практика, можливість притягнення слідчого або прокурора до відповідальності та надання вказівок абсолютно не надає гарантій про проведення слідства в цілому або конкретних слідчих дій в розумні строки [6, 334].

Аналізуючи норми щодо розумності строків, можна дійти висновку, що закон розраховує на високу моральність і порядність суб'єктів кримінального провадження. Це стосується як органів, що здійснюють провадження, так і осіб, які беруть у ньому участь. В Україні відсутні ефективні засоби захисту при порушенні строків розслідування та розгляду кримінального провадження. Тому «процесуальний строк», сам по собі, формально встановлений законом, але ніколи не буде «розумним». Він набуває цієї якості лише за умови забезпечення балансу законних публічних і особистих інтересів в умовах конкретного кримінального процесуального провадження в демократичній і правовій державі [7].

З вищевикладеного можемо зробити висновок, що ст.28 КПК України, яка закріплює розумність строків як засаду кримінального провадження, відповідає і за змістом, і за критеріями ст.6 Європейської Конвенції з прав людини і основоположних свобод. Як бачимо питання «розумності строків» є досить складним та не однозначним. Перспективами є подальше дослідження, вивчення, та впровадження реального механізму розумності строків у кримінальному провадженні.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.rada.gov.ua>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Ніколенко М.Я. Значення у процесі доказування розумності строків як засади кримінального провадження / М.Я. Ніколенко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №2. – С. 25-31.
4. Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. / М. Де Сальвіа. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – 1072 с.
5. Богунов В. Процессуальное ускорение / В. Богунов. // Закон і бізнес. – 2012. – № 4 (1043). – С. 1-4.
6. Ягунов Д.В. Категорія «розумний строк судового розгляду» у практиці Європейського суду з прав людини / Д.В. Ягунов // Вісник адвокатури. – 2009. – № 4. – С. 332-341.
7. Чурікова І.В. Щодо реалізації засад розумності строків у кримінальному процесі / І.В. Чурікова // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 1163-1167.

Механізм та гарантії забезпечення права на захист учасників кримінального провадження в Україні

Левіт А.Р., студент

Науковий керівник:

Єна І.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У кримінальному процесі однією із найголовніших складових частин правового статусу особи є механізм та гарантії прав учасників кримінального провадження, які покликані забезпечувати всі необхідні умови для їх реалізації.

Проблема механізму та гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження за кримінальним процесуальним законодавством України дедалі активніше

досліджується вченими та висвітлені у працях С.А. Паршака, В.В. Назарова, О.Ф. Скакун, І.В. Хорта, О.Ю. Хахуцяк та інші.

Права та свободи людини і громадянина, їх визнання, захист та гарантії є основним, визначальним критерієм правового характеру законодавства тієї чи іншої держави. Крім того, загальновизнані міжнародні стандарти щодо забезпечення та дотримання прав людини містяться в міжнародно-правових актах, таких, наприклад, як Загальна декларація прав людини (1948 р.), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.), Європейська конвенція про видачу правопорушників (1957 р.), Основні принципи незалежності судових органів (1985 р.) тощо [1, 29].

С.А. Паршак визначає захист прав учасників кримінального провадження як діяльність, яка полягає у недопущенні порушень прав особи (у разі погрози порушення прав чи при перешкоді їх здійсненню), або у формі відновлення порушених прав, що направлена на повну реабілітацію прав особи, відшкодування їй завданої шкоди, а також притягнення винної особи до юридичної відповідальності [2, 161].

Насамперед необхідно визначитись з тим, хто потребує захисту прав і свобод у кримінальному провадженні. Слід погодитись із думкою В.В. Назарова, який виокремив таких суб'єктів:

- 1) особи, яким безпосередньо або побічно завдано шкоду від злочину: потерпілий, цивільний позивач, а також їх представники і правонаступники;
- 2) суб'єкти, яким надано право на захист від підозри, обвинувачення чи цивільного позову: підозрюваний, обвинувачений, підсудний, цивільний відповідач;
- 3) захист прав і свобод може знадобитися і тим, кого не звинувачують, не підозрюють і не припускають такими, що зазнали шкоди від злочинів, але притягують до участі в слідчих і судових діях для отримання від них або з їх участю інформації про обставини справи: свідки, власники приміщень, де проводиться обшук, виїмка, арешт майна, предметів, що вилучаються, документів тощо [3, 389].

О.Ф. Скакун зазначає, що механізм забезпечення прав і свобод людини – це система засобів і чинників, що забезпечують необхідні умови поваги до всіх основних прав і свобод людини, які є похідними від її гідності [4, 190].

На думку, І.В. Хорта гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження, навіть якщо ними забезпечуються права підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, жодним чином не можна розглядати як перешкоди для розкриття злочину. Навпаки, суворе дотримання цих гарантій повністю відповідає завданням кримінального провадження [5, 157].

Проблема забезпечення прав, свобод та законних інтересів особи пов'язана з проблемою механізму правового регулювання і правового положення особи в кримінальному процесі. Правильне вирішення цих питань дозволяє з'ясувати, як у дійсності реалізуються вказані права та свободи, в чому полягають причини неефективності тієї чи іншої кримінально-процесуальної процедури або процесу в цілому, а також які можливі напрямки їх оптимізації [6, 125].

О.Ю. Хахуцяк вважає, що під час кримінального провадження судом та правоохоронними органами має бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної особи. Кожен із учасників кримінального провадження має право захищати усіма засобами, що не заборонені законом, свою людську гідність, права, свободи та інтереси, порушені під час здійснення кримінального провадження [7, 130].

В.В. Назаров виділяє певну структуру механізму захисту прав:

– по-перше, право на захист, що визначається як передбачена Конституцією України й іншими законами можливість людини використовувати для захисту свого права власне дозволені законом дії або звернутися до компетентних державних або міжнародних органів (організацій) з вимогою примусити зобов'язану особу до правомірного обов'язкового поведіння (право на користування будь-якими передбаченими законом

процесуальними правами і процедурами, встановленими для конкретної форми захисту права; право на оскарження в судовому порядку рішення компетентного органу в конкретній справі тощо);

– по-друге, форми захисту, які визначаються як регламентований правом комплекс особливих процедур, здійснюваних правозастосовними органами (наприклад судом, прокурором) і самою уповноваженою особою у межах правозахисного процесу і спрямованих на поновлення (підтвердження) порушеного (оскарженого) права;

– по-третє, примусові засоби захисту. Вони являють матеріально-правові та процесуальні норми і процедури, використовувані юрисдикційними органами на вимогу уповноваженої особи для примусового поновлення його порушеного (оскарженого) права.

Внутрішньодержавний захист прав і свобод особи поділяється за суб'єктами здійснення цього захисту на:

- судовий;
- прокурорський;
- захист конституційних прав громадян захисником;
- захист Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини;
- захист прав людини і громадянина громадськими правозахисними організаціями

[8, 387].

Цікавою видається позиція Л.М. Лобойко, який дещо деталізує структуру гарантій і відносить до них:

- 1) достатній ступінь урегульованості кримінальної процесуальної діяльності;
- 2) кримінальну процесуальну форму;
- 3) принципи кримінального процесу;
- 4) процесуальний статус учасників кримінального процесу;
- 5) можливість застосування заходів кримінального процесуального примусу (зокрема запобіжних та інших заходів);
- 6) судовий контроль;
- 7) прокурорський нагляд;
- 8) відомчий контроль;
- 9) обґрунтування процесуальних рішень і ускладнений порядок прийняття деяких із них (зокрема взяття особи під варту);
- 10) право на оскарження дій і рішень органів і посадових осіб, які ведуть процес;
- 11) юридична відповідальність [9, 320].

Отже, можна зробити висновок, що права людини в сучасному світі є найвищою цінністю в багатьох країнах світу, а їх повага і дотримання – є обов'язком держави. Ми вважаємо, що механізмом забезпечення прав учасників у кримінальному провадженні слід вважати систему правових норм та методів, які б регламентували чітко визначення цілей, завдань та принципів кримінального провадження, визначення правового статусу кожного із учасників кримінального процесу, гарантії забезпечення здійснення повноважень учасниками провадження та реалізацію їх здійснення.

Література

1. Кучинська О.П. Механізм забезпечення прав особи в кримінальному процесі / О.П. Кучинська // Закон та життя. – 2012. – № 4. – С. 28-30.
2. Паршак С.А. Механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження у контексті правозахисної функції держави / С.А. Паршак // Європейські перспективи. – 2014. – № 7. – С. 157-162.
3. Назаров В.В. Особливості механізму захисту прав людини у кримінальному провадженні / В.В. Назаров // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 385-391.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник / О.Ф. Скакун. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.

5. Хорт І.В. Гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження: сучасний стан і перспективи / І.В. Хорт // Юридичний вісник. – 2013. – № 2 (27) – С. 156-160.
6. Сенченко Н.М. Поняття та види процесуальних гарантій у провадженні по застосуванню примусових заходів медичного характеру / Н.М. Сенченко // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 1. – С. 124– 127.
7. Хахуцяк О.Ю. Забезпечення захисту прав людини у кримінальному провадженні на стадії судового розгляду / О.Ю. Хахуцяк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – № 6. – С. 128-131.
8. Назаров В.В. Особливості механізму захисту прав людини у кримінальному провадженні / В. В. Назаров // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 385-391.
9. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право: курс лекцій / Л.М. Лобойко. – К.: Істина, 2008. – 488 с.

Кримінальне процесуальне доказування як процес пізнання

Ненько Р.М., студентка

Науковий керівник:

Єна І.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Дослідження проблем кримінального процесуального доказування є завжди актуальним питанням, так як ці проблеми нерозривно пов'язані з плінними політичними, економічними і соціальними сторонами життя українського суспільства, які визначають зміст та особливості законодавчої та процесуальної практичної діяльності, яка спрямована на захист суспільства від злочинності.

Дослідженню проблемних питань, пов'язаних з процесом доказування присвятили свої праці такі вчені-процесуалісти, як Є.Г. Коваленко, В.В. Тертишник, Л.Д. Удалова, В.С. Зеленецький, Л.М. Лобойко, В.Т. Нор, Ю.М. Грошевий та інші. Але не зважаючи на достатню кількість наукових праць, окремі питання залишаються недостатньо розробленими, що викликає проблеми у практиці правоохоронних органів. Відповідно аналіз цих питань і є метою даних тез.

Кримінальне процесуальне доказування – це здійснювана в правових і логічних формах частина кримінально-процесуальної діяльності сторін і суду, що полягає у висуванні можливих версій щодо системи юридично-значущих обставин кримінального провадження, у збиранні, перевірці та оцінці доказів за цими версіями, а також в обґрунтуванні висновку про доведеність вини особи та його подальшому обстоюванні у судових стадіях процесу [1].

Гносеологічна суть кримінального процесуального доказування полягає в тому, що воно є різновидом людського пізнання дійсності.

Згідно з ч.2 ст.91 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [2].

В юридичній літературі пізнання і доказування доволі часто характеризуються як тотожні поняття. Однак хоча діяльність суб'єктів доказування носить пізнавальний характер, розглядати поняття доказування і пізнання як синоніми не можна, оскільки вони досить різняться. Якщо пізнання являє собою отримання знань про ті або інші предмети і явища дійсності, то доказування полягає в обґрунтуванні отриманого знання відповідними засобами для надання можливості пізнання тих же обставин іншими особами і перевірки отриманого знання на достовірність. Пізнання виступає гносеологічною основою доказування, так як доводиться, обґрунтовується завжди пізнане.

Предметом пізнання в кримінальному процесі виступають конкретні факти минулого і сьогодення, але лише ті факти, що мають правове значення, стають предметом

доказування. Предмет пізнання і предмет доказування по справі знаходяться у відношенні субординації, і обсяг першого поняття включає в себе обсяг другого.

Деякі автори визначали доказування, як з'ясування зв'язків між даним явищем, фактом і які обґрунтовують його іншими фактами, явищами [3].

Наявність хоча б мінімального запасу знань про предмет є необхідною передумовою успішних дій з ним. Частина знань набувається людиною до отримання практики та досвіду. Велика частина інформації продається, звичайно, безпосередньо із зовнішнього світу.

У кримінальному процесі не може бути апіорі даних фактів, всі факти по кожній конкретній справі повинні виявлятися в повному обсязі, але для обґрунтування висновків неминуче використовуються знання, отримані в готовому вигляді узагальненої практики попередніх поколінь.

У кримінальному процесуальному доказуванні вдало поєднуються дві рівноцінні сторони – розумова і практична. Розумова (логічна) сторона доказування підпорядкована законам логічного мислення, практична (процесуальна) діяльність, тобто процесуальні дії по доказуванню, підпорядковані приписам правових норм і засновані на них.

Доказування завжди здійснюється в строгих рамках процесуальної форми, чого не можна сказати про пізнання. Процес пізнання може бути заснований на будь-яких даних, він є більш науковим, дізнання ж – тільки на даних, отриманих з процесуальних джерел.

Таким чином, кримінальне процесуальне доказування поряд із загальними для всякого пізнання рисами володіє своїми особливостями, що відрізняють його від пізнання в інших галузях практичної діяльності людей. Процесуальне доказування можна визначити як логіко-практичну діяльність суб'єктів доказування, порядок, форми і терміни якої строго регламентовані кримінальним процесуальним законом і яка полягає в обґрунтуванні зібраними, перевіреними і оціненими доказами висновків, що мають значення для правильного вирішення кримінальної справи.

Література

1. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: підручник / Л.М. Лобойко. – К.: Істина, 2014. – 432 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.
3. Белкин А.Р. Теория доказывания: науч.-метод. пособие / А.Р. Белкин. – М.: Норма, 1999. – 429 с.

Кримінальна караність за жорстоке поводження з тваринами

Овчаренко К.В., студентка

Науковий керівник:

Узунова О.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Тваринний світ є одним з основних компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного, естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей.

Актуальність обраної теми полягає у визначенні правових, етичних, соціальних проблем жорстокого поводження з тваринами та аналіз нормативно-правових актів, які встановлюють норми щодо їх захисту.

Метою є здійснення порівняльної характеристики зарубіжного та національного законодавства щодо жорстокого поводження з тваринами та аналіз видів санкцій за вчинення даного виду злочину.

Вагомий внесок у вивчення та дослідження зазначеної проблеми зробили такі видатні вчені, як П.П. Андрушко, Ю.М. Антонян, Ю.В. Баулін, П.А. Воробей, І.М. Даньшин, С.Ф. Денисов, О.М. Джужа, І.І. Лобов, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.П.Тихий та багато ін.

На даний час у всьому світі ставлення до найменш захищених є мірилом цивілізованого суспільства. Сьогодні менш захищеними членами нашого суспільства є тварини. І за ставлення до них Європейські країни оцінюють свою і нашу людяність.

Прагнення України стати повноправним членом Європи неможливе без втілення у життя та сприйняття європейських цінностей. Стандарти гуманного поводження з тваринами є однією з них. Ці стандарти висвітлені в таких міжнародно-правових актах як Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 року, Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей 1986 року.

Будь-яка країна, що прагне вважати себе європейською, не має права ігнорувати ці стандарти і зобов'язана на нормативно-правовому рівні закріпити та дотримуватись їх.

В Україні напрацьовано низку законодавчих актів, які регулюють означене питання. Зокрема, в 2006 році було прийнято Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», який закріплює основні принципи, правила утримання тварин, стандарти гуманного поводження з тваринами. Ці норми і свідомо порушуються не лише громадянами, а навіть самою владою. Це відображається в тому, що досі розповсюдженою є практика знищення безпритульних тварин комунальними і приватними підприємствами за розпорядженням місцевих органів влади [1].

Діючим кримінальним законодавством України передбачено склад злочину в ст.299 Кримінального кодексу (далі – КК) України «Жорстоке поводження з тваринами» [2]. Суспільна небезпечність діяння, передбаченою цією статтею полягає в тому, що воно заподіює або ставить під загрозу такого заподіяння істотної шкоди громадському порядку і моральним основам життя суспільства. Під громадським порядком як об'єктом кримінально-правової охорони розуміється такий стан суспільних відносин, заснованих на нормах моралі та загальновизнаних правилах поведінки у суспільстві, який забезпечує зовнішньо нормальні умови функціонування підприємств, організацій та установ, відпочинку та побуту людей, спокійні умови праці.

Кримінальний закон передбачає кримінальну відповідальність за знущання над тваринами, що відносяться до хребетних, вчинене із застосуванням жорстоких методів або з хуліганських мотивів, а також на цькування зазначених тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів.

Дослідивши наукову літературу та приклади судової практики можна дійти висновку, що існують певні складнощі реалізації кримінальної відповідальності за вказані протиправні діяння. Зокрема, це стосується застосування санкцій щодо злочину.

Санкція – це обов'язкова складова статті (або частини статті) Особливої частини КК України, яка містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності діяння. Караність обов'язково має бути адекватною, справедливою, тобто величина санкції кримінально-правової норми повинна перебувати у прямій залежності від реальної суспільної небезпечності того діяння, яке описується в диспозиції, й узгоджуються з іншими санкціями, а також бути спів розмірною рівню соціальної значимості тих чи інших благ і свобод, які втрачає або в яких обмежується засуджений [3, 12]. Очевидно слід погодитися з таким визначенням санкції, оскільки воно відповідає сучасному реагуванню на поставлену проблему. Це ж визначення повною мірою стосується і санкцій ст.299 КК України. Відповідно до ч.1 цієї статті санкція передбачає покарання у вигляді штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців; а за ч.2 тієї ж статті - штрафом до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі до двох років.

На нашу думку, застосування законодавцем таких видів покарань, як штраф, арешт та обмеження волі є характерними для цього злочину, оскільки протягом історичного шляху генезису норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, вони постійно зустрічаються.

Але ця санкція постійно змінюється. На даний час до Верховної Ради України, подано законопроекти, якими пропонується посилити відповідальність за жорстоке поводження з тваринами.

Так, Законопроектом № 5119-1 від 14 вересня 2016 року пропонується внести зміни до ч.1 ст.299 КК України, а саме покарання у вигляді арешту на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, а за ч.2 ст. 299 КК України – покарання у вигляді обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк [4].

Також передбачено доповнення КК України новими статтями щодо пропаганди жорстокого поводження з тваринами та порушення законодавства у сфері захисту тварин, що відносяться до хребетних, від жорстокого поводження.

Щодо зарубіжного законодавства: 1) в ст.521-1 КК Франції санкція передбачає «позбавлення волі на строк два роки та штрафу 200 000 франків; у вигляді додаткового покарання суд може «накласти заборону на право володіння твариною остаточно чи з правом поновлення» [5, 480]; 2) в ст.222 КК Австрії санкція передбачає «позбавлення волі строком до одного року або грошовий штраф у розмірі до 360 денних ставок» [6, 263].

Санкції кримінально-правових законодавчих актів перелічених країн, в яких встановлена кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, вказують на, те що світова спільнота приділяє підвищений інтерес до цієї проблематики. Законодавчо закріплюючи відповідальність за цей злочин, види та строки покарань, іноземні держави віддають перевагу саме штрафу, арешту та обмеженню волі, як це передбачено і ст.299 КК України. Однак існує проблема щодо визначення граничної межі покарань, а це може призвести до порушення принципу справедливості призначення покарання, що означає правомірне врахування суспільної небезпеки злочину та відповідність покарання обставинам вчинення злочину та особі винного.

Це найбільше впливає при призначенні штрафу. Наприклад, суд може притягнути до кримінальної відповідальності за ч.2 ст.299 КК України (яка є більш суворою порівняно з ч.1) та призначити покарання у вигляді штрафу в меншому розмірі, ніж за злочин, передбачений ч.1 цієї статті. Тому, вважаємо, що обов'язково необхідно визначити межі санкцій за жорстоке поводження з тваринами.

Отже, як впливає з вищевикладеного, на підставі порівняльно-правового дослідження кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами за законодавством України та деяких іноземних держав, можна зробити висновок про необхідність удосконалення ст.299 КК України. Доцільно було б у ст. 299 КК України більш детально звернути увагу на встановлення санкцій відповідно до диспозиції статті (складу злочину) та затвердження законопроекту щодо посилення відповідальності за це правопорушення.

Література

1. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21 лютого 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3447-15>.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Філей Ю.В. Поняття кримінально-правової санкції / Ю.В. Філей // Вісник прокуратури. – 2003. – № 11. – С. 30-35.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо запровадження гуманного ставлення до тварин): Проект Закону № 5119-1 від 14 вересня 2016 року

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60020.

5. Головки Л.В. Уголовный кодекс Франции / Л.В. Головки, Н.Е. Крылова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 650 с.
6. Вихровой Л.С. Уголовный кодекс Австрии / Л.С. Вихровой. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 352 с.

До питання про злочинність неповнолітніх в Україні та запобігання їй

Соколенко Д.В., студент

Науковий керівник:

Узунова О.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Питання злочинності неповнолітніх завжди стояло гостро у суспільстві, та в правоохоронних органах. В умовах дестабілізації звичних стандартів життєдіяльності, кризових явищ в політичній обстановці, в соціально-економічній сфері, проведення Антитерористичної операція на сході України – усі ці фактори негативно впливають на поведінку людей, та провокують їх на вчинення суспільно небезпечних діянь, різного роду правопорушень, не тільки дорослих а й неповнолітніх. Для нашої країни, нажалі характерним є те, що ця злочинність динамічно зростає.

Проблематикою злочинності неповнолітніх плідно займалися представники кримінального права, кримінології, соціології та психіатрії, серед яких: Б.М. Алмазов, Ю.М. Антонян, М.М. Бабаєв, Ю.В. Баулін, І.Г. Богатирьов, С.В. Бородін, А.І. Долгова, О.В. Зайцев, А.Ф. Зелінський, Т.Л. Кальченко, О.М. Костекно, О.І. Коробєєв, В.М. Куц, В.В. Лень, Д.Р. Лунц, Д.І. Майер, Р.І. Міхєєв, О.Я. Светлов, А.П. Тузов, П.Л. Фріс, Н.М. Ярмиш та ін.

Враховуючи поширеність злочинності неповнолітніх у цілому по Україні (зокрема, статистика кількості злочинів, вчинених неповнолітніх, наступна: 2013 р. – 7360, 2014 р. – 5835, 2015 р. – 6334) [1], особливої актуальності набуває вивчення кримінологічних ознак неповнолітніх злочинців. Для початку, треба визначити, хто саме є неповнолітнім. Український законодавець дає таке визначення поняття «неповнолітній» – малолітня особа, тобто дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, а також дитина у віці від чотирнадцяти років [2].

Причини й умови скоєння злочинів неповнолітніми загалом ті ж, які зумовлюють злочинність дорослих. Це такі самі негативні явища і процеси, що відбуваються у суспільстві на макро– та мікрорівнях. Але з урахуванням особи неповнолітнього вони мають певну специфіку, що пов'язана з особливостями соціально негативних потреб та інтересів неповнолітніх правопорушників. Найхарактернішими властивостями неповнолітніх є їхнє бажання самоутвердитися або утвердитися в очах інших людей, від думки яких він залежний.

Сучасні науковці виділяють три типи неповнолітніх злочинців.

До першого типу правопорушників – конфліктно-ситуативного з переважаючою позитивною спрямованістю відносяться неповнолітні, формування особистості яких проходило в позитивному середовищі. Для цього типу правопорушників характерними є попередня морально-позитивна поведінка, середня якість діяльності мислення й самоорганізації, сумлінне ставлення до навчання, відносно висока працездатність. До цієї групи слід віднести і неповнолітніх, які вчинили правопорушення внаслідок сильного душевного хвилювання і стресового стану.

До другого типу правопорушників – невірніважено-ситуативного з незначною негативною спрямованістю – віднесено учнів, особа яких формувалася у середовищі з невеликими відхиленнями. У них найбільше розвинуті матеріальні потреби. Вони віддають перевагу особистим інтересам перед колективними, але правомірні можливості

їх реалізації обмежені. У правопорушників цього типу, як правило, спостерігаються звички догідливості, безцільного проведення часу, бродяжництва. Моральні елементи їх свідомості є досить невиразними. Нестійкість поведінки і безволя призводять таких неповнолітніх до групи з негативною спрямованістю, де вони виступають у ролі виконавців. Поведінка таких учнів залежить від мікро середовища, яке відіграє не останню роль у вчиненні ними правопорушень, або викликається престижними, пристосовницькими до мікрогрупи мотивами, прагненням «гострих почуттів». У боротьбі мотивів їх безпосередні потреби виявляються сильнішими, ніж моральні почуття й наміри, і моральні мотиви реалізуються вже тільки у вигляді жалю з приводу вчиненого.

Третій тип правопорушників – нестійкий з переважаючою негативною спрямованістю – становлять неповнолітні, які формувалися в несприятливому, суперечливому середовищі. Вони схильні до вживання спиртних напоїв, паління. У таких школярів спостерігається розрив між особистими інтересами і громадським обов'язком, правомірні можливості задоволення інтересів обмежені [3].

Частка неповнолітніх злочинців серед загальної кількості виявлених становить близько 10%, жіноча злочинність неповнолітніх співвідноситься з чоловічою такого ж віку у пропорції 1:15, міська до сільської – 3:1, молодшої вікової групи (14-15 років) до старшої (16-17 років) – 1:3.

Найхарактернішими є такі особливості й тенденції, що спостерігаються у злочинності неповнолітніх в сучасних умовах:

- дедалі більшою мірою злочинність неповнолітніх орієнтується на корисливу злочинність (крадіжки, грабежі, розбійницькі напади);
- серед злочинів зростає кількість таких, що потребують «кваліфікації» (квартирні крадіжки, викрадення авто- та мототранспорту);
- злочинність неповнолітніх має тенденцію до «омолодження». За даними спостережень, п'яту частину суспільно-небезпечних діянь неповнолітніх вчиняють малолітні, тобто особи, яким не виповнилось 14 років і які не є суб'єктами злочину;
- певне збільшення питомої ваги дівчат серед злочинців, їх участь у тяжких злочинах (розбійницьких нападах, зґвалтуваннях і навіть вбивствах);
- зниження порогу мотивації при скоєнні злочинів: вчиненні вбивств, завданні тяжких тілесних ушкоджень через невагомий привід і взагалі без приводу, виключна жорстокість окремих злочинів, цинізм;
- поява «нетрадиційних» злочинів (ритуальних вбивств, самозахоплень, вандалізму тощо);
- кількісне й якісне збільшення так званих «фонових проявів» (немедичне вживання наркотиків, пияцтво, токсикоманія, проституція, небажання займатися суспільно корисною діяльністю, поширення венеричних хвороб і СНІДу);
- збільшення кількості неповнолітніх з психічними відхиленнями від норми, які перебувають у пограничному з неосудністю стані (обмежена осудність);
- дедалі частіше об'єднання неповнолітніх з дорослими злочинцями, які стають керівниками, порадиниками і навіть співвиконавцями злочинів;
- підвищення рівня організованості злочинності неповнолітніх, створення кримінальних груп, які досягають кількох десятків членів, з міцною дисципліною та ієрархією, плануванням злочинницької діяльності та розподілом обов'язків [4].

Кримінальний кодекс України, враховуючи біологічні, соціальні та психологічні особливості неповнолітніх, по-новому визначає їх кримінальну відповідальність та покарання. Це означає, що вперше у вітчизняному Кримінальному кодексі України у спеціальному розділі (Розділ XV Загальної частини) сконцентровані питання щодо: видів покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх злочинців; призначення їм покарання; звільнення неповнолітніх, які скоїли злочини, від кримінальної відповідальності та покарання; погашення та зняття судимості. Якщо загалом

характеризувати ці положення, то висновок один – порівняно з дорослими, злочинці-неповнолітні мають привілейований кримінально-правовий статус.

Для боротьби з злочинністю неповнолітніх необхідна чітка державна програма на усіх рівнях життєдіяльності. Наприклад: засоби масової інформації сприяють формуванню і закріпленню у свідомості підлітків упевненості в тому, що жорстокість, агресивність і сила є найдієвішими регуляторами в міжособистісних стосунках [5]. Україна потребує більшого фінансування освіти та спорту, держава повинна стимулювати розвиток дитячо-юнацького спорту, адже однією з причин злочинності неповнолітніх є їхня незайнятість. Підлітки, які не відчують інтересу до себе в сім'ї та школі, тягнуться до неформальних угруповань, до однолітків, з якими проводять більшу частину дозвілля.

Отже, сучасний період розвитку українського суспільства характеризується змінами, що охоплюють усі сфери людського життя. На тлі цих змін саме діти перебувають у найтяжчому становищі внаслідок несформованості власної системи стійких моральних переконань, ціннісних орієнтацій, що нерідко викликають неадекватну реакцію на події навколишнього життя. Особливу тривогу викликають факти, що свідчать про зростання проявів агресивності серед загалом законослухняних підлітків і юнацтва. З огляду на це суттєвого значення набуває проблема корекції негативної поведінки на ранніх етапах її вияву, зокрема в дітей підліткового віку. В цьому віці можна спостерігати досить чіткі симптоми негативних відхилень у поведінці, які за відсутності відповідної корекційної роботи поступово перетворюються в злочинні дії. Серед неповнолітніх зростають такі злочини, як зловмисні вбивства, тяжкі тілесні пошкодження, розбійні напади, грабунки, зґвалтування. Це свідчить про ускладнення структури злочинності, тому профілактика злочинності неповнолітніх – невід'ємний атрибут сучасного суспільства.

Боротьба зі злочинністю неповнолітніх має плануватися і здійснюватися на різних рівнях і напрямках, враховуючи різні контингенти осіб. Вона має включати в себе широкий діапазон загально виховних, профілактичних і каральних заходів. За своєю спрямованістю вони мають попереджати злочинну поведінку неповнолітніх, припиняти розпочати кримінальні дії, а також не допускати їх рецидиву. У цій справі не можна шкодувати коштів, адже йдеться про майбутнє України.

Наша держава потребує реформування сфери, яка відповідає за злочини неповнолітніх, та найголовніше завдання – це звести до мінімуму цю злочинність.

Література

1. Інформаційно-аналітичні матеріали про стан та структуру злочинності кримінальних правопорушень в Україні. – К.: Видавництво ГПУ, 2016. – 16 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий 13 квітня 2012 року // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11–12, № 13. – Ст. 113.
3. Александров А.В. Криминологія: курс лекцій [Електронний ресурс] / А.В. Александров, А.П. Гель, Г.С. Семаков. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/3621/11/>
4. Курс криминології: Особлива частина: підручник: у 2 кн. / М.В. Корнієнко, Б.В. Романюк, І.М. Мельник та ін.; за заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.
5. Бузало П. Молодіжна злочинність – специфічне соціально-правове явище / П. Бузало // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 10. – С. 104-108.

*Наукове видання
(українською мовою)*

„МАЙБУТНІ ЮРИСТИ ПРО ПРОБЛЕМИ ПРАВА В УКРАЇНІ”

Збірник студентських наукових статей
м. Запоріжжя 2017 р.

Відповідальний за випуск: Коломоєць Т.О.
Відповідальний редактор: Віхляєв М.Ю.
Технічний редактор: Шиванова М.Г.
Комп'ютерна верстка: Шиванова М.Г.